

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Jan Beránek

**Procesy s nacistickými zločinci v okupačních
zónách a jejich vliv na československou retribuci**

Disertační práce

Školitel: Doc. JUDr. Radim Seltenreich

Studijní program: Teoretické právní vědy – Právní dějiny a římské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 26. 07. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 821 970 znaků včetně mezer.

V Praze dne 26. července 2021

Mgr. Jan Beránek

Rád bych na tomto místě poděkoval svému školiteli, docentu Radimu Seltenreichovi za veškeré cenné rady, konzultace, pochopení a porozumění, bez kterých bych tuto práci nikdy nemohl dokončit. Dále bych chtěl poděkovat profesoru Jiřímu Rajmundu Treterovi, docentu Záboji Horákovi a doktoru Adamu Csukásovi za povzbudivá slova vyjádřená v průběhu mého studia. A v neposlední řadě chci rovněž poděkovat své rodině a blízkým za trpělivost a veškerou podporu a pomoc v posledních čtyřech letech.

Obsah

1. Úvod.....	5
1.1. Obecná charakteristika tématu.....	5
1.2. Cíle práce.....	7
1.3. Metodika a členění práce.....	9
1.4. Zdroje.....	12
1.4.1. Odborná literatura.....	12
1.4.2. Dobové prameny.....	17
1.4.3. Vlastní publikační a jiné výstupy.....	20
2. Historie trestání válečných zločinců, teoretická východiska, právní úprava.....	21
2.1. Historický vývoj v otázce trestání válečných zločinců před II. světovou válkou.....	21
2.2. Situace během a po skončení procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al.....	29
2.3. Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 – klíčový právní předpis pro zónové procesy.....	33
3. Procesy v britské okupační zóně Německa.....	40
3.1. Obecná charakteristika.....	40
3.2. Procesy s personálem koncentračních táborů a věznic.....	48
3.3. Procesy s osobami zodpovědnými za válečné zločiny spáchané během bojů.....	56
3.4. Ostatní procesy.....	64
3.5. Proces s Erichem von Mansteinem.....	67
4. Procesy ve francouzské okupační zóně Německa.....	74
4.1. Obecná charakteristika.....	74
4.2. Procesy s personálem koncentračních táborů a věznic.....	87
4.3. Proces s Heinrichem Tillessenem.....	91
4.4. Proces s představiteli koncernu Röchling.....	96
5. Procesy v americké okupační zóně Německa.....	104
5.1. Obecně.....	104
5.2. Procesní program v Dachau.....	106
5.2.1. Obecná charakteristika procesů v Dachau a obdobných procesů.....	106
5.2.2. První procesy a případ Hadamarské nemocnice pro euthanasii.....	111
5.2.3. Procesy s personálem koncentračních táborů.....	115
5.2.4. Ostatní procesy.....	124
5.3. Následné norimberské procesy.....	132
5.3.1. Obecná charakteristika.....	132
5.3.2. Následné procesy související s lékařskými pokusy.....	136
5.3.3. Následné procesy s průmyslníky.....	146
5.3.4. Následné procesy týkající se nacistické rasové politiky.....	160
5.3.5. Následné procesy s představiteli armády.....	171
5.3.6. Následné procesy s představiteli justice a říšských ministerstev.....	179
6. Procesy v sovětské okupační zóně Německa.....	190
6.1. Obecná charakteristika.....	190
6.2. Proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen.....	201
6.3. Další procesy před sovětskými vojenskými tribunály.....	206
6.4. Zvláštní tábory NKVD a jejich vztah k nacistickým zločinům.....	212
7. Komparace procesních programů v jednotlivých okupačních zónách Německa.....	220
8. Vliv zónových procesních programů na československou retribuci.....	240
8.1. Obecná charakteristika.....	240

8.2. Srovnání vybraných retribučních a zónových procesů.....	259
9. Závěr.....	271
Seznam zkratk.....	279
Zdroje.....	281
Dobové prameny.....	281
Odborná literatura a sekundární zdroje.....	295
Procesy s nacistickými zločinci v okupačních zónách a jejich vliv na československou retribuci – Abstrakt a klíčová slova.....	316
Trials of Nazi Criminals in the Occupation Zones and their Influence on Czechoslovak Retribution – Abstract and Key Words.....	318

1. Úvod

1.1. Obecná charakteristika tématu

Tématem předkládané disertační práce je fenomén tzv. zónových procesů, tedy procesů s představiteli nacistického režimu, které se odehrály v jednotlivých okupačních zónách rozděleného Německa. Hned na úvod je třeba specifikovat, že práce se zabývá výhradně procesy, které proběhly v prvních poválečných letech ve výlučné, samostatné (nebo v ojedinělých francouzských případech sdílené) jurisdikci jednotlivých okupačních mocností před soudními orgány jimi zřízenými a obsazenými jejich státními příslušníky. Práce se naopak nezabývá procesy před německými soudními orgány zmocněnými okupačními mocnostmi, ani pozdějšími procesy, které se odehrály v německé režii ve Spolkové republice Německo a Německé demokratické republice. Rovněž proces, který se odehrál před Mezinárodním vojenským soudním dvorem v Norimberku, je v práci zmíněn spíše okrajově.

Časově se zónové procesy dají v zásadě vymezit druhou polovinou čtyřicátých let s tím, že hlavní vlna těchto procesů se odehrála mezi lety 1945–1948 a v některých výjimečných případech se procesy před spojeneckými tribunály konaly i na začátku padesátých let.¹ Místní vymezení je zřejmé, zónové procesy se zásadně odehrávaly na území rozděleného Německa. Věcně vymezit zónové procesy představuje obtížnější úkol. Obecně by patrně bylo možné tyto procesy definovat jako řízení, která se uskutečnila v některé z okupačních zón rozděleného Německa, jejichž předmětem byly zločiny spáchané ve službách nacistického režimu, jeho jménem, nebo v jeho prospěch, jakož i zločiny, jejichž spáchání nacistický režim vyžadoval, podporoval, umožnil nebo toleroval a jejichž pachatele odmítl tento režim potrestat. Do určité míry by se dalo říci, že předmětem zónových procesů byly zločiny dle zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 (pro tento předpis je dále v textu rovněž používána i zkratka Zákon č. 10), avšak takové vymezení by bylo nepřesné, jelikož Zákon č. 10 nebyl výlučným hmotněprávním předpisem, dle kterého byly zónové procesy vedeny a takovéto vymezení by nesprávně nezahrnovalo britské procesy vedené na základě královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci (dále v textu pouze Královský výnos) či sovětské procesy

¹ Procesy, které se před spojeneckými tribunály odehrály v padesátých letech, nelze přísně vzato označovat jako zónové, vzhledem k zániku okupačních zón a vzniku SRN a NDR v roce 1949, avšak jejich charakter zónovým procesům v zásadě odpovídal. Obdobný terminologický problém vykazují i procesy, které se odehrály na území francouzského protektorátu Sársko po jeho vyčlenění z francouzské okupační zóny Německa. Pro účely této práce jsou však i tyto procesy označovány jako zónové.

vedené na základě trestního zákoníku RSFSR či nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů. V užším slova smyslu lze pak jako zónové procesy vnímat jen ta řízení, která se odehrála před mimořádnými soudními orgány, které byly pro tento účel buď speciálně zřízeny jednotlivými zónovými mocnostmi, nebo vznikly modifikací obecných vojenských soudů těchto mocností.

Význam zónových procesů lze vnímat ve více rovinách. Prvně a nejpodstatněji měly tyto procesy zajistit spravedlnost pro miliony nevinných obětí nacistického teroru, a to jak v rovině symbolické, tak v rovině konkrétních případů. I díky zónovým řízením byl rozkryt a zcela odhalen nepředstavitelný rozsah nacistických zločinů a ohromující počet jejich pachatelů. V druhé řadě je třeba konstatovat, že, obdobně jako v případě procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, šlo o projev vítězství práva a spravedlnosti nad prostou odplatou a mstou. To, že poražení nacisté, kteří se dopustili dříve nepředstavitelných zločinů a zvěrstev, dostali možnost hájit se před spojeneckými soudními orgány, které měly rozhodovat o jejich vině na základě důkazů, a nikoliv emocí, lze považovat za přelomový okamžik v dějinách práva a mezinárodních vztahů, zvláště s přihlédnutím k tomu, že sami nacisté svým obětem nikdy takovou možnost nenabídli. Tento význam dle mého názoru nijak neumenšují ani určité problémy, pochybení a tendenčnost, které se během některých procesů projevíly. Pokud se na některých místech této práce vyjadřuji k některým aspektům jednotlivých procesních programů kriticky, činím tak pouze v rámci úvah *de lege ferenda* a v žádném případě s úmyslem jakýmkoliv způsobem relativizovat hrůzné nacistické zločiny nebo omlouvat jejich pachatele.

Kromě toho zónové procesy nabízejí poměrně unikátní možnost analyzovat a porovnat přístup jednotlivých okupačních mocností k problematice trestního práva, justice a spravedlnosti obecně, díky tomu, že v jednotlivých okupačních zónách panovaly srovnatelné vstupní podmínky. Jistě lze namítat, že výchozí pozice jednotlivých mocností nebyly stejné jednak díky odlišné intenzitě bezprostředních osobních zkušeností těchto národů s nacistickým běsněním a zároveň i kvůli nerovnoměrnému zastoupení významnějších nacistických představitelů v jednotlivých okupačních zónách zapříčiněnému především obavou ze sovětského zajetí a snahou poražených nacistů být zajat představiteli západních mocností. I přes výše zmíněné námitky se však domnívám, že srovnání procesních programů v jednotlivých okupačních zónách je díky značným podobnostem mezi těmito zónami více vypovídající než snaha porovnávat

přístup k právu jednotlivých mocností na příkladech jejich vnitrostátních procesů, jelikož takové srovnání se bude vždy jen těžko vypořádávat s odlišnou počáteční situací zkoumaných států.

Zároveň je možné na vyvíjející se procesní politice jednotlivých okupačních mocností vůči poraženým Němcům sledovat změny v orientaci jejich zahraniční politiky a postupnou eskalaci konfliktu mezi Východem a Západem jako předzvěst Studené války. Nedá se však bez dalšího říci, že by zónové procesy, až na pár výjimek, bylo možné klasifikovat jako politické, minimálně ne v pejorativním slova smyslu. Drtivá většina obžalovaných v těchto procesech byla skutečně vinna spácháním zločinů nezměrného rozsahu. Sporné aspekty, které některé zónové procesy provázely a které stojí za analýzu, spočívaly spíše v tom, že některé podezřelé osoby byly v závislosti na politické a hodnotové orientaci jednotlivých mocností privilegovány a buď nebyly obviněny vůbec, nebo byly spojeneckými tribunály osvobozeny či odsouzeny k symbolickým trestům.

1.2. Cíle práce

Cíle této disertační práce jsou tři, dva hlavní a jeden vedlejší. Prvním cílem je analýza jednotlivých procesních programů, které byly zaměřeny na potrestání nacistických válečných zločinců a které ve svých okupačních zónách rozděleného Německa uskutečnily jednotlivé Vítězné mocnosti. Druhým cílem je pak srovnání přístupu jednotlivých mocností k otázce potrestání nacistických zločinců a jejich procesní politiky provedené na základě poznatků získaných výše uvedenou analýzou. Naplnění třetího cíle předpokládá zodpovězení otázky, jestli a na kolik ovlivnila procesní politika mocností uplatňovaná v okupačních zónách podobu a průběh retribučních procesů na území Československa, eventuálně zda domácí retribuční procesy ovlivnily procesy zónové. Tento třetí cíl je označován jako vedlejší, ne kvůli tomu, že bych se domníval, že je ve srovnání s prvními dvěma méně významný, ale čistě kvůli tomu, že téma komparace zónových a retribučních procesních politik je v práci spíše obecně naznačeno jako možný další směr budoucího bádání a neslouží jako hlavní téma práce.

K naplnění prvních dvou cílů práce, kterými jsou analýza a komparace jednotlivých zónových procesních programů, je třeba zodpovědět v průběhu práce na některé dílčí otázky. Odpovědi na tyto dílčí otázky pak mohou sloužit k vytvoření obecné charakteristiky jednotlivých programů i k zachycení nejpodstatnějších rozdílů mezi nimi. První okruh těchto dílčích otázek souvisí se statistickými údaji z jednotlivých okupačních zón. Jde především o otázky týkající se počtu procesů v průběhu let a počtu obžalovaných, osvobozených a odsouzených osob v jejich

rámci, a o otázky, které se táží na druhy a počty udělovaných trestů. Patřit sem ale budou i otázky související s průměrnou délkou řízení. Odpovědi na tyto otázky naznačují obecný charakter jednotlivých procesních programů, míru ochoty, s kterou jednotlivé mocnosti přistupovaly k procesům s poraženými nacisty. Zároveň tyto získané údaje ukazují, jak jednotlivé soudní orgány přistupovaly k otázkám individualizace odpovědnosti, viny a trestu.

Druhý okruh otázek souvisí s tzv. *law in books*. Jde především o otázky jako: „Byl v rámci daného procesního programu aplikován pouze Zákon č. 10, nebo i jiné právní předpisy?“ „Jaké podzákoné předpisy byly přijaty k realizaci procesů dle Zákona č. 10, eventuálně dle jiného právního předpisu?“ „Jaká procesní práva garantovalo dané zónové procesní právo jednotlivým obžalovaným a žalobcům?“ „Jaká měla být organizační struktura jednotlivých soudních orgánů?“ „Odlišovaly se tyto soudní orgány od spojeneckých vojenských soudů, nebo byl akcentován jejich armádní charakter?“ Zodpovězení těchto otázek pomáhá rozpoznat původní záměry okupačních mocností, s kterými jednotlivé procesní programy zahajovaly, jakož i to, nakolik tyto procesy odpovídaly všeobecně akceptovaným standardům práva.

Třetí typ otázek pak souvisí se samotnou realizací jednotlivých procesů, tedy s tzv. *law in action*. V souvislosti s procesy je třeba se tázat, zda jednotlivé tribunály dávaly stejný prostor obžalobě i obhajobě, zda procesy nestály na vynucených přiznáních, jakou argumentaci jednotliví účastníci řízení volili a jak na ní soudní orgány reagovaly, či jestli se tribunály a jiné soudní orgány zcela držely dikce Zákona č. 10 a dalších právních předpisů, nebo zda v rámci svých rozsudků částečně překračovaly své pravomoci a zónové právo dotvářely. Informace získané zaměřením se na tyto otázky nejlépe demonstrují realitu v jednotlivých okupačních zónách rozděleného Německa. Krom toho díky analýze použité argumentace je možné sledovat historický vývoj v některých klíčových otázkách týkajících se mezinárodního práva trestního.

Poslední tematický okruh dílčích otázek souvisí s geopolitickým a sociologickým aspektem zónových procesních programů. V práci je tak třeba zkoumat i to, jestli jednotlivé zónové mocnosti kladly důraz na to, aby proběhly procesy s určitou skupinou podezřelých osob (například průmyslníci, úředníci, členové armády, atd.), nebo se naopak určitých specifických procesů snažily vyvarovat. Dále je třeba zabývat se i tím, zda a jak se v průběhu času vyvíjela omilostňovací politika v jednotlivých okupačních zónách. V neposlední řadě nelze pominout ani otázku, jak na jednotlivé procesní programy reagovala laická veřejnost, ať už v Německu nebo na vlastním státním území dané zónové mocnosti. Odpovědi na tento typ otázek do jisté míry vysvětlují vývoj procesních programů v průběhu let a naznačují širší politický rámec,

do něhož fenomén zónových procesů zapadal.

Ve vztahu k třetímu cíli práce je třeba dílčí podotázky formulovat obecněji. Jako klíčové se jeví tyto otázky: „Byla příprava retribučního programu přímo a rozhodujícím způsobem ovlivněna některou ze zónových mocností?“ „Shodovaly se úvahy československé vlády o podobě retribučního programu s úvahami zónových mocností, nebo se zásadním způsobem odlišovaly?“ „Byly československé retribuční předpisy přímo nebo nepřímo ovlivněny zónovými předpisy nebo představami zónových mocností o budoucích procesních programech?“ „Docházely retribuční soudní orgány k podobným závěrům jako soudní orgány zónové v procesech s podobným předmětem řízení?“ „Pokud ano, šlo o přímé ovlivnění, nebo o korelaci, která neimplikuje kauzalitu?“ Odpovědi na tyto dílčí otázky by pak měly přispět k zodpovězení obecné otázky v závěru práce, tedy, zda byly retribuční procesy přímo ovlivněny zónovými, případně naopak.

1.3. Metodika a členění práce

Práce je postavena především na metodách analýzy a deskripce. Analyzovány jsou dílčí aspekty jednotlivých procesních programů poznané prostřednictvím zpracování dostupných dobových pramenů a studia odborné literatury. Na základě poznatků získaných touto analýzou se pak pokouším formulovat obecné závěry o charakteru a výsledné podobě jednotlivých zónových procesních programů, lze tedy hovořit i o prvcích metody syntézy. Významnou část této práce představuje srovnávání jednotlivých programů, jak mezi sebou, tak i s programem retribučních procesů, který se uskutečnil na území Československa. Určitá dílčí srovnání se objevují v celé práci, avšak komparaci se věnuje především předposlední obsahová kapitola, jejímž tématem je srovnání jednotlivých zónových procesních programů na základě předem určených kritérií. Rovněž poslední kapitola zkoumající vliv zónových procesů na domácí retribuční procesy se výrazně opírá o různá dílčí srovnání. Z výše uvedeného vyplývá, že v práci byla hojně využívána i metoda komparace. Zejména v případě předposlední obsahové kapitoly bylo nutné uvážit, jaká srovnávací kritéria zvolit, aby komparace byla dostatečně vypovídající. Zvolena byla nakonec taková kritéria, která v zásadě odpovídala nejdůležitějším dílčím otázkám, které byly definovány v předešlé podkapitole o cílech práce, což se s ohledem na celkový charakter této disertace jeví jako vhodné.

V práci jsou analyzovány i některé konkrétní zónové procesy. Již na první pohled je zřejmé, že práce neanalyzuje všechny zónové procesy, což by bylo prakticky nemožné, ale pouze

některé předem vybrané. Ve vztahu k analýze konkrétních procesů využívám tudíž metodu sondy. Využití metody sondy a vyvozování zobecňujících závěrů z reprezentativních vzorků se může jevit jako problematické, avšak při plánování této práce jsem dospěl k závěru, že pokud bych se pokoušel analyzovat všechny zónové procesy, práce by na jedné straně narostla do obřích rozměrů, a na straně druhé by obrovské množství konkrétních informací o jednotlivých procesech zastínilo obecnou charakteristiku jednotlivých procesních programů a jejich vzájemné srovnání, tedy hlavní cíle této práce. Druhou možností by pak bylo nezabývat se konkrétními procesy vůbec, avšak domnívám se, že bez toho by sice mohla být analyzována teoretická konstrukce těchto programů, avšak opomenuta by byla zónová realita, což by se také přičilo původně stanoveným cílům práce. Analýza pouze některých procesů se pak jevila jako vhodný kompromis mezi těmito dvěma extrémními přístupy. Na druhé straně zvolení tohoto přístupu vyžaduje, aby byl výběr zvolených procesů odůvodněn.

Při tvorbě této práce jsem postupoval tak, že jsem nejprve vytvořil určité dílčí kategorie procesů dle předmětu jejich řízení a obžalovaných (jako příklad takovýchto kategorií lze zmínit kategorii procesů s personálem koncentračních táborů a jiných vězeňských či zadržovacích zařízení, kategorii procesů s osobami zodpovědnými za zločiny spáchané v průběhu bojů na nepřátelských komatantech, či kategorii procesů s představiteli soukromé průmyslové sféry). Následně jsem se snažil vybrat k analýze ty procesy, které byly jakýmsi typickým zástupcem procesů v dané kategorii, tedy procesy, které obsahovaly co nejvíce znaků typických pro danou kategorii a na které bylo při jiných procesech odkazováno jako na jakýsi vzor. Dále jsem se snažil vyčlenit procesy, které byly nějakým způsobem atypické pro danou okupační zónu a analyzovat je právě pro jejich netypičnost. Tyto procesy jsou analyzovány buď v podkapitolách *Ostatní procesy*, nebo mají vyčleněnou samostatnou podkapitolu. Konečně samostatnou kapitolu mají vyčleněny i procesy, které jsou vnímány jako symboly daných procesních programů. Dá se namítat, že toto členění je silně subjektivní, ale domnívám se, že mediální pozornost, kterou tyto procesy dostaly značně překonala jiné zónové procesy. Jako příklad těchto symbolických procesů se dá zmínit von Mansteinův proces v britské okupační zóně Německa či proces s představiteli koncernu Röchling, který dokonce bývá nepřesně nazýván jako *rastattský proces*, ačkoliv se v Rastattu odehrálo velké množství jiných procesů.

Výše nastíněný výběr procesů jsem aplikoval bezvýhradně v případě britských a francouzských zónových procesů a amerických procesů v Dachau. V případě *následných norimberských procesů* jsem v krátkosti analyzoval každý z dvanácti procesů kvůli tomu, že tato

řízení byla patrně nejvýznamnější, jak kvůli dřívějšímu postavení obžalovaných, tak kvůli jejich významu pro rozvoj mezinárodního práva trestního. V případě sovětské okupační zóny Německa jsem musel vzít v potaz i to, že zde byly paralelně aplikovány tři hmotněprávní předpisy. Výběr v této zóně byl proto zvolen tak, aby jednotlivá analyzovaná řízení zastupovala řízení dle každého z těchto tří předpisů. Konečně v případě poslední kapitoly bylo vybráno několik retribučních procesů, jejichž předmět řízení odpovídal nebo se alespoň přibližoval předmětu řízení některého ze zónových procesů, aby bylo možné lépe srovnávat použitou argumentaci a postup soudních orgánů.

Práce v některých pasážích využívá i biografickou metodu. Dochází k tomu především při analýzách konkrétních procesů, kdy je k pochopení průběhu a výsledku procesu nutné alespoň v hrubých rysech znát osobnost a dřívější činnost některého z obžalovaných.

Disertace je složena z úvodu, závěru a sedmi obsahových kapitol, které jsou dále děleny na podkapitoly. První obsahová kapitola se skládá ze tří podkapitol, které zkoumají některé fenomény, jež významně ovlivnily podobu zónových procesů. První podkapitola se zabývá rozбором některých dřívějších procesů s válečnými zločinci. Zařazení této kapitoly není samoučelné, jak by se na první pohled mohlo zdát, jelikož díky analýze procesů, které se odehrály před začátkem 20. století, je možné sledovat genezi některých základních principů procesů s válečnými zločinci, které se hojně uplatnily i během zónových procesů, a rozbor procesů, které se odehrály po I. světové válce zase do určité míry osvětluje rozdílné přístupy, které po skončení II. světové války zaujaly jednotlivé Vítězné mocnosti k otázce potrestání nacistických válečných zločinců. Druhá subkapitola se pak zabývá vzájemnými vztahy jednotlivých okupačních mocností a konflikty mezi nimi, které vyvstaly během a po skončení procesu ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. a které vedly k definitivnímu opuštění koncepce společných procesů a k vítězství koncepce zónových procesů. Poslední subkapitola pak analyzuje klíčový právní předpis pro zónové procesy, zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10.

Druhá až pátá kapitola se zabývají procesními programy v jednotlivých okupačních zónách. Podrobněji jsou tyto kapitoly členěny na podkapitolu analyzující daný procesní program v obecné rovině (zkoumány jsou především procesní politika, aplikované procesní předpisy, celkové statistické údaje o jednotlivých procesních programech a další aspekty typické pro danou okupační zónu) a na podkapitoly zkoumající konkrétní procesy (v subkapitole je většinou analyzováno více procesů se souvisejícím předmětem řízení, někdy je však celá subkapitola

věnována jednomu zvlášť významnému procesu). Z tohoto dělení poněkud vybočuje čtvrtá kapitola věnovaná procesům v americké okupační zóně Německa. Vzhledem k tomu, že v této okupační zóně vedle sebe probíhala diametrálně odlišná řízení (ve smyslu aplikovaného procesního práva a celkového charakteru jednotlivých řízení), je dle mého názoru na místě hovořit o tom, že Američané měli ve své zóně procesní programy dva. Práce je dělena tak, že každému z těchto programů je věnována podkapitola, která je dále dělena dle stejného klíče jako kapitoly o jiných okupačních zónách. Vzhledem k tomu, že v americké okupační zóně Německa probíhaly dva procesní programy, které jsou v práci samostatně analyzovány, jakož i s ohledem na to, že *následné norimberské procesy* představovaly patrně ty nejvýznamnější a z hlediska právní argumentace nejpropracovanější ze zónových procesů, je kapitola o této zóně výrazně delší než zbylé tři kapitoly analyzující ostatní zónové programy. Určitou výjimku z výše nastíněného schématu představuje i kapitola o sovětské okupační zóně Německa, která obsahuje i podkapitolu věnovanou fenoménu zvláštních táborů NKVD. Tyto tábory sice bezprostředně nesouvisely se sovětskými procesy, avšak představovaly natolik výrazný prvek symbolizující mimosoudní vypořádání se s nacistickými zločinci (a naneštěstí i s jinými osobami) v sovětské okupační zóně, že je dle mého názoru nelze v této práci zcela opomenout.

Na tyto kapitoly navazuje šestá část práce, která je věnována výlučně mezizónové komparaci na základě poznatků získaných analýzou a syntézou v předešlých pasážích o jednotlivých zónách. Poslední, sedmá, obsahová kapitola, která je obdobně jako kapitoly o jednotlivých zónách rozdělena na obecnou část a část zabývající se konkrétními kauzami, ve stručnosti připomíná poznatky o přípravě a realizaci retribučních procesů na území Československé republiky a srovnává je s poznatky získanými o zónových procesech ve snaze posoudit vzájemnou míru ovlivnění.

1.4. Zdroje

1.4.1. Odborná literatura

Problematika procesů s nacistickými zločinci na území Německa v samostatné jurisdikci jednotlivých okupačních mocností je ve srovnání s fenomény *hlavního norimberského procesu* a národních retribucí v odborné literatuře rozebírána spíše výjimečně a okrajově. Nejčastěji byla tato problematika zpracovávána prostřednictvím případových studií zabývajících se konkrétní kauzou před některým z tribunálů okupačních mocností, eventuálně byla naznačena

v závěrečných kapitolách prací zabývajících se řízením před Mezinárodním vojenským soudním dvorem.

Z publikací zabývajících se mimo jiné procesy v různých okupačních zónách je třeba vyzdvihnout minimálně dvě monografie: *Forgotten Trials of the Holocaust* od autorské dvojice Bazylér–Tuerkheimer a *The Hidden Histories of War Crimes Trials*, která vznikla pod edičním dohledem K. J. Hellera a G. Simpsona. Obě tyto publikace se soustředí spíše na konkrétní procesy a méně zkoumají obecnou procesní politiku mocností, ale i přes to představují stěžejní práce především proto, že prostřednictvím případových studií naznačují rozdíly v přístupech jednotlivých okupačních mocností.

Jiné studie se zaměřují pouze na jednu okupační zónu, eventuálně pouze na jednu konkrétní kauzu. V případě britské okupační zóny Německa je třeba zmínit dílo Donalda Bloxhama, který se problematikou britských okupačních vojenských soudů soustavně zabývá. Jeho publikace ze začátku tisíciletí *Genocide on Trial: War Crimes Trials and the Formation of Holocaust History and Memory* představuje zásadní dílo v oblasti poválečných procesů obecně a část věnovanou britské procesní politice lze právem považovat za základní text odborné literatury v této oblasti. Na tuto knihu dále navazují a rozvíjejí ji další Bloxhamovy časopisecké studie. Kromě Bloxhamových děl lze v oblasti literatury věnované britským procesům zmínit například zajímavou komparativní studii *British War Crimes Trials in Europe and Asia* od autorské dvojice Cheah–Vormbaum, která nabízí unikátní vhled nejenom do britských zónových procesů, ale i do britských procesů, které se odehrály v Singapuru. V neposlední řadě lze rovněž zmínit odborné doprovodné texty, které vznikly při příležitosti výstavy, kterou v roce 2017 uspořádalo město Hamburk a která se zabývala fenoménem britských procesů s nacistickými zločinci, které se v tomto městě odehrály. Tyto doprovodné texty i přes určitou strohost věrně zachycují jak některé procesy, které se v hamburském Curiohausu odehrály, tak obecnou britskou procesní politiku.

Odborných publikací a časopiseckých statí zabývajících se procesy ve francouzské okupační zóně Německa existuje naprosté minimum. Jako základní publikaci je nutné zmínit dílo *Les Procès de Rastatt (1946–1954): Les jugement des crimes de guerre en zone française d'occupation en Allemagne*, které je vlastně doplněnou a rozšířenou disertační prací Yveline Pendaries, jež se daným tématem zabývala při svém doktorském studiu. Tato přehledná publikace odpovídá svou strukturou kvalifikační práci, přičemž autorka zvolila rozdělení na tři hlavní části: obecnou charakteristiku, charakteristiku uplatňovaných právních předpisů a analýzu

vybraných procesů. Určitou potíž představuje skutečnost, že vzhledem k omezenému přístupu k francouzským procesním záznamům nelze některé závěry autorky týkající se méně významných procesů ověřit, přičemž na tuto publikaci se takřka bez výjimky odkazují všichni pozdější autoři. Z pozdějších prací vyčnívá série článků Daniela Bonnarda, která zkoumá různé aspekty francouzských zónových procesů. Obecnou charakteristiku francouzského zónového procesního programu podává i Claudia Moisel v kapitole *Resistance und Repressalien: Die Kriegsverbrecherprozesse in der französischen Zone und in Frankreich*, která je součástí kolektivní monografie zabývající se válečnými zločiny. Tato kapitola se však více zabývá procesy na vlastním území Francie a zónové procesy jsou analyzovány spíše okrajově. Fenomémem francouzských zónových procesů se ve své publikaci *Tribunal général la séance est ouverte – die Sitzung ist eröffnet; Kriegsverbrecher vor dem Tribunal général 1946–1950* zabývá i Eva-Marie Eberle, avšak v daném případě se jedná o práci vydanou v malém nákladu, která je významná spíše na lokální úrovni než na úrovni celosvětové. Další autoři zabývající se procesy s nacistickými zločinci ve francouzské okupační zóně Německa se omezují na analýzu jednoznačně nejznámějšího řízení proti Hermannu Röchlingovi a dalším obžalovaným. Dle mého názoru nejpodrobnější a nejzajímavější zpracování této kauzy představuje kapitola v kolektivní monografii *NMT. Die Nürnberger Militärtribunale zwischen Geschichte, Gerechtigkeit und Rechtschöpfung* nazvaná „Fall 13“: *Das Rastatter Röchling-Verfahren* od autorské dvojice Berger–Joly. Tito autoři poměrně podrobně zkoumají činnost koncernu Röchling během II. světové války, ale i před ní, a začleňují ji do širšího rámce klíčového francouzského procesu.

Procesy v americké okupační zóně Německa se mezi autory těší největší oblibě a jsou v porovnání s ostatními zónovými procesy relativně často analyzovány. Zejména to platí o norimberské procesní větvi. Vedle většího množství publikací zabývajících se některým z dvanácti následných procesů,² je třeba obzvláště vyzdvihnout souborná díla, která zkoumají celý tento americký program v obecné rovině. Za předního odborníka na problematiku *následných norimberských procesů* je nutné považovat Kevina Jona Hellera, jehož monografie *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law* představuje dle mého názoru základní odborný text zabývající se tímto tématem. Heller se ve svém díle nezabývá podrobným rozбором jednotlivých řízení, ale spíše obecnou americkou procesní

² Namátkou například publikace *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945–1958: Atrocity, Law and History* od Hilary Earl či *Nuremberg Medical Trial: The Holocaust and the Origin of Nuremberg Medical Code* od Horsta H. Freyhofera.

politikou, zákulisními vlivy a některý spornými aspekty zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, které byly adresovány během *následných norimberských procesů*. Jako poměrně stručné leč kvalitní nastínění základních aspektů amerického procesního programu v Norimberku lze vnímat publikaci Annette Weinke *Die Nürnberger Prozesse*, respektive ty kapitoly tohoto díla, které se věnují fenoménu *následných norimberských procesů*.

V případě americké procesní větve soustředěné kolem řízení v areálu bývalého koncentračního tábora Dachau je nutné zmínit, že v posledních letech jsou v nakladatelství Academia vydávány české překlady některých významných studií zabývajících se touto problematikou. Především jde o tituly *Mauthausenský proces* od Tomaze Jardiima a *Obvinění z Dachau* od Ferna Overbeyho Hiltona. Navzdory názvu se Jardiim ve své práci nevěnuje pouze titulnímu procesu, ale analyzuje genezi celého procesního programu v Dachau, věnuje se specifickým aspektům, které byly vlastní těmto procesům, a velice stručně upozorňuje na řízení, která *mauthausenskému procesu* předcházela. Hilton se proti tomu vydává jinou cestou a svou práci konstruuje spíše jako soubor biografických medailonků několika vybraných obžalovaných doplněný o přepisy svědectví proti těmto osobám. I přes nespornou zajímavost této publikace se nedá říci, že by šlo o komplexní analytické zpracování, které by přinášelo zásadní nové poznatky o tomto americkém procesním programu nebo na něj nabízelo nový, neotřelý náhled. Kromě těchto titulů je třeba zmínit i kolektivní monografii *Dachauer Prozesse: NS-Verbrechen vor amerikanischen Militärgerichten in Dachau 1945–1948*, která vznikla pod edičním vedením Ludwiga Eibera a Roberta Sigela. Tato monografie obsahuje několik kratších příspěvků od renomovaných německých autorů, kteří se zabývají různými aspekty amerického procesního programu v Dachau.³ Určitou nevýhodou této kolektivní monografie je značná roztržitost. Jednotlivé kapitoly jsou poměrně málo provázané a vzájemně nesouvisející, přičemž jasný spojující prvek absentuje.

Sovětský procesní program v okupační zóně je v odborné literatuře zpracován minimálně. Tato skutečnost vychází především z toho, že sovětské i nástupnické ruské kompetentní orgány se rozhodly proti jakémukoliv oficiálnímu uveřejnění jednotlivých procesních záznamů, a ani obecné statistiky, které Sověti na konci čtyřicátých let zveřejnili, týkající se počtu procesů a obžalovaných, nejsou zcela důvěryhodné a přesné. Za této situace musí badatelé vycházet ze značně omezené pramenné základny a opírat se o často protichůdná ústní svědectví a neoficiální informace. Je tedy zcela pochopitelné, že dané problematice se věnuje naprostě

³ Jedna z kapitol je navzdory názvu věnována i francouzskému zónovému procesnímu programu.

minimum výzkumníků. Jako poměrně zajímavá skutečnost se jeví to, že se problematikou těchto procesů zabývají téměř výlučně němečtí badatelé, zatímco ruští autoři se tímto tématem až na výjimky⁴ nezabývají a spíše se věnují procesům, které proběhly na území SSSR. Z německých autorů je třeba mínit zejména výzkumníky spjaté s Institutem Hannah Arendtové pro výzkum totality, kteří se tématu dlouhodobě věnují jako je například Mike Schmeitzner, Andreas Hilger, Klaus-Dieter Müller či Ute Schmidt.

Česká odborná literatura k tématu zónových procesů prakticky neexistuje. Někteří autoři sice upozorňují na existenci a některá základní specifika těchto procesů, ale většinou spíše okrajově, při vlastní analýze českého a slovenského retribučního programu. Určitou výjimku představují některá díla Davida Kohouta, zejména pak jeho disertační práce *Právněhistorické aspekty trestání nacistických zločinců na pozadí procesu s Adolfem Eichmannem*, ve které je fenoménu zónových procesů věnována jedna kapitola. V této kapitole jsou načrtnuty některé základní aspekty procesů ve všech čtyřech okupačních zónách, které autorovi slouží jako odrazový můstek k analýze národních německých a rakouských procesů s nacistickými zločinci, která spolu s analýzou titulního Eichmannova procesu tvoří jádro této kvalifikační práce.⁵ Specifické problematice následného norimberského procesu s představiteli říšské justice je pak věnován článek Bohuslava Ečera *Zločiny nacistických právníků z roku 1948*.

V případě české a slovenské retribuční, která je v poslední kapitole srovnávána se zónovými procesními programy lze vycházet z děl několika autorů. V tomto ohledu je třeba zmínit zásadní práce z přelomu tisíciletí. Jde především o tituly *Spravedlnost podle dekretu: Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)* od Mečislava Boráka a *Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945* od Jana Kuklíka. Z novějších prací je pak třeba vyzdvihnout souborné dílo Daniely Králíkové, rozené Němečkové, která se fenoménem domácí retribuční dlouhodobě zabývá zejména se zvláštním zaměřením na činnost Mimořádného lidového soudu v Praze. Jako cenný zdroj poznání slouží i práce autorů, kteří se zabývají především regionálními aspekty retribučního procesu zachycenými v činnosti některého z mimořádných lidových soudů. Mezi tyto autory patří například Kateřina Portmann (dříve publikující i pod jménem Kočová-Lozoviuková), která se ve svých pracích zabývá činností mimořádných lidových soudů v Litoměřicích a v Liberci, či Lucie Jarkovská, která se zabývá činností mimořádných lidových

4 Tématu se například dlouhodobě věnuje ruská historička Natalja Jeske.

5 KOHOUT, D., *Právněhistorické aspekty trestání nacistických zločinců na pozadí procesu s Adolfem Eichmannem*. Praha, c2013, disertační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: doc. JUDr. Radim Seltenreich. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zp/detail/87040>

soudů v Hradci Králové a v Jičíně. Unikátní zahraniční pohled na domácí retribuci pak představuje práce Benjamina Frommera *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*, která vyšla v českém překladu Jakuba Rákosníka v roce 2010.

1.4.2. Dobové prameny

Při analýze zónových procesů je nutné vycházet především z dobových pramenů. Tyto prameny lze v zásadě rozdělit do několika kategorií. Jde především o právní předpisy vydávané většinou na úrovni jednotlivých okupačních zón k provedení zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 a v některých případech i o právní předpisy, které tento zákon efektivně nahrazovaly, o písemné záznamy průběhu jednotlivých zónových procesů, či o zprávy přezkumných komisí zabývajících se rozsudky v těchto případech, o závěrečné hodnotící zprávy a statistické záznamy předkládané vládám jednotlivých okupačních mocností po skončení zónových procesních programů, a v neposlední řadě i o korespondenci čelních zónových představitelů a záznamy politických debat, které reflektují soudobé vnímání těchto procesních programů.

Pramenů, které by reflektovaly vývoj procesů ve více okupačních zónách zároveň, je poměrně malé množství. Určité zárodky lze vidět v závěrečné zprávě amerického vrchního vojenského prokurátora Telforda Taylora, který se v ní, kromě analýzy amerických procesů, poměrně kriticky vyjadřuje i k procesním programům, které proběhly v jiných okupačních zónách, přičemž za zvlášť neblahý považuje program sovětský. Zmínit lze i patnáctisvazkovou sbírku *Law Reports of Trials of War Criminals* vydávanou Komisí Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů, která vznikla mezi lety 1947 a 1949. Editoři této sbírky předem zvolili některé zónové procesy, které považovali za klíčové. Jednotlivé svazky jsou tvořeny přepisy rozsudků a nejdůležitějších argumentů uplatňovaných procesními stranami, přičemž tyto dokumenty jsou dále doplněny právní analýzou daných případů. Určitou nevýhodu této sbírky představuje skutečnost, že zařazeny jsou především procesy před americkými a britskými soudními orgány, zatímco ty před sovětskými vojenskými soudy absentují, což je sice s ohledem na vyostřené vztahy mezi velmocemi pochopitelné, avšak poněkud to snižuje komparativní potenciál této sbírky. Oficiální statistické údaje zveřejněné jednotlivými mocnostmi byly publikovány v jedenáctém svazku komentované sbírky dokumentů z oblasti mezinárodního práva veřejného *Digest of International Law*, která vznikla pod edičním vedením Marjorie M. Whiteman ve spolupráci s americkým Ministerstvem zahraničních věcí. Z výše

uvedeného vyplývá, že pokusy o komplexní hodnocení všech zónových procesních programů ze strany okupačních mocností byly spíše výjimečné, a některé ojedinělé pokusy byly takřka výlučně americkou iniciativou.

V případě jednotlivých procesních procesů se pramenná základna a její dostupnost zásadně liší v závislosti na dané okupační zóně, respektive na ochotě jednotlivých zónových mocností zveřejnit či zpřístupnit procesní záznamy a další relevantní prameny. V případě britských procesů jsou patrně nejcennějším informačním zdrojem přepisy jednání před britskými vojenskými soudy. Kromě těchto přepisů je možné čerpat informace o průběhu některých britských procesů i z výše zmíněné sbírky *Law Reports of Trials of War Criminals*. Rovněž právní předpisy, na jejichž základě probíhaly procesy v britské okupační zóně Německa, jsou relativně dobře dostupné. Královský výnos z 18. června 1945, který byl klíčovým britským předpisem pro procesy s nacistickými zločinci, byl dokonce zveřejněn i v rámci projektu Avalon, který vytvořila Právnická fakulta Yaleovy univerzity, a zveřejněny byly rovněž i další méně významné, ale relevantní právní předpisy. Unikátní poznatky o tom, jak byly ve Velké Británii procesy vnímány lze rovněž čerpat ze záznamů schůzí britské vlády a Sněmovny lordů.

V případě francouzské okupační zóny Německa je situace složitější. Přísná legislativa znemožňuje zpřístupnění spisového materiálu po dobu jednoho století, s výjimkou mimořádného povolení vydávaného zcela výjimečně francouzskými ústředními orgány vybraným francouzským a německým badatelům. Rovněž úplná znění nařízení, vyhlášek a dalších právních předpisů francouzské vojenské vlády, které upravovaly problematiku zónových procesů s nacisty, jsou spíše hůře dostupné. Pro analýzu francouzského zónového procesního programu je tak klíčový především úřední věstník francouzského vrchního velení v Německu. Díky tomuto věstníku je možné se seznámit nejenom s poměrně složitou a často novelizovanou francouzskou procesní úpravou a soudní soustavou, ale i s průběhem některých francouzských procesů, jelikož v některých číslech věstníku byly zveřejňovány i přepisy jednání před francouzskými zónovými soudními orgány. V případě patrně nejznámějšího francouzského zónového procesu proti představitelům koncernu Röchling je možné čerpat i z dříve jmenované sbírky Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů.

Informace o průběhu amerických procesů v Dachau a jim podobných řízeních, která se odehrála na jiných místech v Německu, lze čerpat z více pramenů. Jako dobrý informační zdroj slouží *Závěrečná zpráva zástupce amerického vrchního vojenského prokurátora v Evropě*, známá podle svého autora též jako *Straightova zpráva*. Přílohy této

zprávy tvoří relevantní právní předpisy aplikované během výše zmíněných procesů, jakož i statistické údaje o počtu obžalovaných, odsouzených a osvobozených osob. Samotná zpráva se pak vyjadřuje k mnoha aspektům americké činnosti v Dachau, avšak bohužel, byť z pochopitelných důvodů, nereflktuje některé sporné a kontroverzní situace, které během konání procesů nastaly. Druhým významným pramenem týkajícím se procesů před americkými vojenskými soudními komisemi a obecnými soudy vojenské vlády tvoří shrnující, hodnotící a doporučující zprávy pro potvrzujícího důstojníka, které se týkaly jednotlivých procesů a jejichž autorem byl zpravidla některý z důstojníků přidělený ke kanceláři vrchní vojenské prokuratury. Tyto zprávy zpřístupněné v rámci projektu pořádaného Filipovou univerzitou v Marburku představují unikátní zdroj informací, jelikož nezachycují pouze průběh jednání, argumenty stran a rozsudky v jednotlivých případech, ale i postoje, které k nim zaujímal tým kolem vrchního vojenského prokurátora Taylora, který byl hlavním duchovním otcem všech amerických zónových procesních programů.

Původní americké záměry při tvorbě programu *následných norimberských procesů* a obecné informace o těchto řízeních je možné sledovat díky již zmíněné Taylorově závěrečné zprávě. Jednotlivé procesy jsou pak, kromě již několikrát zmíněné sbírky *Law Reports of Trials of War Criminals*, podrobně zachyceny v patnáctisvazkové sbírce *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals*. Tato sbírka zachycuje průběh jednání, argumentaci stran, dílčí rozhodnutí vojenských tribunálů, jakož i závěrečné rozsudky, a vytváří plastický obraz těchto řízení.

V případě poslední okupační zóny, sovětské, je situace nesmírně složitá, jelikož sovětská vrchní vojenská prokuratura, ani nástupnická vrchní vojenská prokuratura Ruské federace, informace o procesech před sovětskými vojenskými tribunály v okupační zóně Německa neodtajnily, ani nezpřístupnily pro badatele. Někteří němečtí výzkumníci se sice informace o jednotlivých procesech snažili získat pomocí žádostí o rehabilitaci odsouzených v těchto procesech, avšak tyto snahy narazily na závažné technické i morální problémy (viz pasáž o procesu s Hansem Heinzem). Za této situace je možné vycházet pouze z dílčích, náhodně zveřejněných dokumentů. Získat text aplikovaných nařízení a dalších právních předpisů je možné i díky projektu digitální knihovny shromažďující všechny vyhlášky, usnesení a další právní předpisy platné na území Sovětského svazu a na územích jím ovládaných (*libussr.ru*). Některé další zpřístupněné dílčí dokumenty týkající se potrestání nacistických zločinců v sovětské okupační zóně Německa je pak možné získat i prostřednictvím ruské digitální

knihovny historických dokumentů.

1.4.3. Vlastní publikační a jiné výstupy

Tématem zónových procesů jsem se zabýval soustavně v průběhu svého doktorského studia, přičemž některé dílčí výstupy jsou součástí této práce. Text zabývající se procesem *USA vs. Karl Brandt et al.* byl původně publikován v roce 2021 jako součást článku *Proces USA vs. Karl Brandt et al. a jeho význam pro rozvoj lékařské etiky v oblasti lékařských experimentů v prvních dvou dekáдах po konci II. světové války* v čísle 51/1 časopisu *Právněhistorické studie*. Rovněž text kapitoly *Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 – klíčový právní předpis pro zónové procesy* byl původně součástí nepublikovaného článku *Analýza Norimberské charty a zákona Spojenecké kontrolní rady č. 10 v kontextu jejich doby a otázka jejich retroaktivity*. Tématem procesů v americké okupační zóně Německa jsem se zabýval ve své diplomové práci, avšak text v této práci je zpracován nově a z dané diplomové práce nečerpá jednak z důvodu určité nespokojenosti s některými pasážemi původního zpracování, a zároveň i kvůli většímu důrazu na komparační aspekt v této práci. Během doktorského studia jsem se zabýval i procesy s válečnými zločinci před II. světovou válkou (zejména ve článku *USA vs. Henry Wirz – Kontroverzní počátek novodobých procesů s válečnými zločinci* a v práci SVOČ *Procesy se strůjci arménské genocidy a přirozenoprávní aspekty operace Nemesis*), které jsou zmíněny i v úvodní obsahové kapitole této práce. Vzhledem k tomu, že tyto dřívější procesy jsou v disertaci zmíněny spíše zběžně jako inspirační ideové zdroje pro zónové procesy, je text o nich výrazně kratší než ve výše uvedených statích, přičemž se jimi částečně inspiruje a vychází z nich, avšak přímo z nich nepřejímá.

2. Historie trestání válečných zločinců, teoretická východiska, právní úprava

2.1. Historický vývoj v otázce trestání válečných zločinců před II. světovou válkou

Fenomén procesů s osobami označenými za válečné zločince se nedá ohraničit začátkem dvacátého století, jelikož obdobné snahy se projevovaly napříč celou historií, i když v méně institucionalizované formě. Cílem této první kapitoly je stručně představit několik zásadních procesů, které formovaly vývoj a některé základní procesní instituty mezinárodního práva trestního, nebo které přímo ovlivnily otázku soudního potrestání nacistických zločinců.

Jedním z nejvýznamnějších raných procesů, které se svým obsahem blížily dnešním procesům s válečnými zločinci, byl proces s burgundským rytířem a žoldnéřským kapitánem Peterem von Hagenbach, který byl dosazen burgundským vévodou Karlem Smělým jako vojenský správce porobeného území na horním toku Rýna s centrem ve městě Breisach am Rhein.⁶ Pětileté období von Hagenbachova spravování Breisachu se neslo ve znamení hrůzovlády. Ze strany správcových vojáků docházelo s jeho vědomím k loupení, vraždění a znásilňování v porobeném městě. Tyto činy měly spolu s mimořádně vysokým zdaněním zlomit odpor civilního obyvatelstva a zajistit úplnou poslušnost Burgundskému vévodství.⁷ Po pěti letech vlády, během které proti sobě von Hagenbach poštal místní obyvatelstvo i sousední feudály, byl nakonec po vzpouře vlastních vojáků svržen, uvězněn, a po následném procesu popraven.⁸

Von Hagenbachův proces měl několik aspektů, které jako by předznamenávaly vývoj mezinárodního trestního práva o mnoho let později. Prvním klíčovým aspektem bylo samotné složení tribunálu, který von Hagenbachovu vinu posuzoval. Rakouský arcivévoda Zikmund Habsburský, který vystřídal burgundského vévodu v pozici vládce území kolem horního toku Rýna, se rozhodl místo běžného soudu svolat ad hoc tribunál, jehož členy byli zástupci jednotlivých stran koalice, která proti von Hagenbachovi vznikla (kromě zástupců Breisachu šlo

6 BRAUER-GRAMM, H., *Hagenbach, Peter von*. In: HISTORISCHE KOMMISSION BEI DER BAYERISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN (ed.), *Neue Deutsche Biographie, band 7*, Berlín: Duncker & Humblot, c1966, s. 487. Dostupné také z: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118719882.html#ndbcontent>

7 GREPPI, E., The evolution of individual criminal responsibility under international law. *International Review of the Red Cross*. c1999, roč. 81, č. 835, s. 533. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/RC_Sep-1999.pdf

8 GREPPI, E., c1999, *op. cit.*, s. 533.

především o zástupce měst v oblasti Horního Porýní, Alsaska a švýcarského Bernu).⁹ Přístup, dle kterého měli vinu souzeného posuzovat zástupci subjektů nejvíce poškozených jeho jednáním, se právem dá považovat za přelomový, i když, jak upozorňují někteří autoři, nedá se s úplnou jistotou určit, zda šlo o mezinárodní tribunál v klasickém slova smyslu, jelikož všechny zúčastněné subjekty byly formálně součástí Svaté říše římské, ačkoliv některé z nich disponovaly v předmětné době faktickou autonomií.¹⁰

Druhým klíčovým aspektem je samotná kvalifikace von Hagenbachova jednání. Dle obžaloby měl von Hagenbach svým jednáním „pošlapat zákony Boží i lidské“,¹¹ avšak nelze tvrdit, že by šlo o válečnou zločin, jelikož na daném území neprobíhal žádný válečný konflikt. Do určité míry lze přijmout názor amerického prokurátora Telforda Taylora, který během procesu s představiteli říšských ministerstev argumentoval tak, že von Hagenbachův proces a odsouzení lze vnímat jako jakýsi „protoproces, ve kterém byl obžalovaný souzen pro spáchání zločinů proti lidskosti“.¹² Velmi důležitou je i skutečnost, že von Hagenbach byl obviněn a posléze i odsouzen za to, že na jím ovládaném území umožnil znásilňování civilního obyvatelstva. I tuto část rozsudku lze považovat za krok, který předběhl svou dobu, jelikož znásilnění jako válečný zločin bylo v mezinárodním právu trestním kodifikováno až o více než 500 let později (ačkoliv již dříve existovalo v mezinárodním obyčejovém právu trestním).¹³

Posledním aspektem, který je třeba ve von Hagenbachově případě zmínit, je jeho obhajoba. Von Hagenbach se při svém procesu hájil především dvěma základními argumenty. Jednak tvrdil, že vždy jednal pouze poslušen rozkazům, které dostal a které mu nepříslušelo jakkoliv zkoumat či hodnotit, jelikož byl vázán povinností absolutní věrnosti ke svému pánu, a rovněž poukazoval na to, že nepodléhá jiné autoritě než autoritě burgundského vévody.¹⁴ Tribunál i přes přesvědčivost a propracovanost obhajoby nepřipustil námitku nepřislušnosti a rovněž zamítl žádost obhajoby o odložení jednání, tak aby mohlo být získáno prohlášení

9 GORDON, G., S., *The trial of Peter von Hagenbach: Reconciling History, Historiography and International Criminal Law*. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), *The Hidden Histories of War Crimes Trials*. Oxford: Oxford University Press, c2013, ISBN: 978-0-19-967114-4, s. 32.

10 GORDON, G., S. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 15, GREPPI, E., c1999 *op. cit.*, s. 534.

11 BASSIOUNI, M., C., *Crimes against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge: Cambridge University Press, c2011, ISBN: 978-1-107-00115-2, s. 463.

12 *Ústní argumentace obžaloby proti návrhu obhajoby na vyloučení čtvrtého bodu obžaloby z řízení ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. z 2. března 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIII*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 97. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XIII.pdf

13 SCHEFFER, D., J., *Rape as a War Crime* [online]. c1999, [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.converge.org.nz/pma/arape.htm>

14 GORDON, G., S. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 34.

burgundského vévody o tom, zda skutečně vydal von Hagenbachovi dané rozkazy, s odůvodněním, že tohoto svědectví není třeba, protože i v případě, že by vévoda rozkazy skutečně vydal, nezbavuje to von Hagenbacha zodpovědnosti, jelikož musel vědět, že takové rozkazy se přičí Božskému i lidskému zákonu.¹⁵ Rovněž tento bod měl velký význam pro všechny budoucí procesy s válečnými zločinci, jelikož obhajoba poslušností rozkazům, stejně jako námitka nepřislušnosti daného soudního orgánu, patřily (a stále patří) k nejčastějším strategiím obhájců v těchto procesech, a skutečnost, že tyto námitky byly soudními orgány odmítnuty již v 15. století s odůvodněním, že každý nese odpovědnost za své činy bez ohledu na to, že jednal v rámci rozkazu svého nadřízeného, posílila pozice tribunálů v 19. a 20. století, které se s těmito námitkami musely vypořádávat.

Dalším procesem, který je při výkladu dějin trestání válečných zločinců nutné zmínit, bohužel spíše pro jeho kontroverznost, je proces s konfедераčním kapitánem Henrym Wirzem, který proběhl v roce 1865, krátce po skončení Americké občanské války. Příčinou Wirzova stíhání bylo jeho působení v pozici velitele zajateckého tábora Camp Sumter (používán i název vězení Andersonville).¹⁶ Podmínky v táboře byly i na poměry tehdejší doby zcela neadekvátní. Vzhledem k tomu, že konfедераční velení uspíšilo otevření tohoto vězeňského zařízení, nebyla v táboře zajištěna základní logistika a scházelo i základní vybavení tábora, což, spolu s tím, že počet vězňů brzy více než třikrát přesáhl plánovanou kapacitu zařízení, vedlo k tomu, že v táboře se velmi rychle začaly šířit nemoci a zajatci trpěli hladem a nedostatkem základního vybavení.¹⁷ Nelze se však ztotožňovat s obžalobou, která tyto podmínky přičítala Wirzovi k tíži v prvním bodě obžaloby.¹⁸ Wirz sám nebyl v postavení, aby mohl životní podmínky v táboře ovlivnit, a je nutné konstatovat, že prokazatelně bezúspěšně žádal své nadřízené o poskytnutí dalších zásob a vybavení.¹⁹

Druhý žalobní bod Wirze obviňoval z přímého usmrcení několika vězňů, avšak ani v tomto bodě žalobci neoplývali dostatkem důkazů, které by Wirze přesvědčivě usvědčovaly,

15 GORDON, G., S. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 34–35.

16 ESCHNER, K., How the Trial and Death of Henry Wirz Shaped Post-Civil War America. *Smithsonian Magazine* [online]. c2017, [cit. 2019-09-24]. Dostupné z: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-trial-and-death-henry-wirz-shaped-post-civil-war-america-180967139/>

17 KLEIN, CH., Andersonville, 150 Years Ago. *History* [online]. c2014, aktualizováno 2018, [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/andersonville-150-years-ago>

18 *Obžaloba ve věci USA vs. Henry Wirz prezentovaná dne 21. srpna 1865*. In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings*. c1867, s. 3–5. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Wirz-trial.pdf

19 RICE, J., *Andersonville* [online]. c2017, [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wirz/anders1.htm>

a spoléhali především na nepřímá svědectví jednotlivých internovaných, kteří během svého pobytu v táboře slyšeli o údajné smrti svých spoluvězňů.²⁰ I přes pofidérnost obžaloby byl Wirz nakonec za své činy odsouzen a popraven.

Na Wirzově procesu je možné demonstrovat fenomén tzv. spravedlnosti vítězů, tedy situace, kdy při nepřesvědčivém, neobratném a netransparentním vedení procesu s válečnými zločinci, převáží v obecném podvědomí přesvědčení, že takový proces nebyl spravedlivým soudním řízením, ale pouhou maskovanou pomstou vítězné strany. Je nutné konstatovat, že průběh Wirzova procesu skutečně budí určité pochybnosti i dnes. Původní Wirzovi obhájci rezignovali v den zahájení procesu a na protest opustili soudní místnost s tím, že obžaloba byla svévolně změněna tak, aby se s ní nemohli seznámit, a soud, který byl dle jejich názoru spřažen s žalobci, jim nevyhověl v návrhu na odložení procesu o tři dny kvůli nutnosti novou obžalobu prostudovat, a tudíž se jedná o frašku, které se nebudou účastnit.²¹ Ani svědecké výpovědi nedodaly procesu potřebnou autoritu. Ze sto šedesáti svědků – bývalých vězňů – sto čtyřicet pět vypovědělo, že si nejsou vědomi, že by Wirz jakožto velitel někoho osobně zabil nebo se obecně choval k zajatcům špatně, a pouze jeden svědek dokázal určit datum, kdy měl Wirz údajně někoho usmrtit, avšak uvedené datum se ani přibližně neshodovalo s daty uvedenými v obžalobě.²² Hlavní svědek obžaloby sice působil velice přesvědčivě, avšak i toto svědectví bylo později znevěrohodněno, když se objevily výpovědi, že svědek nikdy v Andersonville nepobýval, a že muž, který během Wirzova procesu vypovídal, je ve skutečnosti dezertér.²³ Bez ohledu na skutečný rozsah Wirzovy viny je nutné konstatovat, že způsob vedení procesu může působit jako odstrašující příklad toho, jak nepostupovat v tak delikátní otázce, jako jsou procesy s válečnými zločinci.

Druhým aspektem, který je třeba ve Wirzově případě zmínit, je snaha prokuratury o to, aby zasadila Wirzovy činy do širšího kontextu a naznačila existenci konfедераčního spiknutí.²⁴ Je nutné konstatovat, že tato snaha vycházela do značné míry z toho, že proces byl zahájen v napjaté době těsně po atentátu na prezidenta Lincolna, a snaha o odhalení domnělého

20 *Obžaloba ve věci USA vs. Henry Wirz prezentovaná dne 21. srpna 1865.* In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings.* c1867, *op. cit.*, s. 5–8.

21 DAVID, R., S., An Historical Note on "The Devil's Advocate": O.S. Baker and the Henry Wirz/Andersonville Military Tribunal. *Journal of Southern Legal History.* c2002, roč. 10, č. 1/2, s. 31–32.

22 LAFORCE, G., W., The trial of Major Henry Wirz - A National Disgrace. *The Army Lawyer.* c1988, roč. 81, č. 6, s. 7–8.

23 LAFORCE, G., W., c1988, *op. cit.*, s. 8.

24 STUDER, R., *Der Prozess gegen Captain Henry Wirz und seine Hintergründe 1865.* Nordhausen: Traugott Bautz, c2011, ISBN: 3-88309-334-3, s. 75.

konfедераčního spiknutí patřila k zásadním bodům politiky americké vlády.²⁵ Snaha o propojení jednotlivých válečných zločinů společnou linkou spiknutí jednotlivých válečných zločinců se stala základem strategie americké obžaloby v obdobných procesech a je dobře patrná i na amerických (a společných mezinárodních) procesech s nacistickými válečnými zločinci. I proto je vhodné zmínit Wirzův případ i v této souvislosti, jakožto počátek této strategie.

V této kapitole je rovněž žádoucí věnovat se snahám o potrestání válečných zločinců po skončení I. Světové války, které je v zásadě možné rozdělit do dvou větví, na procesy s německými válečnými zločinci a na procesy s představiteli Mladotureckého režimu v Osmanské říši. V textu mírových smluv uzavřených po I. světové válce lze nalézt články, které se věnují otázce potrestání válečných zločinců. V případě Maďarska, Rakouska, Bulharska a Osmanské říše, řešily tuto otázku příslušné články v části smlouvy zabývající se sankcemi, které shodně stanovovaly, že výše uvedené poražené státy uznávají právo vítězných států předvést před vojenský soud osoby obviněné ze spáchání činů, které porušovaly válečné právo a zvyklosti, a na žádost některého z vítězných států tyto osoby vydat.²⁶ V případě Německa byla, kromě výše zmíněného, ve Versailleské smlouvě obsažena speciální úprava, která předvíдалa ustanovení speciálního ad hoc tribunálu složeného ze zástupců USA, Velké Británie, Francie, Itálie, a Japonska, kteří měli posuzovat vinu bývalého pruského císaře Viléma II., jakožto hlavního válečného zločince, s tím, že bývalému císaři budou zachována základní procesní práva.²⁷ Toto ustanovení však zůstalo nenaplněno a císař nikdy před tribunálem nestanul, jelikož Nizozemsko, kam se po porážce uchýlil do exilu, ho odmítlo vydat, s tím, že by takovým aktem porušilo svou neutralitu.²⁸ Ustanovení týkající se extradice se rovněž nenaplnila. Spojenci sice vypracovali seznam přibližně devíti set osob, které měly být německými úřady vydány k trestnímu stíhání, avšak narazili na tuhý odpor Německa, které dotyčné odmítalo vydat zvláště díky tomu, že na seznamu figurovali i jeho čelní představitelé, a Němci proto extradiční

25 STUDER, R., c2011, *op. cit.*, s. 74.

26 Článek 157 Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem ze dne 4. června 1920 (Trianonská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Trianon
Článek 173 Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem ze dne 10. září 1919 (Saint-Germainská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Saint-Germain-en-Laye

Článek 118 Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Bulharskem ze dne 27. listopadu 1919 (Neuillyská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Neuilly

Článek 226 Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem ze dne 10. srpna 1920 (Sèvreská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_S%C3%A8vres

27 Článek 227 Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem ze dne 28. června 1919 (Versailleská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/must000002-0043.pdf>

28 BLAKEMORE, E., Why Kaiser Wilhelm Was Never tried for Starting World War I. *History* [online]. c2019, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/wwi-kaiser-wilhelm-war-crimes-leipzig-trial>

požadavek považovali za masivní zásah do suverenity poškozující německé zájmy.²⁹ Po takto ostré reakci se vlády vítězných států rozhodly nabídnout Německu, kompromisní řešení spočívající v tom, že nebudou požadovat extradici za předpokladu, že vytipovaní pachatelé budou postaveni před německý soud.³⁰ K procesům nakonec skutečně došlo před Říšským soudem v Lipsku. Vítězné mocnosti poskytly redukováný seznam celkem 45 osob, které měly být v první vlně souzeny a dle průběhu procesů pak mělo být vyhodnoceno, zda je možné Němcům skutečně svěřit celý program trestání jejich vlastních válečných zločinců.³¹ Tento pokus o kompromisní řešení však nakonec skončil fiaskem. Po prvních několika procesech, ve kterých byli obžalovaní buď zproštěni viny nebo odsouzeni k velmi nízkým trestům odnětí svobody, bylo zřejmé německé nepochopení cílů těchto procesů a neochota soudit vlastní vojáky. Vlády Francie a Belgie prohlásily procesy v Lipsku za komedii a divadlo, které má postižené státy ukonejšit, a ukončily spolupráci s Říšským soudem s tím, že radši povedou vlastní procesy, ve kterých budou obvinění Němci souzeni in absentia.³² Po přerušení spolupráce ze strany Francie sice procesy v Lipsku ještě pokračovaly, ale postupně se vytratila i poslední vůle německých orgánů postihovat své vlastní občany. Závěrem je vhodné zmínit, že zatímco vlády Francie a Belgie považovaly udělené tresty za absurdně nízké, německá společnost je naopak vnímala jako nepřiměřeně přísné až drakonické vzhledem k tomu, že dle všeobecného názoru se obžalovaní ničím neprovinili, a naopak vzorně plnili rozkazy a sloužili vlasti.³³

Neúspěch řízení v Lipsku jasně ukazuje choulostivost procesů s válečnými zločinci, které jsou ze své podstaty úzce spojené s politickými otázkami dotýkajících se mezinárodních vztahů. Je možné se domnívat, že krach těchto procesů způsobilo to, že diplomatické a politické aspekty těchto procesů převážily nad zájmy spravedlnosti. Rovněž filosofie, dle které má být potrestání válečných zločinců přenecháno zemi jejich původu, se nejeví jako vhodná, jelikož veřejné mínění bude ve většině případů stát na straně obžalovaných, zejména v případech, kdy jde o řadové vojáky plnící rozkazy, a bude tak minimálně nepřímo ovlivňovat orgány, které mají o vině rozhodovat.

29 WIGGENHORN, H., Eine Schuld fast ohne Sühne. *Die Zeit* [online]. c1996, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://www.zeit.de/1996/34/Eine_Schuld_fast_ohne_Suehne/seite-5

30 WIGGENHORN, H., c1996, *op. cit.*, [cit. 2019-09-26].

31 KRAMER, A., The First Wave of the International War Crimes Trials: Istanbul and Leipzig. *European Review*. c2006, roč. 14, č. 4, s. 448.

32 HANKEL, G., Leipzig War Crimes Trials. *International Encyclopedia of the First World War* [online]. c2016, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/leipzig_war_crimes_trials

ZENZMAIER, J., *The Leipzig Trials (1921-1927): Between national disgrace and juridical farce* [online]. cNeznámý, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://ww1.habsburger.net/en/chapters/international-laws-war-genesis-juridification>

33 ZENZMAIER, J., cNeznámý, *op. cit.* [cit. 2019-09-26].

Snaha o potrestání válečných zločinců z řad hnutí Mladoturků odpovědných za genocidu arménského obyvatelstva rovněž narazila na řadu problémů. Na základě sultánského výnosu sice na konci roku 1918 vznikly speciální vojenské soudy, které měly posuzovat vinu jednotlivých představitelů Mladotureckého režimu, avšak ještě předtím se vůdcům tohoto bývalého režimu podařilo prchnout ze země a uchýlit se do evropského exilu.³⁴ Dle původních plánů měly být procesy rozděleny do čtyř skupin, na procesy s vrchním vedením Mladoturků, procesy s ministry vlád vládnoucími v době I. světové války, procesy se strůjci a vykonavateli arménské genocidy a procesy s lokálními představiteli jednotlivých provincií.³⁵ Již první procesy však ukázaly, jak hluboký odpor tato soudní řízení vyvolávají mezi místním obyvatelstvem. Vina hlavních představitelů režimu byla sice prokázána v jednom z těchto procesů, avšak vzhledem k tomu, že, jak již bylo výše zmíněno, prchla většina těchto představitelů ze země, tak přísné rozsudky, které byly uděleny in absentia, nevyvolaly mezi tureckým obyvatelstvem prudkou reakci.³⁶ O poznání větší nevoli vyvolal proces s představiteli provincie Yozgat a následný výkon trestu smrti na zástupci guvernéra oblasti Mehmetu Kemalu Beyovi. Pohřební průvod, který proběhl těsně po popravě, přerostl v otevřené protesty proti vládě a britským okupačním silám ze strany tureckého obyvatelstva.³⁷

Za této situace Britové rozhodli o tom, že zbytek vězňů bude přemístěn na Maltu, kde v britské režii proběhnou procesy s těmito osobami podezřelými ze spáchání válečných zločinů.³⁸ Britská snaha však brzy narazila na zásadní problémy. V první řadě nebylo jasné, dle jakých předpisů by zadržení měli být souzeni. Tuto otázku sice částečně řešila Sèvreská dohoda, ta však byla přijata více než rok poté, co k přesunu na Maltu došlo, a navíc ani ona neobsahovala podrobné hmotněprávní a procesní předpisy, ale spíše několik velmi obecných článků, ze kterých spíše vyplývaly hodnotové základy těchto předpokládaných procesů a uznání jurisdikční pravomoci vlád jednotlivých Vítězných mocností (tedy i Velké Británie).³⁹ Druhým problémem, na který Britové narazili, bylo nedostatečné zabezpečení důkazních prostředků.

34 BALINT, J., *The Ottoman State Special Military Tribunal for the Genocide of the Armenians: "Doing Government Business"*. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 85–86.

35 BALINT, J. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 88.

36 *Rozsudek ve věci Osmanská říše vs. Talaat Pasha et al. ze dne 5. července 1919* (anglický překlad) [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.armenian-genocide.org/Affirmation.237/current_category.50/affirmation_detail.html

37 BILGI, N., *The Yozgat Deportation Case and Kemal Bey* [online]. cNeznámý, [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/en/the-yozgat-deportation-case-and-kemal-bey/>

38 WATERLOW, J. – SCHUHMACHER, J., *War Crimes Trials and Investigations: A Multi-Disciplinary Introduction*. Londýn: Palgrave Macmillan, c2018, ISBN: 978-3-319-64071-6, s. 128–129.

39 Články 226-230 *Mírové dohody mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem ze dne 10. srpna 1920 (Sèvreská dohoda)* [online]. Op. cit. [cit. 2019-09-30].

Poté, co se situace v Turecku v důsledku procesů vyostřila a v zemi sílilo Turecké národní hnutí Mustafy Kemala a naopak turecká vláda oslabila, nebylo možné doručit na Maltu všechny důkazní materiál, který měl být v následných procesech použit.⁴⁰ Třetím důvodem, který zapříčinil neúspěch těchto procesů, byla ochabující politická vůle procesy skutečně uskutečnit, jelikož Britové začali vnímat, že Mustafa Kemal pravděpodobně ovládne celé Turecko, a nechtěli, aby procesy zafungovaly jako akt, který přiměje Mustafu Kemala k tomu, aby uzavřel spojenectví se sovětským Ruskem.⁴¹ Nakonec byli vězni z Malty v říjnu 1921 vyměněni za Kemalem zajaté Brity, čímž snaha o britský proces s válečnými zločinci na Maltě skončila.⁴²

Při hodnocení snah o potrestání mladotureckých zločinců je třeba tyto pokusy rozdělit. U procesů před speciálními vojenskými soudy je třeba konstatovat, že, stejně jako při procesech v Lipsku, se i zde objevila výše zmíněná úskalí národních procesů s vlastními válečnými zločinci, a to i přes to, že v tomto případě projevila turecká vláda výrazně větší snahu procesy úspěšně uskutečnit než vláda německá. Pokus o ryze britské procesy na Maltě pak ukazuje problémy, které by pravděpodobně vyvstaly i v případě, že by se i některé další vítězné státy rozhodly uplatňovat ustanovení o trestání válečných zločinců z poražených států ve vlastní jurisdikci, tak jak předvíдалy mírové smlouvy. Ustanovení mírových smluv o trestání válečných zločinců bohužel postrádala hlubší koncepci a promyšlenost, a naopak zcela ignorovala některá zásadní témata a nesnažila se vytvořit institucionální rámec, který by mohl napomoci realizaci těchto procesů. Právě tato lehkovážnost a naivita, se kterou Vítězné mocnosti přistoupily k otázce potrestání válečných zločinců po I. světové válce, byly varováním a zároveň cenným impulsem pro další vývoj v této oblasti, který se projevil v nesrovnatelně komplexnější a důmyslnější koncepci, která se objevila po II. světové válce, ať už při procesech před Mezinárodními vojenskými soudními dvory v Norimberku a pro Dálný východ, nebo právě při jednotlivých zónových procesech.

40 WATERLOW, J. – SCHUHMACHER, J., c2018, *op. cit.*, s. 129.

41 THOMASSIAN, V., *The Constantinople War Trials: The legal response to the Armenian genocide* [online]. c2011, [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://ayfwest.org/news/the-constantinople-war-crimes-trials-the-legal-response-to-the-armenian-genocide/>

42 THOMASSIAN, V., c2011, *op. cit.* [cit. 2019-09-30].

2.2. Situace během a po skončení procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al.

Vztahy mezi jednotlivými Vítěznými mocnostmi byly během, a hlavně po skončení *hlavního norimberského procesu*, tedy procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al., značně napjaté, jelikož se během procesu jasně projevil neslučitelný rozdíl v myšlení mezi západními mocnostmi a Sovětským svazem. Sověti se domnívali, že i přes sliby ostatních mocností byl proces veden tak, aby byl Sovětský svaz očerněn a jeho představitelé připodobněni k nacistickým zločincům.⁴³ Západní mocnosti naopak vnímaly s rostoucí nevolí sovětskou snahu zakrýt své vlastní zločiny. Sověti si sice výslovně vyžádali, aby byly zamítnuty žádosti obhajoby o připuštění svědeckých výpovědí o Katyňském masakru a listinných důkazů o existenci tajných doložek paktu Molotov–Ribbentrop, avšak vyhověno jim v tomto bylo jen částečně.⁴⁴ Další trhlinu ve vzájemných vztazích pak představoval samotný rozsudek. Sovětští soudci nesouhlasili s osvobozujícími rozsudky pro Hjalmara Schachta, Hanse Fritzscheho a Franze von Papena, požadovali trest smrti pro Rudolfa Hesse a rovněž nesouhlasili s tím, že některé nacistické organizace nebyly prohlášeny za zločinné.⁴⁵

I přes tyto vzrůstající neshody však během procesu a krátce po něm stále existovala představa, že bude uskutečněn druhý společný mezinárodní proces, ve kterém bude především posuzována vina představitelů nacistického průmyslu. Prvotní impuls k organizaci tohoto druhého procesu vznikl již před zahájením procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. V tomto prvním procesu měl na lavici obžalovaných zasednout představitel essenského zbrojařského koncernu Krupp. V době, kdy byl sestavován seznam osob, které měly být obžalovány v rámci prvního procesu, došlo mezi zástupci jednotlivých mocností k vzájemnému nepochopení v otázce, zdali má být souzen Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, který patřil k významným finančním podporovatelům Adolfa Hitlera v předválečném období Hitlerova nástupu k moci, což byla varianta, kterou předpokládali Britové, nebo jeho syn Alfried, který

43 HIRSCH, F., *The Soviets at Nuremberg: International Law, Propaganda, and the Making of the Postwar Order*. *The American Historical Review*. c2008, roč. 113, č. 3, s. 724–726.

44 Západní soudci sice odmítli listinné důkazy o tajných doložkách, avšak připustili v této otázce některé svědecké výpovědi. Navíc se text doložek, který měla obhajoba k dispozici, objevil přeložený v americkém deníku *St. Louis Post-Dispatch*, pravděpodobně přičiněním amerického prokurátora Thomase J. Dodda. I přesto však nebyly tyto sovětské zločiny během procesu více řešeny. Viz: HIRSCH, F. *The Soviet Union at the Palace of Justice: Law, Intrigue and International Rivalry in the Nuremberg Trials*. In: CROWE, D., M. (ed.), *Stalin's Soviet Justice: „Show Trials“, War Crimes Trials, and Nuremberg*. Londýn: Bloomsbury Publishing, c2019, ISBN: 978-1-3500-8334-9, s. 180–191.

45 *Disentní stanovisko soudce Iony Nikitčenka k rozsudku ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 1. října 1946* [online]. c1946, [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/juddiss.asp>

během války převzal vedení koncernu a stál v čele zbrojení pro nacistickou válečnou kampaň, s čímž počítali Američané.⁴⁶ Ve výsledné obžalobě se nakonec objevilo k překvapení Američanů jméno Gustava Kruppa, který však v době zahájení procesu již dle posudků spojeneckých lékařů nebyl způsobilý být účastníkem řízení kvůli pokročilé stařecké demenci.⁴⁷ Prokurátorské týmy USA, Velké Británie, Francie a Sovětského svazu se vzniklou situací snažily napravit tak, že žádaly, aby byl Gustav Krupp souzen in absentia, případně aby soud umožnil změnu obžaloby a výměnu obžalovaného Kruppa za jeho syna s tím, že je klíčové, aby na lavici obžalovaných byl zastoupen i německý průmysl.⁴⁸

Soudní dvůr byl touto žádostí pobouřen a ztotožnil se s argumentací Kruppova obhájce Theodora Klefische, který upozorňoval na to, že soudit nezpůsobilého in absentia je zcela proti duchu statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora a proti duchu právního institutu souzení osoby in absentia obecně, a zároveň argumentoval tím, že dodat do procesu dalšího obžalovaného jen proto, že jiný obžalovaný je pro řízení nezpůsobilý, se zcela příčí zásadám spravedlivého soudního řízení, a pokud si žalobci přáli obžalovat i Alfrieda Kruppa, měli tak učinit již při podání žaloby bez ohledu na to, že obžalovaným byl i jeho otec.⁴⁹ Po tomto odmítnutí ze strany soudu vydal francouzský žalobní tým memorandum, ve kterém reagoval tak, že i když soud odmítl změnu obžaloby, tak nemůže v odvolání na článek 14 písmeno b) statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora odmítnout deklaraci v něm obsaženou o tom, že prokurátoři považují Alfrieda Kruppa za válečného zločince, a proto Francie a Velká Británie nyní zahajují zkoumání případů dalších prominentních průmyslníků a rovněž osob s vazbami na Alfrieda Kruppa s úmyslem připravit novou obžalobu pro druhý proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem.⁵⁰ Právě na základě tohoto memoranda se předpokládalo, že druhý proces s průmyslníky proběhne.

Již v průběhu procesu bylo zřejmé, že zájem o druhý mezinárodní proces mají především

46 TAYLOR, T., *The Anatomy of the Nuremberg Trials: A Personal Memoir*. New York: Alfred A. Knopf, c1992, ISBN: 978-0-307-81981-9, s. 95–96.

47 *Zpráva lékařské komise pověřené vyšetřením zdravotního stavu obžalovaného Gustava Kruppa von Bohlenve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 7. listopadu 1945*. [online]. c1945, [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/v1-10.asp>

48 *Žádost sboru vrchních prokurátorů o úpravu obžaloby přidáním jména Alfrieda Kruppa von Bohlen jako obžalovaného ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 16. listopadu 1945*. [online]. c1945, [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/v1-17.asp>

49 TUSA, A. – TUSA, J., *The Nuremberg Trial*. New York: Skyhorse Publishing, c2010, ISBN: 978-1-61608-021-1, s. 114–115.

50 *Memorandum francouzského prokurátorského týmu vydané jako reakce na rozhodnutí Soudního dvora o odmítnutí žádosti sboru vrchních prokurátorů o úpravu obžaloby ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 20. listopadu 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/v1-19.asp>

zástupci Francie, pro které byl proces s průmyslníky lákavý tím, že mohl sloužit jako odrazový můstek a inspirace pro vlastní národní procesy s vlastizrádci a vichystickými kolaboranty, kteří ve značné míře pocházeli z řad průmyslníků, a zástupci Sovětského svazu, kteří chtěli z ideologického důvodu napevno propojit nacistické zločiny s kapitalismem symbolizovaným těmito průmyslníky.⁵¹ Konkrétní vyjádření názorů na druhý proces ze strany prokurátorů jednotlivých mocností lze vyčíst ze zápisu z jejich setkání z 5. dubna 1946. Britský prokurátor sir Hartley Shawcross vyjádřil názor, že technicky není možné zahájit druhý proces po dobu trvání prvního, a že osobně by spíše preferoval, kdyby se procesy s průmyslníky odehrály spíše před soudními orgány jednotlivých spojeneckých národů. Zároveň však podotkl, že pokud na tom budou kolegové z ostatních států trvat, je ochoten podpořit druhý proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, ale v takovém případě je nutné okamžitě zahájit jeho přípravu.⁵² Prokurátoři Francie a Sovětského svazu souhlasili s tím, že na přípravě procesu je třeba začít neprodleně pracovat, a že je žádoucí, aby byl tento druhý proces kratší než proces první.⁵³ Američané pak prostřednictvím vrchního prokurátora a duchovního otce projektu poválečných procesů Roberta H. Jacksona v zásadě souhlasili s francouzskou a sovětskou delegací, avšak upozornili na značnou finanční náročnost tohoto druhého procesu a zároveň avizovali, že Spojené státy se nebudou v tomto procesu angažovat, dokud nebudou známy výsledky procesu prvního, zvláště pak to, jestli bude odsouzen Hjalmar Schacht. Pokud nebude odsouzen tento představitel německého bankovního sektoru, proti kterému jsou důkazy nejsilnější, nelze si představit, že by Mezinárodní vojenský soudní dvůr odsoudil jakéhokoliv jiného představitele průmyslu a obchodu.⁵⁴

Během příprav na možný budoucí proces bylo rozhodnuto, že obžalováno by mělo být co možná nejméně osob. Nakonec se prokurátoři shodli na pěti jménech s tím, že Sověti si ponechali možnost později přidat do obžaloby další jména. Konkrétně šlo o Alfrieda Kruppa, dále o významného ocelářského magnáta, uhlobarona a sárského podporovatele nacistického režimu Hermanna Röchlinga, jehož obžalování požadovali Francouzi, Kurta von Schrödera,

51 BLOXHAM, D., „The Trial that never was“: Why there was no Second International Trial of Major War Criminals at Nuremberg. *History*. c2002, roč. 87, č. 285, s. 46.

52: *Záznam ze setkání vrchních prokurátorů v místnosti číslo 117, v 17:30 dne 5. dubna 1946.* In: TAYLOR. T., *Final Report to the Secretary of the Army on the Nuernberg War Crimes Trials under Control Council Law No. 10.* Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949, s. 269. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_final-report.pdf

53 *Záznam ze setkání vrchních prokurátorů v místnosti číslo 117, v 17:30 dne 5. dubna 1946.* In: TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 269.

54 *Záznam ze setkání vrchních prokurátorů v místnosti číslo 117, v 17:30 dne 5. dubna 1946.* In: TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 269–270.

významného bankéře a člena SS, za jehož zahrnutí lobovali Britové, a Hermanna Schmitze a Georga von Schnitzlera, kteří byli členy správní rady chemického gigantu I. G. Farben, který prokazatelně využíval otrockou práci vězňů z koncentračních táborů, jejichž začlenění do obžaloby požadovali Američané.⁵⁵

Po skončení prvního procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem však začalo být čím dál jasnější, že společný druhý proces se neuskuteční. Hjalmar Schacht byl rozsudkem Mezinárodního vojenského soudního dvora osvobozen, což značně snížilo naděje všech prokurátorů na to, že by případný proces s průmyslníky mohl skončit úspěšně. Vrchní žalobce Jackson rezignoval, jako svého nástupce doporučil svého zástupce Telforda Taylora a ve své závěrečné zprávě se vyslovil proti druhému společnému mezinárodnímu procesu s tím, že takový proces by byl, na rozdíl od národních a zónových procesů vedených ve výlučné jurisdikci jednotlivých mocností, zdoluhavý a nákladný, a Spojené státy již nemají žádnou morální ani právní povinnost uskutečnit další čtyřstranný mezinárodní proces.⁵⁶ Americká vláda Jacksonův názor, i s ohledem na to, že na dalším společném procesu neměla zájem, přijala a začala rozvíjet svůj vlastní projekt zónových procesů. I Britové vytrvali na svých spíše zamítavých postojích a ani představitelé Sovětského svazu se nesnažili udržovat koncepci druhého společného procesu. Oficiální konec snah o druhý společný proces pak přinesl až leden roku 1947, kdy vláda Spojených států v reakci na francouzskou výzvu na obnovení prací společné Komise vrchních prokurátorů reagovala tak, že se soustředí na procesy ve vlastní zóně,⁵⁷ a že neplánuje pokračovat v činnosti společné komise.⁵⁸

Jak bylo naznačeno výše, můžeme vítězství myšlenky jednotlivých zónových procesů nad koncepcí společného procesu přičítat několika faktorům. Prvním, avšak patrně nejdůležitějším, důvodem byla stále se zvětšující propast mezi vládami Spojených států, Velké Británie a Francie a vládou Sovětského svazu. Na druhou stranu je možné pozorovat, že i přes tuto animozitu a politické pnutí, dokázaly jednotlivé prokurátorské týmy po celou dobu procesu poměrně zdařile spolupracovat, a ani soudcovský kolektiv nenarazil na nepřekonatelné překážky. Druhý důvod se může jevit jako čistě praktický. Vysoká finanční a logistická náročnost prvního

55 BLOXHAM, D., c2002, *op. cit.*, s. 52.

56 Zpráva prezidentovi USA od vrchního prokurátora Jacksona ze dne 7. října 1946. In: JACKSON, R., H., *Zpráva Roberta H. Jacksona, zástupce Spojených států na Mezinárodní konferenci o vojenských procesech*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949, s. 435. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/jackson-rpt-military-trials.pdf

57 V době této výzvy již v americké okupační zóně Německa probíhaly procesy s nacistickými lékaři a polním maršálem Erhardem Milchem.

58 *Upozornění adresované ambasádami v Londýně, Moskvě a Paříži vládám Velké Británie, Francie a Sovětskému svazu*. In: TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 285.

procesu částečně vysvětluje nechuť k vytvoření procesu dalšího, jak na straně vyšetřovacího a soudního personálu, tak na straně jednotlivých vlád. Třetí důvod je možné vidět ve strachu z negativní publicity, ztráty podpory veřejnosti a zkompromitování celého programu trestání nacistických zločinců v případě neúspěšného procesu s průmyslníky. Druhý a třetí důvod naznačují, že i v procesech s nacistickými zločinci, stejně jako v procesech nastíněných v první kapitole, hrálo velmi důležitou roli veřejné mínění, které opět, tentokrát nepřímo, ovlivňovalo výslednou podobu procesů, což dokazuje to, že procesy s válečnými zločinci obecně nelze vnímat čistě jako otázku práva a spravedlnosti, ale je klíčové akcentovat i její politický a sociologický rozměr.

Lze si rovněž klást otázku, jestli a jak by existence druhého mezinárodního procesu ovlivnila vztahy mezi jednotlivými mocnostmi, a jestli by dokázala zabránit vzniku První berlínské krize, nebo by ji spíše uspíšila. Osobně se přikláním spíše k druhé variantě, a to především kvůli povaze plánovaného procesu. Lze si těžko představit, že by otázka tak delikátní, jakou byla odpovědnost soukromého sektoru za zločiny dle mezinárodního práva spáchané nacistickým režimem, neprohloubila konflikty mezi zástupci jednotlivých vlád a nevyeskalovala napětí mezi Západem a Východem.

2.3. Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 – klíčový právní předpis pro zónové procesy

Nedá se říci, že by po odmítnutí druhého společného mezinárodního procesu musely jednotlivé státy začít narychlo vytvářet vlastní právní úpravu zónových procesů, jelikož existence zónových procesů byla předpokládána již na konci II. světové války, akorát nebylo jasné, jaký by měl být poměr mezi společnými mezinárodními a zónovými procesy.⁵⁹ Proto byla potřebná právní úprava pro zónové procesy přijata již pár měsíců po zahájení řízení ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. pod označením zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti míru a zločiny proti lidskosti.

Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, který byl přijat dne 20. prosince 1945, byl po statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora dalším z právních předpisů, který měl konkretizovat ustanovení o potrestání nacistických zločinců obsažená v Moskevské

⁵⁹ Text této subkapitoly byl původně součástí nepublikovaného článku *Analýza Norimberské charty a zákona Spojenecké kontrolní rady č. 10 v kontextu jejich doby a otázka jejich retroaktivity*.

deklaraci a Londýnské dohodě. Na rozdíl od statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora však již nepočítal s tím, že by případné soudní procesy měly být vedeny pouze před tribunálem složeným ze zástupců jednotlivých mocností, ale naopak se procesy se zajatými nacisty měly uskutečňovat i v jednotlivých okupačních zónách rozděleného Německa ve výlučné jurisdikci dané okupační mocnosti. Důvody pro přijetí tohoto Zákona byly výstižně vyjádřeny v jeho preambuli:

„Za účelem naplnění Moskevské deklarace ze dne 30. října 1943 a Londýnské dohody ze dne 8. srpna 1945 a Statutu vydaného na jejím základě a za účelem vytvoření jednotného právního rámce pro trestní stíhání válečných zločinců a podobných pachatelů jiných než těch, kterými se zabýval Mezinárodní vojenský soudní dvůr, vydává Spojenecká kontrolní rada tento zákon.“⁶⁰

Jak ve své zprávě uvádí bývalý člen Jacksonova žalobního týmu a jeho nástupce a vůdčí postava *následných norimberských procesů* Telford Taylor, byl vytyčený cíl vytvořit jednotný právní rámec naplněn jen částečně, jelikož Britové ve své okupační zóně soudili nacisty před vojenskými soudy zřízenými na základě Královského výnosu a o postupech v sovětské zóně nebyly tehdy dostupné žádné informace, avšak Taylor pochyboval o tom, že by Sověti přijali jakékoliv opatření směřující k naplnění ustanovení Zákona č. 10.⁶¹

Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 byl proti statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora velice stručným dokumentem, jelikož se skládal z pouhých pěti článků. První článek deklaroval, že Moskevská deklarace a Londýnská dohoda jsou nedílnou součástí tohoto zákona, avšak zároveň stanovoval, že připojení některého státu k Londýnské dohodě, který nebyl původním signatářem (tak jak to Londýnská dohoda ve svém pátém článku umožňovala), neopravňuje tento přistoupiší stát k účasti na řízeních vedených podle tohoto zákona v oblastech ovládaných Spojeneckou kontrolní radou nebo jeho ovlivňování.⁶² Tato na první pohled složitá formulace dává najevo, že zákon počítal s výlučnou a neomezenou jurisdikcí jednotlivých mocností nad procesy v jejich okupačních zónách a prakticky vylučoval možnost zapojení jiných národů do procesu. Lze spatřovat posun ve vnímání procesů. Zatímco v létě 1945 se počítalo se skutečně mezinárodními procesy, kde hlavní roli hráli představitelé Vítězných mocností, avšak i zástupci ostatních států poškozených nacistickou agresí se řízení

60 Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945 [online]. [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>

61 TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 7–8.

62 Článek 1 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

před Mezinárodním vojenským soudním dvorem mohli účastnit jako pozorovatelé a podílet se na přípravě obžaloby, tak v zimě 1945 se již procesy staly výlučnou záležitostí jednotlivých okupačních mocností rozděleného Německa.

První odstavec druhého článku pak, obdobně jako šestý článek Statutu, zakotvoval jednotlivé skutkové podstaty:

„1. Každé z následujících jednání je považováno za zločin:

a) Zločiny proti míru. Zahájení invaze do jiných zemí a útočná válka porušující mezinárodní právo a dohody, obsahující ale neomezující se na plánování, přípravu, zahájení nebo vedení útočné války, nebo vedení války v rozporu s mezinárodními dohodami, úmluvami nebo zárukami, nebo účast na společném plánu nebo spiknutí za účelem spáchání čehokoliv z výše uvedeného.

b) Válečné zločiny. Ukřutnosti nebo útoky proti osobám nebo majetku porušující válečné právo nebo válečné zvyklosti, obsahující ale neomezující se na vraždy, týrání nebo deportace k nucené práci nebo k jinému účelu civilního obyvatelstva z okupovaných území, vraždění nebo týrání válečných zajatců nebo osob sloužících na moři, zabíjení rukojmích, plundrování veřejného nebo soukromého majetku, úmyslné ničení velkoměst, měst či vesnic, nebo devastaci neospravedlnitelnou vojenskou nutností.

c) Zločiny proti lidskosti. Ukřutnosti nebo útoky obsahující ale neomezující se na vraždy, vyvraždění, zotročení, uvěznění, znásilnění, nebo jiné nelidské činy spáchané proti civilnímu obyvatelstvu, nebo pronásledování postavené na politických, rasových nebo náboženských základech bez ohledu na to, zda šlo o porušení vnitrostátního práva země, ve které bylo páčáno.

d) Členství ve zločineckých organizacích nebo organizacích prohlášených za zločinecké Mezinárodním vojenským soudním dvorem.⁶³

Ač se definice skutkových podstat obsažené v zákoně Spojenecké kontrolní rady č. 10 mohou zdát velmi podobné definicím obsaženým v statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora, je nutné konstatovat, že zde byly poměrně zásadní rozdíly. Na první pohled si lze povšimnout čtvrté, nové, skutkové podstaty spočívající ve členství ve zločinecké organizaci. Tato skutková podstata se přímo odvolávala na budoucí rozhodnutí Mezinárodního vojenského soudního dvora (v rozsudku nakonec byly za zločinecké uznány celkem 3 organizace – SS,

63 Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].

gestapo (včetně SD) a rovněž vedení NSDAP)⁶⁴ a naplňovala americkou koncepci zločineckých organizací, kterou americká delegace prosazovala již během londýnských jednání.

Největší změny se patrně dočkala definice zločinů proti lidskosti. Jednak byl rozšířen demonstrativní výčet jednání, které tuto skutkovou podstatu naplňují, o uvěznění a znásilnění, jednak došlo k odstranění ustanovení, o tom, že k jednání mohlo dojít nejenom během války, ale i před ní. Dále došlo k odstranění ustanovení o tom, že zločin proti lidskosti musí být spáchán ve spojitosti s jakýmkoliv zločinem v jurisdikci Mezinárodního vojenského soudního dvora.⁶⁵ První změna nebyla příliš podstatná, jelikož jak v Statutu, tak v Zákoně č. 10 šlo o výčet demonstrativní a začlenění uvěznění a znásilnění spíše znamenalo akcentaci nepřijatelnosti těchto dvou jednání než zavedení nových jednání zakládajících trestní odpovědnost. Ani druhá změna nebyla příliš závažná, jelikož i přes absenci výslovného zmínění v textu zákona, lze konstatovat, že ustanovení o zločinech proti lidskosti šlo aplikovat i na činy spáchané před počátkem II. světové války. Kevin Jon Heller ve svém díle tuto skutečnost dokazuje odkazem na pátý odstavec druhého článku, ve kterém bylo stanoveno, že se žádný obžalovaný nemůže dovolávat promlčení činů spáchaných mezi 30. lednem 1933 (tedy datem převzetí moci nacisty) a 1. červencem 1945 (statut Mezinárodního vojenského soudního dvora žádné takové ustanovení neobsahoval, a proto bylo nutné specifikovat rozhodnou dobu pro spáchání trestných činů přímo v jeho skutkových podstatách).⁶⁶ Oproti tomu třetí změna, která fakticky odstraňovala závislost skutkové podstaty zločinů proti lidskosti na ostatních skutkových podstatách, byla změnou zásadní. Autoři Zákonu č. 10 se tímto způsobem pokusili odstranit restriktivnost Statutu, která ve snaze vyhnout se kontroverzím spojeným s tvrzenou retroaktivitou, svou formulací o tom, že pro odpovědnost za zločiny proti lidskosti je třeba spojitost s jiným zločinem dle Statutu, znemožnila stíhání nacistických zločinců za zločiny spáchané na německém obyvatelstvu před vypuknutím války. Tato snaha o rozšíření nacistické odpovědnosti však narazila během samotných procesů.

Druhý odstavec druhého článku pak definoval, koho je třeba dle zákona považovat za pachatele některého z uvedených trestných činů. Za pozornost stojí, že zákon uváděl, že kromě osob, které zastávaly vysokou politickou, veřejnou nebo vojenskou funkci, je nutné

64 *Rozsudek Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku ze dnů 30. října a 1. listopadu 1946, část zabývající se obviněnými organizacemi* [online]. [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/judorg.asp>

65 *Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

66 HELLER, K., J., *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, c2011, ISBN: 978-0-19-955431-7, s. 108.

za pachatele některého z uvedených zločinů považovat i ty osoby, které naplnily některou ze skutkových podstat a zastávaly významnou roli ve finančním, průmyslovém nebo ekonomickém životě země.⁶⁷ Toto ustanovení lze právem považovat za přelomové, jelikož umožňovalo soudit dle mezinárodního práva i soukromoprávní osoby bez přímých vazeb na veřejnou moc. Obhájci obžalovaných z řad průmyslníků a bankéřů proti tomuto ustanovení často brojili, avšak je nutné poznamenat, že nešlo o takové překvapení, jelikož, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, Vítězné mocnosti již dříve veřejně deklarovaly, že mají zájem v druhé vlně procesů postihnout hlavně zbrojní magnáty, významné průmyslníky a bankéře, kteří financovali Hitlerův režim a v posledních letech války ho udržovali při životě.

Třetí odstavec druhého článku pak stanovoval jednotlivé tresty, které bylo možné odsouzeným pachatelům udělit. Na rozdíl od statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora byl výčet trestů v Zákoně č. 10 taxativní. Dle dikce Zákona č. 10 bylo možné odsouzeným uložit trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí nebo na určitý počet roků, který bylo možné spojit s nucenou prací, trest propadnutí majetku, omezení některých občanských práv, restituci neprávem nabytého majetku nebo pokutu.⁶⁸

Čtvrtý odstavec, obdobně jako články 7 a 8 Statutu, vylučoval to, aby zastávání veřejné funkce v nacistické hierarchii vedlo ke zbavení odpovědnosti obžalovaných, a rovněž odmítl, že by šlo alespoň o polehčující okolnost a zároveň neuznal, že by plnění rozkazu zbavovalo odpovědnosti, avšak připustil, že za určitých okolností může jít o polehčující okolnost.⁶⁹ Pátý odstavec, jak již bylo zmíněno, vylučoval promlčení zločinů spáchaných v období od 30. ledna 1933 do 1. července 1945 a rovněž vylučoval účinnost jakýchkoliv imunit, amnestií či milostí.⁷⁰

Třetí článek ve svém prvním odstavci upravoval pravomoci představitelů jednotlivých okupačních zón vyšetřovat, zatýkat a soudit osoby podezřelé ze spáchání některého ze zločinů uvedených v zákoně a zajišťovat listinné důkazy a svědectví.⁷¹ Tento odstavec rovněž stanovoval, že zločiny, které spáchaly osoby s německým občanstvím nebo německé národnosti na jiných osobách německého občanství nebo národnosti, mohou být souzeny německými soudy

67 Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

68 Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

69 Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

70 Článek 2 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

71 Článek 3 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-05].

v případě, že k tomu dá okupační mocnost souhlas.⁷² Tento krok se dá vnímat jako kompromis mezi politikou uplatňovanou po první světové válce, dle které si Němci měli své válečné zločince bez dalšího soudit sami a která skončila fiaskem, a mezi politikou prosazovanou při přípravě Mezinárodního vojenského soudního dvora, která sice byla efektivnější, avšak vyvolávala mezi Němci a částí světové veřejnosti nedůvěru a pochybnosti o tom, zda trestní řízení, které je vedeno cizími státními příslušníky, není jen „Spravedlností vítězů“.

Druhý odstavce třetího článku dával vojenským guvernérům jednotlivých okupačních zón pravomoc stanovit vlastní procesní pravidla, avšak ne tím způsobem, který by vedl k narušení nebo omezení jurisdikce libovolného soudu nebo tribunálu zřízeného na základě tohoto zákona nebo jurisdikce Mezinárodního vojenského soudního dvora.⁷³

Třetí odstavce třetího článku stanovoval, že není možné v rámci zónových procesů soudit osobu, která by byla žádaná pro proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, bez souhlasu sboru vrchních žalobců, a že na žádost tohoto sboru poskytne vojenský guvernér okupační zóny tyto podezřelé osoby, důkazy a svědky k dalším případným výsledkům.⁷⁴ Toto ustanovení odpovídá informacím z předešlé kapitoly a zcela jasně prokazuje, že v době vzniku Zákona č. 10 ještě nebyla myšlenka společného Mezinárodního vojenského soudního dvora zcela opuštěna a počítalo se s paralelní existencí tohoto Soudního dvora a zónových tribunálů.

Čtvrtý odstavce přímo souvisel se čtvrtým a pátým článkem zákona a upravoval některé otázky související s vydáváním zadržených zločinců mimo území okupační zóny, kde byli zadrženi, a přípustností zahájení trestního stíhání proti takovým osobám.⁷⁵ Poslední dva odstavce třetího článku se pak zabývaly některými otázkami, které souvisely s výkonem trestu. Bylo stanoveno, že výkon trestu smrti je možné odložit o jeden měsíc, v případě že existuje důvod domnívat se, že odsouzený může svým svědectvím přispět k objasnění jiné trestné činnosti a zároveň, to, že každý vojenský guvernér okupační zóny je oprávněn přijmout v zájmu spravedlnosti taková opatření, která povedou k naplnění trestů udělených v rozsudcích.⁷⁶

72 Článek 3 zákona *Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

73 Článek 3 zákona *Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

74 Článek 3 zákona *Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

75 Článek 3 zákona *Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

76 Článek 3 zákona *Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

Poslední dva články pak stanovovaly pravidla pro vydávání stíhaných, svědků a důkazních prostředků mezi jednotlivými zónami a dalšími územími mimo Německo. Bylo stanoveno, že důkazy nebo osoby žádané Mezinárodním vojenským soudním dvorem jako obžalovaní nebo svědci nesmí být vydáni mimo území Německa bez výslovného souhlasu sboru vrchních žalobců a zároveň byla stanovena kritéria, dle kterých se mělo rozhodovat o vydání pro případ, kdy měla být určitá osoba souzena ve více okupačních zónách nebo státech.⁷⁷ Rovněž bylo stanoveno, že vydání mělo být provedeno v souladu s požadavky vojenského guvernéra dané okupační zóny, jejichž cílem mělo být zabránění zmaření výkonu a spravedlnosti.⁷⁸ V případě, že v místě vydání nebyl vydaný soudy odsouzen do šesti měsíců od vydání, měl být navrácen zpět do místa svého zadržení.⁷⁹

Jako celek je zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 třeba považovat za poměrně značný posun proti statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora, zejména co se týká skutkové podstaty zločinů proti lidskosti, která se zde dočkala své emancipace a zakotvení jednotlivých trestů, které více odpovídalo principu nulla poena sine lege. Na druhé straně je třeba konstatovat, že stručnost tohoto zákona spolu s některými spornými pasážemi způsobovala aplikační potíže, které se projevily během jednotlivých procesů vedených podle něj (jen díky předchozí existenci Statutu, který obsahoval mnohá aplikační vodítka, bylo možné Zákon č. 10 reálně používat). Zároveň je však třeba ocenit přehlednou a transparentní úpravu vydávání jednotlivých zadržených, která nenechávala příliš prostoru pro možné zákulisní dohody, které mohly narušit důvěryhodnost programu procesů. Celkově je nutné konstatovat, že tento právní předpis byl minimálně mezikrokem ve vývoji mezinárodního práva trestního, a jako takový zcela neztrácí svůj význam ani v současnosti.

77 Tato kritéria v zásadě stanovila postup pro případnou kolizi: Primárně měla být osoba souzena v té okupační zóně, kde byla zadržena, poté měly přednost ostatní okupační zóny před vydáním mimo území Německa (tato kritéria se nemusela aplikovat pokud žadatelský stát mimo území Německa nebo okupační zóna daly dostatečné záruky, že zadržený bude po procesu v místě vydání navrácen na území okupační zóny, kde byl zadržen. V případě, že osoba byla stíhána ve dvou a více státech, měla být vydána tomu státu, který byl členem OSN. Pokud byly členem OSN všechny státy, které o vydání žádaly, měl být zadržený vydán na území toho státu, jehož byl občanem. V případě, že nešlo uplatnit ani toto kritérium, měla se taková osoba vydat na území toho státu, kde spáchala nejzávažnější trestnou činnost (za předpokladu, že žadající stát měl svá obvinění podepřená důkazy. Viz: *Článek 4 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

78 *Článek 5 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

79 *Článek 5 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru, ze dne 20. prosince 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-05].*

3. Procesy v britské okupační zóně Německa

3.1. Obecná charakteristika

Procesy s nacistickými zločinci ve výlučné jurisdikci Velké Británie v letech 1945–1949 v britské okupační zóně Německa měly oproti procesům v ostatních zónách několik zásadních specifik. V porovnání s procesy v ostatních zónách nevynikaly procesy v této zóně ani významem obžalovaných v rámci nacistické hierarchie, jako tomu bylo v americké okupační zóně Německa, ani jejich počtem, jak tomu bylo v sovětské okupační zóně Německa. Lze však zmínit, že britský soudní program oficiálně probíhal po druhou nejdelší dobu, hned po programu francouzském, s tím, že první proces proběhlý v jeho rámci, tedy řízení proti Josefovi Kramerovi a čtyřiceti čtyřem dalším osobám sloužícím v táboře Bergen-Belsen, byl zahájen 17. září 1945⁸⁰, tedy ještě před zahájením procesu USA et al. vs Hermann Wilhelm Göring et al., a poslední řízení proti polnímu maršálovi Erichu von Mansteinovi bylo ukončeno 19. prosince 1949.⁸¹

Druhou zvláštností procesů konaných v britské okupační zóně Německa bylo to, že se drtivá většina z nich nekonala na základě Zákona č. 10, nýbrž na základě výše zmíněného Královského výnosu (*Royal Warrant*) krále Jiřího VI. ze dne 18. června 1945.⁸² Tento právní dokument již ve své preambuli jasně naznačoval účel, pro který byl vydán, tedy potrestání válečných zločinců:

„Vzhledem k tomu, že považujeme za účelné učinit opatření k zajištění posouzení a potrestání porušení válečného práva a válečných zvyklostí, ke kterým došlo během libovolné války, do níž jsme byli nebo mohli být zapojeni kdykoliv po 2. září 1939; je naší vůlí a přáním, aby zajištění, posouzení viny a potrestání osob obviněných z takového porušení válečného práva a válečných zvyklostí probíhalo na základě pravidel připojených k tomuto výnosu.“⁸³

Po této preambuli následovalo celkem 13 článků obsahujících, jazykem výnosu, pravidla pro vedení procesů s osobami podezřelými ze spáchání válečných zločinů v předmětném

80 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volume II: Belsen Trial*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1947, s. 1. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-2.pdf

81 HOFFMAN, J., H., German Field Marshals as War Criminals? A British Embarrassment. *Journal of Contemporary History*. c2002, roč. 23, č. 1, s. 29.

82 Vydání tohoto právního předpisu tak časově předcházelo vydání statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora i zákona Spojenecké kontrolní rady č. 10, což do jisté míry vysvětluje značné odlišnosti mezi právní úpravou v nich obsažených.

83 *Preamble královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945* [online]. [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtroyal.asp>

období.⁸⁴ První článek obsahoval vlastní definici válečných zločinů (použita byla stejná definice jako v preambuli, tedy porušení válečného práva nebo zvyklostí v období od 2. září 1939), vojenských soudů jako soudů vytvořených dle těchto pravidel a řídících se jimi, a také upozornění, že výrazy použité ve výnosu mají stejný význam jako tytéž výrazy obsažené v zákoně o armádě nebo v procesních pravidlech přijatých na jeho základě.⁸⁵ Druhý článek stanovoval, že právo svolat vojenský soud má důstojník, který je k tomu určen zmocňujícím výnosem, nebo důstojník, na kterého zmocněný důstojník tuto pravomoc delegoval, pokud to zmocňující výnos umožňoval, s tím, že důstojník zmocněný k potvrzení rozsudku a trestu může postoupit toto potvrzení způsobilému nadřízenému orgánu.⁸⁶

Články 3 až 5 zakotvovaly obecná pravidla týkající se složení vojenského soudu (vždy měli být přítomni předseda soudu a alespoň další dva důstojníci tvořící minimálně tříčlenný soudní senát), funkcí vojenských soudců a prokurátorů, zadržování podezřelých, předběžného řízení a soudního řízení in absentia.⁸⁷ Šestý článek pak obžalovaným zakazoval uplatňovat námitky proti osobám vojenských soudců a vojenských prokurátorů a namítat nedostatek jurisdikce.⁸⁸ Sedmý článek upravoval právo na obhajobu a právní pomoc při řízení a podmínky pro zastupování obžalovaného.⁸⁹ Osmý článek ve svém prvním odstavci upravoval problematiku důkazních prostředků a ve druhém odstavci řešil trestní odpovědnost za válečné zločiny spáchané skupinou osob, za které, dle textu výnosu, nesl plnou odpovědnost každý člen takové skupiny.⁹⁰ V posledních třech odstavcích osmého článku pak byl upraven postup vojenského soudu při samotném řízení, náležitosti vyhlášení rozsudku a veřejnost jednotlivých soudních

84 Lze si povšimnout, že Královský výnos určuje pouze časovou působnost, nikoliv však působnost osobní tak, jak tomu bylo v případě statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora i zákona Spojenecké kontrolní rady č. 10, které jasně hovořily o zločincích z řad evropské části Osy. Důvod pro tento rozdíl lze spatřovat v tom, že Královský výnos nesloužil pouze jako právní základ procesů s nacisty v britské okupační zóně Německa, ale i pro procesy s japonskými válečnými zločinci v Britý ovládaném Singapuru, Rangúnu, Hong Kongu, Kuala Lumpuru a na Borneu. Viz: AUTOR NEZNÁMÝ, *Post-WWII Trials in Singapore* [online]. c2019, [cit. 2019-10-08]. Dostupné z:

<http://singaporewarcrimestrials.com/background#post-wwii-trials-in-singapore>

85 Jasnost těchto definic však byla částečně oslabena tím, že v úvodu článku bylo zakotveno, že tyto definice neplatí v případě, že je výslovně stanoveno jinak nebo že by taková definice byla v nesouladu s kontextem, ve kterém byl daný výraz použit. Viz: *Článek 1 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

86 *Článek 2 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

87 *Články 3 až 5 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

88 *Článek 6 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

89 *Článek 7 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

90 *Článek 8 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

řízení (ta mohla být omezena v případě národního zájmu, zájmu spravedlnosti, pro zvýšení efektivity postihování pachatelů válečných zločinů nebo z jiných důvodů hodných zvláštního zřetele), jakož i skutečnost, že rozhodnutí o vině, na rozdíl od rozhodnutí o nevině, muselo být potvrzeno nadřízeným důstojníkem.⁹¹

Devátý článek pak taxativně stanovoval tresty, které bylo možné udělit. Šlo o trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí nebo na kratší dobu, trest propadnutí části nebo celého majetku a peněžitý trest s tím, že trest smrti je možné udělit jen v těch případech, kdy pro takový trest hlasují všichni soudci u tříčlenných tribunálů nebo alespoň dvě třetiny soudců v případě tribunálů vícečlenných.⁹² V desátém článku bylo zakotveno právo obžalovaných podat žádost o přezkum výroku o vině nebo výroku o trestu do 14 dnů od ukončení řízení k nadřízenému důstojníkovi pověřenému přezkumem rozhodnutí vojenských soudů, avšak pouze tehdy, pokud úmysl podat takovou žádost oznámili výše uvedenému důstojníkovi ve lhůtě do 48 hodin od skončení řízení.⁹³ V tomto článku bylo rovněž výslovně uvedeno, že obžalovaní nemají právo podávat žádné žádosti či námitky, kromě výše uvedených.⁹⁴ Jedenáctý článek určoval, že vydaný a potvrzený rozsudek je platný bez ohledu na možné odchylky od tohoto výnosu nebo od jiných aplikovatelných procesních pravidel a rovněž bez ohledu na libovolné vady takového rozsudku a na námitky obžalovaných nebo na technické vady řízení, s výjimkou toho, kdyby výše uvedené nedostatky způsobovaly závažný justiční omyl.⁹⁵ Dvanáctý článek pak uváděl, že ministr války a důstojníci jím pověřeni minimálně v hodnosti generálmajora jsou oprávněni zmírňovat nebo promíjet uložené tresty i v případě potvrzených rozsudků.⁹⁶ Stejnou pravomoc měl v případě dohody mezi Ministerstvem války a Ministerstvem zahraničních věcí i ministr zahraničních věcí, a v případě procesů v britské okupační zóně Německa a britské okupační zóně Rakouska, i vysoký komisař dané okupační zóny nebo osoba zmocněná dočasně vykonávat pravomoci vysokého komisaře.⁹⁷ Poslední třináctý článek pak stanovoval, že v případech,

91 Článek 8 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

92 Článek 9 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-09].

93 Článek 10 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-10].

94 Článek 10 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-10].

95 Článek 11 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-10].

96 Článek 12 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-10].

97 Článek 12 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. *Op. cit.* [cit. 2019-10-10].

kteřé tento výnos nepředvídal, se má přijmout takový postup, který bude nejvíce napomáhat dosažení spravedlnosti.⁹⁸

Z výše uvedeného je na první pohled zřejmé, že Královský výnos nedosahoval takové komplexnosti, jako statut Mezinárodního vojenského soudního dvora nebo na něj navazující zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, a šlo v zásadě o modifikaci platného britského vojenského trestního práva. Procesní práva obžalovaných byla ve srovnání s výše uvedenými předpisy výrazně zredukována. Rovněž bylo díky ustanovením článku 13 a částečně článku 11 do jisté míry rezignováno na právní jistotu a předvídatelnost řízení, a rovněž byla prakticky odstraněna jakákoliv možnost namítat vady řízení. Vojenské soudy díky tomu mohly vést soudní řízení netransparentně a dle svého uvážení. Institut přezkumu rozsudků sice byl zakotven, ale vzhledem k povaze celého předpisu, i výslovnému zákazu vznášet jiné návrhy a námítky než ty na přezkum výroků o vině a trestu, ho nešlo považovat za zcela dostatečný systém kontroly výkonu vojenské soudní moci. Jedním dechem je však třeba dodat, že přijatá procesní pravidla umožňovala vést jednotlivá řízení rychle a efektivně, a zajistit tak spravedlnost pro co největší počet obětí nacistických zločinů. Zároveň je vhodné podotknout, že i přes teoretickou strohost a spornost Královského výnosu postupovali v praxi britští vojenští prokurátoři zcela svědomitě, díky čemuž se proběhlé britské zónové procesy obešly bez větších excesů a při jejich realizaci byl plně dán průchod spravedlnosti.

Na první pohled si lze rovněž všimnout, že Britové tímto právním předpisem rezignovali na snahu postihnout pachatele odpovědné za zločiny proti lidskosti a míru a omezili se pouze na pachatele válečných zločinů v klasickém, užším slova smyslu. Z britského hlediska byl takový postup zcela logický a odpovídal praxi běžných vojenských soudů, avšak je nutné konstatovat, že z hlediska rozvoje mezinárodního práva trestního šlo o krok zpět v porovnání se statutem Mezinárodního vojenského soudního dvora a Zákonem č. 10, které vznikly prakticky ve stejné době jako Královský výnos. Mohlo by se zdát, že hlavní slabinu Královského výnosu představovala v něm obsažená nedostatečná a vágní definice válečných zločinů, avšak výnos byl doplněn administrativní instrukcí Britské rýnské armády č. 104, která obsahovala podrobnější definici těch jednání, které zakládaly odpovědnost za válečné zločiny.⁹⁹

Důvod proč Britové jako právní základ procesů s válečnými zločinci využili právě Královský výnos vyplývá ze záznamů britského vrchního vojenského prokurátora (*Judge*

98 *Článek 12 královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Op. cit. [cit. 2019-10-10].*

99 CHEAH, W., L. – VORMBAUM, M., *British War Crimes Trials in Europe and Asia, 1945–1949: A Comparative Study. Leiden Journal of International Law. c2018, roč. 31, č. 3, s. 684.*

Advocate-General), sira Henryho Davida Fostera MacGeagha o schůzkách s lordem kancléřem. Během těchto jednání sir MacGeagh podporoval postavení válečných zločinců před vojenské soudy na základě Královského výnosu s odůvodněním, že díky tomuto řešení, nebude nutné obžalované transportovat do Velké Británie nebo naopak britské soudce do okupovaného Německa či singapurské oblasti. Sir MacGeagh dále prosazoval, aby byla při jeho úřadu založena speciální divize, jejímž úkolem mělo být řešení agendy válečných zločinů.¹⁰⁰

S účinností od 1. ledna 1947 byly na základě nařízeních č. 68 a 72 zřízeny v britské okupační zóně Německa takzvané soudy Kontrolní komise pro Německo do jejichž jurisdikce spadaly všechny osoby na území britské okupační zóny Německa s výjimkou vojáků sloužících v britské armádě nebo v armádě některého člena Organizace spojených národů.¹⁰¹ Tyto soudy mohly kromě válečných zločinů rovněž na rozdíl od vojenských soudů zřízených na základě Královského výnosu (které však nadále fungovaly i po vzniku soudů Kontrolní komise pro Německo) posuzovat i vinu za zločiny proti lidskosti, míru a za členství v organizacích prohlášených za zločinecké, tak jak předvídal Zákon č. 10.¹⁰² Rovněž byla stanovena příslušnost německých soudů v britské okupační zóně Německa v řízeních, ve kterých byla posuzována odpovědnost za zločiny proti lidskosti spáchané německými zločinci na vlastních státních příslušnících nebo na osobách bez státního občanství.¹⁰³ Lze konstatovat, že zřízení těchto soudů představovalo výrazný posun v britském přístupu k trestání nacistických zločinců, jelikož došlo k rozšíření do té doby poměrně úzké věcné příslušnosti britských soudních orgánů, a zároveň byla zavedena věcná příslušnost německých soudů v některých případech souvisejích s nacistickými zločiny. Avšak úprava obsažená v těchto nařízeních bohužel vznikla až v pozdních fázích celého britského procesního programu, a proto vývoj v britské zóně ovlivnila méně, než by bylo žádoucí.

V britské zóně bylo v rámci poválečných procesů s nacistickými zločinci nakonec postaveno před britské soudy celkem 1085 osob (z toho 937 osob před vojenské soudy a 148

100 ROGERS, A., P., V., War Crimes Trials under the Royal Warrant: British Practice 1945–1949. *The International and Comparative Law Quarterly*. c1990, roč. 39, č. 4, s. 788–789.

101 *Vedlejší dokument Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů č. 114 ze dne 9. prosince 1947 (Soudy Kontrolní komise pro Německo v britské okupační zóně Německa: Nařízení č. 68 – Soudy Kontrolní komise pro Německo a nařízení č. 72 – Trestní řízení u soudů Kontrolní komise pro Německo* [online]. [cit. 2019-10-16]. Dostupné z: <https://www.legal-tools.org/doc/4268c0/>

102 *Vedlejší dokument Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů č. 114 ze dne 9. prosince 1947 (Soudy Kontrolní komise pro Německo v britské okupační zóně Německa: Nařízení č. 68 – Soudy Kontrolní komise pro Německo a nařízení č. 72 – Trestní řízení u soudů Kontrolní komise pro Německo*. *Op. cit.* [cit. 2019-10-15].

103 *Vedlejší dokument Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů č. 114 ze dne 9. prosince 1947 (Soudy Kontrolní komise pro Německo v britské okupační zóně Německa: Nařízení č. 68 – Soudy Kontrolní komise pro Německo a nařízení č. 72 – Trestní řízení u soudů Kontrolní komise pro Německo*. *Op. cit.* [cit. 2019-10-15].

osob před soudy Kontrolní komise pro Německo), přičemž 348 osob bylo osvobozeno, 240 osob bylo odsouzeno k trestu smrti (trest však nebyl v přibližně 60 případech reálně vykonán), 24 osob bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody na doživotí a 473 osob bylo odsouzeno ke kratším trestům odnětí svobody.¹⁰⁴ Paralelně s těmito procesy probíhaly rovněž výše zmíněné procesy před německými soudy, při kterých bylo obžalováno celkem 2180 osob, přičemž v těchto procesech došlo v 866 případech k osvobození, ve 4 případech k odsouzení k trestu smrti, v 1249 k odsouzení k odnětí svobody na dobu určitou a v 61 případech k udělení peněžitého trestu.¹⁰⁵

Celkový přístup Britů k trestání nacistických zločinců se dá označit jako značně rozporuplný. Britové se na jedné straně snažili postavit před soud strážce, velitele a další osoby činné v koncentračních táborech a věznicích (o čemž svědčí například belsenské procesy, sedm procesů s personálem koncentračního tábora Ravensbrück, a všechny procesy s personálem koncentračního tábora Neuengamme), osoby zodpovědné za lynčování britských letců, za popravu vojáků a válečných zajatců či za likvidaci ztroskotaných na moři. Na druhé straně však lze na první pohled vidět, že ve výčtu procesů chybí některé kategorie. Jednak jde o procesy s nacisty kolaborujícími průmyslníky,¹⁰⁶ což vzhledem k převážnému zaměření britského programu na válečné zločiny v užším slova smyslu nevyvolává příliš otázek. Zároveň však chybí procesy s čelními představiteli nacistického režimu a s nejvyššími vojenskými veliteli.¹⁰⁷ Absence procesů s významnými představiteli nacistického státu a ozbrojených sil se může zdát obzvláště zarážející s přihlédnutím k tomu, že mezi britské zajatce patřili mimo jiné i polní maršálové Walther von Brauchitsch, Gerd von Rundstedt a Erhard Milch, generál Adolf Strauss, Hitlerův osobní lékař Karl Brandt pověřený provedením vyhlazovací Akce T4, nechvalně proslulý velitel vyhlazovacího oddílu Einsatzgruppe D Otto Ohlendorf, velitel Hlavního ekonomického a administrativního úřadu SS odpovědného za provádění politiky vyhlazování

104 WHITEMAN, M., M., (ed.) *Digest of International Law, vol. 11*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1968, s. 950.

105 WHITEMAN, M., M., (ed.), c1968, *op. cit.*, s. 950.

106 Výjimku z tohoto fenoménu tvoří proces s generálním ředitelem, prokuristou a hlavním technikem společnosti Tesch & Stabenow zodpovědnými za distribuci cyklonu B do koncentračních táborů. Viz: *Výpověď doktora Bruna Tesche ze dne 31. října 1945 ve věci Velká Británie vs. Bruno Tesch et al.* [online]. [cit. 2019-10-18]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/holocaust/trial-bruno-tesch/>

107 I zde lze pozorovat určité výjimky, jako byly například procesy polním maršálem Albertem Kesselringem a dalšími generály, které se však s ohledem na to, že obžalovaní byli viněni z válečných zločinů spáchaných během tzv. *Italského tažení*, odehrávaly sice před britskými vojenskými soudy, avšak mimo okupační zónu, na území Itálie. Z procesů, které se odehrály na území okupační zóny lze jmenovat prakticky pouze proces s polním maršálem Erichem von Mansteinem, který proběhl po nátlaku Američanů až v roce 1949 jako úplně poslední z britských zónových procesů.

skrz práci (*Vernichtung durch Arbeit*) Oswald Pohl, či již výše zmíněný Alfred Krupp.¹⁰⁸

Důvody, proč Britové své prominentní vězně raději vydávali k procesům do americké okupační zóny Německa, nebo jejich potrestání přenechali německým soudům vykonávajícím program denacifikace, a proč v zásadě zcela odmítli zahajovat řízení proti představitelům nacistického průmyslu lze spatřovat v administrativní a finanční náročnosti takových procesů a ve vysokých požadavcích, které by takové procesy kladly na jednotlivé soudce a prokurátory, což ostatně odpovídá britské pozici při diskuzích o případném druhém procesu. Cílem Britů byla především rychlost a efektivita jednotlivých řízení. V případě odmítnutí procesů s průmyslníky lze uvažovat i o dalších důvodech. Britové si jednak pragmaticky uvědomovali, že v případě hrozícího konfliktu mezi Sovětským svazem a západními státy může být obnovené Německo významným spojencem a uvěznění čelních představitelů jeho ekonomického života, bez ohledu na jejich vinu, může být v konečném důsledku kontraproduktivní. Druhým důvodem mohla být zvláštní britská náklonnost k představitelům bankovního a průmyslového sektoru, která se projevovala již během procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, a která se po jeho skončení ještě umocnila.¹⁰⁹

Další zajímavostí procesů v britské okupační zóně Německa byl poměr mezi počtem jednotlivých procesů a počtem obžalovaných. Někteří autoři uvádějí, že v britské okupační zóně Německa proběhlo celkem 329 procesů před vojenskými soudy a 54 procesů před soudy Kontrolní komise pro Německo.¹¹⁰ Když tato čísla porovnáme s počtem obžalovaných, dojdeme k závěru, že průměrně byly při jednom procesu postaveni před vojenský soud přibližně tři obžalovaní, a i v případě procesů před soudy Kontrolní komise pro Německo docházíme ke stejnému průměru přibližně tří osob, což bylo v rámci zónových procesů poměrně nízké číslo.¹¹¹ Jako vysvětlení tohoto jevu můžeme opět přijmout britskou snahu o co nejkratší a nejefektivnější procesy, avšak zároveň je třeba vnímat, že takovéto „rozdrobení“ programu procesů mohlo mít za následek nereflexivní vztahů a vazeb mezi jednotlivými obžalovanými

108 HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s.17.

WEINDLING, P., J., *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials: From Medical Warcrimes to Informed Consent*. New York: Palgrave Macmillan, c2004, ISBN: 978-0-230-50700-5, s. 146.

BLOXHAM, D., *Genocide on Trial: War Crimes Trials and the Formation of Holocaust History and Memory*. Oxford: Oxford University Press, c2001, ISBN: 0-19-820872-3, s. 33.

109 Například britský soudce, sir Geoffrey Lawrence, označil obžalovaného bankéře Schachta za charakterního muže, nesrovnatelného „s těmi ostatními hrubiány“, kteří byli obžalováni. Viz: HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 23.

110 HASSEL, K., *Kriegsverbrechen vor Gericht: Die Kriegsverbrecherprozesse vor Militärgerichten in der britischen Besatzungszone unter dem Royal Warrant vom 18. Juni 1945 (1945–1949)*. Baden-Baden: Nomos, c2008, ISBN: 978-3-8329-3825-3, s. 146–147, 157.

111 Poměrně zásadní výjimku představoval *první belsenský proces*, při kterém bylo obžalováno na poměry britské okupační zóny Německa rekordních čtyřicet pět obžalovaných.

a v konečném důsledku ztrátu komplexnosti, kterou se procesy v jiných okupačních zónách Německa vyznačovaly. Po určitou dobu Ministerstvo války dokonce uvažovalo o tom, že v rámci britského programu stíhání válečných zločinců se bude zabývat spíše jednoduchými a nepřiliš závažnými případy, aby uměle zvýšilo vykazovanou výkonnost. Tato koncepce však byla nakonec alespoň částečně zavrhnuta a britští vojenští prokurátoři a soudci se mohli věnovat i závažným případům.¹¹²

Velmi záhy se proti programu procesů začala stavět britská veřejnost, která procesy i přes podniknutá opatření považovala za příliš zdlouhavé, nákladné a pro Brity nezajímavé.¹¹³ Lze konstatovat, že hlavní vlna procesů skončila na konci roku 1946 a od roku 1947 se již britské orgány snažily celý program ukončit. Pro srovnání, v druhé půlce roku 1945 a v roce 1946 proběhlo celkem 201 procesů, v roce 1947 již jen 65, 62 v roce 1948 a v roce 1949 byl celý program ukončen jediným procesem, ve kterém byl obžalován von Manstein.¹¹⁴ V roce 1947 rovněž začalo propouštění vězňených osob, o jejichž extradici neprojevila zájem žádná okupační zóna nebo stát, a které zároveň neplánovaly obžalovat soudy Kontrolní komise pro Německo nebo německé soudy.¹¹⁵ 1. září 1948 pak mělo představovat milník, po kterém již neměly být zahajovány žádné nové procesy a k extradicím britských vězňů do jiných států či okupačních zón mělo po tomto datu docházet jen ve zcela výjimečných případech.¹¹⁶ Vzhledem k tomu, že dle projevu vikomta Frederica Maughama proneseného na půdě Sněmovny lordů 15. října 1946 bylo na podzim roku 1946 v britských zadržovacích táborech umístěno přibližně 40000 osob, které byly britskými úřady vyšetřovány pro možnou účast na nacistických válečných zločinech, může se zdát, že ukončování britského programu započalo příliš brzy.¹¹⁷ Avšak vzhledem k výše nastíněným okolnostem se nedá předpokládat, že by pro britskou vládu bylo udržitelné v procesním programu pokračovat ve stejném rozsahu jako v roce 1946. S ohledem na předešlý text se jako zvláštní může zdát tvrzení obsažené na začátku kapitoly, totiž že britský soudní program byl svým trváním druhý nejdelší ze všech zónových programů,¹¹⁸ avšak tato odchylka se

112 BLOXHAM, D., *British War Crimes Trial Policy in Germany, 1945–1957: Implementation and Collapse. Journal of British Studies.* c2003, roč. 42, č. 1, s. 106–107.

113 BLOXHAM, D., c2003, *op. cit.*, s. 109.

114 CHEAH, W., L., VORMBAUM, M., c2018, *op. cit.*, s. 673.

115 BLOXHAM, D., c2003, *op. cit.*, s. 109.

116 BLOXHAM, D., c2003, *op. cit.*, s. 108.

117 *Projev vikomta Frederica Maughama k otázce procesů s válečnými zločinci v britské okupační zóně Německa pronesený na půdě Sněmovny lordů dne 15. října 1946* [online]. [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1946/oct/15/trials-in-the-british-zone-of-germany>

118 Sovětské vojenské tribunály sice působily na území východního Německa až do roku 1955, avšak sovětský procesní program zaměřený na postihování nacistických zločinců byl fakticky ukončen před procesním programem britským a francouzským.

dá vysvětlit procesem proti Erichu von Mansteinovi, který probíhal zcela osamocen v době, kdy už byl britský procesní program fakticky, nikoliv však oficiálně, ukončen. O okolnostech tohoto procesu je pak pojednáno v samostatné kapitole.

Symbolickým místem pro britské procesy se stal hamburský Curiohaus, kde se odehrála značná část procesů (celkem 188 procesů před vojenskými soudy s 504 obžalovanými).¹¹⁹

Jednotlivé procesy pak lze v zásadě rozdělit do tří hlavních kategorií, a to na procesy s personálem koncentračních táborů a věznic, na procesy s vojáky nebo civilisty odpovědnými za válečné zločiny spáchané na bojištích, na moři, či na pilotech havarovaných letadel a zajatých výsadkářích, a na procesy s ostatními válečnými zločinci, které byly pro program britské zóny spíše neobvyklé (například výše zmíněný proces s představiteli společnosti Tesch & Stabenow). Do druhé, případně do třetí, skupiny by měl teoreticky patřit i proces s polním maršálem von Mansteinem, avšak vzhledem k jeho odlišnosti od všech ostatních procesů, je mu věnována samostatná kapitola.

3.2. Procesy s personálem koncentračních táborů a věznic

Prvním procesem, který Britové ve své okupační zóně zahájili a který výrazně ovlivnil následnou podobu celého britského programu procesů s nacistickými zločinci, byl výše zmíněný *první belsenský proces*, tedy proces s personálem koncentračního tábora Bergen-Belsen, který byl zahájen 17. září 1945 v dolnosaském Lüneburgu, vzdáleném přibližně 63 kilometrů od areálu koncentračního tábora. Proces byl specifický v tom, že na lavici obžalovaných nebyl pouze personál koncentračního tábora, ale i jedenáct spolupracujících vězňů, tzv. kápů, kteří byli pověřeni vedením koncentračních táborů udržovat pořádek ve vězeňských blocích, dohlížet na práci ostatních vězňů a přerozdělovat stravu mezi vězně, výměnou za různé výhody od příslušníku SS.¹²⁰ Obžaloba v procesu s Josefem Kramerem a čtyřiceti čtyřmi dalšími osobami vinila obžalované z následujícího. 1.) Všichni obžalovaní s výjimkou kápa Stanisławy Starostkové se měli dopustit válečných zločinů tím, že v období mezi 1. říjnem 1942

119 MÜLLER, P., J., *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten*. Hamburg: Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung, c2018, s. 8. Dostupné také z: <https://li.hamburg.de/contentblob/10467964/43fa235ee4244ec1361e3db4a04fc46b/data/pdf-curio-haus-handreichung.pdf>

120 Tito kápové, kteří prosluli svou brutalitou, která dorovnávala a v některých případech i převyšovala brutalitu běžných strážných, byli často verbováni z řad vězňů jiné národnosti než německé. V případě *prvního belsenského procesu* tak mezi obžalovanými najdeme osoby slovanského původu a v jednom případě (Ignatz Schlomowicz) dokonce původu židovského. Viz: JOCKUSCH, L., *Rehabilitating the Past? Jewish Honor Courts in Allied-Occupied Germany*. In: JOCKUSCH, L., FINDER, G., N., (eds.), *Jewish Honor Courts: Revenge, Retribution, and Reconciliation in Europe and Israel after the Holocaust*. Detroit: Wayne State University Press, c2015, ISBN: 978-0-8143-3877-3, s. 50–51.

a 30. dubnem 1945 v táboře Bergen-Belsen porušili povinnost zajistit důstojné životní podmínky pro spojenecké zajatce či vězně a naopak způsobili smrt nebo fyzické strádání vězněných spojeneckých občanů (s tím, že v obžalobě byli někteří takto usmrcení nebo strádající jmenováni a zároveň obžaloba obsahovala větu, že stejnému zacházení byly vystaveny i další osoby, jejichž jména nejsou známa). 2.) Čtrnáct obžalovaných pak dále bylo viněno z toho, že se téhož dopustili ve vyhlazovacím táboře Auschwitz.¹²¹ Dá se tedy konstatovat, že i přes užívaný název *první belsenský proces*, šlo zároveň i o proces s osobami odpovědnými za zločiny spáchané v Osvětimi. Ze statistického hlediska je zajímavé i poměrně vysoké procento obžalovaných žen. Celkem bylo obžalováno 21 žen a 24 mužů. Rovněž si lze povšimnout, že počet obžalovaných v tomto procesu mnohonásobně převýšil průměrný počet obžalovaných na jeden proces uvedený v předchozí kapitole. Tato skutečnost se dá vysvětlovat tím, že proces se uskutečnil na samém počátku britského programu trestání válečných zločinců, a proto některé rysy typické pro tento program nebyly přítomny.

Obhajoba hned na začátku namítala, že by bylo vhodné proces rozdělit, jelikož první žalobní bod nijak nesouvisí s druhým žalobním bodem a hrozí, že soudci budou zaujati proti obžalovaným na základě druhého žalobního bodu kvůli celkovému ovlivnění rozsáhlými důkazy o zločinech ve vyhlazovacím táboře Auschwitz, ačkoliv tyto důkazy nijak nesouvisí s prvním žalobním bodem, na jehož výlučném základě je obžalováno 31 obžalovaných.¹²² Někteří obhájci pak dále žádali o to, aby byla vina jimi zastupovaných osob zkoumána v rámci samostatného procesu, jelikož dle jejich názoru nebyly naplněny podmínky pro společný proces uvedené v Královském výnosu, a navíc obhajoba chtěla využít některé spoluobžalované osoby jako svědky obhajoby, což v případě společného procesu nebylo možné.¹²³ Vojenský soud však žádnou z těchto námitek nepřijal a nevyhověl žádnému návrhu na rozdělení procesu nebo na zahájení separátních řízení proti jednotlivým obžalovaným.

Obžaloba ve své úvodní řeči opětovně zdůraznila, že předmětem řízení jsou pouze zločiny spáchané na příslušnících spojeneckých národů, a nikoliv zločiny spáchané Němci na Němcích s tím, že poškozenými v tomto případě jsou zejména váleční zajatci a osoby proti své vůli deportované z území svého, v té době okupovaného, státu a bez soudu vězněné

121 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume II: Belsen Trial, op. cit.*, s. 4.

122 *Návrh obhajoby na rozdělení řízení do dvou samostatných procesů ve věci Velká Británie vs. Josef Kramer et al. ze dne 17. září 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-10-23]. Dostupné z: http://www.bergenbelsen.co.uk/pages/TrialTranscript/Trial_Day_001.html#Day001_Objection3

123 *Žádost obhajoby o vyčlenění některých obžalovaných do samostatného procesu ve věci Velká Británie vs. Josef Kramer et al. ze dne 17. září 1945. Op. cit.*, [cit. 2019-10-23].

v koncentračních táborech, a že i Haagské úmluvy hovoří nejenom o právech válečných zajatců, ale i o právech civilního obyvatelstva na okupovaném a porobeném území.¹²⁴ Vojenský prokurátor se ve své úvodní řeči rovněž věnoval otřesným životním podmínkám a nedostatku potravy v táboře Bergen-Belsen, jakož i fungování plynových komor v táborovém komplexu Auschwitz a odpovědnosti hlavního obžalovaného, velitele koncentračního tábora Natzweiler-Struthof a pozdějšího velitele koncentračních táborů Auschwitz II-Birkenau a Bergen-Belsen Josefa Kramera, za zločiny spáchané v Osvětimi i Bergen-Belsenu a druhého hlavního obžalovaného, Fritze Kleina, za zločiny v koncentračních táborech Auschwitz II-Birkenau, Neuengamme a Bergen-Belsen.¹²⁵

V následujících dnech byli postupně předvoláváni svědci obžaloby a čtena místopřísežná prohlášení dalších svědků a úmrtní listy některých vězňů. Rovněž byl promítán sovětský dokumentární film se záběry z osvobozeného vyhlazovacího tábora Auschwitz. Tyto důkazy přesvědčivě demonstrovaly celkové nelidské podmínky v obou táborech, jakož i odpovědnost za konkrétní zločiny jednotlivých obžalovaných. Obhajoba se pak opírala především o výpovědi obžalovaných a dalších osob, listinné důkazy a v případě některých obžalovaných kápů rovněž o svědectví a místopřísežná prohlášení některých vězňů. Strategie obhajoby se opírala především o to, že obžalovaní, ač mnohdy ve vysoké pozici, neměli efektivní prostředky, jak životní podmínky v táborech zlepšit, nebo jak zabránit masovým vraždám. Tuto obhajobu použil jeden z obhájců, major Winwood, dokonce i v případě velitele Kramera, kterého popisoval ne jako hlavního pachatele, ale jako pouhého prostředníka a nástroj pro prosazení nacistické politiky:

„Ode dne britského osvobození Belsenu byl Josef Kramer, bývalý velitel, oceňován jako „Bestie z Belsenu“. Až opona konečně dopadne na toto jeviště, nebude dle mého názoru Josef Kramer symbolizovat „Bestii z Belsenu“, ale „Obětního beránka z Belsenu“, obětního beránka pro Heinricha Himmlera, jehož kosti hnijí na Lüneburgských vřesovištích nedaleko odsud,¹²⁶ a jako obětního beránka pro celý národně-socialistický režim.“¹²⁷

Druhým nejčastějším a silně problematickým argumentem obhajoby bylo tvrzení, že koncentrační tábory byly zřízeny v souladu s tehdy platným německým právem a i vězni do nich byli umístěni v souladu s ním, přičemž na činy obžalovaných by se mělo pohlížet spíše

124 Úvodní řeč vojenského prokurátora plukovníka Backhouse ve věci *Velká Británie vs. Josef Kramer et al.* ze dne 17. září 1945. *Op. cit.*, [cit. 2019-10-23].

125 Úvodní řeč vojenského prokurátora plukovníka Backhouse ve věci *Velká Británie vs. Josef Kramer et al.* ze dne 17. září 1945. *Op. cit.*, [cit. 2019-10-23].

126 Heinrich Himmler po svém neúspěšném útěku spáchal sebevraždu právě v Lüneburgu.

127 Úvodní řeč obhájce majora Winwooda ve věci *Velká Británie vs. Josef Kramer et al.* ze dne 8. října 1945 [online]. c1945, [cit. 2019-10-23]. Dostupné z:

http://www.bergenbelsen.co.uk/pages/TrialTranscript/Trial_Day_019.html#Day019_WinwoodAddress

optikou státního práva, protože případy týrání vězňů, ač z britského pohledu sebekrutější, v státěm zřízeném zadržovacím zařízení nelze posuzovat optikou britské morálky a práva, ani takové činy automaticky považovat za porušení práva mezinárodního trestního.¹²⁸

Celý proces trval celkem padesát čtyři dny a byl ukončen dne 17. listopadu 1945.¹²⁹ Vojenský soud se neztotožnil s hlavními argumentačními liniemi obžaloby. I přesto je třeba konstatovat, že podrobně zkoumal otázku viny u každého jednotlivého obžalovaného, což se projevilo i ve značné diferenciaci udělených trestů a ve vysokém počtu osvobozujících rozsudků. Celkem jedenáct osob, včetně Kramera a Kleina, bylo odsouzeno k trestu smrti, jeden obžalovaný byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí, osmnácti osobám byl uložen trest odnětí svobody v rozmezí 1 rok až 15 let, čtrnáct osob bylo osvobozeno a jeden z obžalovaných byl v průběhu procesu shledán nezpůsobilým k účasti na procesu ze zdravotních důvodů.¹³⁰

Proces a jeho výsledek se záhy staly terčem kritiky. Sovětský tisk ostře odsoudil skutečnost, že v procesu bylo 14 obžalovaných zproštěno viny a zároveň se vymezil proti úvahám obhajoby o tom, že zločiny v koncentračních táborech nelze bez dalšího považovat za zločiny dle mezinárodního práva.¹³¹ Ve Velké Británii pak byla kritizována hlavně přílišná délka celého procesu, což byl jeden z hlavních důvodů, proč byla pro následné procesy zvolena výše zmíněná strategie menších oddělených procesů s minimem obviněných.¹³²

Po tomto procesu proběhly další menší procesy s personálem a kolaborujícími vězni z koncentračního tábora Bergen-Belsen. Při procesu, který bývá některými autory označován jako *druhý belsenský proces* a který se odehrál mezi 13. a 18. červnem 1946, byla posuzována vina jediného obžalovaného, polského vězně a kápa Kazimierze Cegielského, který byl za své brutální týrání spoluvězňů odsouzen k trestu smrti.¹³³ Označení *druhý belsenský proces*, se však nevztahuje výlučně k Cegielského procesu. Někteří jiní autoři tak nazývají proces s pěti

128 Major Cranfield se během této úvodní řeči dokonce vyjádřil tak, že jednání obžalovaných je třeba posuzovat v kontextu jejich země a zemí sousedních. V návaznosti na to prohlásil, že ačkoliv kruté tresty a špatné hygienické podmínky, které byly nedílnou součástí života v koncentračních táborech, jsou pro Brity nepřijatelné, z jeho pohledu a zkušenosti jde o praxi, která je akceptovaná v mnoha zemích kontinentální Evropy (a USA). Major Cranfield poukazoval na několik případů z jiných evropských zemích, avšak dle mého názoru se žádný z těchto příkladů ani vzdáleně nedal připodobnit k praxi organizovaných vražd, násilí a teroru provozovaného v koncentračních táborech, a proto tyto příklady ani nepodporují výše uvedené xenofobní prohlášení. Viz: *Úvodní řeč obhájce majora Cranfielda ve věci Velká Británie vs. Josef Kramer et al. ze dne 16. října 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-10-24]. Dostupné z:

http://www.bergenbelsen.co.uk/pages/TrialTranscript/Trial_Day_026.html#Day026_GreseLotheLohbauerKlippel

129 Rozsudek byl vynesen již 16. listopadu, poté však ještě obhájci podávali návrhy na zmírnění trestů.

130 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume II: Belsen Trial, op. cit.*, s. 153–154.

131 TAYLOR, T., c1992, *op. cit.*, s. 273.

132 BLOXHAM, D., c2003, *op. cit.*, s. 106–107.

133 ROLAND, P., *Life After the Third Reich, the Struggle to Rise from the Nazi Ruins*. Londýn: Arcturus Publishing, c2018, ISBN: 978-1788880930, s. 92.

příslušníky SS a třemi ženskými dozorkyněmi sloužícími v táboře Bergen-Belsen, který probíhal na přelomu května a června 1946 a na jehož konci byly uděleny celkem tři tresty smrti a pět trestů odnětí svobody v rozmezí 2 roky až 20 let.¹³⁴ I přes to, že pro oba výše zmíněné procesy je některými autory používán název *druhý belsenský proces*, je nutné tyto procesy nesměšovat, ale naopak důsledně odlišovat pro jejich rozdílné předměty řízení. Za *třetí belsenský proces* pak bývá označováno trestní řízení, které proběhlo v dubnu 1948 v hamburském Curiohausu a při kterém byl jeden z velitelů belsenských stráží, Ernst Julius Kurt, odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí.¹³⁵ Tyto tři výše zmíněné procesy nejsou uváděny pro svůj zásadní význam pro rozvoj procesů s válečnými zločinci, ale spíše kvůli tomu, že se na jejich příkladu dá nejlépe demonstrovat vývoj britského programu. Na rozdíl od *prvního belsenského procesu*, se následné belsenské procesy soustředily na malý počet obžalovaných a řízení byla výrazně kratší. Rovněž je nutné zdůraznit, že tento způsob vedení procesu se v pozdějších letech umocňoval. Procesy byly stále častěji vedeny proti jedinému obžalovanému a řízení trvalo zpravidla jen několik dní.

Další významnou sérií procesů byla řízení proti personálu a kolaborujícím vězňům z koncentračního tábora Neuengamme. Britové pro tyto procesy zvolili strategii, dle které měl být nejdříve proveden první proces s čtrnácti veliteli a nejvýše postavenými osobami v rámci hierarchie koncentračního tábora a na tento proces pak mělo navázat větší množství menších procesů s osobami odpovědnými za konkrétní válečné zločiny v hlavních táborech i tzv. táborech pobočných,¹³⁶ přičemž poznatky získané během hlavního procesu měly sloužit jako podklad pro procesy následné.¹³⁷ Hlavní *neuengammský proces* měl lepší odezvu u veřejnosti a médií než *první belsenský proces*. Jeden ze svědků obžaloby, významný francouzský zoolog a parazitolog Marcel Prenant, který byl v letech 1944–1945 v táboře vězňen, se v jím vydávaném časopise *N'oublions Jamais!* (Nikdy nezapomeneme!), který se po válce věnoval nacistickým zločinům, vyjádřil takto:

„Proces byl veden výrazně lépe než ten Bergen-belsenský a prokurátor pokládal jen ty opravdu užitečné otázky, místo toho, aby se ztratil v nepodstatných detailech. Uspokojilo mne

134 BESSMANN, A. (ed.), Die Bergen-Belsen-Prozesse. *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. c2017, [cit. 2019-10-30]. Dostupné z:

http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_08.pdf

135 Některé zdroje uvádí alternativní jméno obžalovaného Curt Max Meyer. Viz: LEECH, C., R., *Third Belsen Trial, Hamburg Curiohaus, 14–16 April 1948* [online]. c2015, [cit. 2019-10-30]. Dostupné z:

<http://bergenbelsen.co.uk/pages/Staff/StaffDefendantList3.asp>

136 Táborová síť Neuengamme byla tvořena hlavním táborem a dalšími 85 menšími tábory rozestými v okolí Hamburku.

137 ALTENMÜLLER, I., Als die Neuengamme-Täter vor Gericht kamen. *NDR.de* [online]. c2016, [cit. 2019-10-30]. Dostupné z:

https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/curiohausprozess106_page-1.html

také, že jsem dokázal umlčet obhájce, když se mne pokoušeli vyslýchat, jelikož moje odpovědi jejich klientům nepomáhaly, a tak raději drželi jazyk za zuby.“¹³⁸

V hlavním procesu, který probíhal mezi 18. březnem a 3. květnem 1946, padly přísné tresty, z čtrnácti obžalovaných bylo jedenáct osob, včetně velitele tábora Maxe Paulyho a nechvalně proslulého táborového lékaře Bruna Kitta, odsouzeno k trestu smrti a zbylí tři obžalovaní k trestům odnětí svobody v rozmezí 10 až 20 let.¹³⁹ Za zmínku stojí rovněž to, že během hlavního *neuengammeského procesu* (jakož i během všech vojenských procesů v Curiohausu), nezastupovali obžalované britští důstojníci, tak jako tomu bylo v *prvním belsenkém procesu*, nýbrž němečtí právníci zmocnění britskou okupační správou k zastupování během těchto hamburských procesů.¹⁴⁰

Skutečnosti, které byly zjištěny během hlavního procesu, vedly k zahájení dalších, více než třiceti procesů, v nichž byli souzeni pachatelé odpovědní za zločiny spáchané v Neuengamme nebo v některém z pobočných táborů nebo v souvislosti s těmito tábory. Během těchto procesů byli souzeni dozorcí z těchto táborů, táboroví lékaři, ale i kolaborující vězeňští kápoové. Nejznámějším z těchto následných procesů byl patrně proces s pachateli zodpovědnými za vraždy dvaceti židovských dětí, jejich pečovateli a zhruba třiceti sovětských zajatců v budově bývalé školy na Bullenuser Damm, které měly zakrýt pokusy s virem tuberkulózy prováděné na těchto dětech a zajatcích.¹⁴¹

Třetí ze zásadních sérií procesů s personálem a kolaborujícími vězni z koncentračních táborů byla série procesů, jejichž předmětem byly zločiny spáchané v koncentračním táboře Ravensbrück a v přilehlých pobočných táborech. Procesy související s tímto táborovým komplexem, jehož zvláštností bylo, že šlo o jediný koncentrační tábor určený převážně pro ženy, je nutné důsledně rozdělit, jelikož část z nich se odehrávala v britské okupační zóně Německa a část ve francouzské okupační zóně Německa.¹⁴² Následující text se věnuje sérii sedmi britských procesů (někdy označovaných jako *hamburské ravesbrückské procesy*), francouzské jsou pak

138 PRENANT, M., Au procès de Neuengamme. *N'Oubliions Jamais!* c1946, č. 6, s. 1. Dostupné také z: <https://www.campneuengamme.org/after-1945/au-proces-de-neuengamme/>

139 BESSMANN, A. (ed.), Der Hauptprozess zum KZ Neuengamme. *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. c2017, [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_09.pdf

140 Naléhavý nedostatek obhájců vedl dokonce k tomu, že některé obžalované hájili právníci, kteří byli v době Hitlerova režimu prokazatelně členy NSDAP, nebo alespoň členy právníké profesní komory „Národněsocialistického svazu právníků (Nationalsozialistischer Rechtswahrerbund). Viz: BESSMANN, A. (ed.), Die Verteidiger im Hauptprozess zum KZ Neuengamme. *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. c2017, [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_12.pdf

141 NEUMANN, K., *Shifting Memories: The Nazi Past in the New Germany*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, c2000, ISBN: 0-472-11147-7, s. 149–150.

rozebrány v příslušné následné kapitole. Zajímavostí prvního britského procesu ve věci koncentračního tábora Ravensbrück byla skutečnost, že hlavnímu obžalovanému, bývalému veliteli tábora Fritz Suhrenovi, se podařilo spolu s dalšími dvěma muži uprchnout z britského zajetí.¹⁴³ Po Suhrenově útěku byl za hlavního obžalovaného v prvním, hlavním, procesu označen jeho zástupce Johannes Schwarzhuber a spolu s ním usedlo na lavici obžalovaných dalších patnáct osob, které zastupovaly jednotlivé složky tvořící infrastrukturu koncentračního tábora: dozorcí, stráže, táboroví lékaři a sestry, vyšetřovatelé gestapa, vedoucí pracovních provozů a vězeňští kápoové.¹⁴⁴ Vzhledem k tomu, že se personálu koncentračního tábora podařilo zničit většinu záznamů a jiných písemných důkazů před jeho osvobozením, spoléhali se britští prokurátoři zejména na svědecké výpovědi vězňů v táboře, převážně pak polské a francouzské národnosti.¹⁴⁵ Vyšetřování zločinů v koncentračním táboře pro účely *prvního ravenbrückského procesu* pak vedlo k odhalení mnoha nacistických medicínských zločinů. Hlavní ravenbrückští pachatelé těchto zločinů byli vydáni do americké okupační zóny Německa, aby byli souzeni v rámci tzv. *medicínského* (či *lékařského*) *procesu USA vs Karl Brandt et al.* (viz. dále). Část zbylého ravenbrückského zdravotnického personálu byla souzena v rámci *prvního ravenbrückského procesu* a část byla postavena před soud při *čtvrtém ravenbrückském procesu*, ve kterém byli souzeni výhradně táboroví lékaři a sestry.¹⁴⁶ Paradoxem zůstává, že některým pachatelům, jako byli lékaři Fritz Fischer a Herta Oberheuserová, kteří zvrácené pokusy v Ravensbrücku prováděli, zachránilo patrně vydání do americké okupační zóny Německa k hlavnímu medicínskému procesu život, jelikož byli v

142 Může se zdát s podivem, že procesy související s Ravensbrückem se uskutečnily v okupačních zónách Velké Británie a Francie, vzhledem k tomu, že samotný tábor se nacházel na území sovětské okupační zóny Německa. Sověti si však byli vědomi, že většině obžalovaných se podařilo prchnout do západních zón, kde byli zadrženi, a proto se raději rozhodli nepožadovat jejich vydání zpět do své zóny s tím, ať Britové a Francouzi uskuteční své vlastní procesy nebo vydají podezřelé k trestnímu stíhání do Polska. Zbylé osoby, které ze sovětské okupační zóny Německa neprchly, pak soudili Sověti sami nebo je předali polské vládě. Viz: BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York: New York University Press, c2014, ISBN: 978-1-4798-8606-7, s. 137.

143 Všichni tři uprchlíci byli nakonec dopadeni. Suhren a další uprchlík Hans Pflaum byli souzeni ve francouzské okupační zóně Německa v rámci *rastattských procesů* a poslední z uprchlíků, Friedrich Opitz, vedoucí vězeňské výroby šatstva, byl na konci *druhého Ravensbrückského procesu*, ve kterém byl jediným obžalovaným, odsouzen k trestu smrti za brutální mučení a vraždy vězeňkyň. Viz: MOISEL, C., *Resistance und Repressalien: Die Kriegsverbrecherprozesse in der französischen Zone und in Frankreich*. In: FREI, N. (ed.), *Transnationale Vergangenheitspolitik: der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechern in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2006, ISBN: 978-3-89244-940-9, s. 268.

SCHÄFER, S., *Zum Selbstverständnis von Frauen im Konzentrationslager. Das Lager Ravensbrück*. Berlín, c2002, disertační práce, Technická univerzita Berlín, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: prof. Dr. Wolfgang Benz, s. 35–36, 65. Dostupné také z: <https://depositonce.tu-berlin.de/handle/11303/825>

144 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 138.

145 SCHMIDT, U., „The Scars of Ravensbrück“: Medical Experiments and British War Crimes Policy, 1945–1950. *German History*. c2005, roč. 23, č. 1, s. 24.

146 SCHMIDT, U., c2005, *op. cit.*, s. 29–30.

rámci tohoto procesu odsouzení pouze k mnohaletému trestu odnětí svobody, zatímco jejich kolegové, kteří páchali obdobné zločiny, ale v menším rozsahu, byli britskými vojenskými soudy odsouzeni k trestu smrti. Po necelých dvou měsících dokazování vynesl britský vojenský soud na začátku února v *prvním ravensbrückském procesu* rozsudek, ve kterém jedenáct obžalovaných odsoudil k trestu smrti, a zbylých pět bylo odsouzeno k trestům odnětí svobody v rozmezí 10 až 15 let.¹⁴⁷

Třetí ravensbrückský proces se zabýval posouzením viny vedení a dozorců z koncentračního tábora pro mladistvé Uckermark, který byl součástí táborové sítě Ravensbrück, a jehož část od roku 1945 sloužila jako tábor vyhlazovací.¹⁴⁸ Ve *čtvrtém ravensbrückském procesu* se, jak již bylo zmíněno výše, ocitl na lavici obžalovaných zdravotnický personál tábora, který nebyl souzen v prvním procesu ani nebyl vydán do americké zóny. Zajímavostí tohoto procesu bylo, že hlavní obžalovaný, Benno Orendi, zažádal v průběhu procesu o nového obhájce z důvodu, že jeho původní obhájce nedělá vše, co je v jeho silách, a ačkoliv taková žádost neměla oporu v Královském výnosu a ani nebyla dle názoru Britů opodstatněná, bylo mu vyhověno a případu se ujal nový obhájce.¹⁴⁹ Poslední tři ravensbrückské procesy se, stejně jako třetí a čtvrtý proces, odehrály až v roce 1948 a posuzována v nich byla vina jednotlivých zbylých dozorců a strážných z koncentračního tábora.¹⁵⁰

Procesy s personálem koncentračních táborů a věznic a s kolaborujícími vězni v britské okupační zóně Německa se nedají omezit pouze na výše popsané případy koncentračních táborů Bergen-Belsen, Neuengamme a Ravensbrück. Zmínit by bylo možné další případy, jako například procesy s personálem koncentračních táborů Fuhlsbüttel, Loibl Pass, Nordmark či Wilhelmsburg, avšak výše popsané zásadní procesy dle mého názoru dostatečně nastiňují britskou procesní politiku v těchto případech a ukazují na její vývoj. Již na první pohled se *první belseňský proces*, který představoval zahájení britského programu trestání válečných zločinců, odlišoval od ostatních procesů svým rozsahem a náročností. Právě kritika, která se po jeho skončení objevila, může znamenat vysvětlení následného britského obratu od masivních, komplexních a dlouhodobých procesů k menším a kratším procesům zabývajících se

147 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 143–144.

148 V tomto procesu se v plné míře projevila základní nedokonalost britského programu. I přes jasné důkazy o týrání mladistvých vězňů, byly velitelka tábora a její zástupkyně osvobozeny, jelikož vězněné mladistvé byly v drtivé většině německé národnosti, a proto nemohly být zločiny na nich spáchané postihnuty dle britského práva obsaženého ve výnosu. Viz: BESSMANN, A. (ed.), Die Verteidiger im Hauptprozess zum KZ Neuengamme. *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. c2017, [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_23.pdf

149 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 145.

150 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 149.

posuzováním viny zločinců, jejichž zločiny byly nějakým způsobem propojeny (procesy s vedením táborů, s táborovým zdravotnickým personálem, s dozorcí, se strážemi). I přes určitou problematičnost, kterou takováto fragmentace způsobovala, se Britům tato nová strategie osvědčila a posléze byla vybroušena do funkčního modelu, ve kterém se na základě skutečností, které vyšly najevo během prvního, hlavního procesu, začaly připravovat další „tematické“ procesy, a ve kterém se šance na to, aby nějaký zločinec, vlivem roztržitosti jednotlivých řízení, „proklouzl sítí procesů“, rapidně zmenšila.

3.3. Procesy s osobami zodpovědnými za válečné zločiny spáchané během bojů

Druhou kategorií procesů v britské okupační zóně Německa tvořily procesy s vojáky a civilisty odpovědnými za válečné zločiny spáchané během bojů II. světové války, tedy především válečné zločiny spojené s pozemním bojem a bojem na moři, a rovněž válečné zločiny spočívající ve fyzické perzekuci havarovaných pilotů, výsadkářů a zajatců v rozporu s Haagským a Ženevským právem.

Jedním z prvních a zároveň nejzajímavějších z těchto procesů byl proces proti Heinzovi Eckovi a čtyřem dalším osobám, který se odehrál mezi 17. a 20. říjnem 1945 v hamburském Curiohausu. Eck byl obžalobou viněn z toho, že, jako kapitán německé ponorky U-852, vydal v březnu 1944 v Atlantickém oceánu rozkaz k potopení záchranných člunů z ponorkou potopené řecké obchodní lodi v britských službách *Peleus*: Zbylí obžalovaní pak byli viněni z toho, že tento rozkaz uposlechli tím, že po člunech pálili z kulometu a házeli po nich granáty, čímž způsobili smrt většiny trosečníků.¹⁵¹ Obžaloba se během procesu opírala hlavně o místopřísežná prohlášení tří přeživších trosečníků z *Pelea*, o svědecké výpovědi zbylých členů posádky ponorky a o lodní deník ponorky.¹⁵² Obhajoba v zásadě stála na dvou hlavních bodech. V případě kapitána Ecka nebylo zpochybňováno, že předmětný rozkaz skutečně vydal, avšak obhajoba upozorňovala na to, že nešlo o projev krutosti či pomsty, ale že daný rozkaz byl nezbytný z důvodu bezpečnosti ponorky, jelikož v případě, že by Britové objevili pozůstatky po potopení *Pelea*, dokázali by ponorku vystopovat a potopit.¹⁵³ Obhajoba rovněž argumentovala

151 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 17. října 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-08], s. 3. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_a.zip&file=52.17-60.pdf

152 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 17. října 1945*. *Op. cit.*, [cit. 2019-11-08], s. 7–8, 11–22.

153 Úvodní řeč obhajoby ve věci *Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 18. října 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-08], s. 2. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_a.zip&file=52.61-81.pdf

tím, že potápění pozůstatků potopených plavidel včetně záchranných člunů byla praxe, kterou v rámci ponorkového boje používaly všechny národy, a tudíž existence takovéto praxe modifikovala ustanovení mezinárodního práva o absolutním zákazu potápění nouzových plavidel trosečníků.¹⁵⁴

Sám Eck ve své výpovědi své rozhodnutí odůvodňoval tím, že když v podobné situaci v roce 1942 kapitán ponorky U-156 Werner Hartenstein nařídil záchranu přeživších vojáků a civilistů po potopení britské lodi *Laconia* a vynořil se se svým plavidlem na hladinu pod vlajkou Červeného kříže, aby zachráněné předal na jiná plavidla, byl napaden americkým bombardérem, přestože na horní palubě ponorky byli prokazatelně zachráněni trosečníci z *Laconie*. Tato událost vedla jednak k vydání tzv. *rozkazu Laconia* velitelem nacistického ponorkového loďstva velkoadmirálem Karlem Dönitzem, který posádkám ponorek výslovně zakazoval zachraňovat přeživší z potopených lodí, a zároveň, dle Eckových slov, k posílení snah německých velitelů ponorek o likvidaci všech větších pozůstatků po potopených plavidlech, které by mohly upozornit nepřátelské letectvo.¹⁵⁵ Ostatní obžalovaní se hájili rovněž tím, že pouze plnili rozkazy nadřízeného, které jim nepříslušelo nijak rozporovat.¹⁵⁶

I přes poměrně přesvědčivou argumentaci obhajoby byli nakonec všichni obžalovaní shledáni vinnými a odsouzeni, z toho tři, včetně Ecka, k trestu smrti.¹⁵⁷ Výše uvedený případ se může z mnoha důvodů jevit jako kontroverzní, přesná pravidla pro vedení ponorkového boje nebyla tehdy zcela jasně formulována a argumentace Haagským a Ženevským právem se nejeví jako zcela příhodná vzhledem k okolnostem daného případu. I skutečnost, že podobné metody používaly v rámci ponorkového boje všechny strany konfliktu naznačuje určitou problematičnost celého řízení a dává argumenty kritikům procesů, kteří toto a další obdobná řízení vnímají jako spravedlnost vítězů. Z výše uvedených důvodů se odehrálo procesů s osobami podezřelými ze spáchání válečných zločinů během ponorkové války naprosté minimum. Zmínit lze například proces s velitelem 5. ponorkové flotily Karlem-Heinzem Moehlem obviněným z předání rozkazu

154 Úvodní řeč obhajoby ve věci *Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 18. října 1945*. *Op. cit.*, [cit. 2019-11-08], s. 5–6.

155 *Výpověď Heinze Wilhelma Ecka ve věci Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 18. října 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-08], s. 12. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_a.zip&file=52.61-81.pdf

156 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I*. Londýn: His Majesty's Stationery Office, c1947, s. 4. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-1.pdf

157 *Rozsudek ve věci Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. ze dne 20. října 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-08], s. 20, 26. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_a.zip&file=52.127-155.pdf

Laconia velitelům ponorek pod svým vedením.¹⁵⁸ Případ potopení Pelea tak slouží jako příklad poválečných procesů spojených se zločiny spáchanými během bojů na moři.

V souvislosti s ponorkovou válkou lze rovněž okrajově zmínit kuriózní proces s nadporučíkem Gerhardem Grumpeltem, který byl obviněn z toho, že 6. května 1945 svévolně nechal potopit dvě plavidla z nejmodernější řady německých ponorek, které měly být stejně jako ostatní německá válečná plavidla odevzdány vítězným spojeneckým vojskům, což bylo vyhodnoceno jako válečný zločin spočívající v porušení podmínek uzavřeného příměří nebo kapitulace, zejména za situace, kdy vítězný stát je stále ve válce se spojencem státu poraženého.¹⁵⁹ Obžalovaný se hájil tím, že neznal podmínky kapitulace, obdržel rádiem tajný příkaz k potopení ponorek (ten byl skutečně vydán, ale vzápětí odvolán), a že byl vychováván v armádní tradici, že žádná armádní technika nesmí připadnout do rukou nepřítele.¹⁶⁰ Grumpelt byl vojenským soudem shledán vinným a 13. února 1946 odsouzen k trestu odnětí svobody na sedm let.¹⁶¹

Poměrně typické byly pro britský procesní program procesy proti vojákům a civilním osobám odpovědným za usmrcení nebo fyzické týrání spojeneckých letců, kteří havarovali nebo nouzově přistáli na území Německa nebo jím okupovaných územích, a jiných válečných zajatců z řad pozemního vojska. V následujícím textu jsou popsány tři řízení, která dle mého názoru nejlépe demonstrují aspekty těchto procesů.

První případ, řízení proti Erichu Heyerovi a šesti dalším osobám, známý též jako *případ essenského lynčování*, se věnoval problematice, která byla pro Brity zvláště důležitá. Na konci II. světové války, v době, kdy spojenecké letectvo bombardovalo strategické cíle v Německu, nezdávka docházelo k situacím, kdy sestřelení spojenečtí letci přežili pád svého stroje, ale následně byli mučeni nebo popraveni mstvicím se německým civilním obyvatelstvem. Ve výše

158 Moehle byl stejně jako Eck shledán vinným a odsouzen k pěti letům odnětí svobody, což se vzhledem k tomu, že samotný autor rozkazu Laconia, velkoadmirál Dönitz byl Mezinárodním vojenským soudním dvorem v tomto bodě obžaloby sice shledán vinným, avšak s ohledem na to, že tato praxe byla běžná i u námořnictva Spojených států, bylo upuštěno od jeho potrestání v tomto bodě, může zdát s podivem. Je však třeba zdůraznit, že rozhodnutí ve prospěch Dönitze v bodě Laconia před Mezinárodním vojenským soudním dvorem vycházelo především z americké argumentace, zatímco Britové usilovali o odsuzující rozsudek a potrestání i v tomto bodě. I přes výše uvedené je nutné konstatovat, že z hlediska spravedlnosti nepůsobí příliš přesvědčivě, že autor rozkazu zůstal fakticky nepotrestán, zatímco jeho vykonavatel, a dokonce i osoba, která jen rozkaz předala, byli odsouzeni a potrestáni. Viz: KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volume IX*. Londýn: His Majesty's Stationery Office, c1949, s. 75, 81–82. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-9.pdf

159 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 56.

160 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 62–63.

161 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 55.

uvedeném případě byli během britského bombardování Essenu na konci roku 1944, jehož cílem byla likvidace části zbrojařských závodů koncernu Krupp, zajati tři britští letci ze sestřeleného bombardéru Lancaster, kteří byli následně při transportu k výslechu do kanceláře luftwaffe v Mulheimu zlynčováni essenským obyvatelstvem.¹⁶² Ze sedmi obžalovaných bylo celkem pět civilistů a dva příslušníci armády. Jedním z těchto dvou představitelů armády byl i hlavní obžalovaný v procesu, kapitán Erich Heyer. Obžaloba vinila Heyera z toho, že poté, co mu, jako nejvýše postavenému důstojníkovi, byli německou policií předáni zajatí letci, vydal rozkaz, aby eskorta odvedla zajatce do sídla luftwaffe postranní cestou a vyhnula se tak rozvášněnému davu, avšak tento nijak nenapadnutelný rozkaz vydal tak, že jej hlasitě zakřičel ze dveří kasáren na členy eskorty tak, aby jej mohli slyšet i rozvášnění civilisté, kteří se před kasárnami shromáždili, čímž jim poskytl příležitost eskortované napadnout. Zároveň tajně nařídil eskortě, aby se v případě napadení eskortovaných nepokoušela davu bránit, čímž napadení usnadnil, a nakonec shromážděné občany vyprovokoval zvoláním, ve kterém letce obviňoval ze smrti mnoha obyvatel Essenu a vyzýval k pomstě.¹⁶³ Druhý obžalovaný z řad vojáků, svobodník Peter Koenen, pak byl viněn z toho, že jako člen eskorty nijak nezasáhl ve chvíli, kdy lynčující dav napadl vězně a začal je shazovat z nedalekého mostu. Zbýlých pět civilních obžalovaných pak bylo viněno z účasti na tomto vražedném lynčování.¹⁶⁴ V průběhu procesu podala obhajoba návrh na stažení obžaloby v případě jednoho z obžalovaných civilistů, Ericha Sambola, s odůvodněním, že dle všech svědeckých výpovědí se obžalovaný neúčastnil hlavního lynčování na mostě a pouze zajatce před kasárnami udeřil pěstí do zad. Obžaloba však tuto žádost odmítala s odůvodněním, že skutečnost, že Sambol udeřil zajatce, dále motivovala dav k dalším násilnostem a Sambol tudíž nese částečnou odpovědnost za celý zločin a není důvod obžalobu stáhnout. Soud se v tomto případě ztotožnil s argumentací obžaloby.¹⁶⁵ Obhajoba se v případě jednotlivých obžalovaných lišila, civilní útočníci buď zcela odmítali, nebo bagatelizovali svůj podíl na násilnostech. Koenen prohlásil, že jednak byl vázán Heyerovým rozkazem nezasahovat, a zároveň se bál, že i přes to, že byl vyzbrojen puškou, by neměl proti agresivnímu davu šanci.

162 ROYCROFT-DAVIS, CH., Tragic tale of airmen left at the mercy of a baying mob. *Express* [online]. c2018, [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.express.co.uk/news/history/1011573/british-airmen-tragedy-essen-germany-world-war-two-history>

163 *Úvodní řeč obžaloby ve věci Velká Británie vs. Erich Heyer et al. ze dne 18. prosince 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-11], s. 4–5. Dostupné z: https://archive.org/stream/EssenLynchingTrial/ICWC983Heyeretal02_06#page/n3/mode/2up

164 *Úvodní řeč obžaloby ve věci Velká Británie vs. Erich Heyer et al. ze dne 18. prosince 1945. Op. cit.*, [cit. 2019-11-11], s. 6.

165 *Návrh obhajoby na stažení obžaloby v případě Ericha Sambola ve věci Velká Británie vs. Erich Heyer et al. ze dne 19. prosince 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-11], s. 20–21. Dostupné z: https://archive.org/stream/EssenLynchingTrial/ICWC983Heyeretal03_06#page/n19/mode/2up

Heyer odmítal, že by dav jakkoliv pobízel a nezasahování eskortě nařídil v souladu s rozkazy, které sám obdržel.¹⁶⁶ Vojenský soud ve svém rozsudku osvobodil Sambola a dalšího civilistu s tím, že se nepodařilo prokázat jejich přímý podíl na událostech, a zbylých pět obžalovaných uznal vinnými. Kapitán Heyer i svobodník Koenen tedy byli shledáni vinnými, v případě Koenena však vojenský soud uznal výše zmíněné polehčující okolnosti a udělil mu trest ve výši pěti let odnětí svobody, Heyer byl pak odsouzen k trestu smrti.¹⁶⁷ Třem odsouzeným civilistům byly uděleny tresty dle rozsahu jejich podílu na vraždách – trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí a trest odnětí svobody na 10 let.¹⁶⁸

Případ essenského lynčování je v mnoha ohledech zajímavý. Odsouzení Heyera, který se samotného zločinu vůbec neúčastnil, se může jevit jako do jisté míry kontroverzní, avšak skutečnost, že právě Heyer spáchání zločinu svou činností umožnil a usnadnil, a zároveň podněcoval agresivitu davu, toto odsouzení dle mého názoru zcela ospravedlňují, jelikož Heyer vystupoval v daném zločinu jako návodce a pomocník a byl tím, jak uváděla obžaloba, kdo „zažehl doutnák k sudu se střelným prachem“. Zajímavá je i skutečnost, že soud se nesnažil identifikovat, kdo z útočníků způsobil usmrcení obětí, ale naopak dovozoval, že každý člen lynčujícího davu nese odpovědnost, což lze vnímat jako příkladné naplnění ustanovení druhého odstavce článku 8 Královského výnosu. *Případ essenského lynčování* rovněž představuje typický příklad postupu britských vojenských soudů v obdobných případech, které tvořily podstatnou část jejich agendy.

Druhý vybraný případ, řízení proti generálporučíkovi Victorovi Seegerovi a pěti dalším, které proběhlo na přelomu června a července 1946, se věnovalo odpovědnosti důstojníků wehrmachtu, SS a gestapa za popravy bezprostředně zajatých spojeneckých vojáků. Obžaloba vinila obžalované z odpovědnosti za popravy třiceti dvou výsadkářů (příslušníků speciálních britských jednotek SAS) a jednoho příslušníka RAF v Alsasku na přelomu září a října 1944. Obžalovaní, díky svému postavení v nacistické okupační správě, měli jedním ve shodě zapříčinit výše uvedené popravy s úmyslem zlikvidovat odboj a příslušníky nepřátelských armád na východě okupované Francie, a to tím způsobem, že dané popravy doporučili, nařídili nebo k nim propůjčili své vojáky.¹⁶⁹ Obžalovaní byli posuzováni jako členové organizované skupiny

166 *Úvodní řeč obhajoby ve věci Velká Británie vs. Erich Heyer et al. ze dne 20. prosince 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-11], s. 4. Dostupné z:

https://archive.org/stream/EssenLynchingTrial/ICWC983Heyeretal04_06#page/n1/mode/2up

167 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 89–90.

168 *Rozsudek ve věci Velká Británie vs. Erich Heyer et al. ze dne 21. prosince 1945* [online]. c1945, [cit. 2019-11-11], s. 1. Dostupné z: https://archive.org/stream/EssenLynchingTrial/ICWC983Heyeretal04_06#page/n1/mode/2up

169 *Úvodní řeč obžaloby ve věci Velká Británie vs. Victor Alexandr Friedrich Willi Seeger et al. ze dne 17. června*

dle druhého odstavce článku 8 Královského výnosu. Jednotliví obžalovaní pak měli být viněni z následujícího. Hlavní obžalovaný, generál wehrmachtu Seeger, měl předat zajaté britské vojáky do vogézskeho koncentračního tábora Natzweiler-Struthof, ačkoliv si byl vědom toho, že zajatí parašutisté budou s největší pravděpodobností v souladu s rozkazem nacistického vedení týkajícím se likvidace nepřátelských výsadkářů (tzv. *Kommandobefehl*) a uplatňovanou politikou SS v táboře bez soudu popraveni navzdory zřejmému rozporu s Haagským a Ženevským právem. Druhý obžalovaný, důstojník SS v čele tábora Erich Isselhorst, byl viněn, že poté, co od Seegera převzal zajatce, rozhodl v souladu s *Kommandobefehlem* o jejich popravě. Třetího obžalovaný, Isselhorstova zástupce Wilhelma Schneidera, vinila obžaloba z toho, že v Isselhorstově nepřítomnosti sám rozhodl o některých popravách, a zároveň se aktivně podílel na pronásledování parašutistů a členů odboje. Čtvrtý obžalovaný, štrasburský velitel gestapa Helmut Schlierbach, byl viněn z toho, že s Isselhorstem spolurozhodoval o provedení poprav nebo že alespoň věděl o plánu na jejich provedení. Další obžalovaný, Schlierbachův podřízený Julius Gehrum, byl pak obviňován, že se podílel na popravách. Poslední obžalovaný, Carl Oberg, příslušník SS a velitel nacistické policie v celé Francii, pak byl viněn z toho, že celou akci zastřešoval a podílel se na popravách tím, že je v obecné rovině nařídil a v konkrétní rovině Isselhorstovi nařízení poprav schválil.¹⁷⁰ Na výčtu obžalovaných je možné vidět, že v daném případě šlo o komplexní proces, který se nezabýval pouhými vykonavateli zločinů tak, jak tomu bylo v jiných britských procesech, ale pokoušel se propojit klíčové postavy, které spáchání takového zločinu umožnily. Obžalovaní, s výjimkou Isselhorsta, popírali, že by věděli o chystaných popravách, o existenci *Kommandobefehlu*, nebo že by se na popravách jakkoliv podíleli. Isselhorst uznával, že popravy nařídil, ale až poté, co uvážil okolnosti konkrétního případu a dospěl k závěru, že příslušníci SAS spoluprací na záškodnických akcích francouzských odbojových skupin (*Maquis*) ztratili postavení komбатantů, a tudíž i práva válečného zajatce, a museli proto být vnímáni jako teroristé odpovědní za (z německého pohledu) válečné zločiny *Maquisu*.¹⁷¹ Všichni obžalovaní, s výjimkou Gehruma, byli shledáni vinnými a odsouzeni. V případě Isselhorsta, Schneidera a Oberga byly uděleny tresty smrti, Schlierbach byl odsouzen

1946 [online]. c1946, [cit. 2019-11-12], s. 5–8. Dostupné z: https://ia600100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_b.zip&file=54.12-71.pdf

170 *Závěrečné shrnutí případu vojenským soudem ve věci Velká Británie vs. Victor Alexandr Friedrich Willi Seeger et al. ze dne 11. července 1946* [online]. c1946, [cit. 2019-11-12], s. 22–36. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_b.zip&file=54.630-673.pdf

171 *Závěrečné shrnutí případu vojenským soudem ve věci Velká Británie vs. Victor Alexandr Friedrich Willi Seeger et al. ze dne 11. července 1946. Op. cit.*, [cit. 2019-11-13], s. 20, 27–28.

k deseti letům odnětí svobody a Seeger k pěti letům odnětí svobody.¹⁷² Tento případ s poměrně zajímavým výběrem obžalovaných se věnoval důležitému bodu vytyčenému během příprav britského procesního programu – zločinným popravám válečných zajatců.

Poslední proces rozebíraný v této kapitole se rovněž týká poprav válečných zajatců, avšak ne poprav provedených bezprostředně po zajetí, jako ve výše zmíněném případě, ale poprav provedených na válečných zajatcích v zajateckých táborech pro pokus o útěk.

Řízení proti Maxi Wielenovi a sedmnácti dalším obžalovaným, známé též jako *případ vražd uprchlíků ze zajateckého tábora Stalag Luft III*, se věnovalo válečným zločinům spáchaným v reakci na tzv. *Velký útěk*, tedy na útěk osmdesáti zajatých spojeneckých letců z výše uvedeného zajateckého tábora v noci z 24. na 25. března 1944, který se později dostal do širšího povědomí díky knize, kterou sepsal jeden z bývalých vězňů, a stejnojmennému filmu. Nacistům se postupně podařilo znovu dopadnout celkem sedmdesát sedm uprchlíků a na Hitlerův a Himmlerův osobní rozkaz bylo padesát z těchto znovu dopadených pro výstrahu bez soudu popraveno.¹⁷³ Právě tyto popravy se staly předmětem řízení vedeného před britským vojenským soudem v hamburském Curiohausu. V procesu, který byl zahájen 1. července 1947, byl obžalován velitel gestapa ve Wroclawi (tehdy Breslau) Max Wielen a dalších sedmnáct příslušníků gestapa, kteří byli viněni ze spáchání válečných zločinů tím, že spolu s příslušníky SS byli účastníky spiknutí, jehož cílem byla, v souladu s Hitlerovým příkazem, fyzická likvidace více než poloviny uprchlíků. Jejich účast na tomto spiknutí spočívala ve vydání nebo snaze o provedení rozkazů k popravám uprchlíků z tábora Stalag Luft III, případně ve snaze zatajit existenci a výkon těchto rozkazů.¹⁷⁴ Zbylé žalobní body se pak zabývaly konkrétními případy poprav, které proběhly na území Německa, okupované Francie a okupovaného Československa.¹⁷⁵ Základním argumentem obhajoby bylo tvrzení, že všichni obžalovaní, s výjimkou Wielena, který byl o Hitlerově rozkazu a totožnosti zajatců informován svým nadřízeným, generálporučíkem Arthurem Nebem, nevěděli, že osoby, které mají popravit, jsou uprchlí váleční zajatci, a tudíž nemohli být účastníky výše popsaného spiknutí a zároveň

172 *Rozsudek ve věci Velká Británie vs. Victor Alexandr Friedrich Willi Seeger et al. ze dne 11. července 1946* [online]. c1946, [cit. 2019-11-12], s. 38,42. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_b.zip&file=54.630-673.pdf

173 JONES, P., D., *Nazi Atrocities against Allied Airmen: Stalag Luft III and the End of British War Crimes Trials*. *The Historical Journal*. c1998, roč. 41, č. 2, s. 545.

174 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI*. Londýn: His Majesty's Stationery Office, c1949, s. 31. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-11.pdf

175 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1949, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI, op. cit.*, s. 31–32.

se mohli oprávněně domnívat, že popravovaní jsou špióni, sabotéři nebo jiní nepřátelé nacistického státu, které mezinárodní právo nechrání, a naopak nacistické právo požaduje jejich likvidaci.¹⁷⁶ Britský vojenský soud v rozsudku skutečně všechny obžalované, s výjimkou Wielena, osvobodil v bodě týkajícím se účasti na spiknutí, avšak zároveň je uznal vinnými v případech konkrétních vražd s tím, že v daném případě nelze aplikovat ani námitku splnění rozkazu nadřízeného, ani námitku tísňe. Zároveň konstatoval, že i v případě, že obžalovaní nevěděli, že popravovaní jsou válečnými zajatci, je nutné konstatovat, že svévolné popravy bez předchozího soudního procesu nelze provádět ani v případě sabotérů a špiónů, a proto, vzhledem k tomu, že obžalovaní si byli vědomi absence předchozího procesu s popravenými, je nutné vnímat zastřelení zajatců jako vraždy, a nikoliv jako zákonné popravy.¹⁷⁷ Dle rozsudku byl Wielen, kterému byla jako jedinému prokázána účast na spiknutí, avšak osobně se neúčastnil žádné z poprav, odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí, dva obžalovaní, kteří se na popravách podíleli jen jako řidiči, k odnětí trestu svobody na 10 let a zbylí obžalovaní k trestu smrti (jeden tento trest byl však nadřízeným důstojníkem pověřeným přezkumem zmírněn na doživotní trest odnětí svobody).¹⁷⁸ Na toto řízení navázal druhý, menší, proces, jehož předmětem byly rovněž vraždy válečných zajatců spojené s útekem z tábora Stalag Luft III, v rámci kterého byla posuzována vina tří osob.

Zvláště první proces pak patřil k nejsledovanějším z celého britského programu právě kvůli publicitě, kterou útek a následná perzekuce letců získala. Názor, který britský vojenský soud zaujal v souvislosti s argumentem obhajoby ohledně toho, že pachatelé si nebyli vědomi totožnosti svých obětí, se jeví jako poměrně klíčový, jelikož soud se zde s tvrzením, že trestnost poprav byla založena již samotnou absencí předcházejícího soudního procesu bez ohledu na status a charakteristiku obětí, poměrně vzdálil od restriktivnosti Královského výnosu, který za trestné považoval pouze válečné zločiny v užším slova smyslu, a naopak se přiblížil zákonu Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10 a jeho koncepci zločinů proti lidskosti.

Případy analyzované v této kapitole byly vybrány, aby demonstrovaly rozmanitost

176 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1949, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI, op. cit.*, s. 37–38.

177 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1949, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI, op. cit.*, s. 40, 45–51.

178 READ, S., The Great Escape murders: How the Nazi slaughter of escaped heroes led to one of post-war Europe's biggest manhunts. *Daily Mail* [online]. c2013, [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://www.dailymail.co.uk/home/moslive/article-2285629/Nazi-killers-How-Great-Escape-murders-led-post-war-Europes-biggest-manhunts.html>

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1949, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI, op. cit.*, s. 44–45.

válečných zločinů a právních otázek s nimi spojených, které byly řešeny v rámci britských procesů s osobami zodpovědnými za válečné zločiny spáchané během bojů (i když poslední zmíněný případ se nedá jednoznačně zařadit do této kategorie, jelikož vykazuje některé neobvyklé znaky a mohl by proto být zařazen i do následující kapitoly).

3.4. Ostatní procesy

V britské okupační zóně Německa proběhly i procesy, které kvůli jejich předmětu řízení nelze zařadit do žádné z výše uvedených kategorií. Jedním z nejznámějších z těchto atypických procesů byl proces s vlastníkem společnosti Tesch & Stabenow (používán i zkrácený název společnosti Testa) Brunem Teschem, jeho prokuristou Karlem Weinbacherem a technikem společnosti Joachimem Drosihnem, které obžaloba vinila z toho, že dodávali cyklon B do nacistických koncentračních táborů, ačkoliv si byli vědomi toho, že tento plyn bude využit k zavraždění osob vězněných v těchto táborech, čímž měli porušit ustanovení čl. 46 Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907, jejímiž signatáři byla Velká Británie i Německo.¹⁷⁹ Obžalovaní v průběhu procesu nijak nezpochybňovali, že společnost cyklon B skutečně distribuovala, avšak odmítali, že by věděli, že jedovatý plyn může být používán k usmrcení osob a má být určen k vraždám vězňů v koncentračních táborech, a naopak tvrdili, že byli přesvědčeni o tom, že plyn bude využit v souladu se svým původním účelem, tedy jako insekticid.¹⁸⁰ Tuto svou verzi podporovali obžalovaní dalšími prohlášeními: Tesch tvrdil, že nevěděl o tom, že plyn odebírá převážně SS, a že největší zásilky tohoto plynu směřují do komplexu vyhlazovacích táborů Auschwitz, a že nikdy neuzavíral státní zakázky prostřednictvím Hlavního hospodářského a administrativního úřadu SS (*SS-Wirtschafts und Verwaltungshauptamt; WVHA*) spravovaného příslušníky SS, ale jednal pouze se zástupci wehrmachtu. Drosihn tvrdil, že značnou část předmětného období, kdy mělo k dodávkám plynu docházet, trávil na služebních cestách, neúčastnil se uzavírání výše uvedených státních zakázek a obecně měl ze své pozice jen malé povědomí o obchodních aktivitách společnosti.¹⁸¹ Obžaloba naopak poukazyvala na to, že obžalovaní si byli velmi dobře vědomi toho, kdo a za jakým

179 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 93.

180 BADAR, M., E., *The Concept of Mens Rea in International Criminal Law: The Case for Unified Approach*. Oxford: Hart Publishing, c2013, ISBN: 978-1-84113-760-5, s. 251.

181 *Výpověď doktora Bruna Tesche ve věci Velká Británie vs. Bruno Tesch et al. ze dne 31. října 1945. Op. cit. [online][cit. 2019-11-27].*

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 97.

účelem cyklon B odebrání, což potvrzovala i výpověď svědků obžaloby, bývalého účetního společnosti Tesch & Stabenow Emila Sehma, který tvrdil, že během práce ve společnosti narazil na část cestovního deníku Bruna Tesche, ve kterém byla popsána Teschova schůzka s čelním představitelem wehrmachtu, na které obžalovaný navrhl způsob, jak usmrtit vězně v koncentračních táborech pomocí plynu cyklon B, a dalších zaměstnanců společnosti, převážně stenografů, kteří dosvědčovali, že společnost dodávala plyn především do koncentračních táborů a Tesch se ve svých cestovních denících vyjadřoval v tom smyslu, že cyklon B je možné použít i k usmrcení lidských bytostí.¹⁸² Teschův obhájce ve své závěrečné řeči zdůraznil, že i za předpokladu, že by obžalovaní věděli, že cyklon B lze užít k zavraždění lidských bytostí, nelze je vinit z válečných zločinů jen na základě toho, že dodali cyklon B nacistickému státu, bez důkazů o tom, že si byli vědomi toho, že plyn má být použit právě k účelu usmrcení vězňů v koncentračních táborech, a ne ke svému původnímu účelu, tedy jako insekticid.¹⁸³ Vojenský soud však tuto argumentaci nepřijal s poukazem na to, že vzhledem k enormnímu množství plynu, který nacisté odebírali, se obžalovaní nemohli domnívat, že má být v koncentračních táborech použit jako insekticid, a naopak si, i s přihlédnutím k jejich odborné znalosti vlastností cyklonu B, museli být vědomi toho, že plyn má sloužit jako vražedná zbraň.¹⁸⁴ Tesch a Weinbacher byli shledáni vinnými a odsouzeni k trestu smrti, v případě Drosihna vojenský soud uznal, že obžalovaný nebyl v pozici, aby mohl jakkoliv ovlivnit obchodní vedení společnosti a zabránit tak dodávkám cyklonu B do koncentračních táborů, a proto ho shledal nevinným ve smyslu obžaloby.¹⁸⁵ Rozsudek jasně ukázal, že i přesto, že se Britové ve své zóně příliš nezabývali procesy s osobami ze soukromé, podnikatelské, sféry, i oni přijímali teorii, že za válečné zločiny mohly být odpovědné i osoby, které nezastávaly žádnou veřejnou funkci či pozici a zároveň se přímo osobně nedopustily žádných násilností. S výše uvedeným procesem s distributory cyklonu B úzce souvisel proces s představiteli koncernu I. G. Farben, kteří byli mimo jiné zodpovědní za výrobu tohoto plynu. O tomto procesu je pojednáno v příslušné

182 HAYES, P., *Die Degussa im Dritten Reich: Von der Zusammenarbeit zur Mittäterschaft*. Mnichov: C. H. Beck, c2005, ISBN: 3-406-52204-1, s. 298–299.

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 95–96.

183 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 98.

184 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 101–102.

185 VON HOLLAND, A., Tafelrunden: Die langwierige Geschichte des Erinnerns an zwei Kaufleute, die in den Kriegsjahren Zyklon B an KZs lieferten. *Die Zeit* [online]. c1996, [cit. 2019-11-28]. Dostupné z: <https://www.zeit.de/1996/48/Tafelrunden/komplettansicht>

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1947, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume I, op. cit.*, s. 102.

kapitole zabývající se procesy v americké okupační zóně Německa.

Specifickou kategorií procesů pak tvořily procesy s personálem dětských domovů, do kterých nacisté umísťovali děti cizích státních příslušníků a příslušnic (převážně polské národnosti) nuceně pracujících na území nacistického Německa. Těmto cizím státním příslušníkům a zejména příslušnicím nebylo povoleno starat se o své novorozené a malé děti, jelikož dle nacistů by poskytování péče svým dětem snižovala jejich pracovní výkonnost, a jejich děti proto byly umísťovány do speciálně zřízených dětských domovů, kde jim však nebyla potřebná péče poskytována.¹⁸⁶ Obžalované lze rozdělit do několika skupin. Šlo o samotné zaměstnance těchto dětských domovů, kteří byli ve většině případů nezpůsobilí a nekvalifikovaní k práci v těchto domovech, o lékaře a zdravotnický personál, který měl zajišťovat lékařskou péči v těchto domovech, o osoby, které tyto domovy zřídily a provozovaly a o osoby, které rozhodovaly o umístění dětí do těchto domovů, ačkoliv si byly vědomy katastrofálních podmínek v nich.¹⁸⁷ Obžalovaní z řad zaměstnanců a osob odpovědných za provoz těchto dětských domovů byli viněni z toho, že se dopustili válečných zločinů, tím, že způsobili smrt dětí cizích státních příslušníků vědomým zanedbáním péče.¹⁸⁸ Rozsudky v těchto procesech byly značně odlišné a v zásadě se odvíjely od toho, jak daný vojenský soud odpověděl na tři základní otázky: „Je možné spáchat, válečný zločin a porušit čl. 46 Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní opomenutím?“, „V případě kladné odpovědi na předchozí otázku, je možné, aby válečný zločin opomenutím spáchala libovolná osoba, nebo pouze osoba, které byly děti cizích státních příslušníků výslovně svěřeny do péče?“, „Je možné prokázat příčinnou souvislost mezi zanedbáním péče a úmrtím dětí v domovech?“¹⁸⁹ V případě první otázky se vojenské soudy v zásadě shodovaly na tom, že válečný zločin spočívající v porušení čl. 46 Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní lze spáchat i omisivně, avšak v otázce, které osoby by měly odpovídat za takové opomenutí již jednotné nebyly.¹⁹⁰ V případě třetí otázky

186 BESSMANN, A. (ed.), „Ausländer-Kinderpflegestätte“ Lefitz: Tödliche Vernachlässigung der Säuglinge von Zwangsarbeiterinnen. *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. c2017, [cit. 2019-11-29]. Dostupné z:

http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_31.pdf

187 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1948, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume VII, op. cit.*, s. 77, 79–81.

188 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volume VII*. Londýn: His Majesty's Stationery Office, c1948, s. 76. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-7.pdf

189 KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1948, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume VII, op. cit.*, s. 78–81.

190 Vojenské soudy v rámci výše zmíněných procesů při rozhodování o vině a nevině a o případné výši trestu přihlížely k tomu, zda byl daný obžalovaný přímo a výslovně pověřen péčí o děti, avšak například v řízení proti Heinrichu Gerikemu a sedmi dalším byl k trestu odnětí svobody odsouzen lékař Richard Demmerick, který dětský domov ve Velpke začal navštěvovat ze své vlastní vůle bez oficiálního příkazu, s odůvodněním, že dobrovolně

neměly vojenské soudy v některých řízeních dostatek důkazů, které by příčinnou souvislost prokázaly, což se rovněž promítlo do rozsudků.¹⁹¹

Výše uvedené procesy byly pro britskou okupační zónu Německa spíše atypické a zabývaly se případy, které sice zcela nezapadaly do britské koncepce procesů s nacistickými zločinci, avšak kvůli závažnosti zločinů a s ohledem na jejich oběti je nebylo možné ignorovat, nebo přenechat jejich posouzení německým soudům. Tyto atypické procesy rovněž nabídly některé komplikované právní otázky, ať již šlo o odpovědnost civilistů za válečné zločiny, či o otázku odpovědnosti za válečné zločiny spáchané omisivně.

3.5. Proces s Erichem von Mansteinem

Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, v britském zajetí se nacházelo větší množství prominentních představitelů nacistického Německa, avšak k případným procesům s těmito představiteli se Britové stavěli zdrženlivě a raději tyto vězně vydávali do americké okupační zóny Německa nebo posouzení jejich viny přenechávali na procesy před německými soudy v rámci denacifikačního procesu. Výjimku z této obecně aplikované britské politiky představoval proces s polním maršálem Erichem von Mansteinem, předním německým stratégem a bývalým náčelníkem štábu a pozdějším velitelem Skupiny armád Jih (dříve Don) během nacistické invaze do Polska a Sovětského svazu. Mansteinův proces byl zahájen jako úplně poslední proces v britské okupační zóně Německa a lze tvrdit, že Britové, spíše než z vlastní vůle, zahájili tento proces pod tlakem okolností. V létě 1947 informoval Brity prostřednictvím memoranda vrchní americký prokurátor Telford Taylor, že během příprav na americký proces s nacistickým vrchním velením (viz kapitola o procesech v americké okupační zóně Německa) shromáždil americký prokurátorský tým značné množství důkazů o tom, že Brity zajatí polní maršálové Walther von Brauchitsch, Gerd von Rundstedt a Erich von Manstein a generál Adolf Strauss se s největší pravděpodobností dopustili válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru. Taylor zároveň připomněl rozsudek Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku, který v části týkající se vrchního vojenského velení a generality, konstatoval, že mnoho vysoce

převzal odpovědnost za poskytování zdravotní péče dětem v domově a následně selhal v poskytování této péče. Viz: KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1948, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume VII, op. cit.*, s. 77, 80.

191 Například v řízení s personálem dětského domova v Lefitzu se nepodařilo jednoznačně prokázat, že děti z domova zemřely v důsledku zanedbání péče personálem domova, což vedlo k tomu, že jedna ze dvou obžalovaných byla osvobozena a druhá byla odsouzena k půlročnímu trestu odnětí svobody. Viz: BESSMANN, A. (ed.), „Ausländer-Kinderpflegestätte“ Lefitz: Tödliche Vernachlässigung der Säuglinge von Zwangsarbeiterinnen, c2017, *op. cit* [cit. 2019-11-29].

postavených nacistických důstojníků se dopustilo zločinů dle mezinárodního práva a měli by být stíháni v rámci dalších procesů, čímž dal Britům poměrně jasně najevo, že dle názoru Američanů by měli uskutečnit procesy alespoň s výše uvedenými představiteli německé armády.¹⁹² Díky americkému tlaku se Britové dostali do nepříjemné situace. Na jedné straně nemohli ignorovat Taylorovo memorandum, na druhé straně neměli zájem na zahájení procesu s výše uvedenými důstojníky. Tuto situaci se Britové nejprve pokusili vyřešit tím způsobem, že Američanům nabídli vydání svých vězňů pro účely připravovaného procesu s nacistickým vrchním velením, což ale Američané odmítli s oficiálním odůvodněním, že přípravy procesu jsou již v tak pokročilé fázi, že zařazení čtyř nových osob na seznam obžalovaných fakticky nepřipadá v úvahu.¹⁹³

Důvody, proč Britové neměli zájem o uskutečnění procesu, se dají rozdělit do tří skupin. Na jedné straně panovala obava, že i přes Američany poskytnuté důkazní prostředky bude příprava celého procesu velmi nákladná a zdlouhavá, což bylo v přímém rozporu s tehdejší britskou politikou, která usilovala o co nejrychlejší ukončení programu procesů, nehledě na to, že výsledek takového procesu byl z britského pohledu značně nejistý.¹⁹⁴ Druhým faktorem byla celková nechuť k procesům s představiteli armády mezi německým zónovým obyvatelstvem a britskou veřejností, která nepovažovala za čestné stavět před soud přední představitele wehrmachtu.¹⁹⁵ Posledním klíčovým faktorem byla otázka, zda budou britští zajatci vůbec schopni být účastníky trestního řízení z důvodu špatného zdravotního stavu, v případě Walthera von Brauchitsche to bylo prakticky vyloučeno, a i v případě zbylých třech obžalovaných existovala důvodná pochybnost.¹⁹⁶

Britské Ministerstvo zahraničí po určitou dobu dokonce zvažovalo variantu, dle které se mělo rozhodnutí o tom, jestli zahájit či nezahájit proces, odkládat a zdržovat do 1. září 1948, tedy do oficiálního data, které se vztahovalo k ukončení britského programu procesů s nacistickými zločinci a po kterém již dle britské vlády nemělo být možné zahajovat nové

192 HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s. 17–18.

193 HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s. 19–20.

194 HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s. 23–24.

195 I na tomto příkladu lze vidět specifickou britskou mentalitu, která důsledně rozlišovala nacistické zločince z řad SS a gestapa, které odsuzovala a u nichž volala po nejpřísnějších trestech, a podezřelé z řad v Británii respektovaných profesí (například vojáci, diplomaté či bankéři), u nichž automaticky presumovala čestnost a slušnost, a naopak vyzývala ke shovívavosti, bez ohledu na skutečný rozsah jejich viny. Viz: BLOXHAM, D., Punishing German Soldiers during Cold War: The Case of Erich von Manstein. *Patterns of Prejudice*. c1999, roč. 33, č. 4, s. 31.

196 THE NATIONAL ARCHIVES KEW, RICHMOND, SURREY, TW9 4DU, CAB 128/13. *Závěry ze 47. schůze vlády Velké Británie konané v Downing Street č. 10, S. W. 1, v pondělí 5. července 1948 v 11 hodin dopoledne* [online]. c1948, [cit. 2019-12-06], s. 108. Dostupné z: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/large/cab-128-13.pdf>

procesy v britské okupační zóně Německa a vydávání britských zajatců k procesům v jiných státech nebo okupačních zónách mělo být zcela výjimečné, a po tomto datu zajaté polní maršály a generála v tichosti propustit.¹⁹⁷ Situace se pro Brity v první polovině roku 1948 zkomplikovala, když Sovětský svaz zažádal o vydání von Rundstedta a von Mansteina k procesu v sovětské okupační zóně Německa, v němž se měli zodpovídat za zločiny spáchané během nacistické invaze do Sovětského svazu, Polsko zažádalo o vydání von Mansteina a von Brauchitsche k národnímu procesu, v němž měli být obžalováni pro zločiny spáchané během obsazení Polska, a Spojené státy zažádaly, aby von Manstein, von Brauchitsch a von Rundstedt byli na čas vydáni do americké okupační zóny Německa, aby mohli vystoupit jako svědci v řízení proti polnímu maršálovi Wilhelmu von Leebovi a dalším obžalovaným (*proces s vrchním velením*).¹⁹⁸ Vzhledem k tomu, že z politických důvodů nebyli Britové nakloněni vydávání svých vězňů do sovětské okupační zóny Německa (a ani do Polska), avšak zároveň kvůli těmto žádostem o vydání a tlaku Američanů nemohli otázku výše uvedených vězňů zcela ignorovat, rozhodla britská vláda na začátku července 1948 o tom, že s okamžitou platností začnou přípravy procesu se všemi čtyřmi důstojníky s tím, že pokud von Brauchitschův zdravotní stav bude nadále natolik vážný jako doposud a ohrožující jeho způsobilost vypovídat před soudem, může být rozhodnutí o tom, že by měl být v procesu obžalován i on, přehodnoceno.¹⁹⁹ Tímto plánovaným procesem bylo odůvodněno odmítnutí žádostí Sovětského svazu a Polska. Dále bylo rozhodnuto, že americké žádosti o vydání některých vězňů jako možných svědků v procesu s vrchním velením, se částečně vyhoví s tím, že vydání budou pouze von Manstein a von Rundstedt, jelikož von Brauchitschův zdravotní stav vydání neumožňuje.²⁰⁰ Původní prohlášení o tom, že všechny procesy v britské okupační zóně Německa mají být zahájeny do 1. září 1948, bylo rovněž doplněno o dovětek „s výjimkou procesu s generály Brauchitschem, Rundstedtem, Mansteinem a Straussem“.²⁰¹

Přípravy procesu se ukázaly být značně časově náročné a brzy začalo být jasné, že proces nebude možné zahájit dříve než v polovině roku 1949. V říjnu 1948 zemřel v britské vojenské

197 BLOXHAM, D., c1999, *op. cit.*, s. 31.

198 THE NATIONAL ARCHIVES KEW, RICHMOND, SURREY, TW9 4DU, CAB 128/13. Závěry ze 47. schůze vlády Velké Británie konané v Downing Street č. 10, S. W. 1, v pondělí 5. července 1948 v 11 hodin dopoledne, *op. cit.*, s. 107.

199 THE NATIONAL ARCHIVES KEW, RICHMOND, SURREY, TW9 4DU, CAB 128/13. Závěry ze 47. schůze vlády Velké Británie konané v Downing Street č. 10, S. W. 1, v pondělí 5. července 1948 v 11 hodin dopoledne, *op. cit.*, s. 108.

200 THE NATIONAL ARCHIVES KEW, RICHMOND, SURREY, TW9 4DU, CAB 128/13. Závěry ze 47. schůze vlády Velké Británie konané v Downing Street č. 10, S. W. 1, v pondělí 5. července 1948 v 11 hodin dopoledne, *op. cit.*, s. 108–109.

201 JONES, P., D., c1998, *op. cit.*, s. 560.

nemocnici v Hamburku Walther von Brauchitsch a i zdravotní stav zbylých potenciálních obžalovaných se povážlivě zhoršoval. V březnu 1949 britský ministr války Emanuel Shinwell upozornil vládu, že podle nejnovějších zdravotních posudků nebudou patrně ani von Rundstedt a Strauss způsobit stanout na lavici obžalovaných, a že vláda by měla sama rozhodnout o tom, jestli bude vedeno řízení proti všem třem zbylým důstojníkům, či jen proti von Mansteinovi.²⁰² Britská vláda dospěla ke konečnému závěru na začátku května 1949. Bylo rozhodnuto, že von Rundstedt a Strauss budou ze zdravotních důvodů propuštěni ze zajetí, zatímco proti von Mansteinovi bude co nejdříve podána obžaloba.²⁰³ Počet plánovaných obžalovaných v připravovaném procesu se tak smrškl na jediného.

Obžaloba proti von Mansteinovi byla vznesena dne 24. května 1949 a vyvolala bouřlivou reakci mezi britskou veřejností. Britští odpůrci procesu dávali jasně najevo, že s řízením nesouhlasí a upozorňovali na von Mansteinův vyšší věk a horší zdravotní stav. V měsících následujících po podání obžaloby se ve Velké Británii rozhořel spor ohledně von Mansteinových obhájců. Bývalý polní maršál byl původně zastupován pouze německými právníky Paulem Leverkuehnem a Hansem Laternserem, ti se však rozhodli ještě více rozdmýchat spory mezi britskými odpůrci a podporovateli procesu tím, že prohlásili, že se sami necítí být dostatečně způsobilými zastupovat von Mansteina před britským vojenským soudem, a že by bylo žádoucí, aby měl bývalý polní maršál na své straně i britského obhájce, který by měl být placen z britských prostředků.²⁰⁴ Na půdě britské Sněmovny lordů tuto otázku nadnesl William Philip Sidney, lord De L'Isle a Dudley, který se lorda kancléře Williama Jowitta opakovaně tázal, jestli je přesvědčen o tom, že bylo dostatečně zajištěno právo na spravedlivý proces, když von Mansteinovi nebyl zajištěn obhájce, který by byl znalcem britského práva a zároveň von Manstein neměl prostředky k tomu, aby si najal takového obhájce, který by hájil jeho zájmy v tomto komplikovaném procesu (von Manstein byl viněn v sedmnácti žalobních bodech pokrývajících čtyř a půl leté období), jelikož jeho veškerý majetek byl zabaven Sověty.²⁰⁵

202 Pro britskou prokuraturu představovalo řízení, ve kterém by byl obžalován pouze von Manstein komplikací, jelikož část obžaloby spočívala ve zločinech spáchaných během obsazení Polska, kdy byl von Mansteinovým nadřízeným důstojníkem von Rundstedt. V případě, že by von Rundstedt nebyl souzen a před vojenským soudem nevypovídal, hrozilo, že na něj von Manstein svalí veškerou vinu za zločiny v Polsku. Britové si rovněž nebyli jisti, jak by měli postupovat v případě, že by byl von Rundstedt shledán nezpůsobilým být obžalovaným v procesu a následně by ho von Mansteinovi obhájci označili jako svědka obhajoby. Viz: HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s. 26–27.

203 HOFFMAN, J., H., c2002, *op. cit.*, s. 28.

204 LEMAY, B., *Erich von Manstein: Hitler's Master Strategist*. Havertown: Casemate, c2010, ISBN: 978-1-935149-26-2, s. 456.

205 *Záznam debaty lorda De L'Isle a Dudley a lorda kancléře o personálním obsazení obhajoby v rámci procesu s Erichem von Mansteinem uskutečněná na půdě Sněmovny lordů dne 14. července 1949* [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1949/jul/14/trial-of-field-marshal-von-manstein>

I přes ujistění lorda kancléře, že von Manstein bude mít řádnou obhajobu, se konflikt mezi odpůrci a podporovateli procesu ještě více vyhrotil poté, co lord De L'Isle a Dudley spolu s vikomtem Bridgemanem uspořádali veřejnou sbírku na zaplacení adekvátní von Mansteinovy obhajoby. Tuto sbírku následně finančně podpořily mnohé známé britské osobnosti (mimo jiné i básník a dramatik T. S. Elliot).²⁰⁶ K největším konfliktům však došlo poté, co na von Mansteinovu obhajobu přispěl i bývalý premiér Winston Churchill, který se rovněž jednoznačně stavěl proti procesu, což vedlo jednak k prohloubení propasti mezi odpůrci a kritiky procesu a zároveň k ostré reakci Sovětů, kteří si Churchillovu podporu vyložili jako snahu o získání zkušeností starého polního maršála s vedením útočné války proti východoevropským zemím, označili Churchilla za válečného štváče a odmítli spolupracovat s britskou prokuraturou na přípravě von Mansteinova procesu.²⁰⁷

Samotný proces byl zahájen až v srpnu 1949, a jak již bylo zmíněno, obžaloba obsahovala celkem sedmnáct žalobních bodů, které se týkaly zejména von Mansteinovy činnosti během nacistického vpádu do Polska a posléze do Sovětského svazu, včetně plnění Hitlerovy Instrukce pro zacházení s politickými komisaři (známé též jako rozkaz o komisařích či *Kommissarbefehl*) během operace Barbarossa či spolupráce s nacistickými vyhlazovacími komandy Einsatzgruppen. Britskou prokuraturu v tomto procesu však srážel nedostatek důkazů, které by jednotlivé žalobní body podepřely. Sovětský svaz, ve vztahu k jehož obyvatelům a území se měl von Manstein dopustit velké části zločinů z jejichž spáchání byl viněn, se pod vlivem britského odmítnutí vydání von Mansteina a von Rundstedta a následné britské sbírky na podporu von Mansteinovy obhajoby rozhodl neposkytnout Britům při řízení žádnou součinnost ani důkazy. Potenciální klíčový svědek Otto Ohlendorf, velitel Einsatzgruppe D odsouzený Američany k trestu smrti (viz dále), který s von Mansteinem spolupracoval během nacistického východního tažení, pak byl ochoten vypovídat a poskytnout důkazy o zapojení polního maršála do vražedné činnosti Einsatzgruppen pouze pod podmínkou částečného zmírnění svého trestu, což vzhledem k okolnostem a rozsahu Ohlendorfovy trestné činnosti nepřicházelo v úvahu a zároveň se díky tomu ani ostatní důstojníci Einsatzgruppen nejevili jako důvěryhodní svědci, protože se dalo předpokládat, že se pokusí získat podobnou výhodu jako Ohlendorf pro své vlastní případné budoucí procesy.²⁰⁸ Vzhledem k tomu, že Britové měli k dispozici alespoň důkazy získané během amerického procesu s vrchním velením, podařilo se von

206 LEMAY, B., c2010, *op. cit.*, s. 457.

207 LEMAY, B., c2010, *op. cit.*, s. 456–457.

208 BLOXHAM, D., c1999, *op. cit.*, s. 34.

Mansteina usvědčit v devíti žalobních bodech (mimo jiné z vydání rozkazů vedoucích k popravám a týrání sovětských válečných zajatců, z vydání rozkazů k popravám politických komisařů, z nařízení poprav civilistů jako odvetného opatření a z ohrožení bezpečnosti civilistů vedením války pomocí strategie „spálené země“). V osmi bodech byl naopak osvobozen. I přes předložené důkazy se zcela nepodařilo prokázat von Mansteinův podíl na vraždách a vyhlazování židovské populace ve východoevropských zemích, ani žádný z obžalobou tvrzených zločinů spáchaných během napadení Polska. Rovněž byl poněkud překvapivě zproštěn obžaloby v bodě nařízení poprav partyzánů a příslušníků odboje, na rozdíl od německých důstojníků souzených v amerických procesech.²⁰⁹ Vojenský soud uložil von Mansteinovi trest odnětí svobody v délce trvání 18 let, což vyvolalo značnou nevoli mezi jeho podporovateli v Německu i ve Velké Británii.²¹⁰ Závěrem je nutné zmínit, že uložený trest byl nejprve v roce 1950 zmírněn na 12 let odnětí svobody a v roce 1953 byl polní maršál von Manstein propuštěn na svobodu z důvodu zhoršujícího se zdravotního stavu (zrakové obtíže) a pod tlakem von Mansteinových politických podporovatelů, jakými byli Konrad Adenauer či Winston Churchill, jakož i díky knize *Manstein: His Campaigns and His Trials*, kterou v roce 1951 vydal Reginald Paget, který von Mansteina během procesu zastupoval a který v této knize dokončil revizionistický obraz von Mansteina jako chrabrého vojevůdce a nespravedlivě stíhaného mučedníka.²¹¹

Proces s polním maršálem Erichem von Mansteinem symbolicky uzavřel britský program procesů s německými válečnými zločinci. Lze konstatovat, že mnohé procesy uskutečněné v rámci tohoto programu zcela naplnily původní záměry Spojenců po II. světové válce (zejména procesy s personálem koncentračních táborů a procesy se zločinci odpovědnými za zločiny spáchané během bojů), avšak nelze si nevšimnout, že se program jako celek vyznačoval určitou nekompaktností, privilegováním podezřelých z řad některých společenských vrstev a profesí, které se ve Velké Británii těšily oblibě a respektu, a zároveň určitou neambiciózností, která vedla k tomu, že stíhání byli hlavně konkrétní vykonavatelé válečných zločinů, jelikož procesy s nimi byly považovány za jednodušší z hlediska dokazování viny, zatímco jejich nadřízení, kteří byli strůjci těchto zločinů, byli vydáváni jiným státům, přenechávání denacifikačním procesům před německými soudy, či dokonce účelově přehlíženi z obavy ze složitosti procesů. Britský program tak nelze hodnotit jako úplný neúspěch, je však nutné konstatovat, že výše zmíněná negativa výrazně ovlivnila jeho celkové vyznění a dnes ho nelze považovat za vzor úspěšného,

209 LEMAY, B., c2010, *op. cit.*, s. 467–468.

210 LEMAY, B., c2010, *op. cit.*, s. 468–469.

211 BLOXHAM, D., c1999, *op. cit.*, s. 35–36.

nestranného a transparentního programu trestání válečných zločinců hodného následování.

4. Procesy ve francouzské okupační zóně Německa

4.1. Obecná charakteristika

Snaha o analýzu procesů ve francouzské okupační zóně Německa se z mnoha důvodů jeví jako poměrně obtížná. Na jedné straně stojí značně omezená přístupnost archivních materiálů vycházející z francouzské legislativy, která omezuje přístup veřejnosti k jednotlivým spisům ve věcech procesů s válečnými zločinci na období 100 let. Přístup k těmto spisům byl dovolen pouze několika německým a francouzským historikům na základě mimořádného oprávnění uděleného francouzskými ministerstvy (Ministerstvem spravedlnosti a v případě zahraničních, převážně německých badatelů, rovněž Ministerstvem zahraničních věcí) v období od roku 1990. Z výše uvedeného rovněž vyplývá téměř úplná absence sekundárních zdrojů.²¹² Na druhé straně pak stojí skutečnost, že značná část procesů s nacistickými zločinci, zejména s těmi, jejichž zločiny se odehrály na území okupované Francie, se uskutečnila před speciálními soudy a vojenskými tribunály zřízenými na území Francie (jako byly například stálé vojenské tribunály ve Štrasburku, v Metách či v Paříži), a ne ve francouzské okupační zóně Německa.²¹³ I přes výše nastíněné problémy je cílem této kapitoly načrtnout francouzský přístup k procesům ve své okupační zóně a popsat a analyzovat nejzásadnější procesy v této zóně, které se uskutečnily především před speciálně zřízeným Obecným tribunálem (*Tribunal Général*) v bádensko-württemberském Rastattu.

Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, francouzská vláda patřila mezi Vítěznými mocnostmi mezi horlivé zastávce druhého procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem s tím, že dle představ Francouzů měl být mezi obžalovanými průmyslníky významný ocelářský magnát a uhlobaron Hermann Röchling. Poté, co z následného procesu sešlo, bylo zřejmé, že francouzská politika procesů s nacistickými zločinci nebude ve vztahu k průmyslníkům a jiným soukromým osobám zdrženlivá a smířlivá na rozdíl od politiky uplatňované v britské okupační zóně Německa. Důvody, proč měli představitelé Francie výjimečný zájem na postavení Hermanna Röchlinga před soud, lze spatřovat ve více rovinách.

212 MILLER, R., Neue Bremm Gestapo Camp. *Frank Falla Archive* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/trajectoires/1077?lang=de#text>

BONNARD, D., Die Ursprünge der französischen Kriegsverbrecherprozesse in Deutschland (1942-1945). *Trajectoires* [online]. c2013, [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/trajectoires/1077?lang=de#text>

213 BONNARD, D., c2013, *op. cit.* [cit. 2020-01-30].

AUTOR NEZNÁMÝ, *The KL-Natzweiler: The Trials* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.struthof.fr/en/the-kl-natzweiler/the-history-of-the-concentration-camp/the-trials/>

Na jedné straně je nepopiratelné, že Röchling představoval prototyp propojení soukromé průmyslové sféry s nacistickou státní mocí a Francouzi mohli předpokládat, že proces a následné odsouzení by mohlo významně usnadnit a napomoci plánovaným procesům s vichistickými kolaboranty na půdě Francie.²¹⁴ Zároveň je ale nutné zmínit i to, že Hermann Röchling byl ve Francii vnímán značně negativně již před vypuknutím II. světové války. Po skončení I. světové války byl Röchling spolu se svým bratrem Robertem odsouzen k deseti letům vězení a ke ztrátě význačné části majetku pro válečné zločiny spočívající v krádežích a ve způsobení značných majetkových škod.²¹⁵ Později jako jedna z hlavních tváří protifrancouzské kampaně a výrazný podporovatel Hitlerovy politiky dopomohl v roce 1935 k jednoznačnému výsledku Sárského plebiscitu, na jehož základě bylo Sársko, které oplývalo značným nerostným bohatstvím, opětovně připojeno k Německu.²¹⁶ Röchlingův proces se pak stal symbolem procesů ve francouzské okupační zóně Německa a dodnes je patrně nejznámějším procesem, který se v této zóně odehrál, ačkoliv na něj poněkud paradoxně nenavázaly další zónové procesy s představiteli německého průmyslu, tak jak se dalo dle předchozích francouzských prohlášení předpokládat. Na druhou stranu je třeba zmínit, že podstatnou část procesů tvořila soudní řízení s dozorcí a osobami odpovědnými za provoz továren a dalších zařízeních, ve kterých byla zneužívána nucená práce.²¹⁷

Významnou větev procesů pak podobně jako v britské okupační zóně Německa tvořily procesy s personálem koncentračních táborů a věznic. Nejvýznamnější z těchto procesů, kterým je věnována jedna z následujících podkapitol, se týkaly především personálu tábora Neue Bremm. Tento tábor nebyl formálně klasifikován jako tábor koncentrační vzhledem k tomu, že nebyl provozován SS, ale gestapem, ale prakticky byl v tomto rozlišení pramalý rozdíl, jelikož i v tomto táboře byli vězňové vražděni, podrobováni mučení a krutému zacházení a byli nuceni žít v nelidských podmínkách.²¹⁸ Pro francouzský program byly významné i procesy s některými členy personálů koncentračního tábora Ravensbrück, jakož i s velitelem tohoto tábora Fritzem Suhrenem a důstojníkem odpovědným za nucenou práci vězňů Hansem Pflaumem, kterým se,

214 BLOXHAM, D., c2001, *op. cit.*, s. 5.

215 Hermann Röchling byl, vzhledem k tomu, že v době procesu pobýval v Heidelbergu, odsouzen in absentia a trest odnětí svobody nenastoupil, avšak nemohl se po určitý čas vrátit do Sárska ke správě Röchlingova koncernu. Jeho bratr Robert trest skutečně nastoupil, ale byl po necelých dvou letech propuštěn. Viz: BURG, P., Familie Röchling, Unternehmerfamilie (1730–1987). *Internetportal Rheinische Geschichte* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/Persolichkeiten/familie-roechling/DE-2086/lido/57cd2113c42191.01427025#toc-9>

216 LONG, B., *No Easy Occupation : French Control of the German Saar; 1944–1957*. Rochester: Camden House, c2015, ISBN: 978-1-57113-915-3, s. 44.

217 THOLANDER, CH., *Fremdarbeiter 1939 bis 1945*. Essen: Klartext, c2001, ISBN: 978-1-57113-915-3, s. 20.

218 MILLER, R., cNEZNÁMÝ, *op. cit.* [cit. 2020-02-03].

jak bylo zmíněno v kapitole o britských procesech, podařilo uprchnout z britského zajetí. Důraz byl rovněž kladen i na procesy s některými osobami odpovědnými za zločiny spáchané v koncentračním táboře Natzweiler-Struthof a v menších pobočných koncentračních táborech organizačně spadajících pod tento koncentrační tábor. Někteří členové SS odpovědní za správu koncentračního tábora Natzweiler-Struthof však byli souzeni před francouzskými vojenskými tribunály na území Francie, zejména před tribunálem v Metách, s odůvodněním, že své zločiny spáchali na francouzské půdě.²¹⁹

Na rozdíl od britské okupační zóny Německa netvořily procesy s pachateli válečných zločinů spáchaných v průběhu bojů II. světové války významnou část agendy tribunálů zřízených ve francouzské okupační zóně Německa. Tato na první pohled poněkud překvapivá skutečnost má jednoduché vysvětlení. Většina takovýchto zločinů, jejichž pachatelé se nacházeli ve francouzském zajetí nebo na území francouzské okupační zóny Německa, a tudíž spadali do francouzské jurisdikce, byla spáchána na území Francie, ať již během německého útoku na Francii, během okupace, či během závěrečných bojů v období 1944–1945, a proto byly procesy s pachateli těchto zločinů rovněž vedeny na území Francie, a nikoliv na území francouzské okupační zóny Německa. Zmínit v této souvislosti lze například známý proces s příslušníky SS odpovědnými za masakr 642 obyvatel vesnice Oradour-sur-Glane, který se odehrál na začátku roku 1953 před francouzským vojenským tribunálem v Bordeaux a který vyvolal značné emoce kvůli mírnosti vynesenoho rozsudku.²²⁰

Specifický a velmi významný příklad uplatňování Zákona č. 10 pak představoval proces s Heinrichem Tillessenem, jedním z atentátníků, který se podílel na vraždě výmarského ministra financí za stranu Zentrum Matthiase Erzbergera v roce 1921. Tillessen byl na základě právního posouzení některých otázek spojených s právními účinky Hitlerovy amnestie z roku 1933 ze strany rastattského tribunálu odsouzen v roce 1947 německým zemským soudem v Kostnici za vraždu a za zločiny proti lidskosti dle Zákona č. 10.²²¹

Celkově bylo ve francouzské okupační zóně Německa postaveno před některý z tribunálů 2107 osob podezřelých ze spáchání zločinů dle Zákona č. 10, z nichž bylo 104 odsouzeno k trestu smrti (tento trest byl reálně vykonán v 62 případech), 1519 k trestu odnětí svobody (z

219 AUTOR NEZNÁMÝ, *The KL-Natzweiler: The Trials*, op. cit. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-02-03].

220 BIRET, M., Le procès de Bordeaux et ses conséquences. *Canopé* [online]. c2010, [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.crdp-strasbourg.fr/data/histoire/alsace-39-45c/proces.php?parent=12>

221 RIDLEY, H., *Law in West German Democracy: Seventy Years of History as seen through German Courts*. Leiden: Koninklijke Brill, c2020, ISBN: 978-90-04-41060-2, s. 21–22.

tohoto 44 osob k trestu odnětí svobody na doživotí) a zbylé osoby byly tribunály osvobozeny.²²² V porovnání s britskou okupační zónou Německa byl ve francouzské okupační zóně Německa postaven před soud nebo tribunál téměř dvojnásobek osob (nepočítaje v to paralelně probíhající denacifikační procesy před německými soudy v obou zónách), což naznačuje, že Francouzi nezaujali podobnou zdrženlivost při plánování procesů a výběru obžalovaných jako Britové, možná i díky tomu, že na rozdíl od Britů, měli zkušenosti nejenom s nacistickými zločiny spáchanými během bojů, ale i se zločiny spojenými s nacistickou okupací vlastního území.

Právní zakotvení závazku Francie postavit před vojenské soudy a tribunály státní příslušníky nepřátelských států a domácí kolaboranty zodpovědné za zločiny spáchané na francouzském území či na francouzských státních příslušnících bylo mimo jiné obsaženo v nařízení Provizorní francouzské vlády z 28. srpna 1944 o potrestání válečných zločinů.²²³ Zločiny byly v tomto nařízení definovány s odkazem na příslušná ustanovení francouzského trestního zákoníku a vojenského zákoníku s tím, že v textu nařízení byly některé trestné činy jako například atentáty, drancování či nucené pracovní nasazení válečných zajatců výslovně zmíněny.²²⁴ Nařízení rovněž upravovalo otázku odpovědnosti v případě jednání v souladu s právním předpisem nebo rozkazem vydaným nepřátelskou autoritou a otázku odpovědnosti nadřízených za zločiny osob jim podřízeným.²²⁵ V neposlední řadě bylo ustanoveno, že v otázce válečných zločinů mají primárně rozhodovat vojenské tribunály.²²⁶ Tento původně ryze vojenský charakter procesů byl však později zásadně změněn v navazujících právních předpisech.

Procesy ve francouzské okupační zóně Německa ve většině případů probíhaly na základě Zákona č. 10, avšak podrobnější úpravu a procesní pravidla přinesla různá nařízení vojenského guvernéra okupační zóny a vyhlášky vedoucího civilní správy, které nahrazovaly prozatímní právní úpravu zakotvenou v nařízeních Vrchního velitelství spojeneckých expedičních sil (*Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force*, zkráceně *SHAEF*).²²⁷ První z výše uvedených nařízení, které bylo vydáno zhruba více než měsíc před samotným vydáním Zákona

222 MAUGHAM, F., H., *U. N. O. and War Crimes*. Londýn: John Murray, c1951, s. 24. Citováno in: WHITEMAN, M., M., (ed.), c1968, *op. cit.*, s. 951.

223 Článek 1 nařízení Prozatímní francouzské vlády o potrestání válečných zločinů ze dne 28. srpna 1944 [online]. [cit. 2020-02-07]. Dostupné z:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.docidTexte=LEGITEXT000006070700&dateTexte=20120404>

224 Článek 2 nařízení Prozatímní francouzské vlády o potrestání válečných zločinů ze dne 28. srpna 1944. *Op. cit.* [cit. 2020-02-07].

225 Články 3 a 4 nařízení Prozatímní francouzské vlády o potrestání válečných zločinů ze dne 28. srpna 1944. *Op. cit.* [cit. 2020-02-07].

226 Článek 5 nařízení Prozatímní francouzské vlády o potrestání válečných zločinů ze dne 28. srpna 1944. *Op. cit.* [cit. 2020-02-07].

227 PENDARIES, Y., *Les Procès de Rastatt (1946–1954): Les jugements des crimes de guerre en zone française d'occupation en Allemagne*. Bern: Peter Lang, c1995, ISBN: 3-906754-18-9, s. 17–18.

č. 10, bylo nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 20, o potrestání válečných zločinů, které navazovalo na obecné ustanovení nařízení Provizorní francouzské vlády z 28. srpna 1944. Nařízení stanovovalo francouzskou zónovou jurisdikci v souladu s mezinárodními dohodami tak, že tribunály zřízené vojenskou okupační vládou jsou příslušné k posuzování všech válečných zločinů definovaných v těchto mezinárodních dohodách spáchaných nepřátelskými státními příslušníky či státními občany Francie ve službách nepřítele po 1. září 1939, za předpokladu, že tyto zločiny byly spáchány mimo území Francie a mimo území, která podléhala jurisdikci Francie v době, kdy k spáchání těchto zločinů došlo.²²⁸ Zbylá ustanovení vyhlášky stanovovala druhy trestů s výslovným upozorněním, že je možné uložit i trest smrti, a zároveň jmenovala osoby z řad francouzské okupační správy odpovědné za provedení této vyhlášky.²²⁹ Navazující nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 36, o potrestání válečných zločinů, zločinů proti míru a lidskosti a členství ve zločinecké organizaci přímo stanovovalo, že soudy zřízené vojenskou okupační vládou jsou příslušné k posuzování odpovědnosti za všechny zločiny uvedené v té době již platném a účinném Zákoně č. 10.²³⁰

Dalším klíčovým právním předpisem byla vyhláška vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa. První článek této vyhlášky zřídil Obecný tribunál vojenské vlády pro francouzskou okupační zónu Německa s jurisdikcí pro území celé okupační zóny a jako jeho sídlo byl určen Rastatt.²³¹ Kromě Obecného tribunálu předpokládala tato vyhláška rovněž zřízení pěti Středních tribunálů (*Tribunaux Intermédiaires*) s jurisdikcí pro oblasti Bádenska (se sídlem ve Freiburgu), Württemberska (se sídlem v Reutlingenu), Falcka (se sídlem ve falckém městě Neustadt an der Weinstraße), Porýní (se sídlem v Koblenz) a Sárska (se sídlem v Saarbrückenu) a dalších

228 I na tomto ustanovení je možné vidět, že Francie měla primárně zájem o to, aby procesy se zločinci odpovědnými za zločiny spáchané na území Francie probíhaly právě na území Francie, a nikoliv v okupační zóně. Viz: *Článek 1 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 20, o potrestání válečných zločinů, ze dne 25. listopadu 1945*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1945, roč. 1, č. 8, s. 50. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9617887d/fl.item>

229 *Články 2 a 3 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 20, o potrestání válečných zločinů, ze dne 25. listopadu 1945, op. cit.*, s. 50.

230 Předchozí nařízení se vyjadřovalo pouze v obecné rovině o válečných zločinech dle mezinárodních smluv, v této směrnici byl pak odkaz na Zákon č. 10 výslovný. Viz: *Článek 1 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 36, o potrestání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a míru a členství ve zločinecké organizaci, ze dne 25. února 1946*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 17, s. 133. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96178860/fl.item>

231 *Články 1 a 2 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 17, s. 134. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96178860/fl.item>

třicet Nižších tribunálů (*Tribunaux Sommaires*) s jurisdikcí pro suboblasti výše zmíněných pěti oblastí (v každé oblasti mělo působit 6 těchto nižších tribunálů).²³² Dále bylo stanoveno, že kterýkoliv z výše uvedených tribunálů může zasedat v libovolném městě, jehož území se nachází v jeho jurisdikci.²³³

Šestý článek stanovoval, že soudci a další zaměstnanci tribunálů jsou přímo podřízeni zónovému obecnému zmocněnci pro spravedlnost a dále definoval složení jednotlivých tribunálů podle jejich stupně (například rastattský Obecný tribunál se skládal z předsedy soudu, dvou místopředsedů, osmi soudců, šesti soudců-náhradníků, vládního komisaře, dvou jeho zástupců a čtyř dalších úředníků).²³⁴ Sedmý článek určoval, že předsedové tribunálu, jejich zástupci, předsedové senátu, vládní komisaři a soudci náhradníci jsou jmenováni vedoucím civilní správy na návrh zónového obecného zmocněnce pro spravedlnost, a jednotliví úředníci jsou na základě rozhodnutí obecného zmocněnce pro spravedlnost k dispozici předsedovi Obecného tribunálu, který je dále na návrh vládního komisaře přiděluje k jednotlivým tribunálům.²³⁵ Další soudní personál nebo důstojníci, kteří přímo nespádali pod pravomoc obecného zmocněnce pro spravedlnost a kteří měli u tribunálů podpůrně působit, měli být oficiálně pro jednotlivé tribunály jmenováni obecným zmocněncem pro spravedlnost s tím, že tuto pravomoc mohl obecný zmocněnec delegovat na předsedy jednotlivých tribunálů.²³⁶ Soudci-náhradníci mohli být rovněž umístěni předsedou Obecného tribunálu na návrh vládního komisaře k jinému tribunálu na území, na kterém byla uplatňována jurisdikce Obecného tribunálu, pokud se takové umístění zdálo jako užitečné.²³⁷ Další dva články vyhlášky se zabývaly otázkami spojenými s delegací k jednotlivým tribunálům.

Dvanáctý a třináctý článek stanovovaly, že vládní komisař u Obecného tribunálu je přímo podřízen obecnému zmocněnci pro spravedlnost, který je oprávněn udělovat mu pokyny a doporučení, stejně jako vládním komisařům působícím u středních tribunálů, kteří jinak podléhali autoritě komisaře u Obecného tribunálu a řídili se jeho pokyny s tím, že tyto vládní

232 Články 3 a 4 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 134–135.

233 Článek 5 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 135.

234 Článek 6 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 136.

235 Článek 7 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 135.

236 Článek 8 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 135.

237 Článek 9 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, *op. cit.*, s. 135.

komisaři působící u středních tribunálů jsou oprávněni převést svoje pravomoci buď jako celek, nebo jen částečně na kteréhokoliv člena vojenské vlády, který místo nich jedná na jejich místě.²³⁸ Čtrnáctý a patnáctý článek pak stanovily, že všechny dosavadní prozatímní tribunály budou z moci úřední zrušeny v okamžiku, kdy dojde k zřízení soustavy popsané v této vyhlášce, a obdobně se ruší i veškerá předchozí rozhodnutí o zřízení těchto provizorních tribunálů.²³⁹ Poslední článek pak stanovoval, že za provedení této vyhlášky odpovídá obecný zmocněnec pro spravedlnost.²⁴⁰

Výše nastíněná soudní soustava, pokud pomineme drobné dílčí reformy upravující jednotlivé soudní obvody tribunálů, byla poprvé reformována 8. července 1947 prostřednictvím nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 99, o nové organizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa. Dle této reformy měly být zrušeny nižší tribunály, jejichž agendu měly dále vykonávat střední tribunály. Dále se počet středních tribunálů snížil na čtyři. Zrušen byl tribunál v Neustadtu s tím, že jeho agenda byla přidělena tribunálu se sídlem v Koblenz. U třech ze zbývajících tribunálů (šlo o ty ve Freiburgu, Reutlingenu a Koblenz) se zároveň zřídily detašované soudní komory (*Chambres détachées*) v jiných městech s jurisdikcí vztahující se k těmto městům a přilehlému okolí.²⁴¹ Ostatní články tohoto nařízení týkající se soudců a dalšího justičního personálu a jejich jmenování a míst, kde se může konat řízení před tribunálem, v zásadě kopírovaly a navazovaly na úpravu obsaženou ve vyhlášce č. 43.²⁴²

Celý systém pak byl významně reformován (do té míry, že se dá uvažovat nikoliv pouze o částečné novelizaci, ale o kompletním předělání stávající úpravy) nařízením vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu z 29. září 1948. Toto nařízení bylo vydáno v návaznosti na nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 173, o odstranění

238 Články 12 a 13 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, op. cit., s. 136.

239 Články 14 a 15 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, op. cit., s. 136.

240 Článek 16 vyhlášky vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 2. března 1946, op. cit., s. 136.

241 Střední tribunály pak mohly převzít jakýkoliv případ spadající do jurisdikce detašované komory. Viz: Články 1–5 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 99, o nové organizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86, s. 861–862. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771058z/fl.item>

242 Články 7–13 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 99, o nové organizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947, op. cit., s. 861.

jurisdikčních sporů mezi tribunály okupační správy a německými soudy a úpravě dohledu nad činností německé justice.²⁴³ Nařízení č. 177 bylo na poměry předpisů týkajících se procesů v okupačních zónách nebyvale komplexní a obsáhlé. Obsahovalo celkem 90 článků rozdělených do 13 hlav, a rovněž několikastránkové odůvodnění nezbytnosti přijetí této úpravy.²⁴⁴ Tribunály ve francouzské okupační zóně Německa byly nově označovány buď jako Tribunály 1. instance nebo jako Vyšší tribunál (*Tribunal Supérieur*), který sídlil rovněž v Rastattu (původní Obecný tribunál v Rastattu byl po reformě rozdělen na rastattský Tribunál 1. instance, který rozhodoval v prvním stupni, a na Vyšší tribunál, který rozhodoval jako odvolací soud v případech odvolání proti rozhodnutí Tribunálu 1. instance).²⁴⁵ Místní příslušnost jednotlivých tribunálů měla být stanovena buď na základě místa spáchání zločinu, nebo místa bydliště obžalovaného či místa jeho zadržení.²⁴⁶ Dále bylo stanoveno, že Vyšší tribunál rozhoduje v senátu složeném minimálně ze tří soudců, pokud se rozhoduje o trestném činu s horní sazbou deseti let odnětí svobody, nebo v pětičlenném senátu, ve kterém musí zasedat alespoň tři francouzští soudci, v případech, kdy hrozí udělení vyššího trestu; obdobně Tribunály 1. instance měly rozhodovat v senátu složeném z předsedy a dvou soudců v případech, kdy bylo rozhodováno o trestných činech s horní sazbou deseti let odnětí svobody, nebo v senátu složeném z předsedy senátu a čtyř dalších soudců v ostatních případech.²⁴⁷ Zmínka o tom, že v případě pětičlenného senátu u Vyššího tribunálu v Rastattu musí být alespoň tři jeho členové francouzskými soudci, se může jevit jako zvláštní, ale je třeba vzít v potaz, že ne všichni členové Vyššího (a dříve Obecného) tribunálu

243 V nařízení bylo stanoveno, že německé soudy jsou oprávněny rozhodovat ve všech případech, které nejsou tímto nařízením nebo obdobným předpisem okupační vlády svěřeny výlučně do jurisdikce okupačních autorit, tribunály vojenské vlády byly oprávněny výlučně rozhodovat mimo jiné o všech trestných činech uvedených v Zákoně č. 10 s výjimkou zločinů proti lidskosti, kterých se dopustili Němci na jiných Německých občanech tak, jak předpokládalo ustanovení článku 3 odst. 1 písm. c) Zákona č. 10. Rovněž byla obsažena úprava pro obnovu řízení, dle které mohly orgány okupační správy zrušit rozhodnutí německého soudu a rozhodnout znovu případně věc postoupit jinému soudnímu orgánu k dalšímu řízení a zároveň i možnost převzetí věci, která by normálně spadala do jurisdikce německých soudů tribunálem zřízeným okupačními autoritami. Dá se tedy konstatovat, že i přes poměrně širokou jurisdikci německých soudů, byly okupační tribunály těmto soudům fakticky nadřazeny a mohly se angažovat v prakticky libovolném řízení. *Články 1, 2 a 10 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 173, o odstranění jurisdikčních sporů mezi tribunály okupační správy a německými soudy a úpravě dohledu nad činností německé justice, ze dne 23. září 1948.* In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1948, roč. 4, č. 206, s. 1684–1685. Dostupné také z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9627469c/fl_item

244 *Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948.* In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1948, roč. 4, č. 206, s. 1689–1698. Dostupné také z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9627469c/fl_item

245 *Odůvodnění nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, op. cit., s. 1690–1691.*

246 *Článek 7 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, op. cit., s. 1692.*

247 *Článek 11 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, op. cit., s. 1692.*

zastávali ve Francii funkci soudce (členy byli například i akademici a představitelé jiných právnických profesí) a zároveň vyzdvihnout další z významných specifíků tohoto tribunálu – jeho členové nemuseli být pouze francouzské národnosti. V tribunálu mohli rovněž zasedat zástupci zemí, které byly obětmi nacistické agrese. V některých případech tak byli kromě profesionálních francouzských soudců rovněž přítomni zástupci Velké Británie, Polska, Nizozemska a Belgie.²⁴⁸ Zapojení jiných státních příslušníků do orgánů rozhodujících v zónových okupačních procesech, tím spíše do vrcholného soudního orgánu, bylo unikátní záležitostí, která francouzský procesní program pozdvihla a dodala mu jistý punc mezinárodnosti. V nařízení bylo rovněž podrobně popsáno jmenování soudců, úředníků a dalších osob podílejících se na činnosti tribunálů, na jejichž jmenování už neměl vliv obecný zmocněnec pro spravedlnost, ale vedoucí oddělení spravedlnosti francouzské okupační vlády, jakožto nástupnický orgán.²⁴⁹ Články třetí hlavy nařízení obsahovaly ustanovení o vykonávání činnosti soudní policie, tedy prověřování možných zločinů, shromažďování důkazů a předvádění pachatelů před tribunály.²⁵⁰ K výkonu této činnosti bylo oprávněno větší množství osob: vládní komisaři při jednotlivých tribunálech, vyšetřující a rezidentní soudci (dvě nové kategorie soudců zavedené tímto nařízením, známé ve francouzském státním právu), důstojníci četnictva, zmocnění komisaři a inspektoři Sûreté či jiní speciální důstojníci a agenti.²⁵¹ Další hlavy obsahovaly podrobná ustanovení o průběhu vyšetřování, předběžného řízení a samotného řízení před tribunály, včetně otázek souvisejících s předvoláváním a s průběhem soudního řízení, a rovněž speciální procesní pravidla pro řízení před Vyším tribunálem.²⁵² V nařízení byla rovněž řešena problematika odvolání, obnovy a revize řízení a udělování milosti. Ustanovení související s opravnými prostředky jsou však rozebrány až později v textu v pasážích věnovaných těmto institutům.

Kromě výše popsané soudní soustavy existovaly ve francouzské okupační zóně Německa i další francouzské soudní orgány. Mimo francouzské vojenské soudy, které posuzovaly jednání francouzských vojáků, byl jako první zřízen nařízením vojenského guvernéra francouzské

248 PRIEMEL, K., *The Betrayal: The Nuremberg Trials and German Divergence*. Oxford: Oxford University Press, c2016, ISBN: 978-0-19-966975-2, s. 233.

BERGER, F. – JOLY, H., „Fall 13“: *Das Rastatter Röchling-Verfahren*. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), *NMT. Die Nürnberger Militärtribunale zwischen Geschichte, Gerechtigkeit und Rechtschöpfung*. Hamburg: Hamburger Edition, c2013, ISBN: 978-3-86854-260-8, s. 471.

249 Články 13–20 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1693.

250 Článek 21 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1693.

251 Články 22 a 23 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1693.

252 Hlavy 4–7 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1693–1697.

okupační zóny Německa č. 56 Francouzský tribunál francouzské okupační zóny Německa, který sídlil rovněž v Rastattu, jehož hlavní agendou bylo posuzování porušení platných nařízení a francouzských zákonů, kterého se dopustili francouzští státní příslušníci na území Německa a které nebylo možné posuzovat před francouzskými vojenskými soudy.²⁵³ Druhým speciálním druhem soudů zřízených ve francouzské okupační zóně Německa byly tzv. Rýnské plavební tribunály, které byly oprávněny rozhodovat ve věcech plavby na Rýně. Nešlo o nově zřízené tribunály, nýbrž o čtyři vybrané nižší tribunály, kterým byla svěřena tato speciální kompetence.²⁵⁴

Pro procesní stránku procesů bylo rovněž klíčové nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, jehož předmětem byla reorganizace pravidel pro postup při podání opravného prostředku a udělování milostí.²⁵⁵ Bylo stanoveno, že proti každému rozhodnutí libovolného tribunálu je možné podat opravný prostředek (ten mohl podat buď odsouzený, nebo jeho zástupce ve lhůtě deseti dní od vynesení rozsudku, případně prokurátor ve lhůtě dvou měsíců), o opravném prostředku pak rozhodoval hierarchicky výše postavený tribunál, nebo, v případě opravného prostředku proti rozhodnutí senátu Obecného tribunálu, Obecný tribunál v plénu s tím, že v plénu nezasedali soudci, kteří tvořili senát, který vydal rozhodnutí, proti kterému opravný prostředek směřoval.²⁵⁶ Tribunály měly primárně rozhodovat o odvolacích prostředcích na základě písemných důkazů, avšak byly oprávněny provést jakékoliv opatření směřující k odhalení pravdy, včetně předvolání svědků a znalců a možnosti porady s konzultanty.²⁵⁷ Tribunály, které o opravném prostředku rozhodovaly, mohly původní rozhodnutí buď potvrdit, nebo zrušit a věc předložit jinému tribunálu na stejné

253 Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 56, o zřízení Francouzského tribunálu ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 17. srpna 1946. In: *Supplément au Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 33. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96165820/f3.item.r=jugements%20du%20tribunal%20sup%C3%A9rieur%20de%20Rastatt>

254 Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 73, o zřízení Rýnských plavebních tribunálů, ze dne 6. prosince 1946. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 2, č. 49, s. 508. Dostupné také z:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9616581k/fl.item.r=jugements+du+tribunal+sup%C3%A9rieur+de+Rastatt>

255 Tato pravidla měla nahrazovat ta přijatá v červenci 1945 a měla lépe reflektovat tribunálovou soustavu vytvořenou dle výše zmíněného nařízení č. 177. Viz: *Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 24, s. 192–193. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9617808s/fl.item.r=jugements+du+tribunal+sup%C3%A9rieur+de+Rastatt>

256 Články 1–5 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946, *op. cit.*, s. 193.

257 Články 6 a 7 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946, *op. cit.*, s. 193.

hierarchické úrovni nebo témuž tribunálu s podmínkou, že v následném řízení bude rozhodovat v jiném personálním složení.²⁵⁸ Rozhodnutí o odvolacím prostředku bylo konečné a proti potvrzenému rozhodnutí nebylo možné podat žádný opravný prostředek (avšak i takové rozhodnutí stále mohlo být předmětem udělení milosti).²⁵⁹

Oblast opravných prostředků proti rozhodnutí nižší instance byla po reformě z července 1947 rovněž modifikována. O odvolání proti rozhodnutí detašované komory nebo středního tribunálu ve věci, ve které by byl dříve příslušný nižší tribunál, rozhodoval daný střední tribunál, avšak bez účasti těch soudců, kteří v dané věci vydali rozhodnutí, proti němuž byl opravný prostředek podán.²⁶⁰

Reforma z roku 1948 přinesla i novou úpravu v oblasti odvolacího řízení. O odvolání proti rozhodnutí rezidentních soudců byl oprávněn rozhodovat tribunál 1. instance, v jehož soudním obvodě daný rezidentní soudce působil, o odvolání proti rozhodnutí tribunálu 1. instance jako soudu prvního stupně pak měl rozhodovat Vyšší tribunál.²⁶¹ Odvolání proti rozhodnutí pak mohl podat odsouzený nebo jeho zástupce a prokurátor (kteří ho mohli podat ve lhůtě deseti dní od vydání rozhodnutí) či nově vedoucí oddělení spravedlnosti (který měl na podání odvolání dva měsíce), přičemž se podávalo buď formou prohlášení, nebo písemného přípisu k tribunálu, který napadené rozhodnutí vydal.²⁶² Rovněž bylo stanoveno, že souzený či jeho zástupce musí být neprodleně informován o podaném odvolání ze strany prokurátora či vedoucího oddělení spravedlnosti a po dobu odvolacího řízení se výkon rozsudku odkládá.²⁶³

V nařízení č. 40 z roku 1946 bylo kromě postupu při odvolacím řízení rovněž uvedeno, že vojenský guvernér okupační zóny je oprávněn udělit milost libovolné osobě odsouzené libovolným tribunálem a na vedoucího civilní správy je přenesena pravomoc rozhodovat

²⁵⁸ Článek 9 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946, *op. cit.*, s. 193.

²⁵⁹ Článek 11 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946, *op. cit.*, s. 193.

²⁶⁰ Článek 1 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 100, o reorganizaci procesních postupů při udělování milosti a revizi odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86, s. 863. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771058z/fl.item>

²⁶¹ Články 63 a 64 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1697.

²⁶² Články 65–67 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1697.

²⁶³ Články 68 a 70 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, *op. cit.*, s. 1697.

o žádostech o milost v případě nižších trestů (v případech trestů odnětí svobody do pěti let či pokut do výše 10 000 říšských marek) s tím, že před vydáním rozhodnutí si musí vyžádat stanovisko komise pro omilostňování (speciální orgán při kanceláři zónového vojenského guvernéra) a tuto svoji pravomoc v oblasti milostí může dále delegovat na obecného zmocněnce pro spravedlnost.²⁶⁴ Reforma z roku 1948 se sice v jedné ze svých hlav věnovala institutu udělení milosti, ale samotná úprava příliš reformována nebyla. V nařízení č. 177 bylo stanoveno, že vojenský guvernér francouzské okupační zóny Německa je oprávněn udělit milost libovolné osobě odsouzené některým z tribunálů zřízených okupační vládou (s výjimkou speciálních vojenských tribunálů) a tuto svoji pravomoc může částečně nebo zcela přenést na jinou osobu.²⁶⁵

Reforma z roku 1947 rovněž přinesla do francouzské okupační zóny Německa institut revize pravomocných rozsudků a případné obnovy řízení. V nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101 bylo stanoveno, že pravomocný rozsudek tribunálu může být opraven, pokud se objeví nové skutečnosti, které mohou prokázat nevinu odsouzeného s tím, že žádost o opravu rozsudku podává obecný zmocněnec pro spravedlnost buď z úřední povinnosti, nebo na základě žádosti libovolné osoby, která na tom má právní zájem poté, co se seznámí se stanoviskem komise zřízené pro tyto účely.²⁶⁶ Nařízení dále stanovilo, že nebude přihlíženo k žádostem, které osoby s právním zájmem podaly po uplynutí jednoho roku od okamžiku, kdy se o nové skutečnosti dozvěděly (eventuálně do jednoho roku od okamžiku účinnosti tohoto nařízení). Pro případy, kdy obecný zmocněnec jednal z úřední povinnosti, nebyla žádná obdobná lhůta zavedena.²⁶⁷ Řízení pak mělo být zahájeno před Obecným tribunálem v Rastattu na návrh vládního komisaře pověřeného obecným zmocněncem pro spravedlnost, který měl zároveň pravomoc přijmout jakákoliv opatření vedoucí k pozastavení účinků odsuzujícího rozsudku.²⁶⁸ Obecný tribunál, který mohl ke zjištění pravdy přijmout libovolné opatření, pak měl dle nařízení č. 101 rozhodovat v plénu a byl oprávněn

²⁶⁴ Články 13–15 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesených tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa, ze dne 6. května 1946, op. cit., s. 193.

²⁶⁵ Článek 86 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, op. cit., s. 1698.

²⁶⁶ Článek 1 a 2 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86, s. 864.

²⁶⁷ Články 3 a 9 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947, op. cit., s. 864.

²⁶⁸ Články 4 a 5 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947, op. cit., s. 864.

původní rozsudek zcela či částečně zrušit a v takovém případě buď rozhodnout sám, nebo věc postoupit jinému orgánu k dalšímu řízení.²⁶⁹ V případě zrušení původního rozhodnutí měl pak Obecný tribunál přijmout všechna potřebná opatření k rehabilitaci takto odsouzeného.²⁷⁰ Druhá velká reforma z roku 1948 v oblasti revize rozsudků a obnovy řízení v zásadě kompletně převzala úpravu z roku 1947, přičemž i zde bylo zohledněno, že funkce obecného zmocněnce pro spravedlnost byla v mezičase nahrazena funkcí vedoucího oddělení spravedlnosti francouzské okupační vlády.²⁷¹

Cílem předchozích stránek věnovaných soudním soustavám a procesním institutům zakotvených v právu francouzské okupační zóny Německa bylo demonstrovat specifikum této okupační zóny, kterým bylo zavedení rozsáhlého a propracovaného právního systému s moderními právními instituty garantujícími právo na spravedlivý proces v širokém rozsahu. Lze konstatovat, že na rozdíl od britské okupační zóny Německa zvolili Francouzi ve své zóně jiný přístup k organizaci justice, který se vyznačoval poměrně výrazným omezením vlivu vojenské justice (i když vojenské soudy fungovaly i ve francouzské zóně) a upřednostňováním právního řádu, který měl v zásadě nevojenský charakter. Na jedné straně lze vidět snahu o větší stabilitu v zóně, jelikož přítomnost civilních správních francouzských orgánů v zásadě zmírňovala mimořádný stav vojenské okupace, na druhé si je však třeba všimnout zesíleného postavení okupačních autorit a orgánů, jejichž justiční činnost se neomezovala pouze na trestání zónových válečných zločinců a řešení dalších otázek spojených s událostmi II. světové války, ale v zásadě nahrazovala, nebo alespoň ovlivňovala, německé justiční orgány i v otázkách spojených s běžným poválečným životem i několik let po skončení války, čímž se tato zóna poněkud vymykala ostatním západním zónám. Vysvětlení tohoto fenoménu je možné spatřovat v tom, že Francie jednak měla zkušenosti s dlouhodobější správou německého území, jelikož, jak již bylo zmíněno, po I. světové válce ovládala (spolu s Velkou Británií) až do roku 1935 teritorium Sárska, a zároveň měla zájem dostat oblast průmyslového a nerostně bohatého pod svou kontrolu.²⁷²

Tato specifika francouzské okupační zóny Německa však vedla k tomu, že i osoby podezřelé ze spáchání některých ze zločinů uvedených v Zákoně č. 10 mohly využít některých

²⁶⁹ Článek 6 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947, op. cit., s. 864.

²⁷⁰ Článek 7 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa, ze dne 8. července 1947, op. cit., s. 864.

²⁷¹ Články 77 a 85 nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu, ze dne 29. září 1948, op. cit., s. 1698.

procesních práv, které nebyly v ostatních zónách tolik rozvinuty. V tomto směru je třeba zmínit právo na odvolání proti rozhodnutí tribunálů, jehož úprava byla ve francouzských předpisech pevně zakotvena, včetně procesních pravidel, či právo na obnovu řízení a případnou revizi pravomocného rozsudku, pokud se objevily nové důkazy či skutečnosti.

4.2. Procesy s personálem koncentračních táborů a věznic

Jak již bylo výše zmíněno, procesy s personálem koncentračních táborů ve francouzské okupační zóně Německa se v zásadě dají rozdělit do několika kategorií: na procesy spojené s koncentračním táborem Ravensbrück; s táborem gestapa Neue Bremm; s menšími Württembergskými koncentračními tábory spadajícími do táborové soustavy koncentračního tábora Natzweiler-Struthof a Schirmeck; a na procesy, které nelze jednoznačně zařadit do žádné z předchozích kategorií. V této kapitole budou v krátkosti analyzovány procesy spadající do jednotlivých výše nastíněných kategorií.

Chronologicky prvním z výše uvedených procesů byl proces s personálem tábora gestapa Neue Bremm, který byl v Rastattu zahájen 15. května 1946. Tento policejní zadržovací tábor gestapa nezískal po skončení II. světové války takovou nechvalnou proslulost jako tábory koncentrační, ačkoliv byl rovněž dějištěm nelidských zločinů páchaných na osobách zde vězněných.²⁷³ Policejní tábory gestapa měly v organizační struktuře nacistického státního aparátu přiznané zvláštní postavení a podléhaly pouze pravomoci gestapa. Cílem personálu těchto táborů bylo prostřednictvím mučení a psychického nátlaku potlačit odpor a zlomit ducha u těch zadržených osob, které neměly být dle zločinných nacistických plánů bezprostředně usmrceny, nýbrž které plánoval nacistický režim dále využít, například k nucené práci. Těmto cílům napomáhala skutečnost, že do takového zařízení mohla být osoba umístěna bez jakékoliv kontroly ze strany justice, pouze na základě policejního příkazu o umístění do „ochranné vazby“, což vytvořilo rychlý a efektivní nástroj k prosazování nelidské nacistické politiky.²⁷⁴ V první

272 *Memorandum o oddělení německých průmyslových regionů ze dne 8. září 1945* [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné z:

https://www.cvce.eu/obj/memorandum_on_the_detachment_of_the_german_industrial_regions_8_september_1945-en-65894711-44e5-4dc8-98e8-e9e7c8a25a65.html

273 O skutečnosti, že strašlivé události z tábora Neue Bremm byly v poválečných letech částečně zapomenuty svědčí i to, že na místě, kde stála část tábora určená pro ženy byl v roce 1975 postaven hotel a teprve na konci 20. století zde byl vybudován regulérní památník. Viz: SCHMID, H., *Mehr als „renovierte Überbleibsel alter Schrecken“? Geschichte und Bedeutung der Gedenkstätten zur Erinnerung an die nationalsozialistischen Verbrechen*. In: KÖHR, K. – PETERSEN, H. – POHL, K., H., *Gedenkstätten und Erinnerungskulturen in Schleswig-Holstein: Geschichte, Gegenwart und Zukunft*. Berlín: Frank & Timme, c2011, ISBN: 978-3-86596-280-5, s. 40.

274 Za pozornost však rovněž stojí skutečnost, že ačkoliv byl tábor nazýván táborem gestapa, k této organizaci

větví procesu s personálem tábora Neue Bremm bylo obžalováno celkem třicet šest osob (z toho šest žen), včetně velitele tábora Fritze Schmolla, který v procesu vystupoval jako hlavní obžalovaný.²⁷⁵ Obžalovaní byli viněni z toho, že se dopustili válečných zločinů a zločinů proti lidskosti jednáním spočívajícím v cíleném vraždění vězňů, jakož i v jejich mučení a fyzickém týrání, které v mnoha případech vedlo k usmrcení, a v krádežích majetku patřícího vězňům.²⁷⁶ Obžalovaní se snažili proti vzneseným obviněním hájit různě. Například Fritz Schmoll během procesu tvrdil, že jako velitel tábora měl na starosti pouze administrativu, a nenese tudíž žádnou odpovědnost za spáchané zločiny.²⁷⁷

Na základě svědectví bývalých vězňů vynesl tribunál v Rastattu 5. června rozsudek, v rámci kterého bylo čtrnáct obžalovaných, včetně Schmolla, odsouzeno k trestu smrti, jeden obžalovaný byl osvobozen a zbytek byl odsouzen k trestům odnětí svobody a nucených prací v rozmezí 3 roky až 15 let dle závažnosti spáchaných zločinů.²⁷⁸ O tom, že se tribunál snažil při svém rozhodování přistupovat ke každému z obžalovaných individuálně a posuzovat jeho reálný podíl na zločinech spáchaných v táboře, svědčí i případ jediného osvobozeného, Edouarda Liebfrieda. O tomto obžalovaném se většina svědků – bývalých vězňů – vyjádřila tak, že v kontrastu k ostatnímu personálu tábora se choval k vězňům lidsky a i přes zákaz velitele Schmolla dával hladovějícím vězňům své vlastní jídlo a cigarety, za což byl propuštěn a následně na krátký čas dokonce sám uvězněn.²⁷⁹

V roce 1947 se pak odehrál druhý proces s personálem tábora Neue Bremm, ve kterém bylo obžalováno pět osob, včetně Schmollova zástupce a velitele stráží Karla Schmiedena, který byl v době prvního procesu v britském zajetí. Po skončení řízení byl Schmieden tribunálem odsouzen k trestu smrti, další obžalovaný k 15 letům nucených prací, dvě osoby k nižším trestům odnětí svobody a jeden obžalovaný byl osvobozen.²⁸⁰

Série procesů s personálem a osobami odpovědnými za provoz menších pobočných

oficiálně patřil pouze velitel tábora a jedna další osoba. Většina personálu nebyla členy gestapa, SS, a dokonce ani NSDAP. Personál byl najímán převážně z řad válečných veteránů, důchodců a nezaměstnaných, což ovšem krutost a bezcitnost stráží nijak neovlivnilo a postavení vězňů nijak nevylepšílo. Viz: JELLONEK, B, *Die Hölle von Saarbrücken: Geschichte des Gestapo-Lagers Neue Bremm an der deutsch-französischen Grenze*. Schriftenreihe der Landeszentrale für politische Bildung des Saarlandes No. 1. Saarbrücken: Landeszentrale für politische Bildung des Saarlandes, c2008, s. 5–6, 24–25. Dostupné také z: http://www.erinnert-euch.de/fileadmin/user_upload/Erinnerteuch/RV_Saarbruecken/PDF/Broschuere_NeueBremm_20-3-08.pdf

275 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 158.

276 JELLONEK, B, c2008, *op. cit.*, s. 28.

277 JELLONEK, B, c2008, *op. cit.*, s. 23–24.

278 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 161.

279 JELLONEK, B, c2008, *op. cit.*, s. 29.

PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 161.

280 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 163–164.

württemberských koncentračních táborů spadajících do táborových sítí Natzweiler-Struthof a Schirmeck-Vorbruck tvořila podstatnou část procesů s válečnými zločinci ve francouzské okupační zóně Německa. První ze série těchto procesů, který se v Rastattu odehrál na přelomu let 1946 a 1947, se týkal tří vysoce postavených důstojníků SS odpovědných za správu koncentračního tábora Natzweiler-Struthof (včetně hlavních obžalovaných, bývalých velitelů, kteří se v táboře vystřídali, Fritze Hartjensteina, který nebyl obžalován a souzen pouze v tomto procesu, ale rovněž ve dvou procesech v britské okupační zóně Německa a v jednom procesu před tribunálem v Métách, a Heinricha Schwartze) a dalších čtyřiceti sedmi osob, které tvořily personál a vedení pěti menších pobočných koncentračních táborů Schömburg, Schörzingen, Dautmergen, Erzingen a Spaichingen,²⁸¹ nebo se na zločinech v táborech podílely jako vězeňští kápoové.²⁸² Obžaloba vinila tři výše uvedené obžalované důstojníky SS z vedení tábora Natzweiler-Struthof nejen ze zločinů spáchaných v tomto táboře, ale i ze zločinů spáchaných v pobočných táborech, jelikož jako vysoce postavení důstojníci byli dle vnitřních předpisů nacistické správy rovněž zodpovědní za dohled a kontrolu nad těmito tábory, přičemž nijak nezabránili vraždám a fyzickému týrání vězňů, kterého se dopouštěli ostatní obžalovaní. Naopak dle různých svědeckvů tyto zločiny schvalovali a v některých případech i nařizovali. Zároveň se také nijak nesnažili zlepšit životní a hygienické podmínky v těchto pobočných táborech.²⁸³ Dle rozhodnutí tribunálu bylo jednadvacet obžalovaných, včetně Hartjensteina a Schwartze, odsouzeno k trestu smrti, šest osob k trestu odnětí svobody na doživotí spojenému s nucenými pracemi, dvacet dva osob k trestům odnětí svobody v rozmezí jednoho roku až dvaceti let spojených s nucenými pracemi, a jeden obžalovaný, Erwin Dold, byl osvobozen.²⁸⁴

Podobně jako v případě Edouarda Liebfrieda byl i Erwin Dold osvobozen na základě očitých svědeckvů vězňů. Na rozdíl od Liebfrieda nepůsobil bývalý letec luftwaffe Dold jako řadový strážce, nýbrž jako zástupce velitele a později i jako poslední velitel koncentračního tábora Dautmergen před osvobozením.²⁸⁵ Dle výpovědí svědků, ale i písemných důkazů Dold

281 Vězni v těchto táborech byli využíváni při těžbě během nacistické snahy extrahovat nedostatkovou a pro válečné úsilí nezbytnou ropu z ropné břidlice těžené ve Švábsku v rámci tzv. plánu Poušť (*Plan Wüste*) a plánu Geilenberg. Viz: RUGGABER, J., Biotop des Dritten Reiches. *Der Freitag* [online]. c2002, [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/biotop-des-dritten-reiches>

282 *Rozsudek ve věci Francie vs. Fritz Hartjenstein et al. ze dne 1. února 1947*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 64, s.657–663. Dostupné také z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771067x/fl_item

283 Jako hlavní příklad naprosté ignorace katastrofálních životních a sanitárních podmínek byla epidemie tuberkulózy, která se v pomocných táborech rozšířila, a během které nebyla přijata žádná speciální opatření, která by zabránila šíření této nemoci nebo ulehčila nakaženým vězňům. Viz: *Rozsudek ve věci Francie vs. Fritz Hartjenstein et al. ze dne 1. února 1947, op. cit., s. 656*.

284 *Rozsudek ve věci Francie vs. Fritz Hartjenstein et al. ze dne 1. února 1947, op. cit., s. 664–665*.

285 *Rozsudek ve věci Francie vs. Fritz Hartjenstein et al. ze dne 1. února 1947, op. cit., s. 662*.

jednak výrazně zvýšil kvalitu a kvantitu potravinových přídelů a ošacení, které byly určeny pro vězně, a zároveň přispěl ke zlepšení hygienických podmínek v táboře, když sanitární inspekci upozornil na katastrofální podmínky v táboře a šíření tyfu a paratyfu, což vedlo k přeložení bývalého velitele tábora. V závěru války pak Dold odmítl uposlechnout rozkaz nadřízených příslušníků SS a vytvořit popravčí četou určenou k popravě dvaceti tří sovětských válečných zajatců.²⁸⁶ Po skončení odvolacího řízení byly 27. února 1947 rozsudek i udělené tresty potvrzeny, pouze s tou výjimkou, že jednomu obžalovanému byl trest zmírněn z trestu smrti na trest doživotního vězení.²⁸⁷

Na tento proces navázaly tři další obdobné procesy, které se zabývaly otázkou viny dalších členů personálu menších pobočných koncentračních táborů ve Württembergsku a které měly podobnou strukturu jako výše popsáný proces (v rámci jednoho procesu byl souzen personál z více menších pobočných táborů), a několik menších procesů zabývajících se konkrétními jednotlivými zločiny spáchanými v táborových sítích Natzweiler-Struthof a Schirmeck-Vorbruck.²⁸⁸

Ve francouzské okupační zóně Německa se rovněž odehrály dva větší procesy s personálem koncentračního tábora Ravensbrück, které navázaly na britské procesy s personálem tohoto tábora. V prvním procesu, který se v Rastattu konal na přelomu června a července 1949, byla posuzována vina ženských dozorkyň z tábora.²⁸⁹ Druhý proces pak byl veden proti bývalému veliteli tábora Fritzovi Suhrenovi a Hansi Pflaumovi, důstojníkovi odpovědnému za organizaci nucené práce v táboře, kterým se podařilo uprchnout z britského zajetí a tím se vyhnout procesu v Hamburku. Suhren a Pflaum byli dopadeni Američany v roce 1949 v Bavorsku, když se pokoušeli prodat osobní cennosti zabavené vězeňkyním a vězňům v Ravensbrücku, a vzhledem k tomu, že jak americký, tak britský program procesů s nacistickými zločinci byl v té době již fakticky ukončen a obě mocnosti neměly zájem zahajovat v nové procesy a zároveň nechtěly přenechat potrestání prominentních vězňů německé justici, rozhodly se vyhovět francouzské extradiční žádosti a zajatce vydaly do francouzské

286 AUTOR NEZNÁMÝ, Dautmergen: Einer, den „der Himmel schickte. *Schwarzwälder Bote* [online]. c2012, [cit. 2020-03-06]. Dostupné z:

<https://www.schwarzwaelder-bote.de/inhalt.dautmergen-einer-den-der-himmel-schickte.7baa498b-d61b-444e-9baf-8506d6df8547.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, "Du gehst in die Freiheit und ich gehe in das Lager." (KZ Kommandant Erwin Dold zum Häftling Stanislaw Gladyszek) [online]. c2000, [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <http://www.laehnemann.de/auschwitz/seite16-2.htm>

287 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 190.

288 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 191–209.

289 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 272–274.

okupační zóny Německa.²⁹⁰ Oba dva obžalovaní byli, i přes použitou argumentaci obhajoby spočívající ve snaze vykreslit obžalované jako úředníky, kteří jen plnili svou povinnost a byli v rámci nacistické hierarchie příliš nízko, aby zločiny naplánovali, a zároveň příliš vysoko, aby se přímo podíleli na jejich spáchání, na začátku roku 1950 tribunálem shledáni vinnými a odsouzeni k trestu smrti, což následně potvrdil i Vyšší tribunál v roli odvolacího soudu.²⁹¹

Kromě těchto výše popsaných procesů se ve francouzské okupační zóně Německa uskutečnily další procesy. Zmínit lze například procesy s personálem pobočného koncentračního tábora Porta Westfalica spadajícího do sítě koncentračního tábora Neuengamme či s personálem speciálního (koncentračního) tábora SS Hinzert, během kterého bylo vyslechnuto více než sto svědků a na konci kterého bylo šest z dvaceti dvou obžalovaných osvobozeno a šestnáct shledáno vinnými ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti a odsouzeno.²⁹² Kromě těchto procesů se ve francouzské okupační zóně Německa rovněž konaly procesy s personálem nacistických věznic (zmínit lze například věznice v Diez, Bayreuthu či Sarrebrucku) a procesy s osobami odpovědnými za dohled nad osobami přidělenými na nucené práce v německých továrnách či dolech a za jejich pracovní podmínky.²⁹³

4.3. Proces s Heinrichem Tillessenem

Případ soudního řízení s Heinrichem Tillessenem se nedá vnímat čistě jako výkon samostatné, výlučné jurisdikce okupační mocnosti na okupovaném území, jak tomu bylo ve všech výše popsaných případech, avšak nelze ho ani jednoznačně zařadit do ryze německých denacifikačních procesů před německými soudy, kvůli významné intervenci francouzských okupačních soudních orgánů, a jako takový představuje jakýsi speciální hybridní model mezi těmito dvěma přístupy k trestání zločinců odpovědných za zločiny definované v Zákoně č. 10.

I samotné skutkové okolnosti Tillessenova případu byly z hlediska poválečných procesů silně atypické. Tillessen, který byl nejprve souzen před německým zemským soudem v Offenburgu, byl viněn z vraždy a pokusu o vraždu, v obou případech spáchaných v souvislosti

290 EICHMÜLLER, A., *Keine Generalamnestie: Die strafrechtliche Verfolgung von NS-Verbrechen in der frühen Bundesrepublik*. Mnichov: Oldenbourg, c2012, ISBN: 978-3-486-70412-9, s. 69.

291 BENZ, W. – DISTEL, B.(eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Band 1: Die Organisation des Terrors*. Mnichov: C. H. Beck, c2005, ISBN: 3-406-52961-5, s. 350.

PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 289–290.

292 MOISEL, C. In: FREI, N. (ed.), c2006, *op. cit.*, s. 266–267.

293 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 233–261.

s atentátem na bývalého výmarského říšského ministra financí za stranu Zentrum Matthiase Erzbergera a jeho zástupce Karla Dieze v srpnu 1921.²⁹⁴ Erzberger představoval pro členy německých krajně pravicových a ultranacionalistických uskupení veřejného nepřítele číslo jedna, jelikož byl jedním ze signatářů a hlavních vyjednávačů příměří se spojeneckými mocnostmi na konci I. světové války, které bylo později v těchto kruzích interpretováno jako velké ponížení Německa. Erzberger trvale obhajoval nutnost tohoto příměří, a naopak obviňoval nacionalistické a ultrakonzervativní kruhy z rozpoutání války, která dle jeho názoru málem zničila celé Prusko, respektive Německo.²⁹⁵ Erzbergerova pověst mezi pravicovými radikály se ještě zhoršila po sporu s Karlem Helfferichem z Německé nacionální lidové strany, který proti Erzbergerovi zahájil očeřňovací kampaň v tisku, na což Erzberger reagoval podáním žaloby pro pomluvu, avšak během procesu zásadně neuspěl. Helfferichovi sice byla uložena malá pokuta, avšak soud konstatoval, že většina jeho tvrzení je v zásadě pravdivá, což vedlo k Erzbergerově rezignaci na post říšského ministra financí. V průběhu procesu navíc na Erzbergera proběhl první, neúspěšný, pokus o atentát.²⁹⁶ Po tomto fiasku se v očích nacionalistů z Erzbergera stal symbol zkorumpovaného politika odpovědného za „vrazení dýky do zad německého národa“ a přijetí pro vojenské kruhy potupných mírových podmínek stanovených ve Versailleské mírové smlouvě. Nenávist k tomuto politikovi v krajně pravicových kruzích vedla k tomu, že vysoce postavený člen extrémistické militaristické organizace Consul složené z německých veteránů I. světové války, a později rovněž vysoce postavený nacista, Manfred von Killinger vydal rozkaz k provedení atentátu na Erzbergera, který měli vykonat dva příslušníci organizace, Heinrich Tillessen a Heinrich Schulz.²⁹⁷ Atentát se odehrál 26. srpna 1921 a po jeho provedení oba atentátníci uprchli do Maďarska a později do Španělska, kde se začali skrývat ve snaze vyhnout se zatčení a následnému trestnímu řízení.²⁹⁸ Situace se pro uprchlíky změnila po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Dne 21. března 1933 bylo vyhlášeno nařízení říšského prezidenta o beztrestnosti, tedy vyhlášení amnestie na trestné činy spáchané dle díkce článku 1 tohoto nařízení „v zápase o národní obrození německého národa, při přípravě takového obrození, nebo v boji za zachování

294 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 61, s. 607. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771064p/f1.item>

295 FULDA, B., *Press and Politics in the Weimar Republic*. Oxford: Oxford University Press, c2009, ISBN: 978-0-19-954788-4, s. 46–49.

296 FULDA, B., c2009, *op. cit.*, s. 50–58.

297 ASMUSS, B., *Republik Ohne Chance? Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Berlin: Walter de Gruyter, c1994, ISBN: 3-11-014197-3, s. 311.

298 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*. *Op. cit.*[cit. 2020-03-18].

celistvosti německého území.²⁹⁹ Další články nařízení pak stanovovaly, že neskončená řízení ve věcech trestných činů dle článku 1 spáchaných před 21. březnem 1933 budou soudem zastavena na základě žádosti některé ze zúčastněných stran.³⁰⁰ Na základě výše uvedeného nařízení pak zemský soud v Offenburgu dne 1. dubna 1933 rozhodl o zastavení zahájeného trestního řízení proti oběma atentátníkům a Tillessen se následně vrátil do vlasti ze Španělska, kde se ukrýval pod falešným jménem.³⁰¹

Po skončení II. světové války byl Tillessen zadržen Američany a předán německým soudním orgánům s instrukcí, že řízení proti němu má být znovu otevřeno.³⁰² Američané argumentovali tím, že výše popsané nařízení, díky kterému se na Tillessena vztahovala amnestie, bylo zneplatněno zákonem Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 1, jako doplňkový právní předpis k předpisům výslovně zrušeným v tomto zákoně, a proto je možné řízení proti Tillessenovi obnovit.³⁰³ Zemský soud v Offenburgu však nepřijal tuto argumentaci, a naopak poukazoval na to, že nelze zneplatnit nařízení z roku 1933 a zároveň, že se na Tillessena nevztahuje ani doplňující ustanovení obsažené ve článku 2 zákona č. 1, které stanovovalo, že v řízení před soudem není možné aplikovat právní předpis, který by zvýhodňoval libovolnou osobu na základě její příslušnosti k NSDAP nebo k některé z organizací připojených či podléhajících NSDAP, s odůvodněním, že Tillessen i přes svou příslušnost ke krajní pravici nikdy členem NSDAP nebyl a nijak se ani nepodílel na její činnosti.³⁰⁴ Zemský soud rovněž nepřijal tezi, že by Tillessen měl být souzen pro zločiny proti lidskosti dle Zákona č. 10 s tím, že dle textu tohoto zákona je možné obžalované odsoudit jen za zločiny proti lidskosti spáchané v souvislosti s válečnými zločiny nebo zločiny proti míru, což dle názoru zemského soudu nebyl Tillessenův případ.³⁰⁵ Na základě výše uvedeného zemský soud rozhodl o tom, že není důvod řízení obnovovat, jelikož Tillessen nespáchal žádný zločin, za který by měl být souzen. Proti tomuto rozhodnutí se odvolala prokuratura k bádenskému vrchnímu zemskému soudu.³⁰⁶

Ten zaujal opačné stanovisko a argumentoval tak, že není možné prohlásit, že amnestie z roku 1933 je v případě Tillessena platná, a že se Tillessen dopustil svým jednáním zločinu

299 Článek 1 nařízení říšského prezidenta o beztrestnosti ze dne 21. března 1933 [online]. c1933, [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.verfassungen.de/de33-45/straffreiheit33.htm>

300 Články 3 a 5 nařízení říšského prezidenta o beztrestnosti ze dne 21. března 1933. *Op. cit.* [cit. 2020-03-18].

301 Úvodní řeč obžaloby ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 607.

302 Úvodní řeč obžaloby ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 607.

303 Článek 1 zákona Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 1 ze dne 20. září 1945 [online]. [cit. 2020-03-19]. Dostupné z:

<http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/omg1945n013/reference/history.omg1945n013.i0006.pdf>

304 Úvodní řeč obžaloby ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 608-609.

305 Úvodní řeč obžaloby ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 608.

306 Úvodní řeč obžaloby ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 608.

proti lidskosti, a proto musí být postaven před soud, jelikož dle názoru vrchního zemského soudu neplatí, že odpovědnost za zločiny proti lidskosti se vztahuje jen na zločiny spáchané v období nacistické hrůzovlády, ale i na zločiny, které nástup této hrůzovlády zapříčinily. Dle názoru soudu mezi tyto zločiny patřila i Erzbergerova vražda. Další argument soudu spočíval v tom, že sám Tillessen, ačkoliv nebyl členem nacistické strany, spáchal zločin z ideologických a politických důvodů shodujících se s hitlerismem, bezskrupulózním způsobem typickým pro Hitlerovy záškodníky a po činu a nástupu nacismu byl ochráněn před odpovědností nacistickým zákonodárstvím a bylo mu ze strany nacistického státu dokonce nabídnuto čestné členství v organizaci SA v hodnosti plukovníka a členství v NSDAP, což však nepřijal.³⁰⁷ Zemský soud v Offenburgu po tomto rozhodnutí vrchního zemského soudu sice znovu otevřel řízení proti Tillessenovi, avšak opět dospěl k závěru, že se na Tillessena vztahují ustanovení nařízení z roku 1933, a proto ho není možné odsoudit, načež bylo toto rozhodnutí předloženo 14. prosince 1946 obecným zmocněncem pro spravedlnost předloženo Obecnému tribunálu v Rastattu, jakožto nejvyššímu soudnímu orgánu ve francouzské okupační zóně Německa k revizi.³⁰⁸

Prokuratura, která se před Obecným tribunálem v Rastattu snažila o obnovu řízení s Tillessenem, se v zásadě ztotožnila s argumentací vrchního zemského soudu, a ještě jí dále rozšířila. Proti tvrzení, že Tillessen nikdy neměl formální vztah k NSDAP, a proto je možné na něj amnestijní ustanovení aplikovat, argumentovala tím způsobem, že pro to, aby bylo prokázáno že byl Tillessen zvýhodněn kvůli příslušnosti k nacistické straně nebo vztahu k nacistické ideologii postačuje právě to, že nacistické vedení Tillessenův čin spojilo s vlastní ideologií, a právě proto ho zahrnulo mezi osoby, kterých se týkala amnestie z roku 1933, přičemž není podstatné, jestli to byl Tillessenův záměr či nikoliv.³⁰⁹ Druhý argument prokuratury, který byl formulován ve spolupráci s německými profesory ústavního práva, spočíval v tom, že nařízení z roku 1933 bylo samo o sobě protiústavní, jelikož podle článku 49 Ústavy Výmarské republiky mohla být právní úprava zakotvující amnestii přijata pouze ve formě říšského zákona přijatého Říšským sněmem,³¹⁰ což se v případě amnestie z roku 1933 nestalo, a proto měl rozhodující soud zkoumat ústavnost a soulad s tehdy platným právním řádem i přesto, že nacisté nařízení o amnestii nazývali právním předpisem vyšší, ústavní, právní síly.³¹¹ V neposlední řadě prokuratura rovněž argumentovala tím, že zemský soud v Offenburgu odmítl posoudit soulad

307 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*, *op. cit.*, s. 609.

308 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*, *op. cit.*, s. 609.

309 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*, *op. cit.*, s. 609.

310 Článek 49 Ústavy Výmarské republiky ze dne 11. srpna 1919 [online]. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.zum.de/psm/weimar/weimar_vve.php#Third%20Chapter

311 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen ze dne 14. prosince 1946*, *op. cit.*, s. 610–611.

nařízení o amnestii s obecnými právními zásadami, ačkoliv takové posouzení bylo dle názoru prokuratury hluboce zakořeněné v německé doktríně a odmítání takové interpretace aplikovaných právních předpisů se dělo pouze v době nacistické vlády, kdy soudy přišly o svou nezávislost a sloužily nacistické ideologii.³¹²

Obecný tribunál se v zásadě ztotožnil s argumenty prokuratury a rozhodl tak, že zemský soud v Offenburgu svým rozhodnutím porušil ustanovení Zákona č. 1 a jeho rozhodnutí se rovněž přičilo obecným právním zásadám, a proto bude jeho rozhodnutí zrušeno a věc přikázána jinému soudu (zemskému soudu v Kostnici) k rozhodnutí.³¹³ Tribunál konstatoval, že Erzbergerova vražda pomohla k německému národnímu obrození pouze v tom případě, že německé národní obrození je chápáno jako násilný vzestup nacistické ideologie, a proto se na jejího pachatele musí vztahovat ustanovení obsažené v Zákoně č. 1, nehledě na to, že nelze mít za prokázané, že Tillesen skutečně neměl žádný vztah k nacistické straně, a aplikace nařízení o amnestii je proto vyloučena.³¹⁴ Obecný tribunál rovněž rozhodl, že zemský soud v Offenburgu pochybil, když vyloučil aplikaci Zákona č. 10 a odmítl Tillesena obvinít ze zločinů proti lidskosti, jelikož dle jeho názoru Zákon č. 10 nevyžaduje, aby zločiny proti lidskosti měly vztah k válečným zločinům nebo zločinům proti míru.³¹⁵ V neposlední řadě soud judikoval, že nařízení z roku 1933 bylo skutečně protiústavní, jak tvrdila prokuratura.³¹⁶

V návaznosti na toto rozhodnutí zemský soud v Kostnici projednal celou věc znovu, shledal Tillessena vinným z vraždy a pokusu o vraždu dle německého trestního zákoníku a ze zločinu proti lidskosti dle Zákona č. 10 a odsoudil ho k dvanácti letům nucených prací.³¹⁷ V rámci Tillessenova procesu tak francouzské okupační soudní orgány, které působily jako orgány revizní, zaujaly neobvyklá a pokroková stanoviska k otázce odpovědnosti za zločiny proti lidskosti v porovnání s jinými zónovými procesy, když připustily, že odpovědnost za zločiny proti lidskosti nemusí být omezena pouze na zločiny bezprostředně související s válečnými zločiny a zločiny proti míru, díky čemuž tento proces získal na historickém významu. Zároveň je však nutné podotknout, že Zákon č. 10 dával díky přihlášení se k Moskevské deklaraci a Londýnské dohodě celkem jasně najevo, že v jeho osobní působnosti

312 Úvodní řeč obžaloby ve věci *Francie vs. Heinrich Tillessen* ze dne 14. prosince 1946, *op. cit.*, s. 611.

313 *Rozsudek Obecného tribunálu ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen* ze dne 6. ledna 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 61, s. 625. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771064p/f1.item>

314 *Rozsudek Obecného tribunálu ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen* ze dne 6. ledna 1947, *op. cit.*, s. 623.

315 *Rozsudek Obecného tribunálu ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen* ze dne 6. ledna 1947, *op. cit.*, s. 620, 623–624.

316 *Rozsudek Obecného tribunálu ve věci Francie vs. Heinrich Tillessen* ze dne 6. ledna 1947, *op. cit.*, s. 624–625.

317 PENDARIES, Y., c1995, *op. cit.*, s. 94–95.

mají být zločinci evropské části Osy a je otázkou, zdali bylo možné Tillessena takto klasifikovat.

4.4. Proces s představiteli koncernu Röchling

Proces s Hermannem Röchlingem a dalšími představiteli koncernu Röchling byl pro francouzskou veřejnost jedním z nejvýznamnějších procesů, který se měl ve francouzské okupační zóně Německa odehrát především díky samotné osobnosti Hermanna Röchlinga, kterého Francouzi vnímali jako symbol německé agrese, rozpínavosti a vykořisťování a jednoho z nejvýznamnějších nepřátel Francie, což bylo podpořeno i tím, že, jak již bylo uvedeno výše, sárský magnát byl v hledáčku francouzských soudních orgánů již po konci I. světové války a v meziválečném období neúnavně agitoval a podkopával francouzské zájmy v Sársku. Po ztroskotání snah o druhý proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem s nacistickými průmyslníky, se francouzští vládní představitelé rozhodli ve své okupační zóně uskutečnit proces samostatně. Rozhodnutí uskutečnit proces na území okupační zóny s sebou neslo určité komplikace, jelikož koncern Röchling se mezi sárským obyvatelstvem těšil značné popularitě díky dobrým pracovním podmínkám, které jeho zaměstnanci měli i během válečných let, a zahájení trestního stíhání proti představitelům koncernu vyvolalo vlnu nevole.³¹⁸ Za Röchlinga a ostatní obžalované se postavili dokonce i sárští komunisté, což byl v případě procesů s průmyslovými magnáty značně neobvyklý jev.³¹⁹ Pro širší kontext je třeba rovněž uvést, že Röchlingův proces probíhal prakticky paralelně s procesy s dalšími nacistickými průmyslníky, které byly součástí *následných norimberských procesů*, a tyto typově podobné procesy se proto do značné míry vzájemně ovlivňovaly (Röchlingovu procesu je někdy přezdíváno *13. následný norimberský proces*).³²⁰

Dle plánů obžaloby měl být kromě Hermanna Röchlinga obžalován rovněž jeho synovec Ernst Röchling a jeho zeť Hans-Lothar von Gemmingen-Hornberg, členové správní rady koncernu a Wilhelm Rodenhauser a Albert Meier, ředitelé Völklingenských železáren, které tvořily jádro koncernu.³²¹ Určitý problém pro důvěryhodnost celého procesu představoval vysoký věk hlavního obžalovaného, Hermanna Röchlinga, kterému bylo v době zahájení procesu

318 Röchlingův proces byl zahájen až na začátku roku 1948, tedy těsně poté, co Sársko administrativně opustilo francouzskou okupační zónu Německa a stalo se protektorátem přidruženým k Francii. Pro Francouze proto představovalo veřejné mínění sárských obyvatel klíčovou otázku.

319 LONG, B., c2015, *op. cit.*, s. 44.

320 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 469–470.

321 BONNARD, D., *Kriegsprofiteure vor Gericht: Der Fall Röchling*. In: VON LINGEN, K. – GESTWA, K. (eds.), *Zwangsarbeit als Kriegressource in Europa und Asien*. Paderborn:Verlag Ferdinand Schöningh, c2014, ISBN: 978-3-506-77727-0, s. 395.

75 let. Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že soudní senát, který měl ve věci rozhodovat, nebyl složen z pěti soudců (což sice byl pouze minimální počet soudců, kteří měli ve zvlášť závažných věcech dle procesních předpisů rozhodovat, avšak dle ustálené praxe ve většině zvlášť závažných procesů rozhodovalo právě pět soudců a výjimečně soudců více), ale ze soudců sedmi. Kromě tří profesionálních soudců a dvou soudců vykonávajících jinou profesi (vyšší námořní důstojník a profesor práva, který sloužil jako právní poradce pro vojenského guvernéra zóny, generála Koeniga), kteří měli francouzské občanství, v senátu zasedali rovněž zástupci Nizozemska a Belgie.³²²

Původní obžaloba vinila všechny obžalované ze zločinů proti míru, lidskosti a válečných zločinů ve smyslu Zákona č. 10, kterých se měli dopustit tím, že a) podporovali přípravu a provedení útočné války a přispívali na ni ve snaze zvýšit válečný potenciál Německa; b) pomáhali ekonomicky zotročit obsazené státy; c) účastnili se soustavného plenění a zabírání veřejného i soukromého majetku na porobených územích; e) pod nátlakem zaměstnávali cizí státní příslušníky, válečné zajatce a osoby násilně deportované, které byly vystaveny špatnému zacházení buď z rozkazu nebo se souhlasem obžalovaných. V případě Hermanna Röchlinga obžaloba rovněž uváděla, že podporoval a prosazoval deportace občanů obsazených států s cílem využít jejich nucenou práci nebo je donutit k tomu, aby bojovali proti své vlasti nebo jiným stranám bojujícím proti Německu.³²³ Obžaloba byla zasazena do širšího rámce a zevrubně popisovala roli průmyslových vůdců v Hitlerově vzestupu a v následném válečném úsilí nacistického Německa, kterou prokuratura dávala do souvislosti s naplňováním nacistických teorií o potřebě „životního prostoru“ (*Lebensraum*), které byly realizovány pomocí agrese a ekonomické rozpínivosti.³²⁴ V další části obžaloby byla tato obecná charakteristika s nacisty kolaborujícího průmyslového sektoru vztažena na konkrétní činy Hermanna Röchlinga a ostatních obžalovaných.³²⁵

Již v průběhu řízení však došlo k modifikaci, jelikož prokurátor stáhl obžalobu všech obžalovaných s výjimkou Hermanna Röchlinga v bodě týkajícím se zločinů proti míru

322 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 471–472.

323 *Obžaloba ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* C1950, *op. cit.*, s. 1072–1074.

324 *Obžaloba ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1061–1065.

325 *Obžaloba ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1066–1072.

a v závěrečné řeči v případě těchto obžalovaných bylo rovněž vypuštěno obvinění ze zločinů proti lidskosti.³²⁶ Obhajoba se v průběhu řízení pokoušela zpochybnit legalitu celého procesu. Jedním argumentem bylo tvrzení, že účast belgického a nizozemského soudce odporuje ustanovení Zákona č. 10, druhým pak skutečnost, že všichni obžalovaní, jakožto sárští občané, jsou od prosince 1947 občany Sárského protektorátu, a proto nepodléhají jurisdikci soudů ve francouzské okupační zóně Německa a mohou být souzeni pouze před soudy Sárského protektorátu.³²⁷ Tribunál ani jeden z těchto argumentů nepřijal, což nelze považovat za nijak překvapivé. Ze Zákona č. 10 se nedá nijak dovodit to, že by funkci soudce v procesech dle tohoto zákona mohli vykonávat pouze státní příslušníci signatářů tohoto zákona, a rovněž tvrzení o sárském občanství se v daném případě jeví jako účelová snaha využívající situace, kterou Zákon č. 10 nemohl předvídat. Před Tribunálem neuspělo ani tvrzení, že zdravotní stav a pokročilý věk Hermanna Röchlinga vylučují jeho procesní způsobilost, ani stížnosti obhajoby, že nemá dostatečný přístup k dokumentům, na které se obžaloba odvolává.³²⁸ Obhajoba stavěla převážně na tom, že Röchling, ač v kontaktu s nacistickými špičkami odpovědnými za ekonomiku nacistického Německa, Göringem a Speerem, nebyl obeznámen s tajnými plány přípravy války a jejich příkazy přijímal ze strachu o vlastní bezpečnost.³²⁹ V řízení bylo spíše odkazováno na listinné důkazy, svědeckých výpovědí bylo poměrně málo, jednak proto, že francouzští průmyslníci, kteří připadali v úvahu jako svědkové obžaloby odmítali svědčit proti bývalým obchodním partnerům, a zároveň z toho důvodu, že špičky nacistického režimu, které mohly přicházet v úvahu jako svědkové obhajoby, nemohly být předvolány ze zřejmých důvodů (hlavní osobou odpovědnou za styk mezi nacistickým vedením a průmyslovou scénou byl již zesnulý Hermann Göring).³³⁰ Ve své závěrečné řeči Hermann Röchling prohlásil, že, ačkoliv své jednání nepovažuje za zločinné, přijímá odpovědnost za činy spoluobžalovaných, jelikož ty byly vykonány na základě jeho pokynů a požadavků.³³¹

Tribunál ve věci rozhodl na konci června 1948, přičemž vzal v potaz argumenty prokuratury, ale i některé argumenty obhajoby. V případě Hermanna Röchlinga tribunál konstatoval, že obžalovaný se sice v letech 1936 a 1937 účastnil konferencí organizovaných Göringem, na kterých byla přijata opatření vedoucí k znovuvyzbrojování Německa, avšak

326 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1076.

327 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 476.

328 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 477.

329 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 482.

330 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 478.

331 BERGER, F. – JOLY, H. In: PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 478.

prokuratura neprokázala, že se rovněž účastnil tajných jednání, na kterých Göring projekt znovuvyzbrojování představil, nehledě na to, že, v souladu s rozsudkem Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku, i kdyby byl srozuměn se znovuvyzbrojováním a aktivně se ho účastnil, nelze automaticky předpokládat, že si byl vědom toho, že účelem znovuvyzbrojování je příprava útočné války, a proto ho v tomto bodě spadajícím pod zločiny proti míru nelze shledat vinným.³³² Odlišná však byla situace v žalobním bodě týkajícím se vedení útočné války. Tribunál konstatoval, že Röchlingova činnost v Německu i na porobených územích vedla k zvýšení výroby oceli a posílení německého zbrojního průmyslu, a tedy i německého válečného úsilí, a to v situaci, kdy bylo zcela patrné, že nacistické Německo využívá svojí vojenskou sílu k vedení agresivní, útočné války. Röchling byl proto shledán vinným ze zločinu proti míru spočívajícím ve vedení útočné války.³³³ Tímto dílčím rozhodnutím se Röchlingův proces značně odlišil od procesů s průmyslníky v americké okupační zóně Německa, jelikož Američanům se v žádném ze tří hlavních průmyslových procesů nepodařilo obžalované usvědčit ze zločinů proti míru a Röchlingův rozsudek je proto unikátní, protože jde o první případ, kdy byla osoba ze soukromé podnikatelské sféry odsouzena za zločiny proti míru (i přesto, že Röchling zastával jisté veřejné funkce spojené s dohledem nad těžebním a ocelářským průmyslem). Rovněž v žalobních bodech týkajících se válečných zločinů spočívajících v plundrování soukromého i veřejného majetku a nerostných zdrojů na územích obsazených států a využívání nucené práce válečných zajatců a civilního obyvatelstva obsazených států v nelidských podmínkách byl Röchling shledán vinným. Tribunál sice připustil, že Röchling nenařídil vytvoření těchto nelidských podmínek, avšak neučinil dostatek pro to, aby je zlepšil, a nelze akceptovat jeho obhajobu, že si jich nebyl vědom, jelikož to bylo jeho povinností.³³⁴ Tribunál však jako polehčující skutečnost připustil, že Röchling v několika případech nezištně zajistil propuštění některých Francouzů zadržených gestapem a zasloužil se o omilostnění několika osob, které měly být popraveny, a rovněž vzal v úvahu Röchlingův pokročilý věk a odsoudil ho k trestu sedmi let odnětí svobody.³³⁵ V případě Ernsta Röchlinga a

332 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1076–1078.

333 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1078–1079.

334 BISHOP, W., W., *The Case Against Hermann Röchling and Others.* *The American Journal of International Law.* c1998, roč. 43, č. 1, s. 191–192.

Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 1080–1088.

335 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948.* In: *Trials of War Criminals*

Alberta Maiera tribunál konstatoval, že ani jeden z mužů svým jednáním nevybočil zločinným způsobem z výkonu své funkce v koncernu Röchling, a v případě Ernsta Röchlinga lze rovněž vysledovat jeho antinacistické vystupování, a proto je není možné uznat vinnými v žádném z žalobních bodů.³³⁶ Hans-Lothar von Gemmingen-Hornberg a Wilhelm Rodenhauser byli shledáni vinnými z válečných zločinů spočívajících ve využívání nucené práce ve zcela neuspokojivých a tristních pracovních a hygienických podmínkách s odůvodněním, že ačkoliv tyto podmínky přímo nezapříčinili, byli si jich vědomi a nepodnikli nic k jejich vylepšení, za což byli oba odsouzeni k tříletému trestu odnětí svobody.³³⁷

Tímto rozsudkem však nebylo celé řízení skončeno, jelikož prokuratura i obhájci odsouzených se proti němu odvolali. Vyšší tribunál, který v mezidobě nahradil Obecný tribunál na základě nařízení č. 177, rozhodující jako odvolací instance se v otázce zločinů proti míru Hermanna Röchlinga spočívajících ve vedení útočné války odchýlil od původního rozsudku a konstatoval, že Röchling sice zastával vysoké funkce a v zásadě řídil ocelářský průmysl celého Německa a obsazených států a díky tomu přispíval k německému válečnému úsilí, avšak nedá se říci, že by se tímto podílel na vedení útočné války, i s ohledem na to, že tyto vysoké funkce zastával až po vypuknutí všech německých útočných válek, a na to, že při procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem byl v bodě týkajícím se zločinů proti míru spočívajících ve vedení útočné války zproštěn obžaloby i Albert Speer, který, jakožto říšský ministr zbrojního a válečného průmyslu, byl za vedení nacistické útočné války více zodpovědný než ocelářský magnát, a proto byl Röchling v rozsudku odvolacího tribunálu zproštěn viny v tomto žalobním bodě.³³⁸ Na druhou stranu tribunál zdůraznil válečné zločiny hospodářské povahy, kterých se Hermann Röchling dopustil. Zároveň Vyšší tribunál konstatoval, na rozdíl od tribunálu, který rozhodoval v první instanci, že Ernst Röchling se na těchto zločinech svého strýce minimálně podílel, byl plně obeznámen s jejich povahou, a proto jej není možné shledat nevinným.³³⁹ V rozsudku odvolací instance byla rovněž zdůrazněna role většiny obžalovaných,

before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV. c1950, op. cit., s. 1089, 1096.

336 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV. c1950, op. cit., s. 1089–1091, 1093.*

337 *Rozsudek ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 30. června 1948. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV. c1950, op. cit., s. 1091–1095, 1097.*

338 *Rozsudek Vyššího tribunálu jakožto odvolacího soudu ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. ledna 1949. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV. c1950, op. cit., s. 1108–1109.*

339 *Rozsudek Vyššího tribunálu jakožto odvolacího soudu ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. ledna 1949. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10,*

s výjimkou Maiera, na vykořisťování nuceně pracujících z obsazených států, a oproti původnímu rozsudku byly doplněny konkrétní případy.³⁴⁰ Rozsudek vydaný v odvolacím řízení byl přísnější než prvoinstanční rozsudek. Hermann Röchling byl sice shledán nevinným v žalobním bodě týkajícím se zločinů proti míru, avšak za své válečné zločiny byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 10 let, propadnutí celého svého majetku a ztrátě občanských práv. Ernst Röchling byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 5 let a rovněž k propadnutí celého svého majetku a ztrátě občanských práv. Hansi-Lotharovi von Gemmingen-Hornberg bylo k původnímu trestu odnětí svobody na tři roky uloženo propadnutí poloviny majetku a rovněž byl odsouzen ke ztrátě občanských práv. V případě Rodenhausera a Maiera bylo zachováno rozhodnutí tribunálu vydané v prvním stupni.³⁴¹

Hermann Röchling ani Ernst Röchling nevykonali celý trest, ke kterému byli odsouzeni. Již v roce 1951 byli díky přímluvám svých kolegů propuštěni výměnou za příslib, že Hermann Röchling nadobro opustí Sársko a nikdy více se tam nevrátí.³⁴² I přes své vykázání ze Sárska, zůstal Hermann Röchling populární figurou, jak v oblasti, tak v celém Německu, a Francouzům se nikdy nepodařilo odstranit jeho vliv v Sársku. V letech 1952 a 1953 mu byly krátce po sobě uděleny Prsten Wenera von Siemense a Medaile Rudolfa Diesela, dvě z nejvyšších německých vyznamenání, které je možné získat na poli vědy a techniky.³⁴³ I přes ztrátu osobního majetku patřily závody ve Völklingenu formálně rodině Röchling a francouzská vláda je měla pouze v nucené správě, ačkoliv stála o to, aby na ni plně přešla vlastnická práva, díky čemuž měl být nadobro odstraněn vliv Röchlingů, což mělo napomoci permanentnímu připojení Sárska ke Francii.³⁴⁴ V roce 1955 došlo ke změně vlastnictví, jelikož vlády Francie a Spolkové republiky Německo společně odkoupily od Röchlingů závody za částku 200 milionů švýcarských franků, což však paradoxně posílilo odpor sárského obyvatelstva proti francouzské správě, jelikož

Volume XIV. c1950, *op. cit.*, s. 1111–1123.

340 Rozsudek Vvyššího tribunálu jakožto odvolacího soudu ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. ledna 1949. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10*, Volume XIV. c1950, *op. cit.*, s. 1125–1139.

341 Rozsudek Vvyššího tribunálu jakožto odvolacího soudu ve věci Francie vs. Hermann Röchling et al. ze dne 25. ledna 1949. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10*, Volume XIV. c1950, *op. cit.*, s. 1142.

342 KILLY, W. – VIERHAUS, R. (eds.), *Dictionary of German Biography. Volume 8: Plett Schmidseher*. Mnichov: K.G. Saur, c2005, ISBN: 3-598-23298-5, s. 371.

BLAYNE, T., *Hitlerovi inženýři: Fritz Todt a Albert Speer. Hlavní stavitelé Třetí říše*. Praha: Grada Publishing, c2015, ISBN: 978-80-247-5513-7, s. 180.

343 AUTOR NEZNÁMÝ, *Alle Träger der Dieselmedaillen* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://dieselmedaille.de/dieselmedaille/medallientrager/>

AUTOR NEZNÁMÝ, *Hermann Röchling – Ringträger 1952* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://siemens-ring.de/portfolio_page/hermann-roechling/

344 LONG, B., c2015, *op. cit.*, s. 198–199.

se rozšířila teorie o tom, že Röchlingové byli k prodeji donuceni, a to za výrazně nižší částku než kolik činila reálná hodnota závodů.³⁴⁵ V srpnu 1955 zemřel Hermann Röchling a jeho smrt byla využita v kampani před referendem o přijetí statusu Sárska jako nezávislého subjektu spojeného v hospodářské unii s Francií pod záštitou Západoevropské unie odpůrci tohoto návrhu, kteří Röchlinga prezentovali jako mučedníka, který se stal obětí francouzského ekonomického útlaku a kterému puklo srdce žalem nad ztrátou rodinného koncernu.³⁴⁶ Odpůrci francouzského návrhu nakonec zvítězili, návrh byl v sárském referendu odmítnout 67,71 % hlasujících, což vedlo k tomu, že Sársko bylo v roce 1956 připojeno k Spolkové republice Německo.³⁴⁷ Příslovečný poslední hřebíček do rakve francouzských snah o posílení vlivu v Sársku pak představovala skutečnost, že v roce 1956 se závody ve Völklingenu vrátily do vlastnictví rodiny Röchlingů.³⁴⁸

Röchlingův proces byl patrně nejzásadnějším procesem, který se ve francouzské okupační zóně Německa odehrál. Může se zdát, že Röchlingův proces byl silně politicky ovlivněn, a proto znevěrohodněn, avšak dle mého názoru nelze takový závěr bez dalšího přijmout. Z dostupných dokumentů o průběhu soudního řízení se nedá vysledovat, že by byl rastattský tribunál vůči obžalovaným nějak zvláště zaujat nebo rozhodoval tendenčně, a podobné závěry nelze vyvodit ani při srovnání s obdobnými procesy, které se konaly v americké okupační zóně Německa. Je sice pravdou, že následný vývoj v Sársku, propuštění obou Röchlingů výměnou za omezení jejich vlivu a spory o závody ve Völklingenu působí poměrně sporně, avšak tento vývoj je třeba důrazně oddělit od samotného procesu a rozsudku, které i v dnešní době podávají poměrně přesvědčivé svědectví o podílu koncernu Röchling na nacistických zločinech.

I po skončení Röchlingova procesu ve francouzské okupační zóně Německa dále probíhaly procesy s nacistickými válečnými zločinci, a to jak před německými soudy, tak před francouzskými tribunály. Dá se říci, že v kontextu poválečné politiky procesů s nacistickými zločinci představoval francouzský přístup pravý opak přístupu britského. Francouzi se snažili realizovat patrně nejambicióznější projekt ze všech čtyř okupačních zón. Francie v zásadě

345 AUTOR NEZNÁMÝ, Causes and Consequences of the Plebiscite in the Saar. *The World Today*. c1955, roč. 11, č. 12, s. 533.

346 AUTOR NEZNÁMÝ, Causes and Consequences of the Plebiscite in the Saar. c1955, *op. cit.* s. 533.

347 *Výsledky sárského referenda o statusu Sárska ze dne 23. října 1955* [online]. c1955, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.cvce.eu/en/obj/results_of_the_referendum_on_the_saar_statute_23_october_1955-en-26859090-52d0-4850-9019-92748182042a.html

348 AUTOR NEZNÁMÝ, *Die Röchlings und die Völklinger Hütte: The Post War period and the Economic Miracle* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.voelklinger-huette.org/en/die-roechlings-und-die-voelklinger-huette/die-nachkriegszeit/>

odmítla jít cestou ad hoc vojenských tribunálů, a místo toho se na okupovaném území pokusila vytvořit vlastní sofistikovanou síť soudních orgánů, jejichž jurisdikce se neomezovala pouze na procesy s válečnými zločinci, ale pronikala i do běžné soudní činnosti německých soudů, přičemž tyto francouzské orgány v zásadě působily jako soudy vyšší instance v řízeních o opravných prostředcích podaných proti rozhodnutím německých orgánů. Tento přístup se dá do určité míry vysvětlit snahou o posílení vlivu na okupovaném území a, v ideálním případě, o připojení některých německých hraničních území k Francii. Výše uvedené však paradoxně nakonec vedlo k pravému opaku. Opakované francouzské intervence prohloubily odpor německého obyvatelstva vůči okupační mocnosti a v konečném výsledku posílily snahy o znovusjednocení samostatného Západního Německa. Ve vztahu k teorii procesů s válečnými zločinci je však nutné tyto francouzské snahy kvitovat, jelikož díky nim byl ve francouzské okupační zóně Německa přijat veskrze moderní přístup, který omezoval strohou vojenskost, kterou se vyznačovala většina procesů v ostatních okupačních zónách, zavedl moderní procesní instituty známé z kontinentálního vnitrostátního trestního práva procesního, a dá se říci, že do určité míry předběhl svou dobu. I přes jistou, výše naznačenou, přehnanou horlivost, je nutné francouzský procesní program hodnotit kladně a vyzdvihnout snahu o co možná nejspravedlivější soudní řízení, odmítnutí principu kolektivní viny, a naopak zajištění individualizovaného přístupu k jednotlivým obžalovaným, a to i v procesech s větším množstvím obžalovaných.

5. Procesy v americké okupační zóně Německa

5.1. Obecně

Při analýze procesů v americké okupační zóně Německa je třeba hned na začátku zdůraznit skutečnost, že v této zóně existovala jistá procesní dvojkolejnost. Na jedné straně stály procesy, při kterých byla posuzována vina: a) personálu mnoha hlavních koncentračních táborů (například Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Nordhausen, Mühldorf či Flossenbürg);³⁴⁹ b) personálu menších, pobočných, koncentračních táborů patřících do sítě některého z výše uvedených koncentračních táborů; c) zaměstnanců lékařských zařízení určených k likvidaci duševně nemocných, fyzicky postižených nebo jinak hendikepovaných osob v rámci nacistické vyhlazovací Akce T4; d) německých vojáků a dalších osob odpovědných za válečné zločiny spáchané během bojů; e) civilních osob (a v některých případech i vojáků) odpovědných za vraždění a mučení sestřelených spojeneckých letců.³⁵⁰ Tato řízení byla koncentrována v sérii známé jako procesy v Dachau, pojmenované podle místa, kde se tyto procesy odehrávaly. Ze symbolických důvodů byl zvolen areál bývalého koncentračního tábora Dachau. Tyto procesy se vyznačovaly striktním vojenským charakterem, ne nepodobným procesům v britské okupační zóně Německa. Druhou větev amerického procesního programu pak tvořily *následné norimberské procesy*, tedy série 12 následných procesů, které přímo navazovaly na proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem v Norimberku a při kterých byla posuzována vina prominentních představitelů nacistického státu zejména z řad průmyslníků, politiků, generality, právníků, lékařů a vedení SS.³⁵¹ Tyto procesy sice rovněž měly základ ve vojenském soudnictví, avšak průběh jednotlivých řízení se nejvíce podobal právě řízení před Mezinárodním vojenským soudním dvorem. Z důvodu značné odlišnosti těchto dvou procesních větví (jeden z amerických prokurátorů, kteří se podíleli na *následných norimberských procesech*, Benjamin Ferencz, se k této problematice vyjádřil ve smyslu, že srovnávat tyto procesy by nebylo srovnáváním jablek s hruškami, ale jablek s nákladňáky)³⁵² je analýza procesů v americké okupační zóně Německa rozdělena do dvou samostatných podkapitol. Jako první jsou, z důvodu dřívějšího zahájení,

349 HILTON, F., O., *Obvinění z Dachau: Životní příběhy ze svědeckých výpovědí a procesů s válečnými zločinci*. Praha: Academia, c2019, ISBN: 978-80-200-2951-5, s. 18.

350 AUTOR NEZNÁMÝ, *The „Dachau Trials“ by US Army Courts in Europe 1945–1948* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://www.expostfacto.nl/dtrr/dtrrintro.html>

351 WEINKE, A., *Die Nürnberger Prozesse*. Mnichov: C. H. Beck Verlag, c2015, ISBN: 978-3-406-53604-5, s. 61–62.

352 JARDIM, T., *Mauthausenský proces: Americká vojenská justice v Německu*. Praha: Academia, c2014, ISBN: 978-80-200-2336-0, s. 31.

analyzovány procesy v Dachau a jim podobné procesy.

5.2. Procesní program v Dachau

5.2.1. Obecná charakteristika procesů v Dachau a obdobných procesů

Procesy v Dachau a jim podobné procesy byly zahajovány na základě direktivy č. 1023/10 vydané společně vrchními veliteli generálních štábů spojeneckých armád v Německu, o identifikaci a zadržení osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů nebo jiných přečinů a procesech s některými z nich, která stanovila mimo jiné pravomoc jednotlivých vrchních velitelů ustanovit vojenské soudy příslušné k vedení procesů s osobami podezřelými ze spáchání válečných nebo obdobných zločinů spočívajících v porušení válečného práva a zvyklostí, které v rámci nacistické hierarchie nezastávaly vysokou politickou, vojenskou nebo občanskou funkci.³⁵³ Tuto pravomoc pak vrchní velitel generálního štábu amerických armád v Evropě delegoval na velícího generála Třetí americké armády usazené v Bavorsku a velícího generála Sedmé americké armády usazené v Hesensku s tím, že chystané procesy před vojenskými soudy mají být koncentrovány v areálu bývalého koncentračního tábora v Dachau a v Ludwigsburgu. Zmocnění pro velitele Sedmé armády však bylo v říjnu 1946 zrušeno ve snaze koncentrovat všechny procesy na jedno místo.³⁵⁴ K provedení procesů zmíněných v této direktivě pak měla být přijata spravedlivá, jednoduchá procesní pravidla umožňující konat rychlé procesy nezátížené zbytečnými technikáliemi.³⁵⁵

Procesní úprava přijatá pro procesy v Dachau a obdobné procesy se může jevit jako poměrně roztržštěná. Úprava z léta 1945 předpokládala, že obvinění budou souzeni před americkými vojenskými soudními komisemi složenými minimálně ze tří pověřených amerických důstojníků, kteří měli rozhodovat alespoň dvou třetinovou většinou, přičemž jejich rozhodnutí měl potvrdit důstojník, který komisi ustanovil (respektive v té době velící důstojník), a v případě rozsudků odsuzujících k trestu smrti navíc velitel daného operačního prostoru či jím pověřený zástupce.³⁵⁶ Obecná procesní pravidla byla stanovena značně volně a ponechávala široký prostor pro uvážení dané vojenské komise. Vojenské komise mohly přijmout taková procesní pravidla, která měla zajistit spravedlivý proces s tím, že jako inspiraci, nikoliv však jako

353 *Společná direktiva vrchních velitelů generálních štábů spojeneckých armád v Německu č. 1023/10, o identifikaci a zadržení osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů nebo jiných přečinů a procesech s některými z nich, ze dne 8. července 1945* [online]. [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtjcs.asp#anapab>

354 DUNPHY, J., J., *Unsung Heroes of the Dachau Trials: The Investigative Work of the U.S. Army 7708 War Crimes Group, 1945–1947*. Jefferson: McFarland & Company Publishers, c2019, ISBN: 978-1-4766-3337-4, s. 26.

355 *Společná direktiva vrchních velitelů generálních štábů spojeneckých armád v Německu č. 1023/10, o identifikaci a zadržení osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů nebo jiných přečinů a procesech s některými z nich, ze dne 8. července 1945. Op. cit.*, [cit. 2020-04-03].

závazná pravidla, měla využívat procesní pravidla obecných amerických vojenských soudů.³⁵⁷ Obdobná volnost panovala i v otázce přípustných důkazních prostředků. Pokyny stanovovaly pouze to, že jako důkaz je možné připustit cokoliv, co má dle názoru předsedy komise informační hodnotu pro rozumného člověka.³⁵⁸ Pokyny přiznávaly ve velmi omezené formě i určitá procesní práva obžalovaným, konkrétně právo na to, aby byl jednání komise přítomen tlumočnick do řeči obžalovaného (a to pouze v případě, že o to obžalovaný projeví zájem), a rovněž právo obžalovaného uplatňovat námitky, které komise měla vyslechnout, aby byl zajištěn spravedlivý proces. Řízení mělo být, vyjma odůvodněných případů, veřejné. Naopak obžalovaní neměli právo podat opravný prostředek a rozsudek tak mohl být zrušen nebo udělený trest zmírněn jen na základě uvážení důstojníka, který měl rozsudek potvrdit.³⁵⁹

Procesy se před vojenskými soudními komisemi však odehrávaly především na začátku amerického programu a s postupem času byly vytlačeny procesy před americkými obecnými soudy vojenské vlády.³⁶⁰ Pravidla pro činnost těchto soudů byla obsažena v manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech. Dle tohoto manuálu měly být obecné soudy vojenské vlády složeny minimálně z pěti členů-důstojníků, přičemž důstojník s nejvyšší hodností měl být prezidentem soudu, který měl v případě shody hlasů při rozhodovací činnosti soudu rozhodující slovo, a hlasování mělo probíhat tak, že nejdříve hlasovali členové soudního senátu s nejnižší hodností.³⁶¹ Rovněž bylo stanoveno, že vojenským prokurátorem při procesech u těchto soudů nemusí být pouze armádní důstojník, ale rovněž i pověřený právník-civilista, obhájcem pak mohl být libovolný právník, kterému zastupování před soudními orgány nebylo přímo zakázáno vojenskou vládou.³⁶² Co se týče důkazních prostředků, byla přijata podobně volná pravidla jako ve výše zmíněných pokynech, avšak toto legislativní rozhodnutí bylo více odůvodněno. V první řadě bylo potvrzeno pravidlo obsažené v pokynech o tom, že jako důkazní prostředek je možné připustit „cokoliv, co má informační hodnotu

356 *Dopis s pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Východního a Západního vojenského obvodu ze dne 25. srpna 1945. 250.4 JAG-AGO.* In: STRAIGHT, C., E., *Závěrečná zpráva zástupce vrchního vojenského prokurátora v Evropě pro válečné zločiny; červen 1944 – srpen 1948*, c1948, s. 161. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/report-deputy-JA-war-crimes.pdf

357 *Dopis s pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Východního a Západního vojenského obvodu ze dne 25. srpna 1945. 250.4 JAG-AGO.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 161–162.

358 *Dopis s pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Východního a Západního vojenského obvodu ze dne 25. srpna 1945. 250.4 JAG-AGO.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 162.

359 *Dopis s pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Východního a Západního vojenského obvodu ze dne 25. srpna 1945. 250.4 JAG-AGO.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 163–164.

360 STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 46.

361 *Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech ze dne 15. července 1946.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 167–168, 172.

362 *Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech ze dne 15. července 1946.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 170–171.

pro rozumného člověka“. Toto pravidlo se nepříčilo ustanovením amerických právních předpisů pro oblast armády, protože, jak bylo judikováno v závěru řízení USA vs. Tomojuki Jamašita, osoby obviněné ze spáchání válečných zločinů nelze považovat za subjekty vojenského práva a nejsou oprávněny požívat výhod garantovaných těmto subjektům.³⁶³ Rovněž bylo zakotveno, že nelze aplikovat pravidla dokazování používané před britskými a americkými polními soudy, a tudíž je možné přes soudem použít jakýkoliv důkazní prostředek, který může přispět k odhalení pravdy, avšak přednostně by měly být použity dostupné důkazní prostředky, které dokazovanou skutečnost dosvědčují nejlépe.³⁶⁴ Obecně měly soudy připouštět ústní, písemné i fyzické důkazy, pokud měly hodnotu pro objasnění pravdy s tím, že v dokumentu byl rovněž rozsáhlý demonstrativní výčet různých přípustných listinných důkazů. V obecné rovině měly být rovněž přijímány svědecké výpovědi učiněné mimo soud minimálně jako odvozené důkazy zprostředkované vyšetřovatelem i bez existence oficiálního protokolu o svědecké výpovědi.³⁶⁵ Tato výjimka a uvolnění standardních pravidel dokazování má celkem jasné opodstatnění vzhledem k tomu, jaké zločiny měly být při těchto procesech postihovány. V případě zločinů spáchaných v koncentračních táborech existovala oprávněná obava z důkazní nouze vzhledem ke skutečnosti, že značná část obětí těchto strašlivých zločinů se nedožila osvobození těchto táborů, a proto i zprostředkovaná svědectví měla pro prokázání pravdy o těchto zločinech před soudem klíčový význam.³⁶⁶ Ani tento manuál nepředpokládal možnost podání opravného prostředku odsouzeným a jediná možnost změny rozsudku tak zůstala v rukách potvrzujícího důstojníka (především velitele Třetí nebo Sedmé armády, či, v případě trestů smrti, velitele celého operačního prostoru okupační zóny, a v pozdějších fázích soudního programu též vrchního vojenského prokurátora v případech, kde nebyl udělen trest smrti), který mohl rozsudek zmírnit nebo zrušit na základě zprávy a doporučení předkládané zástupcem vrchního vojenského prokurátora (JAG) nebo jiným pověřeným členem soudu, kteří přezkoumávali záznamy procesu a vypracovávali zprávy o průběhu řízení.³⁶⁷

Celkem se v americké zóně Německa, především v Dachau a v omezené míře také v Ludwigsburgu a na dalších místech odehrálo před soudy vojenské vlády 489 procesů tohoto

363 *Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech ze dne 15. července 1946.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 172–173.

364 *Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech ze dne 15. července 1946.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 173.

365 *Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinů a obdobných případech ze dne 15. července 1946.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 175–176.

366 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 42.

367 STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 71.

typu, přičemž v jejich rámci bylo obžalováno celkem 1672 osob.³⁶⁸ Původně bylo z tohoto počtu obžalovaných odsouzeno k trestu smrti 426 osob, k trestu odnětí svobody na doživotí 199 osob, k trestům odnětí svobody do padesáti let 791 osob a 256 obžalovaných bylo osvobozeno.³⁶⁹ Americká revizní komise rozhodovala v celkem 1414 případech, přičemž v 1088 případech potvrdila rozsudek a udělený trest, ve 247 případech zmírnila nebo snížila uložený trest a v 69 případech daný rozsudek zrušila.³⁷⁰ Počet trestů smrti byl po zásahu revizní komise snížen na 297 a naopak počet trestů odnětí svobody na doživotí se zvýšil na 279.³⁷¹

Jednotlivé případy lze rozdělit na: a) šest základních procesů s vedením a významnými členy personálu hlavních koncentračních táborů a jim podřízených zařízení nacházejících se v americké okupační zóně Německa, při kterých bylo obžalováno přibližně 200 osob; b) přibližně dvě stě padesát procesů se zbylým personálem těchto velkých táborů a personálem menších, pobočných táborů spadajících do táborových sítí některého z hlavních koncentračních táborů, v rámci kterých bylo obžalováno kolem 800 osob; c) téměř dvě stě procesů s přibližně 600 obžalovanými v případech souvisejících s lynčováním amerických letců a popravami válečných zajatců; d) několik specifických procesů, jejichž předmětem byly specifické zločiny spáchané během bojů nebo zločiny související s vraždami pro nacisty nepohodlných skupin obyvatelstva a válečných zajatců zastřešených nacistickým programem údajných „eutanázií“.³⁷²

Pro usnadnění procesů s personálem menších, pobočných, koncentračních táborů přišli Američané s teorií tzv. základních procesů ve věcech masových zvěrstev páchaných v koncentračních táborech. Tato teorie vycházela z toho, že rozsudky vydané v procesech s vedením a personálem hlavních koncentračních táborů dokazují existenci zločinného společného plánu, jehož cílem bylo páchaní vražd, mučení, fyzického a psychického týrání a dalších zvěrstev na osobách vězněných v koncentračních táborech, a proto vojenská komise nebo soud vojenské vlády rozhodující v procesech s personálem pobočných koncentračních táborů nebo podobných útvarů mohl bez přezkumu přijmout závěry obsažené v rozsudcích ze základních procesů za prokázané a nezpochybnitelné. Zároveň bylo možné přijmout bez nutnosti prezentovat další listinné důkazy a svědectví to, že obžalovaní v těchto navazujících procesech, které identifikovali svědci, věděli o zločinné povaze tohoto společného plánu a přesto

368 ZIEMKE, E., F., *The US Army in the Occupation of Germany, 1944–1946*. Washington D. C.: U.S. Government Printing Office, c1975, ISBN: 978-0160899188, s. 393.

369 STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 160.

370 WHITEMAN, M., M., (ed.), c1968, *op. cit.*, s. 947–948.

371 MCMANUS, J., C., *Hell before their very Eyes: American Soldiers Liberate Concentration Camps in Germany, April 1945*. Baltimore: John Hopkins University Press, c2015, ISBN: 978-1-4214-1764-6, s. 144.

372 AUTOR NEZNÁMÝ, *The „Dachau Trials“ by US Army Courts in Europe 1945–1948*. cNEZNÁMÝ, *op. cit.* [cit. 2020-04-03].

se účastnili páchání těchto masových zvěrstev, pokud daní obžalovaní nedokázali tuto domněnku vyvrátit řádným důkazem.³⁷³ Tato komplikovaná definice v zásadě znamenala, že orgány rozhodující v navazujících procesech se v zásadě mohly odvolat na rozsudek vydaný v základním procesu a přenést dokazování na obžalované, jinými slovy šlo o jakousi presumpci viny, která poměrně zásadně zhoršila postavení obžalovaných v těchto procesech, a naopak ulehčila situaci vojenským prokurátorům díky využití Američany oblíbené teorie o společném plánu.³⁷⁴

Americký program procesů v Dachau a jím podobných procesů původně neměl být nijak časově omezen a měl trvat po dobu, dokud nebudou vyšetřeny všechny zločiny spáchané proti americkým státním příslušníkům a na území americké okupační zóny Německa, avšak pod vlivem měnící se politické situace, rostoucího odporu německého obyvatelstva k procesům vedených okupačními mocnostmi a určitých kontroverzí, které během procesů vyvstaly (zejména spojených s problematickým, níže popsaným *procesem se strůjci malmédského masakru*, který přerostl do rozsáhlého politického boje na půdě USA), bylo nakonec rozhodnuto, že bez ohledu na to, jestli budou skutečně všechny údajné zločiny prošetřeny a jejich pachatelé postaveni před soud, všechny procesy v této procesní větvi mají být skončeny do konce roku 1947 a všechny záznamy procesů mají být zhodnoceny a rozsudky potvrzeny do konce června 1948.³⁷⁵ Po skončení procesů následovalo v červenci 1949 na základě doporučení Simpsonovy komise (viz subkapitola o *procesu se strůjci malmédského masakru*) vytvoření pětičlenné Rady pro modifikaci rozsudků ve věcech válečných zločinů, která měla vyrovnávat neodůvodnitelnou rozdílnost vydaných rozsudků a udělených trestů.³⁷⁶ Tato Rada, ač tomu název nemusí napovídat, měla za cíl především zmírnit tresty udělené v rámci procesů ve snaze získat na svou stranu německou veřejnost a usmířit si znepokojenou veřejnost americkou. Na tuto Radu navázala v roce 1952 Dočasná rada pro zmírnění trestů a podmíněná propuštění, a v roce 1955 Smíšená rada pro zmírnění trestů a podmíněná propuštění, jejichž činnost vedla k tomu, že bez ohledu na udělené tresty byl v roce 1957 propuštěn poslední z žijících odsouzených v rámci procesů v Dachau a podobných procesů.³⁷⁷ Dá se říci, že činnost výše uvedených rad v zásadě znehodnotila práci vojenských soudních komisí a obecných soudů vojenské vlády, jelikož naneštěstí tyto rady byly ve svém rozhodování motivovány spíše politickým zájmem než

373 *Dopis s pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Třetí armády ze dne 14. října 1946. AG 000.5 JAG-AGO.* In: STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 122.

374 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 58.

375 STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 31.

376 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 342.

377 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 221.

snahou o dosažení spravedlnosti. Výše popsaný fenomén však nebyl pozorovatelný pouze v americké okupační zóně Německa. Podobný vývoj lze vysledovat i v ostatních okupačních zónách, kde na konci 40. a v 50. letech rovněž docházelo k osvobození odsouzených nacistických zločinců ve snaze naklonit si německé obyvatelstvo. Ani tyto neblahé události však nemohou zvrátit význam procesů v Dachau a obdobných procesů pro dějiny trestání válečných zločinců.

5.2.2. První procesy a případ Hadamarské nemocnice pro euthanasii

První americké procesy s nacistickými zločinci se odehrávaly již v roce 1945, před tím, než bylo rozhodnuto o tom, že jedna z větví amerického procesního programu se bude primárně odehrávat v areálu bývalého koncentračního tábora Dachau. Tyto prvotní procesy byly významnou inspirací a vzorem pro řízení, která se později v Dachau odehrála, zejména pak proces s personálem Hadamarské nemocnice pro euthanasii. Úplně první procesy, které se na území Německa ovládaného Američany před americkými vojenskými komisemi odehrály, se týkaly především obvinění z poprav amerických válečných zajatců příslušníky německé armády a lynčování sestřelených amerických letců německými civilisty.³⁷⁸ Tyto procesy, které se konaly především ve větších a středně velkých německých městech jako Mnichov, Heidelberg či Darmstadt, se vyznačovaly tím, že obžalovaní byli ve většině případů obžalováni z jednoho konkrétního činu, který byl vojenskými vyšetřovateli a vojenskou prokuraturou dobře zdokumentován a prokázán, a ne z účasti na zločinném společném plánu či na pokračujících zločinech.³⁷⁹ První větší proces, který se vymykal ze spíše menších a pro prokuraturu v zásadě jednodušších procesů, které byly typické pro léto a podzim 1945 a který byl veden proti větší organizované skupině viněné z účasti na zločinném společném plánu, byl výše zmíněný proces proti personálu Hadamarské nemocnice pro euthanasii, který se odehrál mezi 8. a 15. říjnem 1945 ve Wiesbadenu.

Zdravotnické zařízení v hessenském Hadamaru získalo v Německu nechvalnou proslulost

378 Viz například: *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v případech USA vs. Gunther Thiele a USA vs. Georg Steinert ze dne 22. června 1945* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0494.pdf>

Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Peter Kohn, Matthias Gierons a Matthias Krein ze dne 5. června 1945 [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-2422.pdf>

379 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v případech USA vs. Gunther Thiele a USA vs. Georg Steinert ze dne 22. června 1945. Op. cit.* [cit. 2020-04-14].

Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Peter Kohn, Matthias Gierons a Matthias Krein ze dne 5. června 1945. Op. cit. [cit. 2020-04-14].

díky tomu, že šlo o jedno z míst, kde byla realizována nacistická Akce T4 (název je zkratkou adresy Tiergartenstraße 4, na které bylo sídlo oddělení říšského kancléřství zodpovědného za implementaci této politiky), tedy nacistický program údajných eutanázií, který ve skutečnosti znamenal cílené a organizované vyvražďování duševně nemocných a fyzicky postižených osob na území Německa na základě pomýlených Hitlerových teorií o rasové hygieně a eugenice. Přípravou a provedením tohoto programu byli pověřeni Hitlerův osobní lékař Karl Brandt a stranický funkcionář Philipp Bouhler.³⁸⁰ V Hadamarské nemocnici pro euthanasii bylo jen mezi léty 1940–1941 zavražděno přes 10 000 duševně nemocných osob, a později dokonce došlo k rozšíření zde páchaných zločinů, jelikož byla zřízena nová oddělení určená k vraždám dětí s projevy duševních chorob a rovněž dětí, které byly zcela zdravé, avšak jeden z jejich rodičů byl židovského původu. V zařízení rovněž začaly být rovněž realizovány vraždy vězňů z koncentračních táborů v rámci Akce 14f13 (šlo o program vyvražďování starých, nemocných a práce neschopných vězňů z koncentračních táborů opět pod rouškou eutanázií), polských a ruských nuceně pracujících nakažených tuberkulózou a podle některých svědků i osob, které byly dle nacistických měřítek posouzeny jako asociální, tedy bezdomovců, žebráků a prostitutek.³⁸¹ Celkový počet obětí usmrčených v Hadamaru dle odhadů přesáhl 20 000 osob.³⁸²

Je zřejmé, že kvůli ohromujícímu rozsahu hrůzných zločinů, které se ve zdravotnickém zařízení odehrály, měli Američané enormní zájem pohnat vedení, personál a další odpovědné osoby k zodpovědnosti, avšak brzy narazili na poměrně zásadní problém. Většina obětí, s výjimkou ruských a polských nuceně pracujících, byla německé národnosti, a proto tyto zločiny v teorii nebyly v jurisdikci amerických vojenských soudních komisí. Během přípravy procesu zaujala americká armáda postoj, který byl pro vyšetření zločinů, které se v Hadamaru odehrály, velmi omezující. Američané sice upozorňovali na nelidskost celého nacistického programu eutanázií, avšak přijali tezi, že celý program byl implementován na základě a v mezích tehdy platného německého vnitrostátního práva, a proto lze z hlediska mezinárodního práva vyšetřovat pouze vraždy ruských a polských nuceně pracujících, a to pouze těch, kteří netrpěli

380 Pověření od Adolfa Hitlera bylo cynicky zformulováno tak, aby zastíralo pravou povahu celé akce – Brandt a Bouhler měli dohlížet na rozšíření pravomocí vybraných německých lékařů, které mělo spočívat v tom, že tito lékaři mohou, vedeni ideami lidskosti, poskytnout nevyčísitelně a smrtelně nemocným pacientům po kritickém posouzení jejich stavu milosrdnou smrt. Viz: *Pověření od říšského kancléře Adolfa Hitlera pro Philippa Bouhlera a Karla Brandta k rozšíření pravomocí vybraných lékařů ze dne 1. září 1939*. In: AUTOR NEZNÁMÝ, *Bouhler, Philipp*, 2. 9. 1899–19. 5. 1945 [online]. c2004, [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.polunbi.de/pers/bouhler-01.html>

381 BRYANT, M., S., *Confronting the „Good Death“: Nazi Euthanasia on Trial, 1945–1953*. Boulder: University Press of Colorado, c2005, ISBN: 0-87081-809-0, s. 77–78.

382 BRYANT, M., S., c2005, *op. cit.*, s. 79.

žádnou duševní chorobou.³⁸³

Konečná obžaloba proti hlavnímu administrátorovi hadamarského ústavu Alfonsi Kleinovi a dalším šesti obžalovaným vznesená v říjnu 1945 obsahovala jen jeden žalobní bod, dle kterého obžalovaní:

„jednajíce společně ve snaze naplnit společný zájem, pro dobro a jménem tehdejší Německé říše, přibližně od 1. července do 1. dubna 1945 v německém Hadamaru dobrovolně, úmyslně a nezákonně napomáhali, naváděli a účastnili se zabíjení lidských bytostí ruské a polské národnosti, které byly tehdy a tam umístěny Německou říší v rámci výkonu její okupační správy, přičemž přesná jména a počet těchto obětí nejsou známy, avšak tento počet byl vyšší než čtyři sta.“³⁸⁴

Tento poměrně úzký záběr obžaloby se pokoušela využít obhajoba, která jako jeden ze svých stěžejních argumentů použila tvrzení obžalovaných a dalších svědků, dle kterého obžalovaní byli instruováni svými nadřízenými, župním vedoucím Sprengerem a vrchním administrátorem pro státní zařízení pro duševně choré v Nasavsku, o tom, že původní Hitlerovo pověření bylo rozšířeno v tom smyslu, že údajnou eutanázii lze vykonat nejenom na německých občanech, ale i na cizích státních příslušnících, kteří trpí nevyléčitelnou chorobou, a proto věřili, že sovětské a polské občany usmrcují v souladu s německým vnitrostátním právem.³⁸⁵ Vojenská komise však toto tvrzení nepřijala s tím, že další svědectví a záznamy nenaznačují, že by obžalovaní mohli skutečně věřit v to, že původní pověření bylo takto rozšířeno, nehledě na to, že i kdyby v to věřili, spoléhali se pouze na ústní tvrzení svých nadřízených, neověřili si reálný stav a existenci rozšířeného pověření, a proto by stejně musela být jejich vina posuzována v souladu se zásadou „neznalost práva neomlouvá“.³⁸⁶ Přijat nebyl ani argument obhajoby, dle kterého obžalovaní usmrcovali Poláky a Sověty ze strachu o svůj život, jelikož, jak konstatovali důstojníci pověření hodnocením procesu:

„Obžalovaní nebyli v situaci, kdy by ke svým činům byli nuceni svými nadřízenými pistolí u hlavy, ale spíše v situaci mužů a žen, kteří zabíjeli, protože zabíjeli už dlouhá léta

383 Toto rozhodnutí se jeví jako ještě více restriktivní, jelikož i dle tehdejšího mezinárodního práva mohli Američané stíhat i vraždy Rusů a Poláků trpících duševními chorobami. Z ne zcela pochopitelných důvodů Američané přijali, že i usmrcení duševně nemocných cizích státních příslušníků bylo v souladu s německým právem, a obžaloba za takové vraždy by byla nepřipustným zásahem do státní suverenity. Viz: BRYANT, M., S., c2005, *op. cit.*, s. 79–80.

384 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0449.pdf>

385 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946. Op. cit.* [cit. 2020-04-20].

386 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946. Op. cit.* [cit. 2020-04-20].

před tím a jakékoliv skrupule bránící jim ve vraždění za ta léta zmizely a oni se nemohli odříznout od své krvavé minulosti. Neodmítli tyto rozkazy, tak jak měli, a proto musí být potrestáni.³⁸⁷

Na výše uvedené citaci je zajímavé, že hodnotící důstojníci berou v potaz a morálně hodnotí i zvrácené činy obžalovaných, které nejsou předmětem řízení. Podobný postup se objevil už v průběhu procesu (a následně i v mnoha dalších procesech s personálem koncentračních táborů), kdy vojenská soudní komise připustila svědectví a listinné důkazy o vraždách německých občanů k objasnění duševního stavu a charakteru obžalovaných a principu fungování dané instituce.³⁸⁸

Přijato nebylo ani Kleinovo tvrzení, že více než polovina usmrcených Sovětů a Poláků trpěla velkými bolestmi spojenými s pokročilou tuberkulózou, jejíž rozšíření navíc ohrožovalo zbylé osoby umístěné v ústavu i jeho personál, a proto by usmrcení takovýchto osob nemělo být vnímáno jako porušení mezinárodního práva veřejného, protože udržovat je naživu s těmito bolestmi se jevilo jako krutější.³⁸⁹ Tato obhajoba, když pomíneme její zjevné etické nedostatky, navíc neodpovídala hadamarské realitě. Dle důkazů prezentovaných obžalobou, většina usmrcených Poláků a Sovětů nevykazovala při svém příchodu do zařízení žádné příznaky pokročilé a neléčitelné tuberkulózy, a navíc v zařízení nebyly žádné přístroje ani léky nutné k ošetřování osob trpících tuberkulózou v jakékoliv fázi. Na základě výše uvedeného tak tvrzení, že zařízení mělo sloužit k léčbě pacientů s TBC a usmrcovány byly jen zcela beznadějně případy, u kterých nebyla šance na zlepšení a které trpěly nesnesitelnou bolestí, nemohlo obstát.³⁹⁰

Posledním podstatným argumentem obhajoby bylo tvrzení, že vojenská soudní komise nemá v daném případě jurisdikci, jelikož obžalovaní byli soukromé osoby bez jakékoliv příslušnosti k armádě, které se nijak přímo neúčastnily aktivit souvisejících s průběhem a vedením války. Prokuratura se však v tomto bodě odvolala na teorii obsaženou v dřívějším memorandu kapitána Charlese H. Taylora z ústřední kanceláře vojenské prokuratury o americké jurisdikci, dle které byly tisíce polských a sovětských občanů deportovány do Německa kvůli nucené práci, z čehož vyplývá, že německá vláda vnímala tyto deportace a pracovní

387 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946. Op. cit. [cit. 2020-04-20].*

388 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 49.

389 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946. Op. cit. [cit. 2020-04-20].*

390 HEBERER, P., *Early Postwar Justice in the American Zone: The „Hadamard Murder Factory“ Trial*. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), *Atrocities on Trial: Historical Perspectives on the Politics of Prosecuting War Crimes*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2008, ISBN: 978-0-8032-1084-4, s. 34–35.

nasazení jako nezbytné pro německé válečné úsilí, a proto zavraždění těchto cizích státních příslušníků představuje válečný zločin.³⁹¹

Prokuratura už od úvodní řeči operovala s tím, že všichni zaměstnanci nemocnice Hadamar, označované jako „Továrna na smrt“, se podíleli na jejím provozu, a proto nesou odpovědnost za všechny zločiny v ní spáchané bez ohledu na to, jestli se přímo účastnili usmrcování vězňů či nikoliv, což se jevilo jako zvlášť užitečné s přihlédnutím k tomu, že pouze dva obžalované – zdravotní bratry, bylo možné přímo spojit s některou z vražd, které se v Hadamaru odehrály.³⁹² Aplikace teorie o společném plánu poměrně jasně demonstrovuje její přednosti i slabiny. Na jedné straně je zřejmé, že pozice vojenské prokuratury je aplikací této teorie jednoznačně posílena, jelikož bylo díky ní možné upustit od nutnosti dokazovat účast konkrétního obžalovaného na konkrétním zločinu a zároveň bylo částečně možné lépe bránit zájmy spravedlnosti díky tomu, že koncepce společného plánu lépe umožňovala postihnout i ty zločince, kteří sice zločiny nevymysleli, nenařídili, ani přímo nevykonali, ale zároveň by bez jejich účasti nedošlo k realizaci těchto zločinů, což se zejména tváří v tvář promyšlené a propracované nacistické hierarchie jeví jako užitečný nástroj. Na druhé straně je třeba vidět i slabiny této koncepce, mezi které patří zejména nedostatečná diferenciacie individuální viny jednotlivých obžalovaných a zároveň zvýšená možnost justičního omylu.

Vojenská soudní komise nakonec shledala všechny obžalované vinnými. Klein a další dva obžalovaní byli odsouzeni k trestu smrti, zbylí obžalovaní k trestu odnětí svobody v rozmezí 25 let až doživotí. Rozhodnutí bylo později i potvrzeno.³⁹³ *Hadamarský případ* svým průběhem silně ovlivnil i následné procesy v Dachau, které byly vedeny podle podobného schématu. Zároveň prokuratura i v dalších procesech stíhala obžalované jen za zločiny spáchané na cizích státních příslušnících a osobách bez státní příslušnosti. Vina dalších členů personálu nemocničního zařízení Hadamar byla později posuzována při německých denacifikačních procesech, přičemž obžaloba se v těchto případech již neomezovala pouze na vraždy cizích státních příslušníků, ale věnovala se všem zločinům, které zde byly spáchány.

5.2.3. Procesy s personálem koncentračních táborů

První proces proti vedení a personálu jednoho z hlavních koncentračních táborů

391 HEBERER, P. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 36.

392 KOESSLER, M., Euthanasia in the Hadamar Sanatorium and International Law. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. c1953, roč. 43, č. 6, s. 742–743.

393 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Alfons Klein et al. ze dne 1. února 1946. Op. cit. [cit. 2020-04-20].*

v americké okupační zóně Německa bylo řízení proti jednomu z bývalých velitelů koncentračního tábora Dachau Martinu Gottfriedovi Weissovi a dalším třiceti devíti obžalovaným, které bylo zahájeno 15. listopadu 1945 a ukončeno 13. prosince téhož roku.³⁹⁴ Dle obžaloby měli obžalovaní porušit válečné právo a zvyklosti tím, že jednajíce společně a vedeni společným zájmem mezi 1. lednem 1942 a 29. dubnem 1945 v Dachau, Landesbergu nebo v jejich blízkosti dobrovolně, úmyslně a nezákonně podporovali, naváděli k, napomáhali a účastnili se páchaní krutostí a týrání (zejména pak vraždění, mučení, týrání hladem a dalších fyzických a psychických útoků) civilních obyvatel, kteří byli do této oblasti umístěni Německou říší, a vojáků v postavení válečných zajatců z těch cizích států, které byly tehdy ve válce s Německou říší. Přesná jména a počty obětí nebyly známy, avšak dle odhadů tento počet převyšoval několik stovek.³⁹⁵

Lze si povšimnout, že obžaloba byla koncipována obdobným způsobem jako v *případu Hadamar* a důraz byl kladen především na to, že se všichni obžalovaní nějakým způsobem podíleli na realizaci společného plánu, jehož cílem bylo spáchání daných válečných zločinů, bez konkrétní specifikace konkrétních zločinů a podílu jednotlivých obžalovaných na nich. Podobné schéma bylo využíváno prakticky u všech procesů s personálem hlavních i pobočných koncentračních táborů a stalo se jedním z nejtypičtějších prvků pro procesy v Dachau.

Obhájci ještě před zahájením hlavního líčení uplatnili námitky, ve kterých poukazovali na to, že obžaloba je příliš vágní a neurčitá, a zároveň požadovali, aby bylo řízení rozděleno do několika menších procesů, jelikož obhajoby jednotlivých obžalovaných stály proti sobě a odporovaly si, a navíc na všech čtyřicet obžalovaných připadali pouzí tři obhájci.³⁹⁶ Všechny tyto námitky však byly zamítnuty. Vojenská prokuratura postupovala tak, že nejprve pomocí důkazů nastínila celkovou situaci a fungování tábora, včetně zločinů zde páchaných, a posléze objasnila úlohu jednotlivých obžalovaných ve struktuře tábora.³⁹⁷ V otázce jurisdikce bylo odkazováno na rozhodnutí v *kauze Hadamar* a Taylorovo memorandum s argumentací posílenou o to, že v daném případě byli oběťmi i příslušníci cizích armád v postavení válečných zajatců, a proto nešlo jakkoliv popírat, že události v Dachau naplnily skutkovou podstatu válečných

394 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v ve věci USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. ze dne 27. března 1946* [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0002.pdf>

395 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v ve věci USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. ze dne 27. března 1946. Op. cit.* [cit. 2020-04-21].

396 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 81–82, 96.

397 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v ve věci USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. ze dne 27. března 1946. Op. cit.* [cit. 2020-04-25].

zločinů.³⁹⁸

Obhajoba se snažila argumentovat ve prospěch jednotlivých obžalovaných, kromě klasických obhajob tísní a plněním rozkazů nadřízených, i různými originálnějšími způsoby. V případě hlavního obžalovaného Weisse obhajoba upozorňovala na to, že v době, kdy byl velitelem tábora, se postavení vězňů zlepšilo, což sice prokuratura nezpochybnila, avšak argumentovala proti této obhajobě tím, že při posuzování zločinů nelze připustit obdobnou komparaci, a samotná skutečnost, že postavení vězňů během vlády jiných velitelů bylo horší, nelze vnímat jako polehčující okolnost pro Weisse.³⁹⁹ Táborový lékař Klaus Schilling, viněný z toho, že při nacistických experimentech nakazil přes pět set osob malárií, se snažil hájit tím, že nebyl příslušníkem NSDAP a nikdy nepatřil do SS ani jiné nacistické organizace, že dle jeho informací nikdo nezemřel pouze kvůli nákaze malárií, a že experimenty provedl pouze kvůli tomu, že se snažil nalézt lék na tuto nemoc, přičemž ve svých úvahách na jednu stranu vah položil etické standardy své profese a na druhou stranu více než 17 milionů nakažených touto nemocí ročně, a proto se rozhodl experimenty uskutečnit.⁴⁰⁰ Obhajoba vězeňského kápa Emila Erwina Mahla se opírala o jednoduchou, ale zajímavou úvahu – není dost dobře představitelné, že by byl vězeň, i když v pozici kápa, do které ho dosadili příslušníci SS, součástí společného plánu spolu se svými vězniteli a podílel se na realizaci tohoto plánu, proto není možné Mahla vinit z účasti na zločinném společném plánu, ale maximálně z činů, které sám spáchal, avšak tyto činy byly vynuceny nutností, protože Mahl jakožto vězeň neměl šanci vzepřít se vůli svých věznitelů bez toho, aby byl sám popraven či jinak perzekuován.⁴⁰¹

Ani jedna z výše uvedených argumentací nebyla přijata, a proto byly vyneseny a následně i potvrzeny odsuzující rozsudek a přísné tresty. Ze čtyřiceti obžalovaných bylo třicet šest odsouzeno k trestu smrti a zbývající čtyři k mnohaletému odnětí svobody spojenému s nucenými pracemi.⁴⁰²

Na proces s vedením a personálem koncentračního tábora Dachau navázal další ze základních procesů, tentokrát s vedením a personálem koncentračního tábora Mauthausen a dalšími osobami odpovědnými za provoz tohoto tábora a jeho táborové sítě, který se odehrál mezi březnem a květnem 1946. Žalobní body obsažené v obžalobě se prakticky shodovaly

398 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. ze dne 27. března 1946. Op. cit. [cit. 2020-04-25].*

399 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 86.

400 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 89–90.

401 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 93.

402 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. ze dne 27. března 1946. Op. cit. [cit. 2020-04-25].*

s obžalobou prezentovanou během řízení USA vs. Martin Gottfried Weiss et al., s tou výjimkou, že obžaloba obsahovala výčet všech států, jejichž státními příslušníky byly jednotlivé oběti (rovněž bylo uvedeno, že se obžalovaní měli dopustit zločinů proti osobám bez státní příslušnosti) a výčet míst, kde se zločiny měly odehrát, který neobsahoval pouze prostor koncentračního tábora Mauthausen, ale i areály pobočných koncentračních táborů a rovněž areál zámku Hartheim, který sloužil jako jedno z nacistických zařízení určených k provádění programu eutanázií Akce T4.⁴⁰³ Proti obžalobě vystoupila hned na začátku řízení obhajoba, která argumentovala prakticky totožně jako v *případu Dachau*. Specifikem tohoto procesu byla skutečnost, že obžalovaní podporovaní svými obhájci na dotaz soudu, zda rozumí obžalobě, odpověděli, že nikoliv, s odůvodněním, že nechápou, jak může být účast na společném plánu zločinem. Obdobně jako v *případu Dachau* však byly všechny tyto námitky odmítnuty.⁴⁰⁴ I celé řízení se odvíjelo podobně jako u předchozích procesů s tím, že prokuratura popsala pomocí důkazů systém fungování táborové sítě a zločiny, které se v této síti odehrály, a ve druhé fázi své prezentace osvětlila úlohu jednotlivých obžalovaných v rámci tohoto systému, zatímco obhajoba se opírala především o standardně uplatňované argumentace spočívající v tom, že soud není příslušný, svědectví a další důkazy nejsou pravdivé, obžalovaní nezastávali takovou funkci, jakou jim přisoudila prokuratura a svého jednání se dopustili jen proto, že poslouchali rozkazy nadřízených a báli se následků v případě neuposlechnutí.⁴⁰⁵ I v tomto procesu byly uděleny přísné tresty, z jednašedesáti obžalovaných bylo padesát osm odsouzeno k trestu smrti a zbylí tři k trestu odnětí svobody na doživotí.⁴⁰⁶

Třetím ze základních řízení byl proces s vedením a personálem koncentračního tábora Flossenbürg a jemu podřízených pobočných táborů, který byl zahájen 12. června 1946 a ukončen 22. ledna 1947.⁴⁰⁷ Obžaloba v tomto případě byla formulována prakticky totožně jako obžaloba v *kauze Mauthausen*, soud však připustil ve prospěch obžalovaných některé částečně polehčující okolnosti, zejména ty, že v táborové síti Flossenbürg měli věznění, pokud se v souvislosti

403 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Hans Altfuldisch et al. ze dne 30. dubna 1947* [online]. [cit. 2020-04-26], s. 2. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0005.pdf>

404 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 126–127.

405 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Hans Altfuldisch et al. ze dne 30. dubna 1947. Op. cit.*, s. 5–10, . [cit. 2020-04-25].

JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 159–170.

406 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Hans Altfuldisch et al. ze dne 30. dubna 1947. Op. cit.*, s. 3–4. [cit. 2020-04-25].

407 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Friedrich Becker et al. ze dne 21. května 1947* [online]. [cit. 2020-04-27], s. 1. Dostupné z:

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/dachautrial/fl3.pdf>

s obdobným zařízením dá takového výrazu použít, lepší životní podmínky v porovnání s jinými koncentračními tábory (relativní dostatek stravy pro všechny vězně, lepší ošacení, a přístup k alespoň základní zdravotní péči), což však nijak nezabránilo tomu, aby úmrtnost v mužské části tábora nečinila nepředstavitelných 27 % (z 94 200 vězňů, kteří do tábora dorazili, zemřelo v průběhu věznění 25 300 osob).⁴⁰⁸ V procesu bylo obžalováno celkem padesát dva osob, avšak ještě před zahájením řízení vojenská prokuratura stáhla v jednom případě obžalobu a v šesti dalších případech prokuratura před vynesením rozsudku, v prosinci 1946, dobrovolně upustila od obžaloby a vyjádřila se ve smyslu *nolle prosequi*.⁴⁰⁹ Ze zbylých čtyřiceti pěti obžalovaných bylo celkem patnáct osob odsouzeno k trestu smrti (přičemž při revizi byl tento trest ve dvou případech zmírněn na trest odnětí svobody na doživotí), jedenáct k trestu odnětí svobody na doživotí, čtrnáct k trestu odnětí svobody v rozmezí 1 rok až 30 let a pět osob shledal soud nevinnými.⁴¹⁰ Na první pohled si lze všimnout, že udělené tresty byly v porovnání s rozsudky v kauzách *Dachau* a *Mauthausen* výrazně diferencovanější a obecně mírnější. Tuto skutečnost lze vysvětlovat více způsoby. Jednak, jak bylo výše uvedeno, našel soud více polehčujících okolností, Zároveň byla lavice obžalovaných tvořena spíše níže postavenými členy personálu tábora. V neposlední řadě pak nelze ani pominout skutečnost, že na začátku roku 1947 se již povážlivě měnila politická situace a prakticky všechny okupační mocnosti přehodnocovaly svůj vztah k Německu od poraženého nepřítele k potenciálnímu budoucímu spojenci, a díky tomu upravovaly i svou procesní politiku. Proces měl ještě jednu zajímavou dohru, synovec jednoho z odsouzených k trestu smrti podal návrh na odložení poprav s odůvodněním, že odsuzující rozsudek byl vydán na základě křivého svědectví dvou svědků.⁴¹¹ Na základě tohoto návrhu bylo zahájeno trestní řízení proti oběma svědkům, na jehož konci byl jeden z nich shledán nevinným a druhý byl odsouzen k trestu odnětí svobody na šest let, avšak americké revizní orgány došly k závěru, že i přes toto křivé svědectví jsou ostatní důkazy proti odsouzeným, kterých se toto svědectví týkalo, natolik přesvědčivé, že vady tohoto daného svědectví neovlivnily výsledek řízení, a proto nechaly rozsudek i udělené tresty v platnosti.⁴¹²

408 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Friedrich Becker et al. ze dne 21. května 1947*. *Op. cit.*, s. 12–14. [cit. 2020-04-27].

RIEDEL, D., *The U.S. War Crimes Tribunals at the Former Dachau Concentration Camp: Lessons for Today*. *Berkeley Journal of International Law*. c2006, roč. 24, č. 1, s. 583. Dostupné také z: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Dacahu_trials_Riedel.pdf

409 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Friedrich Becker et al. ze dne 21. května 1947*. *Op. cit.*, s. 2. [cit. 2020-04-27].

410 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Friedrich Becker et al. ze dne 21. května 1947*. *Op. cit.*, s. 2–4, 72–73. [cit. 2020-04-27].

411 RIEDEL, D., c2006, *op. cit.*, s. 595.

412 RIEDEL, D., c2006, *op. cit.*, s. 596.

Další základní proces se týkal zločinů spáchaných v táborové síti Mühldorf. V procesu, který se konal v dubnu a květnu 1947, byla posuzována vina celkem čtrnácti osob spjatých s fungováním této táborové sítě, přičemž obžaloba se držela vzoru stanoveného předchozími procesy.⁴¹³ Většina zločinů spáchaných v tomto táborovém komplexu zřízeném až v polovině roku 1944 souvisela s výstavbou tajné podzemní továrny Weingut I na výrobu moderních letounů Messerschmitt Me 262, které měly zvrátit poměr sil ve vzdušném prostoru.⁴¹⁴ Obžalovaní byli viněni zejména ze smrti vězňů v důsledku fyzického vyčerpání kvůli nesmírně náročné otrocké práci při stavbě továrny, z nezajištění základních zdravotních a hygienických podmínek, jakož i šatstva (značná část vězňů trpěla těžkými omrzlinami), a v některých případech i z fyzického týrání a bití, kterému byli vystavováni vězni neschopní další práce.⁴¹⁵ V případě jednoho obžalovaného stáhla prokuratura obžalobu ještě před vynesením rozsudku, jednoho obžalovaného shledal soud nevinným, pět obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti a zbylí obžalovaní byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v rozmezí 10 let až doživotí.⁴¹⁶

Pátý ze základních procesů, proces s vedením a personálem koncentračního tábora Buchenwald a jemu podřízených pomocných táborů, který se odehrál mezi dubnem a srpnem 1947, se na první pohled může jevit, i díky obžalobě, která v zásadě kopírovala obžaloby v *kauzách Mauthausen, Mühldorf a Flossenbürg*, jako proces, který ničím nevybočoval ze šablony nastavené předchozími základními procesy a který probíhal v zásadě obdobně. Přesto je však nutné zmínit některé jeho aspekty, díky kterým se od ostatních procesů značně odlišoval a které zásadně ovlivnily vnímání procesů v Dachau ze strany veřejnosti. V první řadě je třeba zmínit, že osoba, která by se přímo nabízela jako hlavní obžalovaný, tedy první velitel koncentračního tábora Buchenwald Karl-Otto Koch, za jehož velení se v táboře odehrávala patrně ta největší zvěrstva, nemohl být postaven před americký soud vojenské vlády, jelikož Koch sám byl z popudu dalšího obžalovaného důstojníka SS Josiase, dědičného prince Waldecko-Pyrmonského, nacistickými orgány obžalován, odsouzen k trestu smrti a v závěru války i popraven, a to za vraždy a přípravy vražd vězňů, za zpronevěru a za přivlastnění si majetku patřícího zesnulým vězňům. Ve stejném procesu byla obžalována i jeho manželka a další z obžalovaných v americkém procesu, Ilse Kochová, ta však byla nacistickými orgány zproštěna

413 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Franz Auer et al. ze dne 1. února 1948* [online]. [cit. 2020-05-03], s. 1–3. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0136.pdf>

414 BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 218.

415 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Franz Auer et al. ze dne 1. února 1948. Op. cit.*, s. 7–12. [cit. 2020-05-03].

416 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Franz Auer et al. ze dne 1. února 1948. Op. cit.*, s. 1–2. [cit. 2020-05-03].

obžaloby pro nedostatek důkazů.⁴¹⁷ Druhým specifickým bodem bylo, že se obhajoba opět snažila argumentovat proti znění obžaloby a požadovala vyškrtnutí žalobních bodů s odkazem na nedostatek jurisdikce. Tato argumentace, která nebyla využita během hlavního líčení, ale byla obsažena až v žádosti o revizi, se opírala o to, že soudní tribunál v rozsudku v následném norimberském procesu ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. (viz subkapitola o *následných norimberských procesech*) judikoval, že účast na společném plánu s cílem spáchat válečné zločiny nebo zločiny proti lidskosti není samostatnou skutkovou podstatou dle Zákona č. 10, a soud vojenské vlády si nesmí přisvojovat více jurisdikce, než kolik mu dle Zákona č. 10 náleží (je třeba brát v potaz, že na rozdíl od prvotních procesů, které byly vedeny ještě před vznikem, respektive účinností, Zákona č. 10, se *buchenwaldský proces* odehrával již v relativně pozdní části amerického procesního programu, a proto byl tímto předpisem částečně ovlivněn).⁴¹⁸ Soud se s touto námitkou obhajoby vypořádal zajímavým způsobem a argumentoval tím, že autorita a závaznost Zákona č. 10 není nijak zpochybnována, avšak obžaloba v tomto procesu (a v ostatních procesech v Dachau) neoperuje s tím, že by účast na společném plánu byla samostatnou skutkovou podstatou, ale pouze uvádí, že obžalovaní společně, úmyslně a nezákonně podporovali, naváděli k, napomáhali a účastnili se páchání krutostí a týrání civilních obyvatel a válečných zajatců *vedeni společným zájmem*, tedy že podstatou těchto bodů obžaloby není samotná účast na společném plánu, ale realizace tohoto plánu spácháním některého z výše uvedených nezákonných činů.⁴¹⁹ Touto argumentací soud vojenské vlády v zásadě ochránil teorii o společném plánu jako jeden ze základních kamenů procesů v Dachau, aniž by jakkoliv zpochybnil Zákon č. 10 či rozsudek v kauze USA vs. Josef Altstötter et al. Soud nakonec shledal vinnými všechny obžalované a odsoudil je k přísným trestům. Z celkového počtu jedna třiceti obžalovaných bylo dvacet dva odsouzeno k trestu smrti, pět k trestu odnětí svobody na doživotí a čtyři k trestu odnětí svobody v rozmezí 20 až 10 let.⁴²⁰

Velkou nevoli mezi veřejností následně vyvolalo kontroverzní revizní rozhodnutí vojenského guvernéra americké okupační zóny Německa generála Claye z června 1948, kterým bylo vyhověno doporučení zástupce vrchního vojenského prokurátora a trest v případě

417 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947* [online]. [cit. 2020-05-01], s. 3, 36–38. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0009.pdf>

418 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947. Op. cit.*, s. 24. [cit. 2020-05-01].

419 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947. Op. cit.*, s. 24. [cit. 2020-05-01].

420 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947. Op. cit.*, s. 2–3. [cit. 2020-05-02].

Ilse Kochové byl snížen z původního doživotí na 4 roky odnětí svobody.⁴²¹ I přes nesčetná obvinění a některá svědectví přednesená během procesu, o tom, že Kochová v době, kdy táboru velel její manžel, měla prakticky stejná oprávnění ve vztahu k vězňům jako on, která zneužívala k týrání, mučení a bití vězňů, a dle některých svědectví si rovněž nechala zhotovit a ve svém bytě přechovávala dvě stínítka na lampu a album z tetované kůže zavražděných vězňů, zástupce vojenského prokurátora, který prováděl hodnocení záznamu procesu a vydával doporučení ohledně revize rozsudku, konstatoval, že neexistují přímé důkazy, o tom, že by se Kochová soustavně podílela na výše uvedených jednání. Dle zástupce vojenského prokurátora i přesto, že existovaly důkazy o tom, že Kochová nahlásila některé vězně, ačkoliv si byla vědoma, že s největší pravděpodobností budou přísně potrestáni, a že minimálně v jednom případě se účastnila brutálního bití jednoho z vězňů, neodůvodňují tyto důkazy uložení tak přísného trestu jako je odnětí svobody na doživotí.⁴²² Určitou roli ve snížení trestu Kochové mohla kromě výše zmíněné absence dostatečných přímých důkazů hrát i skutečnost, že, ačkoliv byla Kochová již od svého zatčení Američany v roce 1945 držena ve vazbě a střežena členy americké armády, byla, pro soud značně překvapivě, v době procesu v sedmém měsíci těhotenství.⁴²³ Odpor americké veřejnosti k reviznímu rozhodnutí dokonce vedl k ustanovení speciální subkomise amerického Senátu, která se celým případem znovu zabývala. Před tuto subkomisi byli předvoláni další svědci, kteří dosvědčovali zločiny Kochové. Subkomise nakonec ve své závěrečné zprávě konstatovala, že dle dostupných důkazů se snížení trestu jeví jako bezdůvodné, avšak není možné ho zrušit a nechat v platnosti původní trest.⁴²⁴ Ilse Kochová byla nakonec na doporučení americké vlády stíhána v procesu před západoněmeckým soudem, který ji v roce 1951 na základě obžaloby ze zločinů proti německým státním příslušníkům odsoudil na doživotí s odůvodněním, že důkazy jasně svědčí o tom, že zneužívala pravomocí, které jí svěřil manžel a brutálně týrala vězně, přičemž ani jedno rozhodnutí z let 1944 a 1947 nezakládá překážku *res iudicata*, jelikož v roce 1944 byla obžalovaná pouze z přechovávání kradeného zboží a závažnější obvinění se týkala výlučně jejího manžela, a v roce 1947 byla obviněna ze zločinů

421 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947. Op. cit., s. 62–65. [cit. 2020-05-02].*

422 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. ze dne 15. listopadu 1947. Op. cit., s. 62–65. [cit. 2020-05-02].*

423 TAULBEE, J., S., *War Crimes and Trials: A Primary Source Guide*. Santa Barbara: ABC-CLIO, c2018, ISBN: 978-1-4408-3800-2, s. 84.

424 Generál Clay později bránil své rozhodnutí tak, že vycházel pouze z materiálů, které mu byly předloženy, a že kdyby měl k dispozici stejné svědecké výpovědi a důkazy jako senátní subkomise, pravděpodobně by rozhodl jinak. Viz: NAGORSKI, A., *The Nazi Hunters*. New York: Simon & Schuster Paperbacks, c2016, ISBN: 978-1-4767-7168-1, s. 97–98.

spáchaných na osobách jiné než německé národnosti.⁴²⁵ Tato epizoda se zmírněním trestu částečně poškodila pověst procesů v Dachau a zároveň odhalila možné nedostatky v zásadě písemného a z úřední povinnosti konaného revizního řízení.

Poslední ze základních procesů, který se odehrál mezi srpnem a prosincem 1947 byl proces s vedením a personálem táborové sítě koncentračního tábora Mittelbau-Dora, známé též jako táborová síť Nordhausen. V rámci tohoto procesu bylo na základě obžaloby, která opět obsahovala obdobné žalobní body jako předcházející procesy, obžalováno celkem devatenáct osob, především pak personál koncentračního tábora Mittelbau-Dora a pobočných táborů, které pod tento koncentrační tábor náležely, ale zároveň i Georg Rickhey, civilista a generální ředitel společnosti Mittelwerk GmbH, která se zabývala vývojem a výrobou tajných nacistických superzbraní V-1 a V-2 a která ve svých závodech využívala otrockou práci vězňů z táborové sítě Nordhausen.⁴²⁶ Rickhey se jako jeden z mála z celkového počtu obžalovaných v americké okupační zóně Německa v době přípravy obžaloby nenacházel na území Německa, jelikož již v roce 1945 byl spolu s dalšími nacistickými vědci převezen v rámci *operace Paperclip* do Spojených států, kde mu dokonce bylo těsně před zveřejněním obžaloby armádou nabídnuto prodloužení spolupráce na armádních vědeckých projektech, avšak kvůli zahájení stíhání z této nabídky sešlo a Rickhey se tak do Německa musel vrátit, aby čelil obžalobě.⁴²⁷ Rickhey sice byl obžalován, ale nakonec byl soudem vojenské vlády osvobozen, zejména díky místopřísežným prohlášením Wenera von Brauna a dalších nacistických vědců, kteří sice odmítli návrat do Německa, aby svědčili v Rickheyho prospěch, avšak zároveň písemnou formou dosvědčili, že Rickhey byl ředitelem jen formálně a že byl pravidelně obcházen toho času nezvěstným Hansem Kammlerem, který byl dle těchto prohlášeních skutečnou hlavou společnosti, zatímco Rickhey v zásadě nenesl žádnou odpovědnost za katastrofální podmínky v závodech.⁴²⁸ Kromě Rickheyho kauzy, se průběh procesu podobal průběhu dřívějších základních procesů. Soud osvobodil kromě Rickheyho další tři obžalované, v jednom případě udělil trest smrti a ve zbylých případech tresty odnětí svobody v rozmezí 5 let až doživotí.⁴²⁹ Na výsledku

425 BARTROP, P., R. – GRIMM, E., E., *Perpetrating the Holocaust: Leaders, Enablers, and Collaborators*. Santa Barbara: ABC-CLIO, c2019, ISBN: 978-1-4408-5896-3, s. 173.

426 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Kurt Andrae et al. ze dne 15. dubna 1948* [online]. [cit. 2020-05-03], s. 1–3. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0037.pdf>

427 CRIM, B., E., *Our Germans: Project Paperclip and the National Security State*. Baltimore: John Hopkins University Press, c2018, ISBN: 978-1421424392, s. 47.

428 NEUFELD, M., J., *Von Braun: Dreamer of Space, Engineer of War*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, c2017, ISBN: 978-0525435914, s. 235.

429 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Kurt Andrae et al. ze dne 15. dubna 1948*. *Op. cit.*, s. 2–3. [cit. 2020-05-03].

procesu je patrné, že se odehrával na konci procesního programu v Dachau, o čemž svědčí poměrně nízký počet obžalovaných a v porovnání s ranými procesy relativně mírné udělené tresty. Snaha o propojení tohoto typu procesů s nacistickou civilní vědeckou sférou obžalováním Rickheyho se může jevit jako důležitý milník, avšak samotný průběh a výsledek procesu ve vztahu k Rickheymu spolu se skutečností, že rozhodnutí bylo vyneseno v době, kdy již bylo zřejmé, že americký program v Dachau je na konci, tento význam výrazně umenšuje.

Základní procesy, které se v americké okupační zóně Německa odehrály, výrazně usnadnily průběh dalších, menších procesů s ostatními členy personálu těchto hlavních koncentračních táborů nebo pobočných koncentračních táborů spadajících do táborové sítě těchto táborů, které na tyto základní procesy navazovaly. Z celkového počtu 489 procesů, které se v rámci tohoto programu odehrály, se 256 z nich týkalo právě personálu koncentračních táborů, přičemž z celkového počtu 1672 obžalovaných bylo právě 1022 osob obžalováno při těchto procesech.⁴³⁰ Americký přístup ve vztahu k základním procesům a následným procesům, které tyto základní procesy ovlivnily, byl ve srovnání s procesní politikou ostatních mocností poměrně specifický a ojedinělý. Na jedné straně je nutné zmínit, že aplikace tohoto přístupu vyvolává určité pochybnosti o tom, zda tato řízení zcela odpovídala právu na spravedlivý proces vzhledem ke sníženým procesním právům obžalovaných, na druhou stranu je však nutné konstatovat, že právě tento přístup umožnil efektivní potrestání obrovské a nepředstavitelné masy zločinů, které se v koncentračních táborech odehrály, a zároveň z dostupných záznamů nelze jednoznačně vydedukovat, že by se při těchto procesech odehrálo výrazně více excesů než v jiných okupačních zónách. V konečném důsledku tak lze tvrdit, že neotřelý americký přístup významně posloužil prosazování spravedlnosti.

5.2.4. Ostatní procesy

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, značná část procesů, které se netýkaly nacistických koncentračních táborů, se zabývala zločiny spáchanými na sestřelených amerických pilotech. Tyto procesy se skutkovou povahou zločinů, charakterem obžaloby i průběhem řízení nápadně podobaly procesům vedeným v britské okupační zóně, jako byl například výše popsáný *případ essenského lynčování*. Obžalovaní v těchto případech tvořili homogenní skupinu, v některých případech šlo o příslušníky německé armády nebo policie, kteří nařídili nebo vykonali popravy či mučení pilotů nebo umožnili jejich lynčování, v jiných o německé

430 BLOXHAM, D., c2001, *op. cit.*, s. 57.

civilisty, kteří se lynčování účastnili.⁴³¹ Tresty udělované v těchto procesech byly rovněž značně diferenciované (od trestu odnětí svobody na půl roku po trest smrti) podle okolností případu a podílu odsouzeného na spáchaných zločinech. Kromě těchto případů se v rámci procesů v Dachau odehrála i další, specifická řízení.

Jedním z těchto specifických řízení byl proces s nechvalně proslulým nacistickým operativcem a velitelem speciálního oddílu SS pověřeného záškodnickými akcemi na území nepřítelů Ottou Skorzenym a devíti dalšími obžalovanými. Skorzeny proslul během bojů II. světové války díky své roli v osvobození Benita Mussoliniho ze spojeneckého zajetí a v únosu syna regenta Maďarského království Miklóse Horthyho, což vedlo k Horthyho abdikaci a ztroskotání snah o uzavření příměří a možného následného spojení mezi Maďarskem a Sovětským svazem, díky kterým získal mezi spojeneckými silami označení nejnebezpečnější muž v Evropě.⁴³² Obžalovaní však nebyli stíháni pro podíl na těchto akcích, ale za činy spáchané během bitvy v Ardenách v rámci tzv. operace Gryf (*Operation Greif*). Cílem této operace bylo rozvrátit spojeneckou morálku a znovu obsadit některé ze strategických mostů přes řeku Mázu.⁴³³ K dosažení tohoto cíle měly sloužit různé sabotáže a diverzní akce páchané příslušníky Skorzeného oddílu přestrojenými za americké a britské vojáky a využívajícími spojeneckou vojenskou techniku (i přes nedostatek této vojenské techniky se záškodnická část celé operace vydařila, především díky tomu, že záškodníci, kteří padli do zajetí, při výsleších prozrazovali údajné cíle celé operace, které spojenecké vojáky a velitele dále mátlý a ti tak nebyli schopni rozlišit pravdu a lež a začali své spolubojovníky podezřívát z toho, že jsou němečtí záškodníci, což vedlo ke snížení morálky a koncentrovanosti).⁴³⁴

Obžaloba obsahovala celkem čtyři žalobní body. Obžalovaní se měli dopustit válečných zločinů tím, že se v období mezi 1. říjnem 1944 a 15. lednem 1945 ve snaze naplnit společný zájem nezákonně podporovali, naváděli k, napomáhali a účastnili se: a) zneužívání odznaků,

431 Viz například: *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Heinrich Deubert, Anna Margarete Solomon, Margot Zeeck a Peter Schindel ze dne 31. srpna 1945* [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0793-001.pdf>

Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Albert Bury ze září 1945 [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-1397.pdf>

Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Joseph Hertgen et al. ze dne 23. srpna 1945 [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-1497.pdf>

432 BEDNAR, A., Operation Greif and the Trial of the „Most Dangerous Man in Europe“. *Western Illinois Historical Review*. c2009, roč. 1, č. 1, s. 43–44. Dostupné také z: <http://www.wiu.edu/cas/history/wihr/pdfs/BednarWIHRSp09.pdf>

433 BEDNAR, A., c2009, *op. cit.*, s. 44.

434 Asi nejfantastičtější falešnou výpovědí bylo tvrzení, že cílem operace je zajetí nebo vražda vrchního velitele amerických sil generála Eisenhowera. I přesto byla v reakci značně posílena ochrana amerického velitelství umístěného až ve Versailles, a sám generál byl umístěn do izolace. Viz: BEDNAR, A., c2009, *op. cit.*, s. 46–54.

insignií, označení a uniforem ozbrojených sil Spojených států amerických, tím že v tomto přestrojení zrádně napadali a zabíjeli členy americké armády; b) zabíjení, týrání a mučení neozbrojených válečných zajatců a amerických vojáků, kteří se vzdali, s tím, že přesný počet obětí není znám, ale dle odhadů přesáhl stovku; c) zabavování, přivlastňování a užívání uniforem, identifikačních dokumentů, insignií dosvědčujících vojenskou hodnost, vyznamenání, osobních předmětů a dalších věcí, které patřily americkým válečným zajatcům a vojákům, kteří se vzdali a byli zadržováni Německou říší; d) znemožňování doručení a zadržování zásilek od Červeného kříže a jiných zásilek obsahujících jídlo a šatstvo, které byly určeny pro příslušníky amerických ozbrojených sil v německém zajetí.⁴³⁵

I přesto, že obžaloba nad jakoukoliv pochybnost prokázala, že zabavování a využívání nepřátelských uniforem, insignií a jiných poznávacích znamení pro účely boje, stejně jako konfiskace zásilek s pomocí pro válečné zajatce je porušením Haagského a Ženevského práva, případ se pro obžalobu nevyvinul dobře. Obžalobě se nepodařilo přesvědčivě prokázat, že by obžalovaní skutečně měli podíl na popravách zajatců, a rovněž se nepodařilo prokázat, že by přestrojení Němci využívali své převleky k útokům na americké vojáky. Naopak obhajoba poskytla několik svědectví, která podíl Skorzeného a mužů pod jeho velením na popravách zajatců vylučovala.⁴³⁶ Největším trumfem obhajoby bylo svědectví proslulého člena britského Oddělení pro zvláštní operace (*Special Operations Executive* – SOE) Foresta Fredericka Edwarda Yeo-Thomase, který rovněž operoval na území nepřítele a který připustil, že ačkoliv on sám nikdy nevyužíval cizích uniforem, je si vědom, že jiné spojenecké jednotky využívaly tuto strategii, a že on sám by jí klidně využil, aby rozhodil nepřítele, a že dle jeho názoru se Skorzeny a jeho muži při výkonu své profese chovali jako gentlemani, a pokud by šlo o Brity, a ne o Němce, byl by hrdý mít je ve své jednotce.⁴³⁷

Tato strategie obhajoby, která operovala s tím, že využívání cizích uniforem, dokladů a insignií k záškodnickým operacím bylo aplikováno na obou stranách fronty spolu s nedostatkem důkazů o tom, že se Skorzeny a jeho podřízení podíleli na popravách a týrání válečných zajatců, vedla k tomu, že všichni obžalovaní byli, k velké nelibosti prokuratury, osvobozeni.⁴³⁸ O vydání Skorzeného později zažádaly vlády Československa a Dánska, těmto

435 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Otto Skorzeny et al. ze dne 14. dubna 1948* [online]. [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-006-0100.pdf>

436 SMITH, S., *Otto Skorzeny: The Devil's Disciple*. Oxford: Osprey Publishing, c2018, ISBN: 978-1-4728-2946-7, s. 251–253.

437 BEDNAR, A., c2009, *op. cit.*, s. 58–59.

SMITH, S., c2018, *op. cit.*, s. 252.

438 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Otto Skorzeny et al. ze dne 14. dubna 1948*. *Op. cit.*, s. 9–11. [cit. 2020-05-09].

žádostem však nebylo vyhověno a než bylo rozhodnuto o dalším postupu týkajícím se tohoto zadrženého, podařilo se Skorzenému z amerického zajetí uprchnout.⁴³⁹ Proces se Skorzenym a jeho muži, i přes neúspěch prokuratury, v zásadě neovlivnil procesní program v Dachau. Program zásadně poškodily události spojené s jiným řízením souvisejícím s německou protiofenzivou v Ardenách známým jako *proces se strůjci malmédského masakru*.

Jako *malmédský masakr* byl označován incident ze 17. prosince 1944, kdy příslušníci Waffen SS popravili v blízkosti belgického města Malmédy osmdesát čtyři bezbranných amerických válečných zajatců.⁴⁴⁰ Tento barbarský čin, který počtem obětí představoval patrně nejrozsáhlejší německý válečný zločin spáchaný na amerických vojácích během aktivních bojů v Evropě a který získal značnou mediální publicitu, se stal v očích Američanů jakýmsi symbolem německé krutosti a brutality, a proto není jakkoliv překvapivé, že americká prokuratura měla enormní zájem na pohnání strůjců k odpovědnosti. Označovat proces zahájený v květnu 1946 za *proces se strůjci malmédského masakru* je do jisté míry nepřesné, jelikož během řízení USA vs. Valentin Bersin et al. neseděly na lavici obžalovaných pouze osoby zodpovědné za tento válečný zločin, ale i další osoby odpovědné za popravy a mučení amerických válečných zajatců v jiných částech Arden. Nelze však zpochybnit, že *malmédský masakr* představoval prokuraturou nejakcentovanější válečný zločin.⁴⁴¹ Počet obžalovaných v tomto procesu byl mimořádně vysoký, obžaloba původně obsahovala sedmdesát pět jmen, posléze byla rozšířena o další tři obžalované, a naopak čtyři původně obžalovaní z rozhodnutí prokuratury nestanuli před soudem vojenské vlády a v případě jednoho dalšího obžalovaného byla obžaloba stažena v průběhu řízení. Soud tak ve výsledku rozhodoval o vině celkem sedmdesáti tří obžalovaných.⁴⁴²

Obžaloba obsahovala pouze jeden žalobní bod, dle kterého se obžalovaní měli dopustit válečných zločinů tím, že v období od 16. prosince 1944 do 13. ledna 1945 ve spolupráci s dalšími osobami, které nebyly v obžalobě jmenovány nebo obžalovány, na určitých místech v ardenské oblasti úmyslně a nezákonně umožnili, podporovali, naváděli k, napomáhali a účastnili se vraždění, týrání a mučení členů amerických ozbrojených sil a neozbrojených civilních obyvatel spojeneckých států, přičemž přesný počet obětí nebyl znám, ale dle odhadů se pohyboval v řádech stovek.⁴⁴³

439 SMITH, S., c2018, *op. cit.*, s. 255.

440 REMY, S., P., *The Malmedy Massacre: The War Crimes Trial Controversy*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c2017, ISBN: 978-0674971950, s. 2.

441 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947* [online]. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-006-0024.pdf>

442 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947*. *Op. cit.*, s. 1–2. [cit. 2020-05-10].

443 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947*.

Obhajoba v tomto případě kromě obvyklých námitek rovněž zpochybňovala svědectví a přiznání získaná americkými vyšetřovateli s tím, že tyto výpovědi byly v některých případech získány za pomoci lsti, pohružky násilím či v některých případech přímo násilím, a proto je není možné připustit, a tato svá tvrzení podpořila důkazy o tom, že v některých případech k těmto pochybením prokazatelně docházelo.⁴⁴⁴ Při hodnocení procesu bylo konstatováno, že soud se s touto námitkou vypořádal dobře a objektivně zhodnotil důkazy, přičemž rozsudek nestojí primárně na těchto sporných přiznáních a výpovědích a nepřikládá jim příliš velkou váhu, a proto není na místě ho revidovat.⁴⁴⁵ Obhájci dále namítali, že nelze připustit ani doznání obžalovaných jako důkaz proti jiným obžalovaným, a že některé svědky obžaloby vyslechnuté před zahájením řízení nebylo možné znovu vyslechnout, a proto by jejich svědectví nemělo být připuštěno.⁴⁴⁶

Soud vojenské vlády nepřipustil ani jeden z těchto argumentů s tím, že dle procesních pravidel jsou přípustná i svědectví z doslechu, a analogicky je tedy možné připustit i výše zmíněná přiznání a výpovědi.⁴⁴⁷ V rozsudku byli všichni obžalovaní uznáni vinnými, čtyřicet tři z nich bylo odsouzeno k trestu smrti, dvacet dva k trestu odnětí svobody na doživotí a zbylých osm k trestům odnětí svobody v rozmezí deset až dvacet let.⁴⁴⁸ Při hodnocení a revizi procesu byl (s výjimkou jednoho odsouzeného, v jehož případě neexistovaly dle hodnotícího důstojníka dostatečné důkazy pro výrok o vině) rozsudek hodnocen jako správný v otázce viny a trestu, avšak udělené tresty bylo v některých případech možné zmírnit.⁴⁴⁹ Vydáním rozsudku, hodnotící zprávy a revizních doporučení však *kauza malmédského masakru* neskončila.

Jeden z obhájců obžalovaných, americký plukovník Willis M. Everett mladší, se nesmířil s tímto výsledkem řízení a zahájil mediálně sledovanou kampaň, jejímž cílem bylo dokázat, že rozsudek v kauze stojí především na vynucených doznáních a svědectvích, které soud neměl připustit, a bez nichž by nebylo možné jednoznačně rozhodnout o vině či nevině

Op. cit., s. 1–2. [cit. 2020-05-10].

444 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 37. [cit. 2020-05-12].

445 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 37. [cit. 2020-05-12].

446 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 40–41. [cit. 2020-05-12].

447 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 42. [cit. 2020-05-12].

448 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 3–5. [cit. 2020-05-12].

449 *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí ve věci USA vs. Valentin Bersin et al. ze dne 20. října 1947.* *Op. cit.*, s. 210–211. [cit. 2020-05-12].

obžalovaných.⁴⁵⁰ Everettova aktivita nejprve vedla k tomu, že vojenský guvernér americké okupační zóny Německa generál Clay nejprve v březnu 1948 vyhověl revizním doporučením, a navíc nad rámec těchto doporučení dále zmínil nebo zrušil některé další tresty udělené v tomto řízení na základě doporučení svého poradního orgánu – Revizní rady pro válečné zločiny založené v roce 1947 s tím, že trest smrti zůstal zachován pouze ve 12 případech.⁴⁵¹ Everett se však nespokojil ani s tímto a v květnu 1948 podal návrh k Nejvyššímu soudu USA, ve kterém se domáhal označení předmětného rozsudku za nicotný na základě toho, že byl vydán na základě důkazů získaných soustavným týráním a mučením obžalovaných (je možné si všimnout, že Everett s postupem času zveličoval popis jednání, kterého se měli američtí vyšetřovatelé dopustit).⁴⁵² Nejvyšší soud nejtěsnějším rozdílem při hlasování rozhodl, že se návrhem nebude zabývat, avšak tlak veřejnosti i tlak politický (Everett dokázal na svou stranu získat i některé kongresmany a senátory) přinutil sekretáře armády USA Kennetha C. Royalla, aby vytvořil speciální komisi vedenou soudcem Nejvyššího soudu Simpsonem, která měla prověřit legalitu tohoto procesu, postupů amerických vyšetřovatelů, i procesů v Dachau obecně a zároveň přezkoumat všechny případy, ve kterých byl udělen trest smrti, který dosud nebyl vykonán.⁴⁵³

Závěry Simpsonovy komise, která celou situaci prověřovala v Evropě, byly nejednoznačné. V obecné rovině komise konstatovala, že při přípravě obžalob v rámci procesů v Dachau (a tedy i obžaloby v *kauze malmédského masakru*) nedocházelo k obecnému a systematickému užívání nezákonných metod, celý procesní program byl v zásadě veden v souladu s principy spravedlnosti a 12 přezkoumávaných udělených trestů smrti v *malmédském případě* bylo oprávněných. Komise však zároveň odsoudila využívání falešných procesů k získání přiznání, nevyloučila, že v některých případech mohli vyšetřovatelé skutečně užít nepřiměřené násilí a doporučila, aby všechny přezkoumávané tresty udělené v *malmédské kauze* byly zmírněny na tresty odnětí svobody na doživotí.⁴⁵⁴ O falešných procesech se zmiňovala i další zpráva Revizní rady pro válečné zločiny vypracovaná pro generála Claye v únoru 1949, která zmiňovala, že během vyšetřování Malmédského masakru docházelo k situacím, kdy byli

450 Everett netvrdil, že obžalovaní byli neviní, ale zpochybňoval procesní postupy uplatňované v řízení, které dle jeho názoru zásadně ovlivnily jeho výsledek. Viz: WEINGARTNER, J., J., *Unconventional Allies: Colonel Willis Everett and SS-Obersturmbannführer Joachim Peiper*. *The Historian*. c1999, roč. 62, č. 1, s. 93–94.

451 BORCH, F., L., *The „Malmedy Massacre“ Trial: The Military Government Court Proceedings and the Controversial Legal Aftermath*. *The Army Lawyer*. c2012, roč. 42, č. 3, s. 24–25. Dostupné z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/03-2012.pdf

REMY, S., P., c2017, *op. cit.*, s. 144.

452 REMY, S., P., c2017, *op. cit.*, s. 146–147.

453 REMY, S., P., c2017, *op. cit.*, s. 147–148.

454 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 336.

podezřelí v černých kápích předváděni před falešné soudce s cílem získat jejich doznání, a v některých případech byla proti vězňům rovněž prokazatelně používána fyzická síla.⁴⁵⁵ Po zveřejnění těchto dvou zpráv došlo k pozastavení všech plánovaných poprav v Německu a v březnu 1949 k ustanovení podvýboru Výboru pro ozbrojené síly Senátu Spojených států vedeného senátorem Baldwinem, který měl *malmédský případ* a celý program v Dachau dále prověřit.⁴⁵⁶ Složení tohoto podvýboru budilo už od počátku jisté rozpaky a pochybnosti o jeho nestrannosti. Na jedné straně stál senátor McCarthy, proslulý svými antikomunistickými postoji, který americkou procesní politiku opakovaně kritizoval a který se opíral především o výroky soudce Edwarda L. Van Rodena, který byl členem Simpsonovy komise. Van Roden v rozporu se závěry této komise opakovaně v tisku prohlásil, že v *malmédské kauze* zcela jistě docházelo k fyzickému týrání nacistických vězňů. Na druhé straně pak stál sám senátor Baldwin, který patřil mezi známé obhájce armády, armádních postupů a vojenské justice.⁴⁵⁷ Závěry podvýboru v zásadě potvrdily zprávu Simpsonovy komise. Závěrečná zpráva sice připouštěla, že některý z vězňů mohl být některým z vyšetřovatelů udeřen, avšak dle zjištěných informací šlo pouze o individuální selhání a zároveň bylo zdůrazněno, že neexistují přesvědčivé důkazy o tom, že by docházelo k soustavnému fyzickému týrání vězňů, ani že by proti nim byly používány amorální a záludné praktiky jako například nasazování falešných kněží ve snaze vynutit přiznání.⁴⁵⁸ I přes závěry všech komisí a podvýboru byla pověst procesů v Dachau v očích americké veřejnosti nevratně poškozena, mimo jiné i díky plamenným a medializovaným projevům McCarthyho, který neváhal připodobnit metody amerických vyšetřovatelů k metodám gestapa.⁴⁵⁹ Obdobné nálady se objevily i v samotném Německu, kde proti americkému postupu v *kauze Malmédy* protestovali představitelé různých skupin napříč německou společností.⁴⁶⁰

Ačkoliv nelze tvrdit, že kontroverze ohledně *malmédského procesu* byla jediným důvodem, který vedl k ostré změně přístupu k procesům s nacistickými zločinci v americké okupační zóně Německa, lze tento proces vnímat jako symbolický zlom v americkém přístupu,

455 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 216–217.

456 Zpráva podvýboru Výboru pro ozbrojené síly Senátu Spojených států. *Vyšetřování činnosti armády ve vztahu k procesu s osobami zodpovědnými za masakr amerických vojáků poblíž Malméd (Belgie) v prosinci 1944 během bitvy v Ardenách ze dne 13. října 1949.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1949, str. 1–2. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Malmedy_report.pdf

457 REMY, S., P., c2017, *op. cit.*, s. 222–223.

458 Zpráva podvýboru Výboru pro ozbrojené síly Senátu Spojených států. *Vyšetřování činnosti armády ve vztahu k procesu s osobami zodpovědnými za masakr amerických vojáků poblíž Malméd (Belgie) v prosinci 1944 během bitvy v Ardenách ze dne 13. října 1949.* *Op. cit.*, s. 3–29. [cit. 2020-05-17].

459 JARDIM, T., c2014, *op. cit.*, s. 218.

460 SIGEL, R., *Die Dachauer Prozesse und die deutsche Öffentlichkeit.* In: EIBER, L. – SIGEL, R. (eds.), *Dachauer Prozesse: NS-Verbrechen vor amerikanischen Militärgerichten in Dachau 1945–1948.* Göttingen: Wallstein Verlag, c2007, ISBN: 978-3-8353-0167-2, s. 68.

který však vyplynul spíše ze změny politické situace v USA a ve světě, než z flagrantního porušení vyšetřovacích a procesních zásad. Bez ohledu na výše uvedené lze *proces se strůjci malmédského masakru* považovat za příslovečný začátek konce amerického procesního programu v Dachau ač, jak již bylo výše naznačeno, nešlo o proces poslední.

5.3. Následné norimberské procesy

5.3.1. Obecná charakteristika

Druhá větev amerického procesního programu v okupační zóně Německa byla tvořena *následnými norimberskými procesy*, tedy sérií dvanácti procesů, které měly navazovat na Hlavní norimberský proces USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. a při kterých měla být posuzována vina čelních představitelů nacistického státu, o jejichž vině nebylo rozhodnuto v rámci výše uvedeného procesu. Jádrem obžalovaných tvořily osoby v americkém zajetí, avšak, jak již bylo zmíněno v kapitole o britském procesním programu, v některých případech byla posuzována i vina zajatců z jiných okupačních zón a států. Duchovní otec tohoto programu Telford Taylor při přípravě procesů do jisté míry upravil politiku svého předchůdce a dřívějšího nadřízeného Roberta H. Jacksona. V první řadě nesdílel Jacksonovo přesvědčení o tom, že listinné důkazy by měly v nadcházejících procesech hrát prim, a zdůraznil význam svědeckých výpovědí.⁴⁶¹ Zároveň rozhodl o tom, že v rámci programu *následných norimberských procesů* nebudou stíhány všechny osoby, které byly členy organizací, které byly v rozsudku ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. prohlášeny za zločinecké s tím, že rozhodování o těchto osobách bude přenecháno německým soudům.⁴⁶² Taylor rovněž rozhodl, že jeho podřízení budou rozděleni do pěti procesních skupin s tím, že jedna skupina bude mít na starost přípravu procesů s představiteli SS a policie, druhá se bude zabývat vojenskými veliteli, třetí bude vyšetřovat podezřelé vládní představitele a diplomaty, čtvrtá bude analyzovat důkazy a připravovat procesy proti představitelům koncernů Krupp a I. G. Farben a poslední pátá připraví studii o struktuře německého průmyslu a finančnictví, o vztazích představitelů těchto sektorů na nacistické představitele a o roli těchto sektorů ve vzestupu nacistické strany a v rozpoutání válečného konfliktu.⁴⁶³

Vzhledem k tomu, že Zákon č. 10 neobsahoval úpravu konkrétních procesních pravidel a podoby tribunálů, před kterými se procesy dle tohoto zákona měly odehrávat, a naopak ve druhém odstavci svého třetího článku stanovoval, že tato pravidla má stanovit každý z vojenských guvernérů okupačních zón pro svou zónu zvlášť, vstoupil 18. října 1946 v platnost procesní právní předpis nazvaný nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, který byl vytvořen společnou prací Taylorem vedené Divize

461 TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 18–19.

462 TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 16.

463 TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 15.

pro následná řízení a Právní divize při americké okupační vojenské vládě.⁴⁶⁴

V úvodním článku tohoto právního předpisu bylo zakotveno, že jeho účelem je ustanovení vojenských tribunálů, jejichž pravomocí je soudit a případně trestat osoby obviněné ze zločinů dle Zákona č. 10, včetně účasti na spiknutích, jejichž cílem je spáchání některého z těchto zločinů, s tím, že nic v tomto předpisu se nijak nedotýká jurisdikce jiných soudů a tribunálů zřízených za stejným účelem.⁴⁶⁵ Každý z takto ustanovených vojenských tribunálů se měl skládat ze tří nebo více členů jmenovaných zónovým vojenským guvernérem a případně jednoho náhradníka, pokud se to vojenskému guvernérovi zdálo pro daný případ vhodné. Členové vojenských tribunálů a náhradníci měli mít právnické vzdělání a oprávnění zastupovat před nejvyššími soudy některého ze států, teritorií či distriktů USA po dobu pěti let či oprávnění vykonávat svou praxi před Nejvyšším soudem Spojených států.⁴⁶⁶ Tribunál se eventuálně rovněž mohl skládat z právníků s řádnou kvalifikací, kteří byli občany jiného státu, který byl členem Spojenecké kontrolní rady pro Německo, vyslaných jiným zónovým guvernérem pro účely společného procesu v jurisdikci dvou nebo více okupačních mocností, které toto nařízení předpokládalo.⁴⁶⁷ Tato úprava ukazuje, že Američané alespoň na začátku tohoto procesního programu předpokládali, že na některých procesech by se mohlo podílet více států, čímž by se tyto procesy více přiblížily procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem. Žádný společný proces však nikdy neproběhl, ačkoliv minimálně v případě procesu se členy Einsatzgruppen se v době jeho přípravy uvažovalo o tom, že by šlo o proces americko-sovětský, z čehož však nakonec sešlo díky rostoucímu napětí mezi USA a SSSR. Obdobně nebyl realizován ani žádný proces americko-britský, především z důvodu jisté, výše nastíněné britské liknavosti a neochoty v otázce procesů s prominentními nacistickými zločinci, ačkoliv by se to s ohledem na vzájemnou provázanost některých amerických a britských zajatců nabízelo.

Další odstavce druhého článku nařízení dále upravovaly postavení a pravomoci soudců. Vojenský guvernéř měl určit, který ze členů tribunálu bude jmenován předsedajícím soudcem, který měl při rovnosti hlasů během senátního hlasování rozhodující hlas. Ani prokuratura, ani obžalovaní či jejich obhájci neměli právo podávat proti předsedajícímu soudci ani ostatním členům tribunálu námitky. Konečně soudce náhradník, pokud byl ustanoven, mohl nastoupit jen

464 TAYLOR. T., c1949, *op. cit.*, s. 19.

465 Článek 1 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946 [online]. [cit. 2020-05-22]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imt07.asp>

466 Článek 2 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

467 Článek 2 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

v případě nemoci některého člena senátu nebo v jiném závažném případě.⁴⁶⁸

V rámci snahy o zajištění spravedlivého procesu bylo stanoveno, že obžalovaným má být v dostatečném čase před zahájením procesu poskytnuta kopie obžaloby spolu s kopiemi všech dokumentů přiložených k obžalobě v jazyce, kterému daný obžalovaný rozumí, a rovněž celý proces má být veden v takovém jazyce nebo má být po celou dobu procesu zajištěn překlad.⁴⁶⁹ Každý obžalovaný měl mít právo zvolit si svého obhájce (za předpokladu, že takový obhájce byl kvalifikován vystupovat před národními soudy toho státu, jehož byl obžalovaný občanem, eventuálně měl speciální zmocnění od tribunálu), a pokud si obhájce nezvolil, byl mu přidělen. Dále měl mít obžalovaný právo být osobně přítomen během celého řízení a prostřednictvím svého obhájce navrhopvat a předkládat vlastní důkazy a provádět křížový výslech svědků obžaloby.⁴⁷⁰ Další články se zabývaly pravomocemi a povinnostmi tribunálu, které odpovídaly obecné americké procesní politice. Důraz byl kladen na rychlost, důkazní neformálnost a úspornost jednotlivých řízení, stejný důraz však byl kladen na transparentnost a nezájatost.⁴⁷¹ Je třeba zmínit, že bylo výslovně zakotveno, že závěry obsažené v rozsudku Mezinárodního vojenského soudního dvora týkající se invazí, aktů agrese, útočných válek, zločinů, ukrutností a nelidských aktů jsou pro jednotlivé tribunály závazné a nelze je nijak zpochybňovat. Předmětem dokazování v takovýchto případech byla pouze otázka, zdali se daný obžalovaný takovýchto zločinů účastnil nebo si jich byl vědom.⁴⁷²

Na těchto člancích je možné vidět jiný směr, který *následné norimberské procesy* zvolily na rozdíl od procesního programu v Dachau. Je sice pravda, že oba tyto procesní programy kladly důraz na rychlost a nenákladnost jednotlivých řízení, avšak v případě *následných norimberských procesů* byl důraz kladen i na edukativnost procesů, tak jak tomu bylo v případě procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem. Větší důraz byl z tohoto důvodu kladen na konkrétní určení rozsahu viny jednotlivých obžalovaných a samotná procesní úprava více dbala na práva obžalovaných, tak aby byl zajištěn co nejspravedlivější proces a najevo vyšla úplná pravda o jednotlivých zločinech, na rozdíl od procesního programu v Dachau, kde

468 Článek 2 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. Op. cit. [cit. 2020-05-23].

469 Článek 4 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. Op. cit. [cit. 2020-05-23].

470 Článek 4 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. Op. cit. [cit. 2020-05-23].

471 Články 5–9 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. Op. cit. [cit. 2020-05-23].

472 Článek 10 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. Op. cit. [cit. 2020-05-23].

panovala větší důkazní nouze, a proto byla aplikována výše popsaná teorie společného plánu.

V dalším článku byl popsán modelový průběh řízení s tím, že na závěr řízení měli mít svou řeč nejprve obhájci, pak zástupci prokuratury a poslední slovo mělo patřit obžalovaným.⁴⁷³ V následující části pak byla popsána funkce sekretariátu, který měl sídlit přímo v Norimberku a zajišťovat administrativní a organizační chod celého procesního programu.⁴⁷⁴ Dále bylo stanoveno, že rozhodnutí o vině nelze přezkoumávat s tím, že rozhodnutí musí být řádně odůvodněno, avšak udělený trest (udělit bylo možné jen ty tresty, které byly uvedeny v Zákoně č. 10) může zmírnit či změnit (avšak ne zpřísnit) vojenský guvernér (nebo v případě společného procesu zónoví guvernéri společně), kterému musí být po skončení procesu předložen jeho záznam.⁴⁷⁵ Většina zbylých článků se vztahovala k záležitostem souvisejícím s výkonem jednotlivých trestů s tím, že poslední článek zakotvoval, že zde uvedené funkce a s nimi související povinnosti vojenského guvernéra mohou být delegovány na jeho zástupce.⁴⁷⁶

Na nařízení č. 7 navázalo nařízení č. 11, které reformovalo některá ustanovení původního předpisu (reformován byl zejména článek 11, který se zabýval strukturou a stavbou modelového procesu) a zavedlo institut společného zasedání jednotlivých vojenských tribunálů, jehož účelem měl být přezkum prozatímního rozhodnutí kteréhokoliv vojenského tribunálu, které se odchylovalo nebo bylo v rozporu se stanoviskem přijatým jiným vojenským tribunálem v dřívějším procesu s tím, že toto společné zasedání mělo přijmout k dané sporné otázce stanovisko, které by bylo do budoucna závazné pro všechny vojenské tribunály.⁴⁷⁷ Je zřejmé, že primárním cílem této úpravy byla snaha sjednotit sporná stanoviska jednotlivých vojenských tribunálů a posílit důvěryhodnost celého procesního programu v očích veřejnosti.

Je zřejmé, že ambice amerického procesního programu v Norimberku byly větší než ty, které měl program procesů v Dachau. Tento program aspiroval na to stát se duchovním nástupcem procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, a proto přijaté předpisy představovaly promyšlený a propracovaný odklon od klasických konceptů vojenské justice. Snaha o dobrou publicitu a edukativnost je zřejmá i z pokusů o sjednocení rozhodovací činnosti

473 Článek 11 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

474 Články 12–14 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

475 Články 15–17 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

476 Články 18–23 nařízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů, ze dne 18. října 1946. *Op. cit.* [cit. 2020-05-23].

477 Články 1–3 nařízení americké vojenské vlády č. 11, o pozměnění o nařízení americké vojenské vlády č. 7, ze dne 18. října 1946 nazvaného „o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů“ ze dne 17. února 1947 [online]. [cit. 2020-05-23]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtor11.asp>

jednotlivých tribunálů. Jak bude ukázáno dále, byla tato snaha úspěšná jen částečně a procesy se nesetkaly s tak dobrou odezvou jako proces před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, což ale paradoxně nesouviselo tolik s tím, že by úroveň procesů byla nižší, ale spíše s měnícím se společenským klimatem, kdy na jedné straně ve Spojených státech s nastupující Studenou válkou rapidně klesal zájem o procesy s nacisty a začaly se objevovat revizionistické tendence, a na druhé straně v Německu postupně rostla obecná frustrace, nespokojenost a nedůvěra k procesním programům a zároveň se začala projevovat snaha o relativizaci německých zločinů. O tom svědčí i to, že dle amerických výzkumů veřejného mínění v roce 1946 78 % oslovených německých respondentů uvedlo, že rozsudek v řízení před Mezinárodním vojenským soudním dvorem byl spravedlivý, avšak v roce 1950 na tutéž otázku stejně odpovědělo pouze 38 % dotazovaných, zatímco 30 % respondentů uvedlo, že rozsudek byl jednoznačně nespravedlivý.⁴⁷⁸

5.3.2. Následné procesy související s lékařskými pokusy

Proces USA vs. Karl Brandt et al. známý též jako *medicínský proces* či *proces s nacistickými lékaři* byl prvním z dvanácti *následných norimberských procesů*.⁴⁷⁹ Podněty k vytvoření samostatného procesu s představiteli nacistické medicíny se objevily již během procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. Během přípravy tohoto procesu, konkrétně během přípravy obžaloby Hermanna Göringa, vyšlo najevo, že někteří z lékařů luftwaffe prováděli na vězněných osobách v koncentračních táborech zvlášť trýznivé a vražedné pokusy s nízkým tlakem, mrazem a mořskou vodou, jejichž výsledky měly sloužit pro potřeby letců luftwaffe.⁴⁸⁰ Po těchto zjištěních začaly prokuratury všech Vítězných mocností shromažďovat důkazy o nacistických experimentech v celém rozsahu. Některé z informací získaných během vyšetřování byly použity během tohoto procesu jako důkazy proti obžalovanému Göringovi a obžalované organizaci SS. Za zmínku stojí, že byly citovány zprávy o zločinné činnosti čtrnácti lékařů, kteří byli později souzeni během procesu USA vs. Karl Brandt et al.⁴⁸¹

Důvodem, proč byl *proces s nacistickými lékaři* zahájen jako první z *následných*

478 WEINKE, A., c2015, *op. cit.*, s. 99–100.

479 Tento text o procesu USA vs. Karl Brandt et al. byl publikován v časopise Právněhistorické studie. Viz: BERÁNEK, J., Proces USA vs. Karl Brandt et al. a jeho význam pro rozvoj lékařské etiky v oblasti lékařských experimentů v prvních dvou dekadách po konci II. světové války. Právněhistorické studie. c2021, roč. 51, č. 1, s. 111–121. Dostupné také z: <https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-51/cislo-1/clanek-8932>

480 FREYHOFER, H., H., *Nuremberg Medical Trial: The Holocaust and the Origin of Nuremberg Medical Code*. New York: Peter Lang Publishing, c2004, ISBN: 0-8204-6797-9, s. 49.

481 WEINDLING, P., J., c2004, *op. cit.*, s. 97–98.

norimberských procesů, bylo dle tvrzení Telforda Taylora to, že o zločinných pokusech nacistických zdravotnických pracovníků bylo nashromážděno velké množství přesvědčivých důkazů, a Taylor se tedy domníval, že příprava tohoto procesu bude nejjednodušší a jeho průběh bezproblémový. Někteří starší autoři poukazovali na to, že rozhodnutí zahájit program *následných norimberských procesů medicínským procesem* bylo ovlivněno tehdejší politickou situací v USA, jelikož představitelé Spojených států nebyli přesvědčeni o tom, že by měli být v rámci procesů souzeni i němečtí průmyslníci a odmítali, aby byl program procesů zahájen právě procesem s některým z průmyslníků. Tuto teorii však většina současných autorů odmítá jako nepřesvědčivou a upozorňuje na to, že nic nenasvědčuje tomu, že by Taylor plánoval procesy zahájit jiným případem, a že by své rozhodnutí změnil kvůli politickému tlaku.⁴⁸²

Proces byl zahájen 5. prosince 1946. Na lavici obžalovaných usedlo celkem dvacet tři obžalovaných, z toho dvacet osob s lékařským vzděláním a tři důstojníci SS bez lékařského vzdělání. Mezi obžalovanými byli kromě lékařů působících v koncentračních táborech také již zmíněný Karl Brandt (zatímco další nacističtí odpovědní za provedení Akce T4 Philipp Bouhler byl v době zahájení procesu již po smrti), či Wolfram Sievers, vedoucí Ústavu pro vojenský vědecký výzkum, který byl součástí Himmlerovy pseudovědecké organizace Ahnenerbe. Mezi obžalovanými byl rovněž Karl Gebhardt, lékař, který stál v čele lékařského týmu, který pečoval o zraněného zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a který odmítl doporučení dalšího z Hitlerových osobních lékařů, Theodora Morella, aby Heydrichovi byly nasazeny antibiotické sulfanilamidy, v důsledku čehož Heydrich zemřel na sepsi organismu. Tato událost značně pošramotila Gebhardtovu pověst mezi nacisty, a proto na Himmlerovo doporučení přijal místo lékaře v koncentračním táboře Ravensbruck a později i ve vyhlazovacím táboře Auschwitz, kde prováděl na vězňených osobách zvrácené pokusy, jejichž cílem bylo prokázat zbytečnost a neefektivnost využívání sulfanilamidů v léčbě. Tyto pokusy pak tvořily základ jeho obžaloby v následném procesu.⁴⁸³ Naproti tomu někteří z nejvíce nechvalně proslulých nacistických lékařů mezi obžalovanými chyběli. Josefu Mengelemu se podařilo uprchnout z Německa, proti Aribertu Heimovi neměla prokuratura konkrétní důkazy, a proto ho neurčila jako jednoho z obžalovaných v procesu (Heim byl následně za nejasných okolností propuštěn z amerického vězeňského tábora během částečné vánoční amnestie v roce 1947 a do roku 1962, kdy z Německa uprchl v obavě z hrozícího procesu, působil jako soukromý

482 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 51–52.

483 BARTROP, P., R. – GRIMM, E., E., c2019, *op. cit.*, s. 99–100.

gynekolog)⁴⁸⁴, Sigismund Rascher byl popraven v Dachau členy SS pár dní před osvobozením tábora americkými jednotkami, pravděpodobně na osobní rozkaz Heinricha Himmlera.⁴⁸⁵

Obžaloba obsahovala celkem čtyři žalobní body – válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, členství v zločinecké organizaci (konkrétně v organizaci SS) a účast na společném plánu a spiknutí za účelem spáchání válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti. V žalobních bodech zabývajících se válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti byly popsány jednotlivé experimenty a lékařské zločiny, z nichž byli obžalovaní viněni. Kromě již zmíněných experimentů s nízkým tlakem, mrazem a mořskou vodou, šlo o experimenty, během kterých byli vězni nakaženi malárií, infekční žloutenkou, skvrnitým tyfem, byli vystaveni jedu, yperitu, sulfanilamidům a zápalným bombám, museli se podrobit nucené sterilizaci a pokusům spojeným s nedobrovolnou transplantací kostí a s pozorováním hojivosti poškozených kostí a narušené svalové a nervové tkáně.⁴⁸⁶ Kromě výše zmíněných zločinných pokusů byli někteří z obžalovaných viněni i ze zločinů neexperimentální povahy. Konkrétně šlo o zločiny spojené s realizací nacistického programu eutanazie, jehož skutečným cílem bylo vyvraždění všech duševně nemocných, fyzicky postižených, přestárých, nevléčitelně nemocných a dalších osob na území Říše a na nacisty ovládaných územích, s vraždami deseti tisíců polských zajatců viněných nacisty z toho, že jsou nakaženi tuberkulózou a s vraždami sto dvanácti osob židovského původu ve snaze vytvořit na univerzitě ve Štrasburku sbírku koster, které měly potvrdovat zvrhlou nacistickou teorii o podřadnosti židovské rasy.⁴⁸⁷

Již v úvodní řeči dal vrchní prokurátor Taylor jasně najevo, že proces nemá sloužit pouze k odsouzení a potrestání obžalovaných, ale že jeho hlavní hodnota má spočívat v jasném pojmenování a prokázání zvěrstev, které nacističtí lékaři prováděli:

484 AUTOR NEZNÁMÝ. Nazi war crimes: the hunt for Doctor Death [online]. *The Independent*, c2008, [cit. 2020-05-23]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/politics/nazi-war-crimes-the-hunt-for-doctor-death-863921.html>

485 Rascher byl v roce 1944 spolu se svou ženou zatčen poté, co bylo zjištěno, že jeho tvrzení o tom, že díky jeho výzkumu plodnosti jeho žena v krátkém období třikrát otěhotněla a porodila zdravé dítě po 48. roku jejího života, je založeno na podvodu. Manželská dvojice těhotenství pouze předstírala a děti unášela či kupovala, na což se přišlo, když byla Rascherová chycena při pokusu unést dítě z mnichovské porodnice. Rascher byl na příkaz Himmlera, který celou situaci bral jako osobní potupu, jelikož Rascherovy vědecké výzkumy veřejně vychvaloval a použil fotografie jednoho údajného Rascherova dítěte jako propagandistický materiál, zatčen pro únos, zpronevěru, podezření z vraždy a podvod a spolu s manželkou uvězněn v koncentračním táboře Buchenwald a následně v koncentračním táboře Dachau, kde byl i popraven. Viz: BERGER, R., L., Human Nazi Science – The Dachau Hypothermia Experiments. *The New England Journal of Medicine*. c1990, roč. 322, č. 20, s. 1439. Dostupné také z: <https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJM199005173222006>

486 *Obžaloba ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 25. října 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume I*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1949, s. 11–15. Dostupné také z: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-I.pdf

487 *Obžaloba ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 25. října 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume I*. c1949, *op. cit.*, s. 14–15.

„...Jsou zde mnohem významnější povinnosti, které musíme dnes splnit. Jsou to povinnosti vůči lidem a rasám, na které tyto zločiny dopadly. Pouhé potrestání obžalovaných, nebo i těch tisíců ostatních, kteří jsou stejně vinni, nemůže nikdy vyléčit zranění, které nacisté způsobili těmto nešťastným lidem. Pro ně je mnohem podstatnější, aby tyto stěží uvěřitelné události byly nezpochybnitelně a veřejně prokázány, tak aby v budoucnu nikdo nemohl pochybovat o tom, že tyto události byly skutečností, nikoliv báchorkou... I přes výše řečené zde máme i další povinnosti. Osoby na lavici obžalovaných jsou obviněny z vraždy, avšak toto nejsou žádné běžné vraždy. Nemůžeme se uspokojit s tím, že prokážeme, že výše uvedené činy byly spáchány, a že je spáchaly konkrétní osoby. Zabíjet, mrzačit a mučit je trestné dle všech moderních právních řádů. Tito obžalovaní nezabíjeli v afektu nebo pro osobní obohacení. Někteří z nich mohou být sadisté, kteří zabíjeli a mučili ze sportu, ale ne každý z nich je vyšinutý. Nejsou to hlupáci. Většina z nich jsou zkušení lékaři, někteří z nich dokonce renomovaní vědci. A přesto tito obžalovaní, kteří všichni plně chápali povahu svých činů a z nichž většina měla schopnosti vytvořit si jasný morální a odborný názor, jsou odpovědní za masové vraždy a nevýslovně kruté mučení. Je naším hlubokým závazkem vůči všem lidem na světě ukázat, proč a jak se tyto zločiny staly. Je nutné osvětlit myšlenky a motivace, které vedly tyto obžalované, aby se k jiným lidem chovali hůře než ke zvířatům. Tyto zvrácené myšlenky a pokřivené ideje, které vyvolaly tato zvěrstva, nejsou mrtvé. Není možné je zabít vojenskou silou. Nesmí se stát rakovinou v prsu lidskosti. Musí být vyříznuty a odhaleny...“⁴⁸⁸

Vymezení jednotlivých skutkových podstat dle Zákona č. 10 představovalo jeden ze sporných aspektů procesu. Obhájci některých obžalovaných namítali, že účast na společném plánu a spiknutí za účelem spáchání válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti, která byla v obžalobě prvním žalobním bodem, není skutkovou podstatou, kterou by Zákon č. 10 znal, a účast na společném plánu a spiknutí jsou v zákoně uvedeny pouze jako jedno z jednání, která naplňují skutkovou podstatu zločinů proti míru, a proto není možné obžalované shledat v tomto žalobním bodě vinnými, jelikož by to znamenalo popření zásady *nullum crimen sine lege*. Vojenský tribunál se k této otázce vyjádřil dne 14. července 1947, kdy konstatoval, že Zákon č. 10, ani statut Mezinárodního vojenského soudního dvora, na jehož základě bylo rozhodováno v hlavním norimberském procesu *USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al.*, skutečně neobsahují spiknutí jako samostatnou skutkovou podstatu, a tudíž tribunál nemůže ke spiknutí jako samostatnému bodu obžaloby přihlížet, avšak zároveň konkrétní jednání, která dle

488 Úvodní řeč vrchního prokurátora Telforda Taylora ve věci *USA vs. Karl Brandt et al.* ze dne 9. prosince 1946. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume I.* c1949, *op. cit.*, s. 27–28.

prokurátorů zakládají odpovědnost za účast na společném plánu, obsažená v tomto žalobním bodě spolu s jednáními zakládající odpovědnost za spiknutí, naplňují skutkové podstaty válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, a proto zároveň ani nelze první žalobní bod zcela vyškrtnout a pominout.⁴⁸⁹ Tribunál zároveň zdůraznil, že toto rozhodnutí nemá sloužit k oslabování efektivnosti Zákona č. 10, nebo odpírat obžalobě a obhajobě možnost předložit důkazy o válečných zločinech a zločinech proti lidskosti.⁴⁹⁰

Obhajoba se snažila jednání obžalovaných omlouvat v několika rovinách. V první řadě poukazovala na to, že jednání obžalovaných bylo ovlivněno mimořádným stavem, který v Německu panoval, a válečnou nutností. Právě tato mimořádná situace dle obhajoby dekriminalizovala jednání, v tomto případě pokusy, které měly dle obhajoby vést ke zlepšení podmínek vojáků bojujících na frontě, které by byly v dobách míru trestné. Tento druh obhajoby například zvolil obhájce Karla Gebhardta, který tvrdil, že pokusy obžalovaného se sulfanilamidy byly nezbytné ke zjištění jejich efektivnosti a správného dávkování pro zraněné vojáky a k tomuto účelu nebylo možné použít údaje získané v době míru, jelikož specifická zranění vojáků nešla připodobnit k případům, ve kterých byly sulfanilamidy aplikovány v mírovém období.⁴⁹¹

Častým argumentem obhájců byla skutečnost, že pokusy sloužily jako alternativa k trestům, které byly obětem v koncentračních táborech uloženy. Tento argument se jeví vzhledem k vražedné a zvrácené povaze pokusů jako obzvláště absurdní, o čemž svědčí i reakce obžaloby:

„Další z poměrně běžných obhajob použitých obžalovanými je to, že pokusnými osobami byli zločinci odsouzení k smrti, kterým, pokud experiment přežili, byl trest zmírněn na doživotí v koncentračním táboře. Pro toho, kdo má být jen minimální povědomí o životních podmínkách v koncentračních táborech a o vyhlídkách průměrné osoby vězněné v těchto táborech, se tato obhajoba jeví jako morbidní vtíp. Koncentrační tábory nebyly běžným vězeňským zařízením, které známe z jiných států, pro osoby odsouzené soudem za trestný čin. Základním účelem koncentračních táborů byl útlak a perzekuce osob, které byly nacisty označeny za nežádoucí na

489 *Rozhodnutí tribunálu ohledně prvního žalobního bodu ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 14. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1949, s. 122. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-II.pdf

490 *Rozhodnutí tribunálu ohledně prvního žalobního bodu ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 14. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, *op. cit.*, s. 122.

491 *Závěrečná řeč obhajoby ve prospěch obžalovaného Karla Gebhardta ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 15. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, *op. cit.*, s. 5–12.

základě rasy, politického názoru nebo náboženského smýšlení... A i kdybychom na okamžik připustili, že tato obhajoba má za určitých podmínek charakter polehčující okolnosti, rozhodně to neplatí v tomto případě... Pokud byla oběť pokusů původně odsouzena pouze na základě toho, že je Žid, Polák nebo Rus, nebo že měla například sexuální styk se Židem, nemění trestnost tohoto pokusu pouhé konstatování, že tato oběť byla tak jako tak odsouzena k tomu zemřít. Experimentování na takové osobě je stvrzení původního zločinu spočívajícího v nezákonném uvěznění a zároveň spáchání dalšího zločinu – mučení a vraždy... Navíc nezpochybnitelné důkazy prokazují, že přežití experimentu nebylo zárukou upuštění od popravy. Nejméně šest osob bylo popraveno po tom, co přežilo experimenty. Nešlo o výběr „experimenty, nebo poprava“, ale o kombinaci „experimenty a následná poprava“.⁴⁹²

Posledním velmi rozšířeným druhem obhajoby bylo konstatování, že experimenty obžalovaných přispěly k celkovému rozvoji lékařské vědy a byly jedinou možností, jak tohoto pokroku dosáhnout. Tento argument s nutností pokusů pro další rozvoj lékařských poznatků používala například obhajoba Hermanna Becker-Freysenga ve snaze omluvit jeho zvrácené pokusy s mořskou vodou tím, že se jednalo o snahu vyřešit v té době velice rozšířený problém ztroskotaných letců bez přístupu k pitné vodě.⁴⁹³

Rozsudek ve věci USA vs. Karl Brandt et al. byl vyhlášen dne 19. srpna 1947. Sedm obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti, pět bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody na doživotí, čtyři byli odsouzeni k trestu odnětí svobody v rozmezí deseti až dvaceti let a sedm osob bylo zproštěno obžaloby.⁴⁹⁴ V souladu s výše zmíněným rozhodnutím nebyl nikdo z obžalovaných shledán vinným v prvním bodě obžaloby.⁴⁹⁵ Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že, navzdory tvrzeným obhajobám, nacističtí lékaři zcela, a do té doby nevídaně, rezignovali na etická pravidla své profese takovým způsobem, který před událostmi II. světové války nebyl představitelný. Tyto události vedly k obnovení debaty o tom, že je třeba základní etická pravidla lékařského výzkumu kodifikovat a prosadit jejich univerzální závaznost. Tato snaha byla jasně patrná i v rozsudku Tribunálu, ve kterém byla mimo jiné uvedena základní etická pravidla pro lékařský výzkum, ve kterých byl kladen důraz především na informovaný souhlas,

492 Závěrečná řeč obžaloby ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 14. července 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, op. cit., s. 44–48.

493 Závěrečná řeč ve prospěch obžalovaného Hermanna Becker-Freysenga ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 18. července 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, op. cit., s. 62–64.

494 Rozsudek ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 19. srpna 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, op. cit., s. 298–300.

495 Rozsudek ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 19. srpna 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, op. cit., s. 173.

přiměřenou míru rizika, dobrovolnost a dostatečnou kvalifikaci a připravenost osob, které takový výzkum provádí, tedy na podmínky, které se dnes jeví jako zcela samozřejmé.⁴⁹⁶

Tento soubor etických pravidel, dnes známý jako *Norimberský kodex*, byl bezesporu jedním z nejvýznamnějších výsledků procesu s nacistickými lékaři. Je zřejmé, že byl formulován v reakci na průběh procesu, a že na jeho formulaci spolupracovali se soudci američtí lékařští experti, kteří během procesu působili jako svědci a znalci obžaloby. Určit konkrétního autora však není jednoduché, i s přihlédnutím k tomu, že v pozdějších letech se nezávisle na sobě k výlučnému autorství kodexu přihlásili dva z významných amerických lékařských expertů, psychiatr a neurolog Leo Alexander a fyziolog Andrew C. Ivy, a zároveň vrchní prokurátor Telford Taylor šířil své přesvědčení, že autorem kodexu byl jeden z amerických soudců, Harold Sebring.⁴⁹⁷ Dá se předpokládat, že na výsledné podobě souboru etických pravidel se nějakým způsobem podíleli všichni výše uvedení a pravděpodobně i další osoby z týmu amerických lékařských expertů. Bez ohledu na otázku autorství je zřejmé, že autoři v kodexu zohlednili některé starší práce dotýkající se medicínské etiky (někteří autoři zmiňují jako zdroj inspirace díla Thomase Percivala, Williama Beaumonta či Clauda Bernarda) i základní materiál týkající se medicínské etiky – Hippokratovu přísahu.⁴⁹⁸

Nelze pominout ani skutečnost, že i na území Německa existovaly dokumenty, které upravovaly medicínskou etiku, ať už šlo o tzv. Berlínský kodex, tedy nařízení vydané pruským ministerstvem pro náboženské, školské a medicínské otázky, které upravovalo některé otázky spojené s pokusy na lidských subjektech, či o tzv. Říšské pokyny pro oblast pokusů vydané v roce 1931 Říšským ministerstvem vnitra, které obsahovaly řadu regulací v oblasti pokusů na lidských subjektech.⁴⁹⁹ Na obsah těchto pokynů často odkazují kritici Norimberského kodexu, kteří uvádějí, že bez ohledu na to, že principy zakotvené ve výše uvedených říšských pokynech nebyly nacistickým Německem vůbec dodržovány, jde o obecně dokonalejší, promyšlenější a podrobnější úpravu regulace pokusů na lidských subjektech než právě Norimberský kodex, nehledě na to, že některé body Kodexu vyvolávají dojem, že byly přímo z Říšských pokynů opsány.⁵⁰⁰

496 *Rozsudek ve věci USA vs. Karl Brandt et al. ze dne 19. srpna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, *op. cit.*, s. 181–182.

497 SHUSTER, E., Fifty Years later: The Significance of the Nuremberg Code. *The New England Journal of Medicine.* c1997, roč. 337, č. 20, s. 1436–1437. Dostupné také z: https://www.gvsu.edu/cms4/asset/F51281F0-00AF-E25A-5BF632E8D4A243C7/nuremberg_50_years_later.nejm.pdf

498 ANNAS, G., J. – GRODIN, M., A. (eds.), *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation.* Oxford: Oxford University Press, c1995, ISBN: 978-0-19-510106-5, str. 122–126.

499 ANNAS, G., J. – GRODIN, M., A. (eds.), *op. cit.*, s. 127–131.

500 GHOOI, R., B., The Nuremberg Code-A critique. *Perspectives in Clinical Research.* c2011, roč. 2, č. 2, str. 73–

I přes výše uvedené je nutné konstatovat, že význam Kodexu nezpochybnitelně předčil význam Říšských pokynů, které byly de facto kompromitovány činy nacistického režimu v oblasti medicínského výzkumu a po skončení II. světové války zcela ztratily jakoukoliv relevanci i přes to, že byly formálně dokonalejší než Norimberský kodex. Zároveň je však nutné podotknout, že ani Norimberský kodex nenaplnil očekávání jeho autorů. Kodex sice byl reflektován většinou národů a stal se inspirací pro různé národní úpravy, avšak nikdy nebyl inkorporován do vnitrostátního práva žádného státu a ani jeho vliv na kodifikace mezinárodního práva nebyl nijak značný.⁵⁰¹ Dokonce ani ve Spojených státech nebyl Kodex využíván, a to ani podpůrně v soudních sporech, jejichž předmětem by byla medicínská etika. Většina autorů se shoduje na tom, že tento osud potkal Kodex kvůli okolnostem jeho vzniku. Vzhledem k tomu, že Kodex vznikl v reakci na zvrácené nacistické zločiny, získal především v západním světě pověst „zákoníku pro barbary“, který zakotvuje zásady, které jsou civilizovaným lidem zcela zřejmé a přirozené, a které není nutné akcentovat tím, že by byly recipovány do vnitrostátního právního řádu.⁵⁰²

Navzdory tomu je nutné konstatovat, že Norimberský kodex má v dějinách medicínské etiky své nezpochybnitelné místo už jen díky tomu, že byl inspirací a vzorem pro pozdější úpravy této problematiky. Na Norimberský kodex posléze navázala Helsinská deklarace Světové lékařské asociace z roku 1964, která některé principy z Kodexu převzala a některé naopak upravila nebo předělala a obecně se nesla v duchu zmírnění některých kategorických příkazů a zákazů obsažených v Kodexu.⁵⁰³

Druhým procesem, ve kterém byla mimo jiné řešena otázka nacistických lékařských experimentů byl proces s polním maršálem Erhardem Milchem, druhým nejvýše postaveným mužem luftwaffe po Hermannu Göringovi. Milchův proces byl specifický tím, že v sobě spojoval dva významné okruhy, které byly v hledáčku americké prokuratury, totiž odpovědnost za zločinné medicínské pokusy a odpovědnost za zneužívání nucené práce občanů nacisty porobených států v nelidských podmínkách. Základy pro Milchovu obžalobu vyplynuly již během procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, během kterého Milch svědčil ve prospěch Göringa. Během křížového výslechu vyplynulo, že Milch jednak působil

75. Dostupné také z: <https://www.picronline.org/article.asp?issn=2229-3485;year=2011;volume=2;issue=2;spage=72;epage=76;aulast=Ghooi>

501 MAZUR, G., *Informed Consent, Proxy Consent, and Catholic Bioethics: For the Good of the Subject*. Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2011, ISBN: 978-94-007-2196-8, s. 19–20.

502 MAZUR, G. *Op. cit.*, s. 20.

503 FADEN, R., R. – BEAUCHAMP, T., L., *A History and Theory of Informed Consent*. Oxford: Oxford University Press, c1986, ISBN: 0-19-503686-7, s. 156–157.

v nacistické Centrální plánovací radě a spolu s obžalovanými Speerem a Sauckelem se aktivně účastnil jednání, při kterých se rozhodovalo o tom, jak co nejefektivněji zužitkovat nucenou, otrockou práci válečných zajatců a osob z obsazených území, a zároveň znal povahu zvrácených pokusů v koncentračním táboře Dachau, zašitoval je a sloužil jako spojka mezi Himmlerem a doktorem Rascherem.⁵⁰⁴

V návaznosti na toto svědectví byl Milch obžalován a postaven před vojenský tribunál v rámci procesu, ve kterém vystupoval jako jediný obžalovaný. Milch byl viněn z toho, že spáchal válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, kterých se měl dopustit právě tím, že: a) vytvářel, spolupracoval na , napomáhal s, účastnil se a vykonával plány, jejichž cílem bylo zneužití otrocké práce civilních obyvatel z ovládnutých území, i ze samotného Německa, a válečných zajatců pomocí násilných a brutálních metod a za nelidských podmínek; b) vytvářel, spolupracoval na , napomáhal s, účastnil se a byl spojen s plány a s realizací nelidských lékařských pokusů, zejména pokusů s tlakem a mrazem, na stejných skupinách osob.⁵⁰⁵

V bodech obžaloby týkajících se lékařských pokusů v Dachau se prokuratura především opírala o dva dopisy adresované Heinrichovi Himmlerovi a dalšímu vysoce postavenému důstojníkovi SS Karlu Wolffovi, Himmlerovu pobočníkovi, ze kterých jasně vyplývalo, že Milch byl velmi dobře seznámen s Rascherovými zvrácenými pokusy s tlakem v Dachau, podporoval je a poskytoval zločinnému lékaři zázemí.⁵⁰⁶ Kromě těchto dopisů disponovala prokuratura i dalšími listinami, které naznačovaly Milchovo zapojení, které však nebyly natolik jednoznačné. Obhajoba naopak využívala písemné svědectví Hermanna Göringa a šesti obžalovaných v procesu s lékaři, kteří tvrdili, že dohled nad lékařskými pokusy v Dachau nebyl v Milchově kompetenci, informace mezi Hitlerem a Rascherem proudily mimo Milche a bývalý polní maršál byl spíše nastrčenou figurkou, která nebyla obeznámena se skutečným rozsahem experimentů.⁵⁰⁷

Tribunál poněkud překvapivě shledal Milche nevinným v žalobních bodech týkajících se lékařských pokusů s odůvodněním, že neexistují jednoznačné důkazy o tom, že by se jich Milch osobně účastnil, nařídil je nebo měl povědomí o jejich zločinné, zvrácené a excesivní povaze, ani o tom, že by byl seznámen s podrobnými Rascherovými zprávami o průběhu těchto pokusů, nebo že by se s Rascherem osobně znal a spolupracoval, a že pro Milchovu nevinu svědčí i to,

504 *Křížový výslech Erharda Milche v rámci řízení USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 11. března 1946* [online]. c1946, [cit. 2020-05-28]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/03-11-46.asp#milch2>

505 *Obžaloba ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 360–364.

506 *Dopis od Milche pro Wolffa ohledně pokračování experimentů ze dne 20. května 1942; Dopis od Milche pro Himmlera potvrzující přijetí zpráv Raschera a Romberga o pokusech s tlakem ze dne 31. srpna 1942*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume I*. c1949, *op. cit.*, s. 172–173.

507 *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 623–625.

že Milch se v rámci organizace luftwaffe zabýval spíše produkcí letadel a dalšího materiálu, než ochranou pilotů s níž pokusy souvisely, a proto je nutné ctít zásadu presumpce nevinny.⁵⁰⁸ V souhlasném stanovisku soudce Musmanma pak bylo uvedeno, že to, že byl Milch osvobozen rozhodně nelze vykládat tak, že by vojenský tribunál tvrdil, že pokusy v Dachau nebyly zločinné, ale pouze to, že se nepodařilo nade vší pochybnost prokázat Milchovu odpovědnost za tyto zločiny.⁵⁰⁹

Ve zbylých žalobních bodech se situace pro Milche již tak dobře nevyvíjela. Obžaloba se sice snažila vylíčit Milche jako odpůrce nacistického militarismu a agrese, který se v roce 1937 snažil neúspěšně zajistit úzkou průmyslovou spoluprací mezi Německem, Belgií a Francií a zabránit tak nadcházející válce a poté, co tento plán selhal, se nikdy nezařadil do nejužšího kruhu Hitlerových spolupracovníků, a naopak mu byla většina podstatných informací o nacistické politice a zločinech zatajena, tudíž ani nevěděl okolnostech a způsobech, jakými byli nuceni pracovníci získáváni, ani o hrůzných podmínkách, ve kterých museli pracovat, a proto za zločiny na těchto pracovnících nebyl přímo zodpovědný, jelikož byl buďto obelstěn nebo obejit Speerem a Sauckelem.⁵¹⁰ Prokuratura však měla k dispozici značné množství listinných důkazů a svědectví, které tuto obhajobu vyvracely a jasně prokazovaly aktivní rozsáhlou spoluprací se Speerem a Sauckelem v Centrální plánovací radě, jakož i Milchův podíl na zneužívání otrocké práce při snaze zvýšit produkci letadel v rámci činnosti vládní organizace *Jägerstab*, v jejímž čele stál, a během jeho působení v pozici *Generalluftzeugmeistera*. Tribunál konstatoval, že důkazy a vlastně i Milchova výpověď potvrzují, že si bývalý polní maršál byl dobře vědom toho, jakým způsobem jsou pracovníci získáváni. Zároveň nebylo možné přijmout ani jeho tvrzení, že si nebyl vědom toho, že by obdobné zacházení s válečnými zajatci odporovalo mezinárodnímu právu, jelikož jako zkušený důstojník si musel být vědom příslušných ustanovení obsažených v systémech Haagského a Ženevského práva, která byla zcela jednoznačná.⁵¹¹ Milch byl v žalobních bodech týkajících se válečných zločinů a zločinů proti lidskosti souvisejících s využíváním otrocké nucené práce uznán vinným a odsouzen k

508 *Rozsudek ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 773–779.

509 *Souhlasné stanovisko soudce Michaela A. Musmanna týkající se rozsudku ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 876.

510 *Úvodní řeč obhajoby ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 379–384.

511 *Rozsudek ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. c1949, *op. cit.*, s. 787–789.

trestu odnětí svobody na doživotí.⁵¹² Tento trest však byl později zmírněn, a již v roce 1955 byl Milch propuštěn na svobodu.⁵¹³

Navzdory odsuzujícímu rozsudku byl výsledek procesu spíše zklamáním, jelikož se Milche nepodařilo dostatečně spojit se zvrácenými lékařskými pokusy a prokázat tak, že i osoby, které pokusy přímo neprováděly ani neautorizovaly, ale umožnily nebo usnadnily jejich provedení, nesou odpovědnost, což se zdálo jako obzvláště důležité s ohledem na nadcházející rozsudek ve věci USA vs. Karl Brandt et al. (Milchův proces byl sice zahájen později, ale rozsudek v něm byl vydán již v dubnu 1947, o více jak čtyři měsíce dříve než rozsudek v *medicínském procesu*). I přes nedostatek důkazů, který vedl k Milchovu osvobození v bodech obžaloby týkajících se lékařských pokusů, však i v tomto procesu došlo k jednoznačnému morálnímu odsouzení nacistických experimentů. Dá se říci, že tyto dva procesy korunovaly snahy o odsouzení nacistických lékařských programů, které se zcela zpronevěřily základním etickým pravidlům této profese a navázaly na procesy s personálem koncentračních táborů, které se odehrávaly ve všech okupačních zónách a při kterých byl souzen i lékařský personál, a na procesy s personálem údajných lékařských zařízení pro provádění eutanázie jako byla například nemocnice Hadamar, tím že před soud postavily i hlavní strůjce a autory těchto zvrhlých programů a osoby, které z výsledků těchto nelidských experimentů těžily.

5.3.3. Následné procesy s průmyslníky

Druhou podstatnou skupinu procesů v programu *následných norimberských procesů* tvořila řízení s představiteli nacistického průmyslu. Hned na začátku je nutné zmínit, že americký přístup k procesům s představiteli průmyslového sektoru se nacházel někde mezi britskou liknavostí a neochotou a francouzským nadšením a horlivostí. Sám Taylor patřil spíše k zastáncům těchto procesů a již během přípravy jednotlivých řízení vedených proti průmyslníkům vyčlenil dvě z pěti amerických vyšetřovacích a přípravných procesních skupin na sbírání informací o německém průmyslovém a finančním sektoru a na přípravu těchto procesů, ačkoliv si sám byl vědom náročnosti a choulostivosti takových řízení.⁵¹⁴ Existovaly však i názory, dle kterých byly obdobné procesy předem odsouzeny k neúspěchu s ohledem na to, že se v rámci řízení USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring nepodařilo usvědčit

512 *Rozsudek ve věci USA vs. Erhard Milch ze dne 13. listopadu 1946.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II.* c1949, *op. cit.*, s. 796–797.

513 ZABECKI, D. T. (ed.). *World War II in Europe: An Encyclopedia.* New York: Routledge, c2015, ISBN: 978-0-8240-7029-8, s. 416.

514 TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 15.

ani tak prominentní figuru nacistické ekonomiky jako byl Hjalmar Schacht. Kritici zároveň argumentovali tím, že v době rapidně se zhoršujících vztahů se Sovětským svazem se procesy proti představitelům soukromého průmyslového a bankovního sektoru nejeví jako politicky moudré. S těmito argumenty se ke konci svého působení ztotožnil i Taylorův předchůdce Jackson.⁵¹⁵

Vina průmyslových magnátů byla posuzována celkem ve třech procesech. Původně byl plánován i čtvrtý proces proti představitelům Dresdner Bank, ten však byl později z důvodů náročnosti přípravy a časového presu vypuštěn s tím, že předpokládaný hlavní obžalovaný Karl Rasche byl obžalován v procesu USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.⁵¹⁶ Tyto tři procesy byly vzájemně poměrně dosti odlišné. První proces s představiteli koncernu Flick tvořil skladbou obžalovaných a povahou obžaloby v zásadě bratrský proces k francouzskému procesu proti představitelům koncernu Röchling. Řízení proti představitelům chemického koncernu I. G. Farben řešil kromě obvinění ze zneužívání otrocké práce a válečného plundrování i otázku výroby a zločinného využití cyklonu B. Poslední proces pak byl veden proti představitelům zbrojařského koncernu Krupp a šlo o logické vyústění komplikované situace se zproštěním obžaloby ze zdravotních důvodů v případě Gustava Kruppa a následným odmítnutím dodatečné obžaloby Alfrieda Kruppa během původního procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al.

První z amerických procesů s představiteli soukromého průmyslového sektoru se zabýval odpovědností Friedricha Flicka a dalších představitelů jeho koncernu za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti (především ekonomické povahy). Při analýze Flickova počínání před a během II. světové války si lze na první pohled všimnout podobností s činností Hermanna Röchlinga a jeho koncernu. Na rozdíl od Röchlinga sice Flick nepocházel z tradiční průmyslové rodiny, avšak díky obratným investicím na a po konci I. světové války se mu podařilo ovládnout větší množství průmyslových závodů, vytvořit obrovský konglomerát a stát se jedním z nejvýznamnějších uhelných a ocelářských magnátů v Porúří a vlastně i v celém Německu.⁵¹⁷ V období Výmarské republiky se Flick kromě odporu ke komunismu nijak zvláště politicky neprofiloval a snažil se dobře vycházet se všemi relevantními politickými stranami, o čemž svědčí i to, že před červencovými volbami v roce 1932 nějakým způsobem přispíval na činnost a volební kampaň všem těmto stranám, NSDAP nevyjímaje (ačkoliv v prezidentských

515 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 21.

516 TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 81–82.

517 FERENCZ, B., B., *Less than Slaves: Jewish Forced Labor and the Quest for Compensation*. Bloomington: Indiana University Press, c2002, ISBN: 0-253-21530-7, s. 156.

volbách 1932 významně finančně podporoval Hitlerova protikandidáta von Hindenburga).⁵¹⁸ Poté, co začalo být zcela zřejmé, že nacisté ovládnou celé Německo, se Flick zcela přeorientoval na podporu NSDAP a prostřednictvím svého zástupce, válečného hrdiny z dob I. světové války a dalšího z obžalovaných Otto Steinbrincka, kontaktoval Hitlera a navázal s ním úzkou spoluprací.⁵¹⁹ Během předválečných a válečných let Flick významně finančně podporoval nacistický režim především prostřednictvím organizace nacistických průmyslníků nazvané Kruh přátel ekonomiky, kterou založil jeden z obžalovaných v procesu USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. Wilhelm Keppler a později převzal Heinrich Himmler (v té době se vžil posměšný neoficiální název Kruh přátel Himmlera). Obdobně jako další průmyslníci včetně Röchlinga, Flick profitoval a kořistil na nacistických agresivních válkách a diskriminační arizační legislativě, plundroval porobená území a k dosažení dalších zisků rovněž ve svých podnicích zneužíval nucené práce.⁵²⁰ Tato Flickova činnost se v poválečném období stala základem obžaloby.

Kromě samotného Flicka a Steinbrincka byli obžalováni další čtyři Flickovi spolupracovníci, kteří vedli některé z jeho závodů. Obžaloba obsahovala celkem pět žalobních bodů, přičemž dle prvního se obžalovaní podobně jako v Milchově případě měli dopustit válečných zločinů a zločinů proti lidskosti tím, že v období od září 1939 do května 1945 vytvářeli, spolupracovali na , napomáhali s, účastnili se a vykonávali plány, jejichž cílem bylo zneužití otrocké práce civilních obyvatel z ovládnutých území i ze samotného Německa a válečných zajatců pomocí násilných a brutálních metod a za nelidských podmínek. Dle druhého se ve stejném období měli dopustit (s výjimkou obžalovaného Terbergera) rovněž zločinů proti lidskosti a válečných zločinů tím, že vytvářeli, spolupracovali na, napomáhali s, účastnili se, vykonávali plány a byli členy skupin, jejichž cílem bylo plundrování a zneužívání veřejného i soukromého majetku a další útoky proti vlastnictví na územích obsazených během německé agrese. Dle třetího bodu se obžalovaní Flick, Steinbrinck a Kaletsch měli dopustit zločinů proti lidskosti tím, že vytvářeli, spolupracovali na, napomáhali s, účastnili se a nařídili plány, jejichž jádrem byla perzekuce na rasových, náboženských a politických základech, zejména pak plány na arizaci židovského majetku. Dle čtvrtého žalobního bodu se obžalovaní

518 BÄHR, J., *The Personal Factor in Business under National Socialism: Paul Reusch and Friedrich Flick.* In: BERGHOFF, H. – KOCKA, J. – ZIEGLER, D. (eds.), *Business in the Age of Extremes: Essays in Modern German and Austrian Economic History.* Cambridge: Cambridge University Press, c2013, ISBN: 978-1-107-01695-8, s. 157–158.

WHETTON, C., *Hitler's Fortune.* Barnsley: Pen & Sword Books, c2004, ISBN: 1-84415-023-2, s. 144–145.

519 WHETTON, C., c2004, *op. cit.*, s. 145.

520 BÄHR, J. In: BERGHOFF, H. – KOCKA, J. – ZIEGLER, D. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 160–169.

Flick a Steinbrinck měli dopustit válečných zločinů a zločinů proti lidskosti tím, že v letech 1933–1945 umožnili a usnadnili finanční podporou zločinnou činnost NSDAP a organizací jako SS. Dle posledního žalobního bodu byl obžalovaný Steinbrinck vinen členstvím v organizaci SS, která byla rozsudkem ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. označena za zločinnou.⁵²¹

Obhájci na obžalobu reagovali tak, že se nesnažili popřít, že by obžalovaní nebyli zapojeni do využívání nucené práce, či že by pod jejich správou nepřípadly cizí závody a továrny během arizace židovského majetku a během obsazení cizích států, avšak zpochybnili, že by se tak dělo dobrovolně a z vůle obžalovaných. Základní linie obhajoby spočívala v tom, že v silně centralizovaném a etatistickém Německu nemohli představitelé soukromého průmyslového sektoru odmítnout využívání státem nařízené nucené práce ve svých závodech, aniž by se sami vystavili nebezpečí tvrdé nacistické perzekuce, a i v případě, že by se takovýmto státním příkazům vzepřeli a vystavili se tak trestu, zločinný program nucené práce by to stejně nezastavilo. S ohledem na to nebylo dle obhájců možné obžalované trestat za to, že se nevzepřeli vnitrostátnímu právu a vůli představitelů státu.⁵²² I v ostatních žalobních bodech se obhajoba nesla v podobném duchu. Obhájci argumentovali tím, že k zabavení a k zaboru cizího majetku by došlo tak jako tak a obžalovaní nebyli v postavení, že by tato zabavování a zabírání mohli nařídit, odvolat nebo jinak ovlivnit. Za této situace byla skutečnost, že zabrané a zabavené závody, výrobní prostředky a další majetky připadly právě koncernu Flick, v zásadě v zájmu původních majitelů i jejich zaměstnanců, jelikož správa Flickova koncernu zachovávala nebo dokonce zvyšovala hodnotu těchto majetků a zároveň udržovala nadstandardní postavení zaměstnanců (a ve vztahu k prvnímu žalobnímu bodu i nuceně pracujících, kteří měli ve Flickových závodech lepší postavení, než když by pracovali ve státních podnicích).⁵²³ Další námitka obhajoby, která se vyskytovala v mnoha procesech s průmyslníky napříč zónami, spočívala v tvrzení, že není možné uznat osoby bez přímé vazby na státní aparát za vinné ze zločinů spočívajících v porušení mezinárodního práva.

Tento způsob obhajoby se jeví jako poměrně zajímavý, obhájci nerozporovali konkrétní

521 *Obžaloba ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 18. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1952, s. 13–25. Dostupné také z: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VI.pdf

522 *Úvodní řeč obhájců Friedricha Flicka, Otto Steinbrincka a Odila Burkarta ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. z 2. a 18. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 131–132, 142–144, 149–151.

523 *Úvodní řeč obhájců Friedricha Flicka a Otto Steinbrincka ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. z 2. a 18. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 132–133, 144–148.

skutkové okolnosti, které mohla prokuratura jednoduše prokázat, a naopak napadli samotné právní posouzení, respektive to, jestli byli obžalovaní v pozici, kdy ve vztahu k daným skutkům lze mluvit o zavinění v klasickém slova smyslu, respektive jestli jsou v daném případě přítomny okolnosti vylučující protiprávnost.

Je nutné konstatovat, že neotřelý postup obhajoby slavil úspěch a prokuratura a vlastně i celá Taylorova vize přesvědčivého odsouzení německých průmyslníků, utrpěly poměrně těžkou porážku. Tribunál ve svém rozsudku konstatoval, že dle jeho názoru ustanovení článku 2 odst. 4 písm. b) Zákona č. 10, které stanovovalo, že osoba jednající na příkaz vlády nebo svého nadřízeného není zproštěna odpovědnosti, nelze vykládat tak, že je jím automaticky vyloučena tíseň jako okolnost vylučující protiprávnost, a že většina obžalovaných se skutečně nacházela ve zjevném a bezprostředním ohrožení, které jim bránilo aby se rozkazům vlády o přijímání a využívání nuceně pracujících vzepřeli, a proto je nelze v prvním bodě obžaloby shledat vinnými.⁵²⁴ Výše uvedené se však netýkalo samotného Flicka a obžalovaného Weisse, jelikož druhý jmenovaný v několika případech učinil sám od sebe aktivní kroky ke zvýšení produkce v jím vedených závodech jednak nadměrným zneužíváním nucené pracovní síly a zároveň zažádáním o alokaci ruských válečných zajatců do jím vedených závodů, přičemž Flick o této Weissově činnosti věděl a schválil ji, a proto ani on nemohl být v tomto žalobním bodě plně osvobozen.⁵²⁵

Rovněž rozhodnutí o druhém žalobním bodu bylo spíše vítězstvím obhajoby. V tomto žalobním bodu byl ze všech obžalovaných uznán vinným pouze Flick, a to ještě s tím, že tribunál konstatoval, že Flick sice v rozporu s Haagským právem nerespektoval soukromý majetek, avšak nelze přijmout to, že by se na rozdíl od jiných usvědčených válečných zločinců dopustil systematického plundrování cizího území, přičemž v jeho případě je třeba při výměře trestu reflektovat okolnosti, za kterých jednal a které jeho jednání částečně ospravedlňovaly.⁵²⁶ Ze zločinů proti lidskosti, kterých se měli obžalovaní dle třetího žalobního bodu dopustit podílem na arizaci židovského majetku, nebyl usvědčen ani jeden ze tří obžalovaných v tomto bodě, jelikož dle názoru tribunálu nebylo toto jednání v jeho jurisdikci. Tribunál se na jedné straně vyjádřil, že Zákon č. 10 a jeho ustanovení o zločinech proti lidskosti je třeba interpretovat v souladu s předchozími dokumenty, na které se odvolával, a proto stíhání pachatelů případných

524 *Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1197–1202.

525 *Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1198, 1202.

526 *Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1207–1208, 1212.

zločinů proti lidskosti, které neměly přímou souvislost s událostmi II. světové války, je mimo jurisdikci tribunálu, a na druhé straně konstatoval, že i kdyby svou jurisdikci připustil, definice zločinů proti lidskosti v Zákoně č. 10 charakterizovala ve svém demonstrativním výčtu tyto zločiny výlučně jako útoky proti osobě a její integritě, a nikoliv jako útoky proti majetku, a proto tedy i jednání, které sice v Zákoně č. 10 není výslovně pojmenováno, ale má naplňovat tuto skutkovou podstatu, musí naplňovat charakter útoku proti osobě a její integritě, a tudíž by tribunál v tomto případě musel konstatovat, že zločin proti lidskosti nebyl spáchán.⁵²⁷

Pouze ve čtvrtém a v případě Steinbrincka pátém žalobním bodě byli obžalovaní usvědčeni, především díky svým vazbám na Himmlera, ačkoliv tribunál konstatoval, že jako polehčující okolnost je třeba brát jednak oprávněný strach z možného potrestání v případě přerušení těchto vazeb, a dále také to, že ani jeden z obžalovaných plně nepřijal nacistickou ideologii a protižidovskou politiku, přičemž naopak pomohli některým svým židovským kolegům z průmyslových kruhů se získáním prostředků k emigraci.⁵²⁸ Flick byl nakonec usvědčen ve třech žalobních bodech a odsouzen k trestu odnětí svobody na 7 let, Steinbrinck byl usvědčen ve dvou žalobních bodech (členství v SS a členství v Kruhu přátel ekonomiky) a odsouzen k 5 letům odnětí svobody, Weiss pak byl usvědčen pouze v prvním žalobním bodě a odsouzen k trestu odnětí svobody na 30 měsíců a zbylí tři obžalovaní pak byli osvobozeni.⁵²⁹

Podobnost s kauzou Röchling je patrná i při porovnání obou soudních procesů, ačkoliv je třeba konstatovat, že francouzská prokuratura byla ve snaze o prokázání viny úspěšnější než prokuratura americká. Flick i přes své odsouzení, podobně jako členové rodiny Röchling, dokázal obnovit své průmyslové impérium a znatelně rozšířit svůj majetek. Již v roce 1955 jeho koncern dosahoval ročního obrátu převyšujícího dvě miliardy dolarů a sám Flick byl považován za jednoho z nejbohatších mužů na celém světě. Navzdory tomu však Flick opakovaně odmítl poskytnout jakoukoliv kompenzaci osobám, které během války vykonávaly nucenou práci v jeho závodech s tím, že k tomu necítí povinnost ani právní, ani morální.⁵³⁰

Ani druhý z amerických procesů, ve kterém byli obžalováni představitelé chemického a farmaceutického konglomerátu I.G. Farben, se nenesl ve znamení přesvědčivého vítězství vojenské prokuratury. I. G. Farben byl jedním ze symbolů spolupráce nacistického režimu

527 Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1212–1216.

528 Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1221–1222.

529 Rozsudek ve věci USA vs. Friedrich Flick et al. ze dne 22. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI.* c1952, *op. cit.*, s. 1223.

530 WISTRICH, R., S., *Who's Who in Nazi Germany.* New York: Routledge, c2002, ISBN: 978-0-415-26038-1, s. 61.

se soukromým sektorem. Nacistický režim potřeboval pro své válečné úsilí dodávky paliva, syntetického kaučuku, výbušnin a později i koncernem vyvíjeného insekticidu cyklon B, který byl využíván k realizaci zvrácené a vražedné rasové politiky.⁵³¹ Na druhé straně závody I. G. Farben profitovaly z nacistických dobovačných válek, zločinné arizace židovského majetku a z politiky nucené, otrocké práce. Na konci války pracovalo v závodech I. G. Farben více než 300 000 osob, přičemž téměř polovinu tvořili právě nuceně pracující, váleční zajatci a vězni z koncentračních táborů.⁵³² Úzkou spoluprací mezi režimem nejlépe demonstrovaly zabory různých průmyslových závodů v Rakousku, Polsku, Norsku, na území bývalého Československa a především ve Francii, a jejich včlenění do koncernu, jakož i výstavba výrobní továrny na syntetický kaučuk v těsné blízkosti koncentračního tábora Monowitz, který byl součástí táborového komplexu Auschwitz, se záměrem zneužívat práci vězňů z tohoto tábora.⁵³³

Americká prokuratura se rozhodla obžalovat celkem dvacet čtyři představitelů koncernu (přičemž řízení proti jednomu z obžalovaných, Maxi Brüggemannovi, bylo ze zdravotních důvodů pozastaveno). Šlo o členy vrcholného managementu, vedoucí pracovníky jednotlivých závodů a vedoucí jednotlivých oddělení koncernu, od právního po vědecké.⁵³⁴ Obžaloba obsahovala celkem pět žalobních bodů. První žalobní bod byl poměrně ambiciózní, představitelé I.G. Farben totiž byli viněni z plánování, přípravy, zahájení a vedení útočné války a z invaze na území jiných států, tedy slovy Zákona č. 10 ze zločinů proti míru. Konstrukce prokuratury v tomto žalobním bodě byla vystavěna na následujících bodech: a) I. G. Farben byl jednou z rozhodujících sil v Německu již před vzestupem nacismu, a tento vzestup by patrně nikdy nenastal, pokud by se představitelé koncernu nerozhodli Hitlera a jeho politiku podpořit ve snaze ještě více posílit svou dominantní pozici; b) představitelé I.G. Farben celou činnost koncernu zesynchronizovali se zájmy a plány německého vrchního velení a v zásadě se těmito plány podřídili a v krátkém čase tak přispěli k německé militarizaci, která umožnila úspěšně vést nacistické útočné války, a v pozdějších letech nacisty zásobovali nezbytným vojenským

531 Kromě těchto látek chemický gigant rovněž během války vyrobil některé nervové plyny, jako například sarin, ty však nacisté z nejasných důvodů nikdy nevyužili. Viz: PRUITT, S., The Nazis Developed Sarin Gas during WWII, but Hitler was afraid to use it. *History* [online]. c2017, aktualizováno 2019, [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/the-nazis-developed-sarin-gas-but-hitler-was-afraid-to-use-it>

532 JEBBERGER, F., Die I. G. Farben vor Gericht Von Den Ursprüngen eines „Wirtschaftsvölkerstrafrechts“. *Juristen Zeitung*. c2009, roč. 64, č. 19, s. 95.

533 HAYES, P., La Stratégie industrielle de l'IG Farben en France Occupée. *Histoire, Économie et Société*. c1992, roč. 11, č. 3, s. 497. Dostupné také z: https://www.persee.fr/doc/hes_0752-5702_1992_num_11_3_1647

KILLIAN, A., *Buna-Werk Auschwitz: Die maßgeblichen Entscheidungsgründe der IG Farben für die Standortwahl Dwojry-Monowitz*. Hamburk: Disserta Verlag, c2015, ISBN: 978-3-95425-992-2, s. 7–9.

534 *Obžaloba ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 27. srpna 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1953, s. 11–14. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VII.pdf

materiálem; c) I. G. Farben se podílel na přípravě a provedení nacistického čtyřletého plánu a přispěl tak k německé ekonomické soběstačnosti, která byla nezbytnou podmínkou pro zahájení nacistické agrese; d) během předválečných let I. G. Farben využil svůj ekonomický a obchodní potenciál, aby ekonomicky oslabil předpokládané nepřátele Německa, šířil nacistickou propagandu mimo Německo a dopouštěl se vyzvědačských a špionážních činností ve snaze usnadnit plánovanou válku; e) I. G. Farben a jeho představitelé v časových obdobích těsně předcházejících některé z nacistických invazí zesílili svou činnost, která tuto válku podporovala, ve snaze získat co nejvíce během budoucího plundrování a zotročování na porobených územích.⁵³⁵ Druhý žalobní bod vinil obžalované z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti souvisejících s účastí na plundrování a zneužívání veřejného i soukromého majetku na území Německa a porobených států s tím, že tento žalobní bod v zásadě odpovídal obdobnému žalobnímu bodu v kauze Flick.⁵³⁶ I třetí žalobní bod byl v jádru velmi podobný žalobní bodu v případě Flick a týkal se válečných zločinů a zločinů proti lidskosti souvisejících se zneužíváním otrocké práce civilních obyvatel z ovládnutých území i ze samotného Německa a válečných zajatců, avšak na rozdíl od případu Flick vinila prokuratura představitele I. G. Farben i z podílu na zvrácených lékařských pokusech, které se na těchto osobách prováděly, a z účasti na masových vraždách a dalších zločinech, které se odehrávaly v koncentračním a vyhlazovacím táboře Auschwitz a v jeho táborové síti.⁵³⁷ Čtvrtý žalobní bod se zabýval příslušností některých obžalovaných ke zločinecké organizaci SS a dle pátého žalobního bodu byli někteří z obžalovaných klíčovými postavami spiknutí a společného plánu, jehož cílem bylo spáchání zločinů uvedených v prvním, druhém a třetím bodě obžaloby.⁵³⁸

Úvodní řeči prokuratury i jednotlivých obhájců se nejvíce věnovaly prvnímu bodu obžaloby. Vojenští prokurátoři vedeni Taylorem v mimořádně obsáhlé úvodní řeči vylíčili představitele I. G. Farben jako klíčové spolupracovníky nacistického režimu, kteří dovedli spolu s několika dalšími průmyslovými lidry celé odvětví pod křídla režimu a jejichž předválečná a válečná činnost, která nebyla vedena strachem nebo přesvědčením o pravdivosti nacistické ideologie, ale chamtivostí a ziskuchtivostí, umožnila nacistům prosazení jejich politiky a zločinných plánů, které by jinak byly nerealizovatelné. Poté popsali konkrétní činnost

535 *Obžaloba ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 27. srpna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 16–39.

536 *Obžaloba ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 27. srpna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 40–50.

537 *Obžaloba ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 27. srpna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 50–58.

538 *Obžaloba ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 27. srpna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 58–60.

konglomerátu a jednotlivých obžalovaných, která usnadnila nacistické válečné úsilí v jednotlivých válečných a předválečných letech.⁵³⁹ Obhájci na tento výklad prokuratury reagovali tak, že prokurátoři míchají své osobní názory s fakty s tím, že nelze tvrdit, že obžalovaní patřili k hlavním strůjčům nacistické agrese, ale naopak že šlo o osoby, které byly vůči nacistickému režimu a expanzivní politice buď přímo skeptické, nebo alespoň indiferentní, přičemž jejich hlavním zájmem bylo zachování vysokého standardu jejich oboru v Německu i po dobu nacistické nadvlády.⁵⁴⁰ Ve druhém a třetím bodě obžaloby pak obhájci argumentovali podobně jako jejich kolegové ve Flickově případě.

V tomto procesu se symbolicky střetly dva hlavní směry americké poválečné politiky vůči Německu. Vojenská prokuratura, a zejména pak prokurátor Josiah E. DuBois mladší, zastávala přístup bývalého ministra financí Rooseveltovy vlády Henryho Morgenthaua mladšího, který požadoval co nejpřísnější potrestání představitelů nacistického Německa, zejména těch ze soukromého průmyslového sektoru. Naopak většina členů vojenského tribunálu patřila k příznivcům smířlivé politiky, jejímž cílem bylo přetáhnout německý průmyslový sektor na stranu západních států.⁵⁴¹ Tento nesoulad vedl k určité řevnivosti mezi členy tribunálu a prokurátorského týmu, která se bohužel projevovala i během řízení. Tribunál například stanovil vojenské prokuratuře časový limit, během kterého měl být kompletně proveden křížový výslech obžalovaných a svědků obhajoby, přičemž delší výslech měl být případně veden mimo hlavní jednání, což bylo pro prokuraturu značně limitující, a naopak výhodné pro obžalované, kteří v některých případech úmyslně vypovídali obširně, příliš obecně a zdlouhavě.⁵⁴²

Obhajobě v tomto případě tribunál rovněž poněkud nestandardně povolil, aby jeden z obhájců vystoupil jako svědek obhajoby bez toho, aby musel odstoupit z pozice obhájce.⁵⁴³ Střet těchto rozdílných postojů se pak projevil i v rozsudku, který byl i přes velké množství přesvědčivých důkazů, které prokuratura předložila, pro obžalované poměrně příznivý.

Vojenský tribunál ve svém rozsudku k bodům obžaloby jedna a pět, které se opíraly o stejné důkazy, konstatoval, že navzdory tvrzení obžaloby nebyly Hitlerovy plány na vedení

539 Úvodní řeč vojenské prokuratury ve věci *USA vs. Carl Krauch et al.* ze dne 27. srpna 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 116–170.

540 Úvodní řeč obhájců Carla Krauche a Hermanna Schmitze ve věci *USA vs. Carl Krauch et al.* ze dne 18. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 116–170.

541 KELLY, M., J., *Prosecuting Corporations for Genocide.* Oxford: Oxford University Press, c2016, ISBN: 978-0-19-023889-6, s. 34–36.

542 *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1953, s. 701–707. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XV.pdf

543 *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 710.

útočných válek a informace o nich obecně známé a dle názoru tribunálu nebylo jednoznačně prokázáno, že ani ti nejvýše postavení obžalovaní byli obeznámeni se skutečnými Hitlerovými cíli, přičemž obžalované nelze shledat vinnými z vedení útočné války, jelikož nebyli v pozici, kdy by mohli o válce rozhodovat, a pokud se na německém válečném úsilí podíleli, činili tak z nutnosti, stejně jako ostatní obyvatelé Německa, a pokud není možné žádného z obžalovaných uznat vinným v prvním bodě obžaloby, je nutné všechny obžalované osvobodit i v bodě pátém, který se na první přímo odvolával.⁵⁴⁴ K těmto bodům se ve svém souhlasném stanovisku vyjádřil i soudce Hebert, který se sice ztotožnil se závěry tribunálu ohledně viny, avšak konstatoval, že důkazy prokuratury přesvědčivě prokázaly, že I. G. Farben a jeho představitelé se na nacistických válkách podíleli a jednali nad rámec své běžné činnosti, avšak dle precedentů obsažených v částech rozsudku týkajících se Alberta Speera a Hjalmara Schachta v kauze USA et al vs. Hermann Wilhelm Göring et al. je nutné se přiklonit, i když těsně, k tomu, aby byli obžalovaní v těchto bodech zproštěni obžaloby.⁵⁴⁵ Ve zbylých bodech obžaloby tribunál posuzoval individuální vinu každého z obžalovaných a přítomnost tísň. Lze konstatovat, že i zde byl tribunál poměrně shovívavý. Ve vztahu k třetímu bodu obžaloby, který se týkal podílu na zneužívání nucené otrocké práce, vraždách a neetických zločinných pokusech, vydal soudce Hebert nesouhlasné stanovisko, dle kterého se tribunál neměl spokojit s tím, že v tomto bodě obžaloby odsoudil pouze pět obžalovaných nejvíce napojených na továrnu v blízkosti tábora Auschwitz a v případě zbylých konstatoval, že nejsou odpovědní, jelikož jednali ve stavu tísň.⁵⁴⁶ Z dvaceti tří zbylých obžalovaných bylo deset osvobozeno a zbylých třináct bylo odsouzeno k trestům odnětí svobody v rozmezí 18 měsíců až 8 let s tím, že do trestu byl započítáván i čas, který obžalovaní strávili v americkém zajetí před zahájením procesu, což znamenalo, že i přes odsuzující rozsudek byli někteří z odsouzených rovnou propuštěni.⁵⁴⁷

Dle očekávání nebyl rozsudek členy vojenské prokuratury přijat dobře. Prokurátor DuBois se ve své knize, ve které se procesu věnoval, vyjádřil, že ačkoliv záměrem soudců bylo posílit pozici Spojených států v nadcházející Studené válce, dosáhli rozsudkem pravého opaku,

544 *Rozsudek ve věci USA vs. Carl Krauch et al. z 29. a 30. července 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VIII.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1953, s. 1113–1128. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VIII.pdf

545 *Souhlasné stanovisko soudce Heberta týkající se rozsudku ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 28. prosince 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 1211–1214.

546 *Nesouhlasné stanovisko soudce Heberta týkající se rozsudku ve věci USA vs. Carl Krauch et al. ze dne 28. prosince 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 1211–1214.

547 *Rozsudek ve věci USA vs. Carl Krauch et al. z 29. a 30. července 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII.* c1953, *op. cit.*, s. 1307–1312.

jelikož touto tendenčností a následnou podporou ekonomické obnovy I. G. Farben a dalších kolaborujících německých koncernů narušili v očích mnoha Evropanů důvěru v principy liberální demokracie a vehnali je tak do náruče komunismu a Sovětského svazu.⁵⁴⁸

Posledním z *následných norimberských procesů* s představiteli německého průmyslu bylo řízení proti Alfriedu Kruppovi a dalším jedenácti představitelům zbrojařského koncernu Krupp. Jméno Krupp bylo dalším z hlavních symbolů spolupráce německého soukromého průmyslového sektoru s nacistickým režimem a to již od února roku 1933, kdy tehdejší hlava rodiny, Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, spolu s dalšími představiteli soukromého sektoru po osobní, tajné schůzce s Hitlerem a Göringem poskytla téměř tři miliony říšských marek na podporu nacistické předvolební kampaně před březnovými volbami a zároveň se zavázala ve všech směrech podporovat nacistickou politiku.⁵⁴⁹ Po těchto událostech začaly Kruppův koncern a nacistický režim úzce spolupracovat. Kruppovy zbrojní závody začaly, navzdory ustanovením Versailleské smlouvy, nejprve tajně a po vypuknutí války otevřeně vyzbrojovat německou armádu a na oplátku byly ze strany režimu podporovány finančně a později i dodáváním nucené pracovní síly a začleňováním neprávem zabraného majetku na nacisty ovládnutém území do portfolia koncernu.⁵⁵⁰ V roce 1943 byl Gustav Krupp von Bohlen und Halbach v čele koncernu nahrazen svým synem Alfriedem na základě tzv. *Lex Krupp*, speciálního zákona, který zároveň změnil právní povahu koncernu na „rodinnou firmu“, tak aby Kruppové obešli daňovou povinnost při nástupnictví a zároveň zabránili štěpení nebo oslabení koncernu.⁵⁵¹

Obžaloba proti Alfriedu Kruppovi a dalším jedenácti obžalovaným obsahovala celkem čtyři žalobní body. Dle prvního se obžalovaní měli dopustit zločinů proti míru spočívajících v účasti na plánování, přípravách, zahájení a vedeních invazí a útočných válek v rozporu s mezinárodními smlouvami, dohodami a zárukami.⁵⁵² Výslovně zmíněny byly invaze a války vedené vůči Rakousku (které bylo dle americké koncepce první obětí nacistické agrese), Československu, Polsku, Velké Británii, Francii, Dánsku, Norsku, Belgii, Holandsku,

548 DUBOIS, J., E., *The Devil's Chemists*. Boston: The Beacon Press, c1952, s. 357–359.

549 FERENCZ, B., B., c2002, *op. cit.*, s. 70.

550 HORVITZ, L., A. – CATHERWOOD, C., *Encyclopedia of War Crimes and Genocide*. New York: Facts on File, c2006, ISBN: 0-8160-6001-0, s. 272.

551 OVERY, R., J., *War and Economy in the Third Reich*. Oxford: Oxford University Press, c2002, ISBN: 0-19-820599-6, s. 140.

552 *Obžaloba ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 17. listopadu 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 10. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-IX.pdf

Lucembursku, Řecku, Jugoslávii, Sovětskému svazu a Spojeným státům americkým.⁵⁵³ Určitý paradox představoval fakt, že tyto invaze a útočné války byly naplánovány, připraveny a zahájeny před rokem 1943, tedy v době, kdy v čele koncernu Krupp stál a fakticky ho řídil Gustav Krupp, jehož zdravotní stav však stále vylučoval jeho procesní způsobilost, zatímco obžalovaní v tomto procesu nebyli v pozici, aby mohli politiku koncernu a jeho spolupráci s nacistickým režimem ovlivnit (s výjimkou Alfrieda Kruppa, Ewalda Lösera, Ericha Müllera a Eduarda Houdremonta, přičemž i tito obžalovaní měli v porovnání s Gustavem Kruppem na vedení koncernu minimální vliv). Tento paradox umocňoval i fakt, že v podrobném popisu prvního bodu obžaloby byla zmiňována především samostatná činnost Gustava Kruppa, jakou byla například výše zmíněná finanční podpora před volbami v roce 1933, či závazek znovuvybrojit německou armádu.⁵⁵⁴ Druhý a třetí bod obžaloby se pak, stejně jako v obou výše popsaných procesech, věnovaly otázce válečných zločinů a zločinů proti lidskosti souvisejících s plundrováním, válečným kořistnictvím, arizací židovského majetku a dalšími proviněními proti cizímu majetku a se zneužíváním nucené práce válečných zajatců, perzekuovaných občanů Německa, státních příslušníků obsazených států a dalších osob.⁵⁵⁵ Dle posledního bodu obžaloby se pak obžalovaní měli podílet na společném plánu a spiknutí s cílem spáchat zločiny proti míru obsažené v prvním bodě obžaloby a válečné zločiny a zločiny proti lidskosti vyplývající z těchto zločinů proti míru.⁵⁵⁶

Obžaloba ve své úvodní řeči na jedné straně upozornila na to, že nelze přijmout tezi, že by zbrojní průmysl byl obecně negativním společenským jevem, který je nutné potírat, avšak na straně druhé argumentovala tím, že koncern Krupp vybuřoval své renomé na pochybných obchodních dohodách, nekalé konkurenci, válečném štváctví a nejtvrdějším imperialismu, a to dávno před tím, než se vůbec začala formovat národněsocialistická politika, a skutečnost, že se koncern spojil právě s nacistickým režimem, lze považovat za očekávatelnou a zcela přirozenou symbiózu.⁵⁵⁷ Obhajoba se naopak snažila obžalované vyličit jako přísně apolitické německé občany, kteří s nacistickým režimem spolupracovali jen z nutnosti,

553 *Obžaloba ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 17. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 58–100.

554 *Obžaloba ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 17. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 14–17.

555 *Obžaloba ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 17. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 23–35.

556 *Obžaloba ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 17. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 35–36.

557 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 8. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 60–61, 124–126.

neplánovali žádnou válku, nedopouštěli se válečného kořistnictví, ale naopak podnikům, kterým hrozilo zabránění majetku bez náhrady, poskytli spravedlivou kompenzaci a dbali na zlepšení sociálního postavení všech osob, které pracovaly v závodech Krupp, a to včetně těch, které byly v rámci programu nucené práce do závodů umístěny nacisty.⁵⁵⁸ Během procesu panovalo určité napětí mezi obhájci a tribunálem způsobené především incidentem z 16. ledna 1948. V tento den všichni přítomní obhájci bez omluvy opustili jednací síň na protest proti pořádkovému opatření tribunálu, kterým byl z jednací síně vykázán obhájce Schilf, který i přes upozornění tribunálu neustále a bez udělení slova protestoval proti rozhodnutí tribunálu týkajícího se křížového výslechu dvou osob, které poskytly místopřísežné prohlášení mimo hlavní jednání tribunálu.⁵⁵⁹ Tribunál toto jednání obhájců považoval za zcela nepřijatelný útok proti své autoritě, a jediného obhájce, který se za své jednání odmítl omluvit, Guntera Geisselera, zprostil obhajoby pro pohrdání soudem.⁵⁶⁰

Tribunál již v průběhu procesu rozhodl o tom, že je nutné všechny obžalované zprostit obžaloby v prvním a čtvrtém bodě s tím, že pokud nebyl za zločiny proti míru odsouzen Albert Speer jakožto říšský ministr zbrojního a válečného průmyslu a jeho činnost nebyla posouzena jako vedení útočné války, pak nelze ani obžalované v tomto procesu uznat vinnými ze spáchání těchto zločinů a rovněž se ani nelze ztotožnit s myšlenkovou linií prokurátorů, dle které, krom spiknutí a společného plánu na vedení útočné války nacistického užšího vedení, existovalo i na něm nezávislé spiknutí managementu koncernu Krupp, které mělo stejný cíl.⁵⁶¹ V souhlasném stanovisku jeden ze soudců tribunálu dále argumentoval tím, že v daném případě jsou obžalovaní soukromými osobami, které neměly žádný vliv na veřejný život v Německu a nacistickou politiku a na německém válečném úsilí se podíleli především tím, že jako zaměstnanci a majitelé soukromé společnosti vyráběli a prodávali zbraně za účelem zisku, přičemž klasifikovat takové jednání jako zločin proti míru spočívající ve vedení útočné války by znamenalo porušení zásady zákazu retroaktivity.⁵⁶²

558 Úvodní řeč obhájců Alfrieda Kruppa a Ewalda Lösera ve věci *USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al.* ze dne 22. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 138–146.

559 *Souhlasné stanovisko soudce Andersona ve věci osvobození všech obžalovaných v prvním a čtvrtém bodě obžaloby ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al.* ze dne 11. června 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 1006–1009.

560 *Souhlasné stanovisko soudce Andersona ve věci osvobození všech obžalovaných v prvním a čtvrtém bodě obžaloby ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al.* ze dne 11. června 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 1011–1013.

561 *Odůvodnění rozhodnutí vojenského tribunálu o osvobození všech obžalovaných v prvním a čtvrtém bodě obžaloby ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al.* ze dne 11. června 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 398–400.

562 *Rozhodnutí tribunálu týkající se pohrdání soudem ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al.* ze dne 21.

I přes to, že všichni obžalovaní byli zproštěni obžaloby v prvním a čtvrtém bodě, byl rozsudek tribunálu v porovnání s jinými procesy s průmyslníky překvapivě přísný. Z dvanácti obžalovaných byl pouze jediný, Karl Heinrich Pfirsch, shledán nevinným. Zbylí obžalovaní byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v rozmezí 34 měsíců až 12 let, přičemž Alfriedu Kruppovi byl rovněž uložen trest propadnutí majetku.⁵⁶³ Tribunál v rozsudku konstatoval, že na rozdíl od Flickova případu nelze uznat, že obžalovaní jednali v tísní, jelikož v kontrastu ke koncernu Flick měli enormní zájem a aktivně žádali o poskytnutí nuceně pracujících pro potřeby svých zbrojařských závodů.⁵⁶⁴ Na základě nesouhlasného stanoviska soudce Andersona lze předpokládat, že mezi členy tribunálu nepanovala shoda ohledně udělených trestů. Anderson se vyjádřil, že dle jeho názoru při výměře trestu tribunál nereflektoval všechny polehčující okolnosti.⁵⁶⁵ I když byly v procesu uděleny relativně přísné tresty, realita byla pro Alfrieda Kruppa a ostatní odsouzené výrazně příznivější. Již v lednu 1951 vysoký komisař americké okupační správy v Německu John J. McCloy oznámil předčasné propuštění Alfrieda Kruppa z vězení s tím, že mu bude navrácen zabavený majetek, jelikož takový majetkový trest dle jeho názoru odporuje americkému konceptu spravedlnosti.⁵⁶⁶

Obecně lze konstatovat, že americké procesy s představiteli nacistického průmyslu nebyly příliš úspěšné. Žádného z průmyslníků se nepodařilo usvědčit ze zločinů proti míru, což se však při bližším pohledu jeví jako zcela pochopitelné s ohledem na to, že v rozsudku ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. byl v bodě obžaloby týkajícím se těchto zločinů osvobozen Albert Speer, což značně poznamenalo všechny budoucí procesy, jelikož Speer byl v zásadě hlavním symbolem nacistické válečné ekonomicky motivované kriminality a důkazy o jeho podílu na nacistické agresi byly nejpřesvědčivější. V prokazování viny v bodech obžaloby týkajících se zneužívání nucené práce a válečného kořistnictví a plundrování byli američtí vojenští prokurátoři úspěšnější, avšak skutečnost, že všechny tři korporace, jejichž vedení zasedlo na lavici obžalovaných, byly již v padesátých letech zpátky na ekonomickém vrcholu a odsouzení se vrátili do svých řídicích funkcí a společenského života, svědčí jednak o

ledna 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX.* c1950, *op. cit.*, s. 449–450.

563 *Rozsudek ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 31. července 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 1449–1452.

564 *Rozsudek ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 31. července 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 1439–1440.

565 *Nesouhlasné stanovisko soudce Andersona týkající se rozsudku ve věci USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. ze dne 31. července 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XV.* c1953, *op. cit.*, s. 1453–1454.

566 FRIZ, D., M., *Alfried Krupp und Berthold Beitz: der Erbe und Sein Statthalter.* Curych: Orell Füssli Verlag, c1988, ISBN: 3-280-01852-8, s. 45.

tom, že udělené tresty byly spíše mírné až symbolické, a zároveň o tom, že se nepodařilo přesvědčit veřejnost o spoluodpovědnosti německých průmyslových představitelů za nacistické zločiny a utrpení, které tento režim přinesl.

5.3.4. Následné procesy týkající se nacistické rasové politiky

Další tematickou skupinu tvořily tři *následné norimberské procesy*, jejichž předmětem byly zločiny související s realizací zvrácené nacistické rasové politiky. Každý z těchto procesů se zabýval určitou částí této politiky. V prvním procesu vedeném proti Oswaldu Pohlovi a dalším příslušníkům SS byly řešeny otázky související s vyhlazováním pro nacisty nepohodlných skupin obyvatelstva pomocí fyzicky náročné a vyčerpávající práce (tzv. *Vernichtung durch Arbeit*)⁵⁶⁷ a se správou koncentračních a vyhlazovacích táborů. Tématem druhého z těchto procesů byla nacistická osidlovací politika a politika rasové čistoty. V posledním procesu pak byla posuzována vina příslušníků nacistických vyhlazovacích komand Einsatzgruppen, kteří terorizovali především obyvatelstvo východní Evropy.

Obžalované v prvním procesu spojovala příslušnost k dříve zmíněnému Hlavnímu hospodářskému a administrativnímu úřadu SS (známému především pod zkratkou *WVHA* nebo též *SS-WVHA*), který byl rozdělen do pěti odlišných divizí, které byly zodpovědné mimo jiné za rozpočet a finanční operace SS, za výstavbu, správu a zásobování koncentračních a vyhlazovacích táborů a za výstavbu a spravování dalších budov v majetku SS.⁵⁶⁸ V čele tohoto úřadu stál hlavní obžalovaný v tomto procesu a blízký spolupracovník a přítel Heinricha Himmlera Oswald Pohl.⁵⁶⁹

Obžaloba proti Pohlovi a jeho spolupracovníkům obsahovala celkem čtyři body. Dle prvního se všichni obžalovaní účastnili spiknutí a participovali na společném plánu, jehož cílem bylo spáchání válečných zločinů a zločinů proti míru spočívajících mimo jiné v zajištění financování a ekonomické nezávislosti SS, v zakládání, v zajištění, v provozu a v administraci koncentračních táborů, v zajištění dodávek vězňů z těchto táborů do soukromých průmyslových podniků za účelem nucené práce, v nápomoci při realizaci vyhlazovací politiky vůči osobám židovského původu, ve vytvoření podmínek k realizaci programů nucených sterilizací, údajných eutanázií a nezákonných lékařských experimentů, ve zneužívání válečných zajatců

567 WEINKE, A., c2015, *op. cit.*, s. 73.

568 GOLDSWORTHY, T., *Valhalla's Warriors: A History of the Waffen-SS on the Eastern Front 1941–1945*. Indianapolis: Dog Ear Publishing, c2007, ISBN: 978-160844-639-1, s. 46–48.

569 LONGERICH, P., *Heinrich Himmler: A Life*. Oxford: Oxford University Press, c2012, ISBN: 978-0-19-959232-6, s. 169, 182–183.

a v nezákonných deportacích obyvatel obsazených území.⁵⁷⁰ Druhý a třetí bod obžaloby obžalované vinily ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti souvisejících s provozováním a správou koncentračních a vyhlazovacích táborů, a tudíž i se zločiny, které se v těchto táborech odehrávaly.⁵⁷¹ Z těchto žalobních bodů vyplývá, že dle vojenských prokurátorů úřad představoval pojítka mezi různými skupinami nacistických zločinců, o jejichž vině se rozhodovalo v jiných případech, ať už šlo o personál koncentračních táborů, o zločince z řad lékařů a zdravotnického personálu, či o válečné kořistníky z řad průmyslníků s tím, že tento úřad umožnil spáchání všech výše uvedených zločinů právě svou administrativní, organizační, správní a ekonomickou činností. Poslední bod obžaloby se pak věnoval tomu, že všichni obžalovaní byli členy zločinecké organizace SS.⁵⁷²

Obžaloba ve své úvodní řeči podrobně popsala fungování celého úřadu a roli jednotlivých divizí ve zločinech spáchaných na vězňích z koncentračních a vyhlazovacích táborů.⁵⁷³ Zvláštní pozornost byla věnována činnosti WVHA v Polsku během tzv. operace Reinhardt, jejímž cílem bylo vyvraždění polských Židů. Úkolem WVHA během této operace bylo jednak vynucovat otrockou práci těch Židů, kteří neměli být zavražděni během prvních fází operace, a zároveň zabavovat a dále zužitkovávat osobní majetek deportovaných do vyhlazovacích táborů a zavražděných, přičemž zabavováno bylo v duchu brutálního a důsledného mrchožroutství prakticky vše, co mohlo být dále zužitkováno, tedy nejenom finanční prostředky a cennosti, ale i osobní předměty, kompletní šatstvo a obuv, zvířecí kožešiny, zlaté zubní implantáty a lidské vlasy.⁵⁷⁴

Obhajoba ve své úvodní řeči zpochybnila první bod obžaloby s tím, že bude nutné zabývat se relevantními ustanoveními Zákona č. 10 a zjistit, jestli lze ustanovení o společném plánu vůbec aplikovat.⁵⁷⁵ Obhájci dále pracovali s poměrně vratkou a nepřesvědčivou konstrukcí,

570 *Obžaloba ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 13. ledna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 201–202. Dostupné také z: http://www.loc.gov/rf/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-V.pdf

571 *Obžaloba ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 13. ledna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, *op. cit.*, s. 204–207.

572 *Obžaloba ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 13. ledna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, *op. cit.*, s. 207.

573 Obžaloba zdůraznila, že se nelze spokojit s tím, že za výše uvedené zločiny byli zodpovědní pouze členové divize D, která měla na starosti inspekci koncentračních a vyhlazovacích táborů a jejíž hlavní představitelé spáchali sebevraždu na konci války, jelikož na spáchání těchto zločinů se podíleli i představitelé jiných divizí, které dle organizační struktury úřadu přímo neparticipovaly na bezprostřední správě těchto táborů. Viz: *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 24. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, *op. cit.*, s. 254–259.

574 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 24. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, *op. cit.*, s. 261.

575 *Úvodní řeč obhájce Oswalda Pohla ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 14. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, *op. cit.*, s. 267–268.

dle které za konkrétní zločiny v koncentračních táborech úřad WVHA nenesl odpovědnost – správa vyhlazovacích táborů nebyla dle obhajoby v kompetencích úřadu, program eutanázií byl ve výlučné kompetenci Bouhlera a Brandta, za zhoršení podmínek v koncentračních táborech odpovídali jednotliví velitelé táborů nebo případně osoby odpovědné za správu území, kde se tábory nacházely, a divize D sice formálně pod úřad spadala, ale reálně byla na Pohlovi nezávislá a podléhala přímo Himmlerovi.⁵⁷⁶ Kromě těchto argumentů se objevily i standardní linie obhajoby, které jednotlivé obžalované vykreslovaly jako bezvýznamné a v zásadě neinformované úředníky, kteří pouze plnili rozkazy nadřízených, které sami plně nechápali.

První bod obžaloby nebyl v rozsudku brán příliš v potaz s tím, že spiknutí a společný plán za účelem spáchat válečné zločiny a zločiny proti lidskosti nepředstavují samostatnou skutkovou podstatu dle Zákona č. 10, a proto tribunál nemá k rozhodnutí v těchto bodech obžaloby jurisdikci, přičemž realizace těchto plánů, která byla v prvním bodě obžaloby rovněž zmíněna, je obsažena v druhém a třetím bodě obžaloby.⁵⁷⁷ Tribunál ve svém rozsudku dospěl k závěru, že je sice možné připustit, že divize D se nikdy plně nezačlenila do struktury úřadu a byla vázána na Heinricha Himmlera, a že úřad WVHA neměl pravomoc nařídít popravu v koncentračních a vyhlazovacích táborech, avšak nelze popřít, že špičky úřadu si byly dobře vědomy toho, že vězni v táborech jsou týráni a nuceni k sebezničující otrocké práci a nijak se těmto neblahým jevům nesnažily zabránit, ale naopak tuto práci podporovaly a vydělávaly na ní.⁵⁷⁸ Tribunál dále konstatoval, že Pohl a celý úřad se podíleli na realizaci tzv. konečného řešení židovské otázky ve východní Evropě, zejména na majetkových aspektech operace Reinhardt, na likvidaci Varšavského ghetta a na zneužívání majetku a nucené práce východoevropských Židů během realizace nacistického programu Osti.⁵⁷⁹ Úřad WVHA se proto podílel na nacistických zločinech proti lidskosti a válečných zločinech a tribunálu tak zbývalo určit konkrétní vinu jednotlivých obviněných. Pohl a další tři obžalovaní byli odsouzeni k trestu smrti, tři osoby byly osvobozeny a zbylí obžalovaní byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v rozmezí deset let až doživotí.⁵⁸⁰

Celý případ měl ještě jednu kuriózní dohru. Na žádost soudců obnovil v roce 1948

576 Úvodní řeč obhájce Oswalda Pohla ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 14. května 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 269–275.

577 Rozsudek ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 3. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 961–962.

578 Rozsudek ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 3. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 981–984.

579 Rozsudek ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 3. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 985–986, 988–991.

580 Rozsudek ve věci USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 3. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 1062–1063.

vojenský guvernér Clay činnost tribunálu v daném případě, aby tribunál mohl případně přehodnotit a revidovat svůj původní rozsudek, a znovuobnovený tribunál poté vyzval odsouzené, aby podali doplňující informace.⁵⁸¹ Důvodem pro tuto nezvyklou proceduru byla skutečnost, že dva odsouzení podali stížnost, ve které namítali, že tribunál po skončení dokazování přijal od prokuratury písemnosti shrnující celý průběh řízení (přičemž z logických důvodů bylo shrnutí psáno z pohledu prokuratury a v neprospěch obžalovaných) a zároveň nepovolil obžalovaným reagovat na toto shrnutí vlastními listinami obdobného charakteru, ale psaných ve prospěch obžalovaných, čímž obžalované zásadně zkrátil na procesních právech a zapříčinil procesní nerovnost stran.⁵⁸² V revidovaném rozsudku pak zůstaly výroky o vině zachovány, avšak jednomu odsouzenému byl změněn trest smrti na trest odnětí svobody na doživotí a třem odsouzeným byla snížena výměra trestu odnětí svobody.⁵⁸³

Na rozdíl od Pohlova procesu nepatřili obžalovaní v druhém procesu týkajícím se realizace nacistické rasové politiky k jedné organizaci nebo úřadu v rámci SS, ale ke čtyřem různým, přičemž však k SS patřili všichni obžalovaní s výjimkou jediné obžalované ženy, Inge Viermetzové, která jakožto žena nemohla být členkou této zločinecké organizace. Značná část obžalovaných, včetně hlavního obžalovaného Ulricha Greifelta, patřila k Říšskému komisariátu pro upevnění německé národnosti (*Reichskommisariat für die Festigung deutschen Volkstums; RKFDV*), v jehož čele stál Himmler jako říšský komisař a jehož cílem bylo centrální plánování a dohled nad provedením postupné repatriace všech etnických Němců na území Třetí říše, a naopak nad vypuzením rasově nežádoucích osob z Německa a nacisty obsazených území.⁵⁸⁴ Druhou skupinu obžalovaných tvořili čelní představitelé Hlavního rasového a osidlovacího úřadu SS (*SS-Rasse- und Siedlungshauptamt; RuSHA*; dle této zkratky bývá proces někdy označován jako *případ RuSHA*), který byl původně v roce 1931 zřízen za účelem přezkumu rasového původu uchazečů o vstup do SS a ke zhodnocení vhodnosti plánovaných sňatků příslušníků SS z hlediska rasového a eugenického, avšak v pozdějších letech byla jeho hlavní agendou kategorizace občanů okupovaných východoevropských území dle rasových kritérií a případně

581 Nařízení vojenského guvernéra obnovující činnost vojenského tribunálu II a nařízení vojenského tribunálu povolující obžalovaným podat doplňující informace ze dne 14. července 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V. c1950, op. cit., s. 1164–1167.*

582 Nařízení vojenského guvernéra obnovující činnost vojenského tribunálu II a nařízení vojenského tribunálu povolující obžalovaným podat doplňující informace ze dne 14. července 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V. c1950, op. cit., s. 1166–1167.*

583 Doplňkový rozsudek ve věci *USA vs. Oswald Pohl et al. ze dne 11. srpna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V. c1950, op. cit., s. 1251–1253.*

584 LUMANS, V., O., *Himmler's Auxiliaries: The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, c1993, ISBN: 0-8078-6564-8, s. 134–135.

dohled nad vysídlením a zábořem majetku osob, které nevyhovovaly těmto kritériím, a ani se nehodily k plánované germanizaci.⁵⁸⁵ Třetí skupinu obžalovaných pak tvořili příslušníci Střediska na podporu etnických Němců (*Volksdeutsche Mittelstelle; VoMi*). Toto středisko mělo původně kompetenční spory s RKFDV, avšak v pozdějších letech mu bylo zcela podřízeno a sloužilo k realizaci jeho přesídlovací politiky ve východní Evropě.⁵⁸⁶ Poslední část obžalovaných pak odpovídala za činnost nacistické společnosti Lebensborn, jejímž cílem bylo zvýšení německé árijské populace prostřednictvím systému anonymní reprodukce a následné adopce. Kromě toho existovalo i důvodné podezření, že se členové společnosti podíleli na únosech dětí z okupovaných územích, které vyhovovaly zvrhlým rasovým kritériím a které byly odebrány svým rodinám a nabídnuty k adopcím do Německa.⁵⁸⁷

Obžaloba vinila Greifelta a dalších třináct obžalovaných z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti spočívajících v podílu na plánování, přípravě a provedení systematického programu genocidy, jehož cílem bylo zničení některých cizích národů a etnických skupin a který byl prováděn jednak pomocí vyvraždění příslušníků těchto národů a etnických skupin a zároveň prostřednictvím odstraňování a potlačování národnostních a etnických charakteristik, to vše s cílem posílit německý národ a tzv. árijskou rasu na úkor ostatních národů a etnických skupin.⁵⁸⁸ Účast obžalovaných na tomto programu spočívala především: a) v násilné germanizaci; b) v podílu na perzekuci a vyhlazování židovských obyvatel; c) v únosech dětí cizích státních příslušníků za účelem germanizace těch, které měly pro nacisty rasovou hodnotu, a likvidace ostatních; d) v podpoře a v přinucování k potratům východoevropských nuceně nasazených žen za účelem oslabení východoevropských národů a zachování pracovní schopnosti těchto zotročených pracovnic; e) v maření sňatků a reprodukce nepřátelských státních příslušníků; f) v popravách a ve věznění nepřátelských státních příslušníků v koncentračních táborech; g) v násilné germanizaci východoevropských nucených pracovníků a válečných zajatců, kteří měli sexuální styk s Němci, a v uvěznění těchto Němců; h) v násilném vysídlování nepřátelských státních příslušníků z jejich domovů a v jejich nahrazování etnickými Němci;

585 LINGAAS, C., *The Concept of Race in International Criminal Law*. New York: Routledge, c2020, ISBN: 978-1-138-33554-7, s. 23–24.

586 STEINHART, E., C., *The Holocaust and the Germanization of Ukraine*. New York: Cambridge University Press, c2015, ISBN: 978-1-107-06123-1, s. 39–40.

587 ZAHRA, T., *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900–1948*. New York: Cornell University Press, c2008, ISBN: 978-0-8014-4628-3, s. 197–198.

588 *Obžaloba ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 1. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 609–610, 617–618. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-IV.pdf

ch) v plundrování soukromého i veřejného majetku na území Německa a obsazených států.⁵⁸⁹ Na textu obžaloby je zřejmé, že se prokurátoři museli vyrovnávat s absencí samostatné skutkové podstaty postihující zločin genocidia,⁵⁹⁰ která by jednání obžalovaných patrně vystihovala nej přesněji, avšak i přes tento nedostatek se podařilo poměrně úspěšně toto jednání podřadit pod skutkové podstaty válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Dle třetího a posledního bodu obžaloby byli všichni obžalovaní s výjimkou Viermetzové vinni členstvím ve zločinecké organizaci SS.⁵⁹¹

Vojenská prokuratura se ve své úvodní řeči snažila spojit činnost obžalovaných s činností členů Einsatzgruppen, kteří byli souzeni v dalším z procesů s tím, že poslání těchto dvou skupin bylo stejné – zničení esenciálních základů života nepřátelských národních skupin za použití fyzických, politických, kulturních a biologických prostředků, přičemž cílilo na zničení politických, sociálních a kulturních institucí, jazyka, národního cítění, náboženství a ekonomiky těchto národnostních skupin a zničení osobní bezpečnosti, svobody, zdraví, důstojnosti a dokonce i životů příslušníků těchto skupin.⁵⁹² K dosažení těchto cílů však každá skupina používala jiné prostředky. Zatímco v případě Einsatzgruppen šlo především o fyzickou likvidaci nepohodlných osob, metody obžalovaných v *případě RuSHA* spočívaly především v masových deportacích, v nucené germanizaci, v odstranění prostředků obživy, ve zničení národní kultury, folkloru a školství a ve vytvoření podmínek, které zvyšovaly úmrtnost a zároveň omezovaly přirozený přírůstek.⁵⁹³ Z obžaloby i z úvodní řeči prokurátorů byla zřejmá snaha vylíčit obžalované jako členy rozsáhlého spiknutí (ačkoliv paradoxně v tomto případě obžaloba neobsahovala samostatný bod, který by se věnoval spiknutí a společnému plánu), jehož cílem byla genocida židovského národa a národů slovanských. Obhajoba tuto konstrukci prokurátorů naopak zcela odmítala a roli obžalovaných v realizaci nacistické rasové politiky bagatelizovala. Greifelta jeho obhájce popisoval jako úředníka, který pouze plnil svou povinnost, kterou mu ukládal zákon a jeho nadřízení a který sice podepsal některé rozkazy související

589 *Obžaloba ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 1. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 610.

590 Zákon č. 10 tuto skutkovou podstatu neznal a Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia byla přijata na půdě OSN až na konci roku 1948 a v platnost vstoupila až v roce 1951, tudíž *následné norimberské procesy* nemohla přímo ovlivnit. Viz: *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia ze dne 9. prosince 1947* [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx>

591 *Obžaloba ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 1. července 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 610.

592 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 20. října 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 626–627.

593 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 20. října 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 627.

s vysídlováním, avšak pouze z úřední povinnosti a bez jakéhokoliv zlého osobního záměru, přičemž osobně nikdy nejednal tak, aby někoho poškodil a nebyl si vědom zločinů souvisejících s realizací vysídlovací politiky.⁵⁹⁴ Obhajoba tvrdila, že aby bylo možné Greifelta uznat vinným, musela by obžaloba prokázat, že zneužil státní aparát a svou pozici k tomu, aby spáchal zločiny, ze kterých byl viněn, což se jeví jako prakticky nemožné, protože Greifelt jednak nikdy nezneužil svoji pozici k osobnímu obohacení a zároveň nebyl autorem vysídlovací politiky, ale pouze vydal nařízení, která měla usnadnit realizaci této politiky, přičemž neznal celkovou zločinnou povahu této politiky.⁵⁹⁵

Tribunál ve svém rozsudku sice shledal třináct ze čtrnácti obžalovaných vinnými, avšak toto číslo může být silně zavádějící, jelikož pět z těchto odsouzených bylo usvědčeno pouze ze členství ve zločinecké organizaci SS a osvobozeno ve zbylých bodech obžaloby.⁵⁹⁶ Nevinnými v prvních dvou bodech obžaloby byli shledáni všichni obžalovaní členové společnosti Lebensborn (Viermetzová, která nebyla obžalována z členství v SS, proto byla jedinou zcela osvobozenou) s tím, že tribunál konstatoval, že se prokuratuře nepodařilo prokázat, že by se společnost podílela na únosech dětí, a naopak dle jeho názoru „bylo z provedených důkazů zcela zřejmé, že z mnoha organizací, které v Německu působily a byly spjaté se zahraničními dětmi přivedenými do Německa, byl Lebensborn jedinou organizací, která udělala vše, co bylo v jejích možnostech, aby se adekvátně o tyto děti svěřené do její péče postarala a hájila jejich právní zájmy.“⁵⁹⁷

Osvobození v prvních dvou bodech byli rovněž dva členové RKFDV, Konrad Meyer-Hetling a Otto Schwarzenberger, přičemž zejména v případě Meyer-Hetlinga šlo o poněkud překvapivé rozhodnutí, jelikož šlo o jednoho z původních autorů tzv. generalplanu Ost, avšak tribunál konstatoval, že původní koncept generalplanu se omezoval pouze na obnovu východní Evropy a nepočítal s vysídlováním a dalšími zločinnými kroky, které se do něj dostaly až po přepracování na příkaz Himmlera.⁵⁹⁸ Zbylí obžalovaní byli usvědčeni ve všech bodech obžaloby, což se odrazilo i na udělených trestech. Ti obžalovaní, kteří byli usvědčeni pouze

594 Úvodní řeč obhájce Ulricha Greifelta ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 20. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 695.

595 Úvodní řeč obhájce Ulricha Greifelta ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 20. listopadu 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 695–696.

596 Rozsudek ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 165–167.

597 Rozsudek ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 163.

598 Rozsudek ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 156–157.

ze členství v SS, byli po vyhlášení propuštěni s tím, že čas, který strávili v americké internaci před zahájením procesu, je dostatečným trestem, a proto není třeba jim udělovat další trest odnětí svobody.⁵⁹⁹ Ostatním odsouzeným byly uděleny tresty odnětí svobody v rozmezí 10 až 25 let, přičemž hlavní obžalovaný Greifelt byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí.⁶⁰⁰ Jeden ze členů tribunálu Daniel O'Connell ve svém stanovisku konstatoval, že s rozsudkem souhlasí co do výroků o vině, avšak udělené tresty se mu v případě šesti odsouzených zdají příliš přísné a dle jeho názoru měl tribunál více zohlednit, že odsouzení jakožto představitelé civilní služby jednali z úřední povinnosti v souladu se státní politikou a ne, a to ani částečně, z vlastní iniciativy a neměl udělovat trest doživotního odnětí svobody nebo tresty odnětí svobody, které se vzhledem k věku odsouzených prakticky rovnaly trestu doživotí.⁶⁰¹

Posledním procesem souvisejícím s realizací nacistické rasové politiky bylo řízení proti Ottu Ohlendorfovi a dalším příslušníkům vyhlazovacích komand SS Einsatzgruppen působících zejména ve střední a východní Evropě. Členové Einsatzgruppen na vedoucích pozicích byli rekrutováni z řad zcela loajálních členů SS, SD a SiPo. Ze sociologického hlediska stojí za zmínku, že většina velících důstojníků Einsatzgruppen nepatřila jako mnozí jiní nacisté k veteránům I. světové války, a naopak byli poměrně mladého věku (většina byla narozena kolem roku 1910) a navíc zpravidla měli vysokoškolské vzdělání humanitního směru (především právnické, ekonomické a filosofické).⁶⁰² Přesný počet židovských obětí zavražděných členy Einsatzgruppen během nacistického napadení Sovětského svazu nelze přesně určit, avšak dle všech dostupných důkazů přesáhl počet jednoho milionu.⁶⁰³ Sám Ohlendorf figuroval jako svědek obžaloby v procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al., kde svědčil proti Ernstu Kaltenbrunnerovi, RSHA (*Reichssicherheitshauptamt*; Hlavní říšský bezpečnostní úřad) a SS a kde zároveň vyšetřovatele přivedl na stopu zločinů spáchaných členy Einsatzgruppen ve východní Evropě.⁶⁰⁴ Dle původního Taylorova plánu měl být Ohlendorf

599 *Rozsudek ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 165–167.

600 *Rozsudek ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 165–167.

601 *Souhlasné a nesouhlasné stanovisko soudce Daniela O'Connella týkající se rozsudku ve věci USA vs. Ulrich Greifelt et al. ze dne 10. března 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* c1950, op. cit., s. 168–169.

602 HEADLAND, R., *Messages of Murder: A Study of the Reports of the Einsatzgruppen of the Security Police and the Security Service, 1941–1943.* Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, c1992, ISBN: 0-8386-3418-4, s. 37.

603 MAGUIRE, P., *Law and War: International Law and American History.* New York: Columbia University Press, c2010, ISBN: 978-0-231-14646-3, s. 90.

604 Ohlendorf během své svědecké výpovědi připustil, že v časovém období mezi červnem 1941 a červnem 1942 Einsatzgruppe D pod jeho velením zavraždila více než 90 000 osob včetně žen a dětí. Viz: *Svědecká výpověď Otto Ohlendorfa ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. ze dne 3. ledna 1946* [online]. c1946, [cit. 2020-

souzen spolu s dalšími důstojníky RSHA a SS obecně, avšak během vyšetřování bylo zjištěno, že většina plánovaných obžalovaných by nebyla při procesu osobně přítomna, a proto bylo rozhodnuto, že Ohlendorf bude hlavním obžalovaným v procesu, který se bude výlučně věnovat zločinům členů jednotlivých Einsatzgruppen, kteří byli v mezičase dopadeni a jejichž usvědčující záznamy byly zajištěny.⁶⁰⁵ Určitou potíž pro americkou vojenskou prokuraturu pak představovala skutečnost, že většina potenciálních svědků se nacházela na územích ovládaných Sověty. I přes rostoucí politické napětí vyjádřila americká i sovětská strana vůli na procesu s veliteli Einsatzgruppen spolupracovat s tím, že Sověti by hlavně participovali na obžalobě, dodali svědky a některé listinné důkazy a podporovali prokuraturu, avšak nakonec sovětské vedení spolupráci odmítlo a Američané se museli v procesu spolehnout především na již zajištěné listinné důkazy.⁶⁰⁶

Obžalováno bylo celkem dvacet čtyři příslušníků Einsatzgruppen v čele s Ohlendorfem, kteří zastávali velící pozice v jednotlivých Einsatzgruppen, které působily ve východní Evropě a byly označeny písmeny A až D.⁶⁰⁷ Všichni obžalovaní byli viněni z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti spáchaných na německých občanech a občanech porobených států. Obžaloba byla oproti jiným *následným norimberským procesům* poměrně strohá a v zásadě se omezovala na popis organizační struktury těchto skupin a na výčet míst, kde se jednotlivá komanda dopustila vražd, pogromů a jiných zvěrstev, doplněný o počet obětí těchto zločinů.⁶⁰⁸ Kromě toho byli všichni obžalovaní rovněž členy zločineckých organizací SS, SD a gestapo.⁶⁰⁹

I úvodní řeč obžaloby byla na poměry *následných norimberských procesů* poměrně strohá. Strašlivé zločiny příslušníků Einsatzgruppen byly dostatečně výmluvné a nezpochybnitelné. Prokurátoři se ve větším detailu věnovali nacistickým teoriím o nadřazených a podřadných rasách, ideologickým cílům a organizaci a dělbě činnosti v rámci Einsatzgruppen, přičemž zvláštní pozornost byla věnována brutálním a krutým metodám, které byly využívány při popravování nevinných obětí.⁶¹⁰

07-01]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/01-03-46.asp#ohlendorf>

605 TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 80.

606 EARL, H., *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945–1958: Atrocity, Law and History*. New York: Cambridge University Press, c2009, ISBN: 978-0-521-17868-6, s. 80–82.

607 *Obžaloba ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 29. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV*. c1950, *op. cit.*, s. 13–15.

608 *Obžaloba ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 29. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV*. c1950, *op. cit.*, s. 15–22.

609 *Obžaloba ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 29. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV*. c1950, *op. cit.*, s. 22.

610 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 29. září 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV*. c1950, *op. cit.*, s. 32–43.

Obhájci měli poměrně ztíženou pozici, jelikož vzhledem k výpovědím jednotlivých obžalovaných i listinným důkazům, které u nich byly zajištěny, nebylo možné tvrdit, že se zvrstev ve východní Evropě neúčastnili. Obhajoba proto stála především na dvou tvrzeních. Podle prvního obžalovaní jednali v tísní, jelikož v případě nesplnění rozkazů Himmlera a dalších nadřízených by sami byli popraveni.⁶¹¹ Obdobná obhajoba se objevovala například i v procesech s průmyslníky, avšak na rozdíl od nich zde byla přítomna významná odlišnost, která silně hovořila v neprospěch obžalovaných. Členové Einsatzgruppen byli vybíráni z řad nejoddanějších a nejspolehlivějších členů SS a nacistických bezpečnostních organizací a zcela se ztotožňovali s nacistickou rasovou politikou, a tudíž představa nedobrovolnosti a donucení při jejich vražedné činnosti ve východní Evropě se jevila jako silně nepravděpodobná. Druhé tvrzení obhajoby pak nelze nazvat jinak než jako absurdní cynismus. Obhajoba tvrdila, že obžalovaní popravovali Židy a další civilisty z východoevropských zemí v sebeobraně a v rámci obrany svých rodin, národa a národní identity, jelikož v mysli obžalovaných byla otázka východoevropských Židů součástí otázky boje proti bolševismu, který ohrožoval celou Evropu.⁶¹² Tato strategie obhajoby ze zcela zřejmých důvodů nebyla úspěšná.

Vojenský tribunál v rozsudku konstatoval, že ačkoliv byla v obžalobě používána poměrně neurčitá slova jako zvrstva a pogromy, hlavním středobodem tohoto procesu byla masová vražda v dříve nepředstavitelném měřítku, a že na rozdíl od jiných procesů se strůjci masových vražd v daném případě obžalovaní nebyli viněni z toho, že by tyto masové vraždy naplánovali a zosnovali v teoretické rovině v německém zázemí, a pak vydali příkazy jiným osobám k jejich vykonání, ale z toho, že kromě plánování se aktivně účastnili i výkonu těchto masových vražd na místech, kde byly tyto zločiny spáchány.⁶¹³ Tribunál rovněž odmítl teorii obhajoby o tom, že obžalovaní jednali v sebeobraně a zároveň bránili svůj národ před bolševismem. Tribunál k tomuto konstatoval, že ani při aplikaci sovětského práva, kterým obhájci argumentovali, ani při aplikaci libovolného jiného práva, nelze přijmout premisu, že do mezí nutné obrany spadá ničím nepodložený a vykonstruovaný preventivní útok.⁶¹⁴ Navíc, i pokud by tribunál hypoteticky připustil, že zde existovalo skutečné nebezpečí ze strany bolševických

611 Úvodní řeč obhájců Otto Ohlendorfa a Paula Blobela ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 6. října 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 54, 81–82, 87–88.

612 Úvodní řeč obhájce Otto Ohlendorfa ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 6. října 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 63–65.

613 Rozsudek ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 10. dubna 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 411–412.

614 Rozsudek ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 10. dubna 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, op. cit., s. 462–463.

kruhů, ani to by nijak neomlouvalo činy obžalovaných, jelikož obžalovaní při svých zločinech nerozlišovali, zda jsou jejich oběti členy komunistické strany či nikoliv, a vraždili je pouze na základě jejich židovského původu, a tudíž nešlo o vraždy motivované obavou z bolševické ideologie, ale o vraždy, jejichž příčinou byla rasová nenávist a antisemitismus.⁶¹⁵

Většina obžalovaných byla usvědčena ve všech třech bodech obžaloby, s výjimkou obžalovaných Rühla a Grafa, kteří byli usvědčeni pouze ze členství ve zločinecké organizaci, zatímco ve zbylých bodech byli zproštěni obžaloby s tím, že v případě Rühla bylo zjištěno, že se nepodílel na popravách nebo týrání židovských obyvatel a zároveň nebyl v postavení, aby mohl ovlivnit činnost Sonderkommando 10b Einsatzgruppe D, jehož byl členěn, ačkoliv věděl o jeho nelegální činnosti, a v případě Grafa obžalovaný nikdy nezastával velící funkci v Einsatzkomandu 6 Einsatzgruppe D, u jednotky příliš nepobýval, nedalo se prokázat, že by se účastnil masového vraždění a i jeho členství v SS nebylo zcela dobrovolné (z organizace byl v roce 1936 vyloučen pro nedostatečnou aktivitu a loajalitu a znovu do ní vstoupil v roce 1940 po naléhání nadřízených s tím, že po tomto datu opakovaně žádal o uvolnění z SD, ke kterému byl přidělen, a přeřazení k armádě).⁶¹⁶ Dva z původních dvaceti čtyř obžalovaných nebyli vyneseni rozsudku přítomni. Emil Haussmann spáchal sebevraždu již v červenci 1947 a Otto Rasch, velící důstojník Einsatzgruppe C, pozbyl v průběhu řízení procesní způsobilost ze zdravotních důvodů.⁶¹⁷ Zbylí obžalovaní byli odsouzeni ve čtrnácti případech k trestu smrti (k tomuto trestu byl mimo jiné odsouzen i Ohlendorf), ve dvou případech k trestu odnětí svobody na doživotí, v pěti případech k trestu odnětí svobody v rozmezí deset až dvacet let a v případě Grafa došlo k propuštění po vyhlášení rozsudku s tím, že čas, který strávil v americké internaci před zahájením procesu je dostatečným trestem.⁶¹⁸ Přísné tresty udělené v tomto procesu však byly ve většině případů zmírněny v důsledku smířlivé americké politiky. Vykonány byly pouhé čtyři tresty smrti a drtivá většina obžalovaných byla propuštěna v průběhu 50. let.⁶¹⁹

Procesy z této kategorie se na rozdíl od dříve analyzovaných procesů zdají být značně

615 *Rozsudek ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 10. dubna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 464–465.

616 *Rozsudek ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 10. dubna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 585–587.

617 *Rozhodnutí tribunálu o přerušení řízení proti Otto Raschovi ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 5. února 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 367–368.

HOFMANN, T., *Benjamin Ferencz, Nuremberg Prosecutor and Peace Advocate.* Jefferson: McFarland & Company, c2014, ISBN: 978-0-7864-7493-6, s. 145.

618 *Rozsudek ve věci USA vs. Otto Ohlendorf et al. ze dne 10. dubna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* c1950, *op. cit.*, s. 587–589.

619 BAZYLER, M., J. – TUERKHEIMER, F., M., c2014, *op. cit.*, s. 193.

různorodé a nabízí se otázka, zda je vůbec vhodné zařazovat je do jedné kategorie, zvláště pak, když realizace rasové politiky je tématem, které prostupovalo všemi *následnými norimberskými procesy*. Na obranu tohoto členění je však nutné říci, že právě tyto tři procesy se zabývaly základními zločinnými metodami, které měly nacistům umožnit realizaci jejich zvrhlých rasových teorií. Šlo především o bezprostřední fyzickou likvidaci osob, které nevyhovovaly nacistickým zvráceným rasovým požadavkům (*případ Einsatzgruppen*), o vyřazení těchto osob ze společenského života, jejich izolaci a uvěznění a zabránění jejich majetku (*případy RuSHA a WVHA*), o likvidaci jejich skupinové identity a kultury (*případ RuSHA*) a o převýchovu dětí těchto osob spojenou s násilným omezováním porodnosti takto perzekuované skupiny osob (*případ RuSHA*). Zkráceně řečeno, tyto procesy se zabývaly odpovědností za jednotlivá jednání, která by dle dikce článku 2 Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia naplňovala definici genocidia. Je tedy možné tuto kategorii procesů specifikovat tak, že šlo o procesy, které se primárně zabývaly nacistickou politikou genocidy dle dnešních definic.

5.3.5. Následné procesy s představiteli armády

Dva z *následných norimberských procesů* byly věnovány otázkám odpovědnosti německého vrchního armádního velení a generality za přípravu a vedení útočné války a za zločiny spáchané během nacistických válečných tažení a vojenské okupace porobených států. Během těchto procesů byly řešeny i poměrně zajímavé právní otázky týkající se například postavení a práv partyzánských bojovníků a válečných zajatců.

Jádrem prvního z těchto procesů, USA vs. Wilhelm List et al., byly především zločiny spáchané na území Řecka, Albánie a Jugoslávie (ale rovněž i některé zločiny spáchané na území Itálie a Norska), proto bývá toto řízení někdy označováno jako *jihovýchodní proces*. Obžalování v tomto procesu byli celkem dva polní maršálové (List a von Weichs) a deset generálů, kteří působili na výše uvedených územích s tím, že generál Böhme spáchal sebevraždu před zahájením procesu a polní maršál von Weichs byl v průběhu procesu shledán procesně nezpůsobilým ze zdravotních důvodů. Obžaloba v tomto procesu byla koncipována jinak než v ostatních *následných norimberských procesech*. Zatímco v jiných procesech obecně platilo, že jeden bod obžaloby se zabýval jednou skutkovou podstatou, v tomto případě prokuratura zvolila odlišný postup a v každém ze čtyřech bodů obžaloby byli obžalovaní viněni souhrnně z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti s tím, že každý bod obžaloby se zabýval jiným

jednáním naplňujícím tyto skutkové podstaty.⁶²⁰ Tento postup se s ohledem na charakter procesu jeví jako poměrně logický, jednání obžalovaných velitelů, která dle vojenských prokurátorů naplňovala skutkové podstaty válečných zločinů a zločinů proti lidskosti byla značně různorodá a zahrnutí všech těchto jednání pod pouhé dva body obžaloby by vedlo k určité zmatečnosti celé obžaloby.

První a patrně nejtěžejnější bod obžaloby se zabýval masovými vraždami spojenými s uvězněním náhodně vybraných civilistů a dalších osob podezřelých z partyzánské činnosti nebo z příslušnosti ke komunistickým stranám a organizacím na území Řecka, Albánie a Jugoslávie a následnými odvetnými popravami za usmrcení nebo zranění německých vojáků partyzánskými silami a příslušníky nepřátelských jednotek.⁶²¹ Druhý bod obžaloby obžalované vinil z nařízení plundrování veřejného i soukromého majetku, z ničení měst a vesnic často spojených s masakry obyvatel a z dalších činností, jejichž cílem byla devastace území Jugoslávie, Albánie, Řecka a Norska.⁶²² Obsahem třetího bodu obžaloby bylo odepření statutu a práv válečného zajatce příslušníkům nepřátelských řádných ozbrojených sil Řecka, Itálie a Jugoslávie, jejich označení za vzbouřence, partyzány a bandity a jejich perzekuce, jakož i perzekuce jejich rodinných příslušníků, která byla dle názoru vojenské prokuratury v rozporu s mezinárodním právem.⁶²³ Dle posledního bodu obžaloby pak obžalovaní měli ze své pozice nařídít uvěznění některých civilních obyvatel Řecka, Jugoslávie a Albánie v koncentračních táborech a jejich deportaci do zahraničí na nucené práce, a byli tak spoluzodpovědní za zločiny, které byly na těchto osobách spáchány.⁶²⁴

Prokuratura ve své úvodní řeči zdůraznila, že pokud by obžalovaní byli vinni pouze tím, že dostatečně nedohlíželi na jim podřízené vojáky, a ti se tak dopouštěli náhodných a sporadických zločinů, proces by pravděpodobně ani nebyl zahájen, avšak v daném případě se všichni obžalovaní podíleli na vytvoření a realizaci promyšleného a centrálně řízeného

620 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 10. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 764–776. Dostupné také z: https://www.loc.gov/r/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XI.pdf

621 S tím, že za každého usmrceného německého vojáka mělo být usmrceno sto takovýchto rukojmí, za zranění německého vojáka padesát rukojmí a další rukojmí měli být rovněž popraveni za zabití nebo zranění osoby nebo za napadení objektu, které byli pod německou ochranou. Viz: *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 10. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 765–766.

622 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 10. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 769–770.

623 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 10. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 771–773.

624 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 10. května 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 774–775.

programu násilí a teroru a zcela cynicky pohrdali životy obyvatel obsazených států.⁶²⁵ V této úvodní řeči vojenští prokurátoři podrobně popsali okolnosti invaze do Jugoslávie a Řecka a následné okupace s velkým důrazem na popis realizace rozkazu náčelníka Vrchního velení wehrmachtu polního maršála Keitela z 28. září 1941, který nařizoval vojenským velitelům v oblasti, aby měli neustále k dispozici dostatek rukojmích různého politického přesvědčení, kteří měli být bez odkladu popraveni v odvetě za zabití nebo zranění německých vojáků nebo osob chráněných německou armádou, či případně v odvetě za zničení infrastruktury nebo německé vojenské techniky.⁶²⁶ Celkově z vystoupení vojenských prokurátorů vyplývalo, že němečtí velitelé jednali ve shodě a byli součástí společného plánu, jehož cílem bylo kompletně zlomit odpor ve výše uvedených státech pomocí prostředků, které se zjevně přičily ustanovením Haagského a Ženevského práva.

Obhajoba se ve své úvodní řeči pokoušela s odkazem na různé americké a britské precedenty i na názory renomovaných britských a amerických autorů prokázat, že námitka poslušností rozkazům nadřízených má oporu v mezinárodním právu a nelze ji bez dalšího zcela vyloučit.⁶²⁷ V podobném duchu se obhajoba vyjadřovala i k otázce odvetných poprav rukojmí. Listův obhájce poukazoval na to, že dle amerických a britských vojenských manuálů nelze zcela vyloučit takovéto odvetné popravy, a to i osob, u kterých se nepodaří prokázat spojitost s útočníky, kteří napadli okupační síly, pokud má takové opatření za cíl preventivně ochránit okupační síly před takovými útoky, přičemž obdobný závěr potvrdil i britský vojenský soud v procesu s polním maršálem Albertem Kesselringem, který se odehrál na území Itálie.⁶²⁸ Další argument obhajoby se týkal odepření statusu válečného zajatce zajatým osobám, které byly součástí odboje. Již prokuratura připustila, že někteří tito zajatci skutečně neměli mít postavení válečného zajatce, jelikož dle ustanovení Haagského a Ženevského práva nenaplnovali znaky komatanta, avšak obhajoba šla dále a tvrdila, že status válečného zajatce nenáležel žádnému ze zajatců, jelikož po kapitulaci jugoslávské vlády a řeckých ozbrojených sil přestalo existovat oprávnění hlásit se k regulérním ozbrojeným silám těchto národů, přičemž ani existence exilových vlád Řecka a Jugoslávie v Londýně na tomto nic neměnila, jelikož bojovníci pokračující v boji na území Jugoslávie a Řecka se nehlásili k těmto exilovým vládám,

625 Úvodní řeč obžaloby ve věci *USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 15. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI. c1950, op. cit., s. 788.*

626 Úvodní řeč obžaloby ve věci *USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 15. července 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI. c1950, op. cit., s. 804–806.*

627 Úvodní řeč obhájce *Wilhelma Lista ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 15. září 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI. c1950, op. cit., s. 854–861.*

628 Úvodní řeč obhájce *Wilhelma Lista ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 15. září 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI. c1950, op. cit., s. 866–870.*

ale ke komunistickým silám, které se tyto vlády snažily nahradit.⁶²⁹ Tato strategie obhajoby spočívající ve zpochybnění interpretace válečného práva, kterou provedla prokuratura za pomoci dřívější judikatury, judikatury britských vojenských soudů rozhodujících v obdobných případech, amerických a britských vojenských příruček a armádních předpisů a děl významných amerických a britských autorů se jeví jako poměrně zajímavá, jelikož celý proces přesunula do značně teoretické roviny a oslabila význam důkazů, které americká prokuratura plánovala v procesu předložit.

Vojenský tribunál se ve svém rozsudku věnoval většině argumentů obhajoby. Nepřekvapivě odmítl obhajobu poslušností rozkazům (avšak připustil, že v některých případech může jít o polehčující okolnost) s tím, že ačkoliv poslušnost rozkazům nadřízených je základem všech světových armád, je nutné v kontextu mezinárodního práva toto pravidlo interpretovat tak, že voják nemá být poslušen těm rozkazům, jejichž povaha je zcela zřejmě zločinná.⁶³⁰ Tribunál dále judikoval, že Německo skutečně okupovalo Jugoslávii a Řecko dle definice obsažené v Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907, díky čemuž mělo speciální práva a povinnosti vyplývající ze statusu okupující země.⁶³¹ V otázce přiznávání statusu válečného zajatce tribunál konstatoval, že většina osob účastnících se partyzánského boje na území Jugoslávie a Řecka nenaplnila podmínky nutné k přiznání statusu kombatanta, a tudíž ani k přiznání statusu válečného zajatce.⁶³² Nejpřekvapivější rozhodnutí tribunálu se patrně týkalo otázky braní rukojmích a jejich následných poprav. Tribunál konstatoval, že dle mezinárodního práva zvykového je při splnění určitých podmínek, zejména pak při sledování legitimního cíle, jakým je například snaha odradit nepřátelské síly od provádění nezákonných činů za situace, kdy nelze úspěšně aplikovat mírnější metody, je praxe braní civilních osob jako rukojmích a jejich následné odvetné popravu obecně přijatelná za předpokladu, že osoby vybrané jako rukojmí mají přímou národnostní nebo geografickou souvislost s útočníky, které má takovéto opatření odradit, a jejich zajetí je veřejně vyhlášeno, přičemž následný počet poprav nesmí převýšit počet životů osob, které měly být dle odhadů v budoucnu zachráněny takovýmto zastrašením nepřítele. Splnění všech těchto podmínek

629 Úvodní řeč obhájce Wilhelma Lista ve věci *USA vs. Wilhelm List et al.* ze dne 15. září 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 878–882.

630 Rozsudek ve věci *USA vs. Wilhelm List et al.* ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1234–1238.

631 Rozsudek ve věci *USA vs. Wilhelm List et al.* ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1243–1244.

632 Rozsudek ve věci *USA vs. Wilhelm List et al.* ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1244–1247.

pak měl potvrdit nezávislý soud ještě před provedením poprav.⁶³³ Dle názoru tribunálu však v rozhodované kauze podmínky nebyly naplněny, a proto bylo možné obžalované v prvním bodě obžaloby v obecné rovině shledat vinnými, s tím, že se však rovněž muselo přihlédnout k individuální odpovědnosti jednotlivých obžalovaných.⁶³⁴ Tribunál v rozsudku prohlásil dva obžalované za nevinné ve smyslu obžaloby, dva, včetně Lista, odsoudil k trestu odnětí svobody na doživotí a zbylých šest odsoudil k trestům odnětí svobody v rozmezí sedm až dvacet let.⁶³⁵

Rozsudek tribunálu byl ihned po vynesení značně kritizován, zejména kvůli pasáži týkající se rukojmích a jejich následných poprav. Ke kritikům procesu se záhy z opačných pozic připojil jeden ze členů tribunálu, soudce Wennerstrum, který v tisku zpochybnil celý proces a označil ho za exemplární případ spravedlnosti vítězů, avšak od jeho slov se distancovala jak vojenská prokuratura, tak i jeho kolegové z tribunálu.⁶³⁶

Druhý z armádních procesů známý jako *proces s vrchním velením*, byl zmíněn již v podkapitole o procesu s polním maršálem von Mansteinem. Dle původní vize vrchního vojenského prokurátora Taylora mělo jít o společný americko-britský proces, k čemuž však, jak již bylo zmíněno, kvůli odporu Britů nedošlo. Taylor byl připraven akceptovat i britský protinávrh, dle kterého měli být prominentní britští vězni z řad německé armády vydáni do americké okupační zóny Německa, což však odmítl americký vojenský guvernér generál Clay.⁶³⁷ Absence von Mansteina, von Rundstedta, von Brauchitsche a Strausse poměrně značně oslabilo tento americký proces, avšak i přesto byli obžalováni celkem tři polní maršálové, včetně hlavního obžalovaného Wilhelma von Leeba, deset generálů, včetně prezidenta Říšského vojenského soudu, a jeden admirál. Proces ještě před zahájením poznamenala dodnes ne zcela vyjasněná sebevražda skokem z balkonu věznice jednoho z obžalovaných, generála Johannese Blaskowitze. Důkazy proti Blaskowitzovi nebyly příliš přesvědčivé, v jeho prospěch hovořilo i to, že jako jeden z mála německých vojenských velitelů protestoval proti zločinům, které páchali příslušníci SS na území okupovaného Polska a snažil se jejich pachatele pohnat k zodpovědnosti oficiální cestou, a proto jeho obhájce očekával, že ho vojenský tribunál zproští obžaloby.⁶³⁸

633 Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1247–1250.

634 Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1255–1257.

635 Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm List et al. ze dne 19. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 1318–1319.

636 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 97–98.

637 HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 82–83.

638 CLARK, C., *The Life and Death of Colonel-General Blaskowitz.* In: BARATIERY, D. – EDELE, M. –

Obžaloba obsahovala celkem čtyři body. První z nich obviňoval obžalované ze spáchání zločinů proti míru spočívajících v přípravě invazí a útočných válek proti jiným státům a účasti na nich (zminěny byly stejné státy jako v procesu proti Alfriedu Kruppovi a ostatním, přičemž obžaloba zdůrazňovala podíl vojenských velitelů v případě anexe Rakouska spočívající ve vyvíjení tlaku na rakouského kancléře Kurta Schuschnigga prostřednictvím zastrašujících vojenských manévru).⁶³⁹ Druhý a třetí bod obžaloby pak obžalované vinil ze zločinů proti lidskosti a válečných zločinů, přičemž druhý bod se věnoval zločinům proti příslušníkům ozbrojených sil nepřátelských států a válečným zajatcům a třetí pak zločinům spáchaným na civilním obyvatelstvu. Druhý bod obžaloby se věnoval zejména odpovědnosti za vydání, předání a provedení již dříve zmíněných nechvalně proslulých rozkazů známých jako *Kommandobefehl* a *Kommisarbefehl*, a rovněž odpovědností za vydání, předání a provedení tzv. rozkazu o jurisdikci Barbarossa, který se týkal udržování pořádku na územích zabraných během operace Barbarossa pomocí zastrašovacích a perzekučních taktik, zneužívání nucené práce válečných zajatců, a poprav těchto zajatců a případně i civilistů bez předchozího rozsudku německých vojenských soudů.⁶⁴⁰ Třetí bod obžaloby ve vztahu k civilistům zejména zmiňoval, jejich vraždění, týrání, perzekuce, zotročování, deportování a svévolný a vojenskou nutností neopodstatněný zábor, plenění a ničení jejich majetku (i majetku veřejného).⁶⁴¹ Poslední bod pak obžalované vinil z účasti na společném plánu a spiknutí za účelem spáchání zločinů proti míru.⁶⁴²

Vojenská prokuratura ve své úvodní řeči zdůraznila, že německé armádní kruhy byly minimálně spoluzodpovědné za tajné znovuvyzbrojování Německa v rozporu s Versailleskou smlouvou, a to již před vzestupem nacistického režimu. Po Hitlerově převzetí moci v Německu pak většina důstojnického sboru nacistickému režimu oddaně a bez výhrad sloužila.⁶⁴³ Ve vztahu ke zločinům spáchaných na civilním obyvatelstvu se vojenská prokuratura věnovala především podílu vrchního velení wehrmachtu na vydání a provedení směrnice známé jako Noc a mlha (*Nacht und Nebel Erlass*), která v rozporu s mezinárodním právem umožňovala, aby osoby

FINALDI, G. (eds.), *Totalitarian Dictatorship: New Histories*. New York: Routledge, c2014, ISBN: 978-0-415-83705-7, s. 39–40.

639 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 28. listopadu 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 13–15. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-X.pdf

640 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 28. listopadu 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 29–35.

641 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 28. listopadu 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 36–48.

642 *Obžaloba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 28. listopadu 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 48.

643 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 5. února 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 69–80.

s jiným než německým občanstvím, které byly podezřelé ze členství nebo z napomáhání odboji, byly uprostřed noci zatčeny a popraveny nebo deportovány do koncentračních táborů na území Německa, aniž by jejich příbuzní byli jakkoliv zpraveni o jejich osudu a museli tak žít v nejistotě, a to buď na základě vykonstruovaného soudního řízení, nebo dokonce zcela bez soudu.⁶⁴⁴ Kromě výše nastíněných otázek se obžaloba rovněž věnovala problematice braní civilních rukojmích a odvetných poprav, které již byly řešeny v řízení proti Wilhelmu Listovi a dalším, jakož i otázkám souvisejícím se spoluprací wehrmachtu s Einsatzgruppen během nacistického tažení ve východní Evropě a s podílem armády na genocidě Židů v porobených zemích.⁶⁴⁵

Obhajoba ve své úvodní řeči zpochybnila tvrzení prokuratury o obecné bojechtivosti a agresivní německé armády s tím, že v porovnání s ostatními evropskými národy nebylo Německo více agresivní, a že velikost jeho armády byla odůvodněna jeho zeměpisnou polohou, která ho činila zvláště zranitelným.⁶⁴⁶ Ve vztahu k neoprávněnému znovuvyzbrojování obhajoba konstatovala, že i dle rozsudku ve věci USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. nebylo samotné znovuvyzbrojování porušením mezinárodního práva za předpokladu, že nebylo součástí komplexnějšího plánu, jehož cílem bylo rozpoutání útočné války, přičemž v daném případě němečtí důstojníci znovu zbrojili jen pro obranné účely a tuto politiku změnil přes odpor důstojníků až Hitler po svém nástupu.⁶⁴⁷ Ve vztahu k rozkazu o komisařích a souvisejícím rozkazům obhajoba konstatovala, že popravení političtí komisaři nebyli popraveni pouze pro to, že byli komisaři, ale kvůli individuálním porušením mezinárodního práva.⁶⁴⁸ Obecně se obhájci snažili vylíčit své mandanty jako typické představitele vojenské profese, kteří se nijak nelišili od svých kolegů z jiných států a kteří na jedné straně jako mnozí jiní uvěřili Hitlerově demagogii a zároveň, pokud si v omezené míře uvědomovali zločinnost některých rozkazů, nebyli v postavení, aby se mohli nacistickému vedení otevřeně postavit a neuposlechnout jeho rozkazy. Hlavní linie obhajoby tak byly nápadně podobné obhajobám, které zvolili Keitel, Dönitz, Raeder

644 Za zvláště zvrácenou je nutné označit skutečnost, že i ti zadrženi, kteří byli vojenským soudem, pokud se konal, osvobozeni, nebo ti, kteří vykonali udělený trest, se nesměli vrátit domů a měli být zadržováni gestapem až do konce války. Cílem této směrnice bylo rozpoutat psychologickou válku a oslabit vůli a odhodlání odbojářů. Viz: *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 5. února 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 118–121.

645 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 5. února 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 121–126, 138–148.

646 *Úvodní řeč obhájce Wilhelma von Leeba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 12. dubna 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 156–161.

647 *Úvodní řeč obhájce Wilhelma von Leeba ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 12. dubna 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 169–171.

648 *Úvodní řeč obhájce Hermannna Hotheho ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 29. dubna 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X*. c1950, *op. cit.*, s. 199.

či Jodl během procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem či von Manstein během svého procesu.

Ani rozsudek v tomto případě nepatřil mezi velká vítězství americké vojenské prokuratury. Vojenský tribunál se odmítl zabývat čtvrtým bodem obžaloby s tím, že vojenská prokuratura nepředložila v tomto bodě žádné důkazy, které by se nevztahovaly i k některému z předchozích bodů obžaloby, a tudíž nelze přijmout, že by účast na spiknutí a společném plánu měla být samostatnou skutkovou podstatou.⁶⁴⁹ Ohledně prvního bodu obžaloby vojenský tribunál konstatoval, že za zločiny proti míru spočívající v plánování, přípravě a provedení útočných válek je možné shledat vinnými jen ty osoby, které se podílely na vytvoření takové invazivní politiky, a nikoliv osoby, které ji pouze realizovaly, a proto v tomto bodě obžaloby všechny obžalované osvobodil.⁶⁵⁰ Tribunál naopak tvrdě odsoudil zločiny spáchané na nepřátelských vojácích, válečných zajatcích a civilistech s tím, že žádný z argumentů obhajoby nemůže obstát a samotný fakt, že Sovětský svaz nepatřil mezi signatáře Ženevské úmluvy z roku 1929 a odmítal uznat i Haagské úmluvy, nepředstavuje omluvu pro zločiny spáchané na Sovětech.⁶⁵¹ Tribunál dále konstatoval, že při posuzování viny za předávání a implementaci zločinných rozkazů od nadřízených podřízeným, je třeba vždy zkoumat, zdali byl daný rozkaz zločinný zjevně nebo zdali si byl předávající či implementující vědom jeho zločinné povahy, přičemž pokud byla odpověď na obě tyto otázky negativní, nelze dost dobře předávající či implementující důstojníky shledat vinnými i s ohledem na to, že vojenští velitelé většinou nedisponovali dostatečným právním vzděláním, aby mohli posuzovat zákonnost jednotlivých rozkazů.⁶⁵² Ohledně braní civilních rukojmích a odvetných poprav se tribunál vyhnul ožehavému rozsudku ve věci USA vs. Wilhelm List et al. a konstatoval, že v tomto rozsudku není třeba přezkoumávat tvrzení obsažené v dřívějším rozsudku, že výše zmíněná praxe nemusí být při splnění určitých nutně nezákonná, jelikož v daném případě ke splnění těchto podmínek určitě nedošlo, a proto šlo v daném případě o zločinné vraždy sloužící k šíření teroru.⁶⁵³ Ze třinácti zbývajících obžalovaných byli dva osvobozeni, dva odsouzeni k trestům odnětí svobody na dožítí, osm

649 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 482–483.

650 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 490–491.

651 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 491–500.

652 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 509–512.

653 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 528–529.

k trestům odnětí svobody v rozmezí pět až dvacet let a v případě hlavního obžalovaného von Leeba, který byl uznán vinným pouze ve třetím bodě obžaloby kvůli implementaci rozkazu o jurisdikci Barbarossa, došlo k propuštění po vyhlášení rozsudku s tím, že čas, který strávil v americké internaci před zahájením procesu je dostatečným trestem.⁶⁵⁴

Americké procesy s představiteli německé armády v zásadě navazovaly na část rozsudku zabývající se vojenskými veliteli a admirály v *hlavním norimberském procesu* a podobaly se i procesu s polním maršálem von Mansteinem v britské okupační zóně Německa. Rozsudky v sobě obsahovaly i poměrně kontroverzní pasáže (zejména pasáž týkající se odvetných poprav rukojmích v *jihovýchodním případě*), avšak jako celek byly minimálně z právního hlediska přijaty poměrně kladně. Tato právní vybroušenost rozsudků alespoň částečně oslabila nechuť zejména německé, ale i americké a britské veřejnosti, k procesům s armádními důstojníky, kteří byli veřejností vnímáni jako v zásadě nevinní profesionálové, kteří nenesli odpovědnost za nacistické zločiny, jelikož byli obelháni a nevědomě se stali nástroji Hitlerových mocenských ambicí. Tento značně pokroucený náhled na německé armádní velení za II. světové války se však bohužel ani v těchto procesech nepodařilo rozbít a v určité míře přetrvává dodnes.

5.3.6. Následné procesy s představiteli justice a říšských ministerstev

Poslední dva procesy rozebírané v této podkapitole se zabývaly odpovědností představitelů nacistické státní správy a justice. Tyto dvě skupiny patřily vedle armády, průmyslového sektoru, SS a tajné policie mezi hlavní pilíře, o které se nacistický stát opíral, a tak bylo zcela pochopitelné, že Američané chtěli obžalovat čelní představitele těchto dvou profesních skupin. Jak již bylo uvedeno výše, Taylor vyčlenil skupinu, která měla činnost nacistického státního úřednického, diplomatického a právního aparátu vyšetřovat.⁶⁵⁵ Přípravované procesy představovaly pro vojenskou prokuraturu velkou výzvu, protože činy většiny obžalovaných, ač na první pohled zcela odpudivé, neomluvitelné a v morální rovině odsouzeníhodné, byly činěny v souladu s tehdy platným nacistickým právem. Podzákonné předpisy, které obžalovaní vydávali, byly určeny k provedení nacistických zákonů a soudcovská činnost některých obžalovaných spočívala v aplikaci platných právních předpisů.⁶⁵⁶

654 *Rozsudek ve věci USA vs. Wilhelm von Leeb et al. ze dne 27. října 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* c1950, *op. cit.*, s. 695–696.

655 TAYLOR, T., c1949, *op. cit.*, s. 15.

656 SELTENREICH, R., *Soudci a právní teoretici v nacistickém Německu.* In: KINDL, V. – SKŘEJPEK, M. (eds.), *Právní stav a právní profese v minulosti (upravené a rozšířené vydání).* Praha: Wolters Kluwer ČR, c2016, ISBN: 978-80-7552-030-2, s. 116-119.

První z těchto dvou posledních procesů se zabýval posouzením viny nacistických soudců, státních zástupců a představitelů Říšského ministerstva spravedlnosti, kteří přetvořili nezávislou justici Výmarské republiky na nástroj nacistické zvěle, a proto bývá někdy nazýván jako *proces s právníky*, *proces s představiteli říšské justice*, či *proces se soudci*. I přes profesní spřízněnost a spojující prvek v podobě práva, netvořili obžalovaní zcela homogenní skupinu. Polovina z šestnácti obžalovaných působila na Říšském ministerstvu spravedlnosti na pozicích úředníků a legislativců, zbylí pak působili jako funkcionáři (a v některých případech i řadoví soudci a státní zástupci) nechvalně proslulého Lidového soudního dvora v Berlíně, Zvláštního soudu v Norimberku a Vrchního zemského soudu v Hamburku.⁶⁵⁷ Podobně jako v procesu s lékaři chyběli na lavici obžalovaných někteří čelní nacističtí právníci, právní teoretici a představitelé Říšského ministerstva spravedlnosti. Z pochopitelných důvodů nebyli obžalováni ti, kteří byli v době zahájení procesu již zesnulí jako například Hans Frank, Otto Georg Thierack, Franz Gürtner či Roland Freisler. Poněkud překvapivě nebyl obžalován ani významný právní teoretik a filosof, který spolupracoval s nacistickým režimem, Carl Schmitt, který byl Američany opakovaně vyslýchán, a o kterém se uvažovalo jako o možném obžalovaném v tomto procesu nebo v plánovaném procesu s představiteli říšských ministerstev.⁶⁵⁸

Obžaloba obsahovala celkem čtyři body. Její páteř tvořila především obvinění ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Těch se měli obžalovaní dopustit především tím, že: a) zřizovali mimořádné soudy, které obcházely standardní soudní soustavu, porušovaly většinu zásad soudního řízení a sloužily jako nástroj nacistického teroru; b) působili u těchto mimořádných soudů; c) kriminalizovali některá zcela běžná jednání a udíleli za ně nepřiměřeně přísné tresty ve snaze napomoci vyhlazovací politice namířené proti Židům a příslušníkům některých porobených národů; d) napomáhali nezákonné anexi Československa, Polska a Francie zakládáním zvláštních soudů, které měly zlomit odpor na anektovaných územích; e) spolupracovali na provedení směrnice *Noc a mlha*; f) spolupracovali na nacistické rasové politice vydáváním právních předpisů upravujících otázku nucené sterilizace a zřízením zvláštních vrchních soudů pro ochranu dědičného zdraví při vrchních zemských soudech; g) podporovali nacistický režim vydáváním plošných amnestií a garantováním speciálních

657 *Obžaloba ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. ledna 1947*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1951, s. 15–17. Dostupné také z: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-III.pdf

658 Heller v návaznosti na předchozí badatele ve své publikaci nabízí dvě vysvětlení. První pracuje s tím, že výslechy Schmitta byly špatně vedené a nepodařilo se během nich zjistit nic, co by mohlo sloužit jako základ obžaloby proti němu. Dle druhého byl Schmitt opakovaně vyslýchán ne proto, že by měl v některém z následujících procesů vystupovat jako obžalovaný, ale jako svědek. Viz: HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 67–68.

imunit pro členy NSDAP; h) vydávali právní předpisy o ztrátě občanství, a tím se podíleli na arizaci židovského majetku na území Protektorátu Čechy a Morava; ch) podíleli se na záborech židovského majetku na území Německa prostřednictvím přijetí diskriminačních novel zákonů v oblastech rodinného, majetkového a dědického práva; i) svou liknavostí při stíhání osob podezřelých z lynčování spojeneckých letců se podíleli na Hitlerových snahách o poštvání německých civilistů proti těmto letcům.⁶⁵⁹ Kromě toho ještě obžaloba vinila obžalované z účasti na spiknutí a společném plánu za účelem spáchání těchto zločinů a ve čtyřech případech rovněž ze členství ve zločinecké organizaci.⁶⁶⁰ Z výše uvedeného je zřejmé, že obžaloba byla svou skladbou poměrně pestrá a v zásadě jediným spojovacím prvkem byla souvislost s normotvorbou, nebo s aplikací právních předpisů před nacistickými soudy.

Obecná perverze justice a idejí spravedlnosti byly zdůrazňovány i v úvodní řeči obžaloby. Na druhé straně však vojenská prokuratura zdůraznila, že obžalovaní nejsou obžalováni pro flagrantní porušení ústavně a mezinárodně zakotvených práv, svobod a procesních postupů, ale pro to, že tato dekonstrukce právního státu vedla k vraždám, mučením a dalším nacistickým zvěrstvům, za které nesou obžalovaní podíl viny, jelikož je jejich činnost v oblasti práva umožnila.⁶⁶¹ Vojenští prokurátoři přišli během své úvodní řeči s tezí, že nacistům se vlastně kompletně podařilo odstranit na svém území právo ve smyslu dynamicky se vyvíjejícího tradičního normativního systému a nahradit ho systémem, který se na první pohled mohl jevit jako shodný či podobný, avšak ve skutečnosti fungoval pouze jako nástroj k prosazení nacistické ideologie a k institucionálnímu zastřešení násilí, krutosti a dobytčiny.⁶⁶² Prokurátoři se rovněž věnovali likvidaci nezávislých stavovských profesních komor některých právnických profesí a odstranění některých pro režim nepohodlných právníků a právních teoretiků z veřejného života a jejich případné likvidaci.⁶⁶³

Obhajoba naopak odmítala připustit, že by se pojetí práva a právní systém v Německu po nástupu nacistického režimu nějak zásadně změnilo nad rámec přirozeného historického

659 *Obžaloba ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. ledna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 19–25.

660 *Obžaloba ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. ledna 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 17–19, 25–26.

661 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 5. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 32–33.

662 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 5. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 40–43, 57.

663 Zvláštní pozornost byla věnována Frankovu Národně socialistickému svazu německých právníků a jeho úloze při likvidaci na státu nezávislých profesních komor. Viz: *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 5. března 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 95–98.

vývoje.⁶⁶⁴ Použitá argumentace byla velmi podobná některým předešlým případům. Obhájci tvrdili, že skutečným strůjcem zločinných reforem justice (které však dle předchozí argumentace nebyly nijak zásadní) byl sám Adolf Hitler, a Říšské ministerstvo spravedlnosti, soudy a státní zastupitelství sloužily pouze jako zcela podřízená a nesamostatná hlásná trouba, která Hitlerovu vůli jen šířila ze strachu z drastické odvety v případě jakéhokoliv odporu.⁶⁶⁵ Dále bylo obdobně jako v jiných případech tvrzeno, že za skutečné zneužití justice byl odpovědný především Heinrich Himmler, který ze své pozici velitele německé tajné státní policie nepřipustným způsobem zasahoval do justičních záležitostí.⁶⁶⁶ Celkově se obhajoba většiny obžalovaných jevila jako vnitřně rozporná, když na jedné straně bylo tvrzeno, že nacistická justice se v zásadě přirozeně rozvinula a navazovala na dřívější dějinný vývoj, na druhé straně popisovala obžalované jako osoby, které byly obelstěny a zatlačeny do kouta a ze strachu o vlastní život plnily vůli Hitlera a snášely zásahy Himmlera, a současně byli obžalovaní líčeni jako hrdí profesionálové, kteří i za vlády nacistického režimu vykonávali svou profesi dle svého nejlepšího svědomí, zatímco skuteční hlavní strůjci justičních zločinů již byli v době procesu příhodně po smrti.

Již v průběhu řízení byl obdobně jako v jiných *následných norimberských procesech* vyloučen první bod obžaloby týkající se účasti na spiknutí a společném plánu s tím, že nejde o samostatnou skutkovou podstatu.⁶⁶⁷ Z původních šestnácti obžalovaných se rozsudek vojenského tribunálu týkal jenom čtrnácti osob, jelikož jeden z obžalovaných, Carl Westphal, spáchal v zajetí sebevraždu krátce po vznesení obžaloby, ještě před začátkem procesu, a druhý, Karl Engert, byl v průběhu procesu shledán procesně nezpůsobilým ze zdravotních důvodů.⁶⁶⁸

Vojenský tribunál se v rozsudku z velké části ztotožnil s argumenty vojenské prokuratury a konstatoval, že právě obžalovaní, spolu s dalšími již zesnulými právníky, transformovali německou justici v nástroj určený pro propagaci nacistické ideologie, likvidaci opozice a přípravu vojenské agrese vůči jiným státům.⁶⁶⁹ Tribunál dále odsoudil praxi vytváření vágních

664 Úvodní řeč obhájců ve prospěch všech obžalovaných ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dnů 23. a 24. června 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, op. cit., s. 108–109.

665 Úvodní řeč obhájců ve prospěch všech obžalovaných ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dnů 23. a 24. června 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, op. cit., s. 111–112.

666 Úvodní řeč obhájců ve prospěch všech obžalovaných ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dnů 23. a 24. června 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, op. cit., s. 112.

667 Rozhodnutí o vyloučení prvního bodu obžaloby ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 11. července 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, op. cit., s. 956.

668 Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, op. cit., s. 954.

669 Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: *Trials of War Criminals before the*

a široce pojatých skutkových podstat trestních činů, které prakticky eliminovaly právní jistotu a spolu s masivním rozšířením trestu smrti umožnily aktivistickým soudcům a státním zástupcům přeměnit právo na nepředvídatelnou zbraň namířenou proti nepřátelům nacistického režimu.⁶⁷⁰ Tribunál rovněž konstatoval, že i za předpokladu, že by bylo uznáno, že začlenění vůdcovského principu do systému německého práva bylo čistě německou vnitrostátní záležitostí, nemůže zastřešení tímto principem být omluvou pro obžalované, jelikož nad vnitrostátním právem stály závazky vyplývající z mezinárodního práva.⁶⁷¹ Zvláště ostře se tribunál vymezil vůči aplikaci směrnice Noc a mlha, která dle jeho názoru znamenala flagrantní porušení mezinárodního práva.⁶⁷² Ze zbývajících čtrnácti obžalovaných byli čtyři odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí, čtyři zproštěni obžaloby a zbylých šest bylo odsouzeno k trestům odnětí svobody v rozmezí pět až deset let.⁶⁷³

Za zmínku stojí i to, že o průběhu a výsledku tohoto významného a přelomového procesu byla československá odborná i laická veřejnost podrobně informována nedlouho po jeho skončení díky článku nazvanému *Zločiny nacistických právníků* od generála justiční služby a zároveň člena Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů Bohuslava Ečera. V tomto článku Ečer podrobně shrnul jednotlivé body obžaloby, argumenty vojenské prokuratury, obhájců i obžalovaných a samozřejmě i výrok a odůvodnění rozsudku.⁶⁷⁴ Ečer pak v závěru svého textu právem označuje proces proti Altstötterovi a ostatním jako nejzajímavější norimberský proces a jeho podstatu a výsledek shrnuje tak, že bylo prokázáno, že nacistické právo bylo ve službách zločinu.⁶⁷⁵

Poslední z *následných norimberských procesů* do jisté míry představoval jakýsi „sběrný proces“, jelikož na lavici obžalovaných usedla poměrně pestrá směsice obžalovaných. Kromě říšského ministra financí Lutze Schwerina von Krosigk a říšského ministra potravin a zemědělství Richarda Walthera Darrého byli obžalováni dva státní tajemníci a větší množství tajemníků při Říšském ministerstvu zahraničí, další úředníci a zaměstnanci Říšského kancléřství

Nuernberg Military Tribunals, volume III. c1951, op. cit., s. 988.

670 *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III. c1951, op. cit., s. 988–1006.*

671 *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III. c1951, op. cit., s. 1010–1012.*

672 *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III. c1951, op. cit., s. 1061–1062.*

673 *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947. In: Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III. c1951, op. cit., s. 1199–1201.*

674 EČER, B., *Zločiny nacistických právníků. Právní praxe: Měsíčník československých právníků. c1948, roč. 12, č. 10, s. 258–278. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:91b29680-bab4-11e8-b888-5ef3fc9bb22f?page=uuid:bdde2540-d2eb-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>*

675 EČER, B., *op. cit., s. 278.*

a Prezidentské kanceláře, zástupci bankovního sektoru, vysoce postavení členové SS, SD a gestapa a další osoby.⁶⁷⁶ Tento proces bývá pro výběr obžalovaných nazýván jako *ministerský proces* nebo *případ Wilhelmstrasse* (na berlínské Wilhelmstrasse sídlilo Říšské kancléřství a Říšské ministerstvo zahraničí a tato ulice byla vnímána jako hlavní vládní sídlo obdobně jako britská Downing Street).

S ohledem na různorodost obžalovaných obsahovala obžaloba rekordních osm žalobních bodů. Dle prvního se měli někteří z obžalovaných dopustit zločinů proti míru spočívajících v účasti na plánování, přípravách, zahájení a vedeních invazí a útočných válek. Dle tohoto bodu obžaloby se někteří obžalovaní podíleli na úplné centralizaci moci a potlačení opozice s cílem připravit půdu pro úplnou mobilizaci Německa, jiní transformovali německou ekonomiku, aby byla připravená na plánovanou válku a zajistili potravinovou soběstačnost, a další zase svou diplomatickou činností zakrývali a omlouvali nacistickou agresi během jejích úvodní fází (ve vztahu k Československu byla výslovně zmíněna snaha některých obžalovaných o propagandistické vylíčení útluaku etnických Němců a Slováků na území Československa, podpora a navádění slovenských separatistů v pomnichovském období a násilné výhrůžky prezidentu Háchovi během schůzky s Hitlerem v Berlíně dne 14. března 1939, které se účastnili i obžalovaní von Weizsäcker, Dietrich, Meissner, a Bohle).⁶⁷⁷ Dle třetího bodu obžaloby se někteří obžalovaní měli dopustit válečných zločinů spočívajících ve vraždění a týrání nepřátelských vojáků a válečných zajatců souvisejících zejména s organizací a podporou politiky lynčování sestřelených spojeneckých letců, s Kommandobefehlem a s nařízením vražd uprchlých zajatců ze zařízení Stalag Luft III (viz výše).⁶⁷⁸ Dle čtvrtého bodu obžaloby se někteří z obžalovaných dopustili zločinů proti lidskosti spočívajících především v plánování a řízení zločinných útoků proti německým Židům, katolické církvi, protestantským církvím, odborovým svazům a opozičním politickým stranám před vypuknutím II. světové války, mezi lety 1933–1939.⁶⁷⁹ Tato snaha vojenské prokuratury usvědčit obžalované z činů spáchaných před vypuknutím II. světové války a bez přímé příčinné souvislosti s ní se jeví jako překvapivě ambiciózní, zejména s ohledem na poměrně konstantní nechuť vojenských tribunálů připustit

676 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 14–20. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XII.pdf

677 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 20–28.

678 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 35–37.

679 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 38–43.

obdobné body obžaloby, která se projevila již v předešlých procesech a i s ohledem na to, že Ministerský proces byl zahájen až v pozdní fázi amerického procesního programu, kdy se ochota Američanů pojímat procesy obširněji a zabývat se složitějšími právními otázkami pomalu vytrácela. Následující tři body obžaloby se pak, podobně jako v Röchlingově případě a v *následných norimberských procesech* s průmyslníky, věnovaly válečným zločinům a zločinům proti lidskosti převážně ekonomické povahy. Pátý bod obžaloby se věnoval zločinům spáchaným na civilním obyvatelstvu obsazených států a šestý bod obžalované vinil z plenění, válečného kořistnictví a zaboru cizího soukromého a veřejného majetku na těchto územích.⁶⁸⁰ Sedmý bod rozebíral podíl některých obžalovaných na zneužívání nucené práce nuceně nasazených. Tento podíl se týkal zejména přípravy a provedení deportačního a alokačního programu nuceně nasazených a vytvoření právních předpisů, které upravovaly katastrofální pracovní podmínky takto nasazených osob.⁶⁸¹ Druhý bod obžaloby pak některé obžalované vinil z účasti na spiknutí a společném plánu, jejichž cílem bylo spáchání zločinů proti míru a osmý bod obžaloby pak pokrýval skutečnost, že někteří obžalovaní byli členy organizací označených v prvním norimberském rozsudku za zločinecké.⁶⁸²

Vojenská prokuratura ve své úvodní řeči připodobnila tento proces k procesu proti Göringovi a ostatním nacistickým špičkám s tím, že v tomto procesu sice nebyli obžalováni zástupci armády, ale jinak byli obžalováni představitelé nacistického režimu napříč obory, kteří se podíleli na tvorbě a realizaci hlavních nacistických politik obdobně jako v hlavním procesu.⁶⁸³ Ve vztahu ke čtvrtému bodu obžaloby, který se zabýval otázkou zločinů spáchaných před začátkem II. světové války, prokuratura konstatovala, že předválečná činnost obžalovaných měla přímou souvislost se zločiny spáchanými během války, a že zejména hlasitá podpora rostoucího antisemitismu ze strany obžalovaných a podíl na přijetí nechvalně známých Norimberských zákonů byly faktory, které otevřely cestu pro činnost Einsatzgruppen, pro vraždění v koncentračních a vyhlazovacích táborech a pro holokaust obecně.⁶⁸⁴ I v úvodní řeči obžaloby byl pak kladen velký důraz na nacistické útoky proti samostatnosti a územní

680 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 43–45, 50–52.

681 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 43–45, 57–61.

682 *Obžaloba ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 15. listopadu 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 34–35, 62–63.

683 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 6. ledna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 137–140.

684 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 6. ledna 1948.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 175–177.

celistvosti Československa a na následné zotročování, vykořisťování a loupení, které se na území Protektorátu Čechy a Morava odehrálo.⁶⁸⁵ V závěru své úvodní řeči vojenská prokuratura zdůraznila, že až na pár výjimek (například obžalovaný Darré byl fanatickým antisemitou), obžalovaní nebyli přesvědčeni o správnosti nacistické ideologie, ale pro režim pracovali kvůli vlastní ziskuchtivosti a konformismu a zcela nepokrytě dále šířili nacistické lži o situaci v Německu a o utlačování etnických Němců na území jiných států.⁶⁸⁶

Obhájci jednotlivých obžalovaných uplatnili ve své řeči mnohé argumenty. Již v úvodní řeči obhájce obžalovaného von Weizsäckera byl napaden postup vojenské prokuratury a tribunálů s tím, že zatímco v normálním trestním řízení se zkoumá, kdo osobně zločin spáchal, inicioval, nařídil nebo jeho spáchání napomohl, při procesech, které se odehrály v Norimberku, bylo toto posunuto do roviny, ve které se zkoumalo, kdo o nacistických zločinech věděl a aktivně jim nebránil, na základě čehož bylo dle tvrzení obhajoby možné odsoudit prakticky kohokoliv v Německu a šlo o ukázkový případ aplikace principu kolektivní viny.⁶⁸⁷ Von Weizsäcker sám byl svým obhájcem popisován jako kariérní diplomat, o jehož bezúhonnosti mohli podat svědectví jiní zahraniční diplomaté v čele se známým britským politikem lordem Halifaxem a který s nacistickým režimem kolaboval jen na oko, zatímco ve skutečnosti spolupracoval s odbojem a ze své pozice se snažil všemi dostupnými prostředky zabránit perzekuci církví a zločinům na židovském obyvatelstvu.⁶⁸⁸

Jiní obhájci upozorňovali na to, že jim vojenská prokuratura nezpřístupnila listinné důkazy získané v budovách Říšského ministerstva zahraničí, čímž byla porušena zásada rovnosti stran, a obhajoba z logiky věci nemůže předložit protidůkazy proti důkazům, jejichž přesnou povahu nezná.⁶⁸⁹ Neobvyklou strategii zvolil obhájce obviněného Otta von Erdmannsdorffa, který svou úvodní řeč omezil na konstatování, že dle jeho názoru nevznesla vojenská prokuratura proti jeho mandantovi žádné konkrétní obvinění, a i kdyby se snad vojenský tribunál přiklonil k tomu, že taková obvinění byla vznesena, byla tato obvinění vyvrácena důkazy, které doposud

685 Podrobně popsána byla podpora, kterou někteří obžalovaní poskytli Konrádu Henleinovi, jejich snaha o vyprovokování oddělení Slovenska, jakož i klíčový podíl Reichswerke Hermann Göring a Dresdner Bank na ekonomickém plundrování protektorátního území. Viz: *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 6. ledna 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII*. c1950, *op. cit.*, s. 152–156, 169–170.

686 *Úvodní řeč obžaloby ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 6. ledna 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII*. c1950, *op. cit.*, s. 232–233.

687 *Úvodní řeč obhájce Ernsta von Weizsäckera ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 3. června 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII*. c1950, *op. cit.*, s. 235.

688 *Úvodní řeč obhájce Ernsta von Weizsäckera ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 3. června 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII*. c1950, *op. cit.*, s. 243–245.

689 *Úvodní řeč obhájce Ernsta Wörmanna ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dne 2. července 1948*. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII*. c1950, *op. cit.*, s. 279–281.

předložili jednotliví obžalovaní i vojenská prokuratura, a proto se obhajoba i obžalovaný ve snaze urychlit proces vzdávají všech dalších procesních úkonů vyjma závěrečné řeči.⁶⁹⁰

Další rozšířená argumentace obhájců spočívala v tom, že vysoce postavení vládní úředníci měli rozhodovací pravomoc a politickou moc jen na oko, zatímco skutečně vládl pouze Hitler a hrstka jeho nejbližších spolupracovníků bez ohledu na deklarované rozdělení moci.⁶⁹¹ Výše uvedené argumenty se v různých obměnách objevovaly v úvodních řečech mnoha obhájců a byly podepřeny dalšími argumenty vztahujícími se ke konkrétním obžalovaným. I přes rozdílnost profesí obžalovaných v tomto procesu a v jiných procesech si lze všimnout, že základní linie argumentace obhajoby byla ve většině následných procesů dosti obdobná, přičemž nejčastěji zvolenou strategií obhájců napříč procesy bylo snižování významu obžalovaných v rámci nacistické hierarchie a převádění veškeré viny za nacistické zločiny výlučně na Hitlera a jeho již zesnulé nebo odsouzené nejbližší spolupracovníky. Bohužel se dá konstatovat, že tato strategie slavila úspěch, ať už v rozsudcích vojenských tribunálů nebo díky následným rozhodnutím o zmírnění či odpuštění trestu.

Jak už bylo výše naznačeno, byl čtvrtý bod obžaloby poměrně kontroverzní a již od zahájení procesu bylo zřejmé, že se obhajoba pokusí dosáhnout jeho vypuštění z obžaloby. Obhajoba ve svém návrhu na vyškrtnutí tohoto bodu obžaloby argumentovala tím, že Zákon č. 10 sice výslovně neřádá, aby mělo jednání, které má naplňovat skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti, spojitost s jiným zločinem v jurisdikci vojenských tribunálů založených dle Zákona č. 10, avšak zároveň se tento právní předpis výslovně odvolával na Moskevskou deklaraci a statut Mezinárodního vojenského soudního dvora, a proto je třeba ho vykládat v souladu s tímto Statutem, respektive Deklarací, a to tak, že skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti může naplnit pouze jednání učiněné ve spojitosti se spácháním jiného zločinu dle Zákona č. 10.⁶⁹² Vojenská prokuratura vedená Taylorem sice odmítala přijmout argumentaci obhajoby s tím, že ustanovení Zákona č. 10 představuje kodifikaci nepsaného právního obyčeje, který se projevil už během Hagenbachova procesu a který byl dále zkoumán v dílech významných autorů 19. a 20. století, a tudíž nejde o retroaktivitu v pravém slova smyslu,

690 Úvodní řeč obhájce Otta von Erdmannsdorffa ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dne 16. července 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 294–295.

691 Na této úvaze byla postavena například úvodní řeč obhajoby ve prospěch obžalovaných Hanse Lammerse, bývalého vedoucího Říšského kancléřství a Wilhelma Stuckarta, státního tajemníka při Říšském ministerstvu vnitra. Viz: Úvodní řeč obhájce Hanse Lammerse ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dne 3. září 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII.* c1950, *op. cit.*, s. 316–322.

692 Návrh obhajoby na zamítnutí čtvrtého bodu obžaloby ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dne 26. února 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIII.* c1950, *op. cit.*, s. 77–78.

avšak vojenský tribunál se spíše ztotožňoval s argumenty obhajoby.⁶⁹³ Rozhodnutím vojenského tribunálu ze dne 26. března 1948 došlo k zamítnutí čtvrtého bodu obžaloby s odůvodněním, že i přes to, že činy obžalovaných, ač bez pochyby strašlivé, spáchané na vlastním obyvatelstvu bez zjevné spojitosti s válečnými zločiny a zločiny proti míru nelze postihovat dle Zákona č. 10, jelikož by šlo o nepřipustné rozšíření jurisdikce a s návrhem, že úprava zločinů proti lidskosti na úrovni mezinárodního práva by měla být předmětem legislativních prací mezinárodního společenství s účinností pro futuro.⁶⁹⁴ Rozhodnutí vojenského tribunálu se sice na první pohled může jevit jako příliš omezující a alibistické, avšak v širším kontextu ho lze vnímat jako zcela pochopitelné s tím, že rozhodnutí opačné by se s pravděpodobností hraničící s jistotou stalo terčem kritiky pro aplikaci principu povolení retroaktivity a mohlo by ohrozit pracně vybudovanou legitimitu, kterou program procesů s válečnými zločinci získal.

Mimořádně rozsáhlý rozsudek byl vyhlášen mezi 11. a 13. dubnem 1949. V rozsudku bylo pět obžalovaných, včetně von Weizsäckera, uznáno vinnými v prvním bodě obžaloby týkajícím se zločinů proti míru.⁶⁹⁵ Šlo o do jisté míry přelomové rozhodnutí, jelikož v rámci *následných norimberských procesů* šlo o první usvědčení ze zločinů proti míru. Oproti tomu v druhém bodě obžaloby, který se týkal účasti na společném plánu a spiknutí, jejichž cílem bylo spáchání zločinů proti míru, nebyl usvědčen ani jeden z obžalovaných s odůvodněním, že vojenská prokuratura nepředložila žádné důkazy, které by prokazovaly existenci takového spiknutí či společného plánu a účasti obžalovaných na nich.⁶⁹⁶ Toto rozhodnutí bylo naopak v kontextu ostatních procesů zcela nepřekvapivé a dá se konstatovat, že americká snaha o prokázání existence nacistického spiknutí a společného plánu během *následných norimberských procesů* skončila absolutním fiaskem. V ostatních bodech obžaloby, s výjimkou čtvrtého, který byl ze strany tribunálu zamítnut již v průběhu procesu, došlo k usvědčení vždy několika obžalovaných. Z jednadvaceti obžalovaných byli dva osvobozeni ve všech bodech obžaloby, ze kterých byli obžalováni, a zbylí byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v rozmezí

693 Ústní podání vojenské prokuratury proti návrhu na zamítnutí čtvrtého bodu obžaloby ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dne 2. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIII.* c1950, *op. cit.*, s. 97–100.

694 Rozhodnutí vojenského tribunálu ve věci návrhu na zamítnutí čtvrtého bodu obžaloby ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dne 26. března 1948. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIII.* c1950, *op. cit.*, s. 112–117.

695 Rozsudek ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dnů 11. až 13. dubna 1949. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIV.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950, s. 865. Dostupné také z: https://www.loc.gov/r/rfd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XIV.pdf

696 Rozsudek ve věci *USA vs. Ernst von Weizsäcker et al.* ze dnů 11. až 13. dubna 1949. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIV.* c1950, *op. cit.*, s. 435–436.

čtyř až dvaceti pěti let.⁶⁹⁷ Rozsudek byl přijat poměrně dobře, i když už v průběhu procesu se objevovaly kritické hlasy, které upozorňovaly, že sám von Weizsäcker neměl být nikdy obžalován, protože nikdy nepatřil k přesvědčeným nacistům, a naopak se snažil nacistické úsilí nenápadně podrývat.⁶⁹⁸

Rozsudek v tomto procesu uzavřel norimberskou větev amerického procesního programu. Tato procesní větev představuje v kontextu ostatních procesů s nacistickými válečnými zločinci ve výlučné jurisdikci okupačních mocností Německa určitou výjimku, jelikož byla tvořena pouze procesy s nacistickými prominenty. V určitém slova smyslu byly tyto procesy jedinými skutečnými následovníky procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al., tak, jak si Američané předsevzali. Hodnotit tyto procesy je poměrně obtížné, jelikož nešlo o homogenní skupinu, a to nejenom kvůli širokému rozptylu profesí obžalovaných, ale i kvůli kvalitativně kolísavým výkonům soudců, obhájců a vojenských prokurátorů. V obecné rovině pak program *následných norimberských procesů* v zásadě splnil americká očekávání, byl poměrně úspěšný a nevyskytlo se během něj mnoho kontroverzních situací, které by ho zcela kompromitovaly. Za určitý deficit lze považovat mnohé neúspěchy vojenské prokuratury na poli usvědčování ze zločinů proti míru a z účasti na zločinném spiknutí a společném plánu. Jako další určitou slabinu těchto procesů lze vnímat netransparentnost při revizi jednotlivých řízení a neodůvodněné následné zmírňování udělených trestů.

697 Rozsudek ve věci USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. ze dnů 11. až 13. dubna 1949. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XIV*. c1950, *op. cit.*, s. 866–870.

698 Mezi tyto kritiky patřil například i Winston Churchill, který se v říjnu 1948 na půdě Dolní sněmovny prohlásil, že řízení proti von Weizsäckerovi je osudovou chybou. Viz: STEINACHER, G., *Humanitarians at War: The Red Cross in the Shadow of the Holocaust*. Oxford: Oxford University Press, c2017, ISBN: 978-0-19-870493-5, s. 129.

6. Procesy v sovětské okupační zóně Německa

6.1. Obecná charakteristika

Analyzovat procesy s nacistickými zločinci v sovětské okupační zóně Německa se jeví jako poměrně obtížný úkol. Na jedné straně je třeba konstatovat, že sovětské materiály a soudní záznamy jsou pro veřejnost zpřístupněny zcela minimálně, na druhé straně je nutné zmínit, že Sověti hojně přemísťovali osoby podezřelé ze spáchání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru na místa, kde měly své zločiny spáchat, kde pak dané procesy probíhaly, a zároveň poměrně často delegovali svou jurisdikci na soudy německé či na soudy východoevropských států, které byly obětmi nacistické agrese s tím, že na průběh takových procesů pouze neoficiálně dohlíželi. V neposlední řadě je třeba upozornit na to, že ani otázka, dle kterého právního předpisu by měli být nacisté a jejich pomahači podezřelí ze spáchání zločinů během II. světové války souzeni nebyla zcela vyjasněna a v sovětské okupační zóně Německa tak paralelně docházelo k procesům vedeným na základě Zákona č. 10, sovětského trestního zákoníku či nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů.⁶⁹⁹ Všechny tyto faktory vedou k tomu, že procesní program v sovětské okupační zóně se i dnes jeví jako nejasný a na některé otázky, jako například na celkový počet obžalovaných a odsouzených osob, nelze zcela uspokojivě odpovědět. I přes výše uvedené je však možné tento procesní program analyzovat, ve většině klíčových bodů definovat a zasadit do kontextu s ostatními procesními programy probíhajícími v jiných okupačních zónách.

Jak již bylo řečeno, určení přesného počtu obžalovaných, kteří se objevili před sovětskými vojenskými tribunály, se jeví jako téměř nemožné. Dle informací, které poskytli ostatním mocnostem samotní Sověti, bylo k 1. lednu 1947 v sovětské okupační zóně Německa postaveno před vojenské tribunály celkem 14240 osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru.⁷⁰⁰ Problémem této statistiky je skutečnost, že navzdory sovětským proklamacím nezahrnovalo toto číslo s největší pravděpodobností pouze osoby podezřelé ze spáchání výše uvedených zločinů ve službách nacistického režimu,

699 V literatuře se objevuje i číselné označení 43 pro toto nařízení, v této práci však v souvislosti s ním používám výlučně č. 39.

700 WHITEMAN, M., M., (ed.), c1968, *op. cit.*, s. 952.

ale i osoby podezřelé z běžné, ekonomicky motivované, poválečné trestné činnosti a osoby obžalované z politických důvodů na základě článku 58 trestního zákoníku Ruské sovětské federativní socialistické republiky z roku 1926, známého též jako kontrarevoluční článek.⁷⁰¹ Skutečnost, že nelze jednoznačně určit, kolik z těchto osob bylo doopravdy stíháno pro podezření ze spáchání válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti spáchaných ve službách nacistického režimu, snižuje zásadním způsobem význam této statistiky. Další dostupná statistika hovoří o celkovém počtu 25292 obžalovaných před sovětskými vojenskými tribunály v okupační zóně, přičemž z tohoto počtu mělo být obžalováno z válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru 2094 osob na základě Zákona č. 10, 1046 na základě nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39 a na základě kontrarevolučního článku pak celkem 18176 osob.⁷⁰² Ani tuto statistiku však nelze vnímat jako zcela transparentní vzhledem k existenci tajných zvláštních táborů NKVD zřízených na území Německa na základě rozkazu Lavrentije Beriji č. 00315 z dubna 1945, ve kterých měli být de lege věznění členové a spolupracovníci NSDAP, špioni a sabotéři, avšak de facto zde byli kromě vysoce postavených nacistů věznění i političtí oponenti Sovětů, přičemž rozkaz neobsahoval úpravu toho, jak má být s takto vězněnými osobami zacházeno a jaký má být jejich další osud.⁷⁰³ Díky existenci těchto do roku 1948 utajovaných táborů se nelze bez přístupu k nedostupným archivům NKVD dopátrat k přesnému počtu vězněných osob a počtu případných procesů s těmito osobami v těchto táborech, a proto je třeba všechny statistiky o počtu sovětských procesů s nacistickými zločinci a o udělených trestech v sovětské okupační zóně Německa brát s určitou rezervou.

Trestní právo procesní, které bylo aplikováno během procesů s nacistickými zločinci

701 WHITEMAN, M., M., (ed.), c1968, *op. cit.*, s. 952.

PRITCHARD, R., J., *War Crimes, International Criminal Law, and the Postwar Trials in Europe and Asia*. In: LEE, L., E. (ed.), *World War II in Asia and the Pacific and the War's Aftermath, with General Themes*. Westport: Greenwood Press, c1998, ISBN: 0-313-29326-0, s. 454–455

Článek 58 trestního zákona RSFSR ze dne 5. března 1926 [online]. [cit. 2020-08-24]. Dostupné z: https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926

702 HILGER, A. – SCHMEITZNER, M., *Einleitung: Deutschlandpolitik und Strafjustiz Zur Tätigkeit sowjetischer Militärtribunale in Deutschland 1945–1955*. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), *Sowjetische Militärtribunale, Band 2: Die Verurteilung deutscher Zivilisten 1945–1955*. Kolín nad Rýnem: Böhlau Verlag, c2003, ISBN: 3-412-06801-2, s. 20–21.

703 *Rozkaz lidového komisaře vnitra SSSR č. 00315, o částečné změně rozkazu NKVD SSSR č. 0016 ze dne 11. ledna 1945, ze dne 18. dubna 1945* [online]. [cit. 2020-08-24]. Dostupné z: <https://www.stsg.de/cms/sites/default/files/u7/Befehl%20des%20NKWD%20Nr%2000315.pdf>

GREINER, B., *Suppressed Terror: History and Perception of Soviet Special Camps in Germany*. Plymouth: Lexington Books, c2014, ISBN: 978-0-7391-7740-0, s. 37.

v sovětské okupační zóně, vycházelo především z nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře, které bylo schváleno dne 20. srpna 1926.⁷⁰⁴ V první hlavě tohoto předpisu byla řešena organizace vojenských tribunálů, jejich vztah k vojenskému kolegiu Nejvyššího soudu SSSR a Lidovému komisariátu pro vojenské a námořní záležitosti a rovněž jejich složení, včetně jmenování a odvolávání jejich členů-soudců, předsedů a dalšího personálu.⁷⁰⁵ Druhá hlava pak řešila příslušnost těchto vojenských tribunálů. Vzhledem k tomu, že nařízení vstoupilo v platnost již před vzestupem nacistického režimu a začátkem II. světové války, zdálo by se, že tato hlava nebyla pro otázku procesů s německými válečnými zločinci zcela relevantní, avšak některé formulace obsažené v článcích této hlavy alespoň částečně pomáhají interpretovat pozdější procesní politiku aplikovanou v sovětské okupační zóně Německa. Dle této hlavy byly sovětské vojenské tribunály příslušné rozhodovat kromě věcí týkajících se trestných činů vojenské povahy a věcí některých trestných činů spáchaných vojáky (například i trestných činů dle kontrarevolučního článku 58), i ve věcech všech trestných činů spáchaných na územích, kde z mimořádných důvodů řádně nefungují obecné soudy.⁷⁰⁶ V třetí hlavě byla upravena organizace vojenské prokuratury, jakož i její pravomoci a povinnosti.⁷⁰⁷ Poslední hlava pak řešila otázky související s průběhem řízení před vojenským tribunálem. Mimo jiné bylo zakotveno, že přípravné řízení a vyšetřování nesmí trvat déle než jeden měsíc,⁷⁰⁸ a že kasačním orgánem proti rozhodnutí vojenského tribunálu je právě vojenské kolegium Nejvyššího soudu SSSR s tím, že dokud není rozhodnuto o opravném prostředku, nesmí být udělený trest vykonán.⁷⁰⁹ Ve vztahu k opravným prostředkům je třeba zmínit, že i přes jejich teoretické zakotvení ve výše uvedeném článku nařízení, nebyl tento procesní institut v praxi vojenských tribunálů působících v sovětské okupační zóně Německa využíván a možnost podat opravný prostředek byla pro odsouzené a jejich právní zástupce prakticky vyloučena.

Toto nařízení představovalo obecnou úpravu vojenského soudnictví, a tudíž nemohlo reflektovat specifickou situaci, která nastala po porážce Německa a jeho rozdělení na jednotlivé

704 Nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR [online]. [cit. 2020-08-27]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3001.htm

705 Články 1–7 nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR. *Op. cit.* [cit. 2020-08-27].

706 Článek 8 nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR. *Op. cit.* [cit. 2020-08-27].

707 Články 11–18 nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR. *Op. cit.* [cit. 2020-08-27].

708 Článek 21 nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR. *Op. cit.* [cit. 2020-08-27].

709 Článek 37 nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR. *Op. cit.* [cit. 2020-08-27].

okupační zóny. Aplikační praxe v sovětské okupační zóně Německa sice reflektovala specifika procesů s nacistickými zločinci, avšak sovětská rezignace na vytvoření zvláštního procesního předpisu podobného těm, dle kterých se řídily procesy v západních okupačních zónách, ukazuje, že Sověti neměli přílišný zájem na vytvoření právně-edukativního procesního programu, ale spíše usilovali o vytvoření programu, který měl vynikat hlavně svou rychlostí a jednoduchostí.

Jak již bylo naznačeno dříve v této práci, i přes veškeré sovětské sliby a deklaráce nebyl Zákon č. 10 hlavním pramenem hmotného práva v sovětské okupační zóně Německa. Nedá se sice plně souhlasit s tvrzením Telforda Taylora uvedeném v subkapitole věnované Zákonu č. 10, že by Sověti nevyvinuli žádnou aktivitu a nepřijali žádná opatření k naplnění účelu tohoto zákona, faktem však zůstává, že klíčovými hmotněprávními předpisy v jejich okupační zóně byly spíše trestní zákon RSFSR a nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů.

Dle článku 58 trestního zákona RSFSR měla být kontrarevoluční a trestná jakákoliv činnost směřující ke svržení, oslabení nebo podkopání moci dělnických a rolnických sovětů, či k podpoře zahraniční buržoazie snažící se o svržení komunistického režimu, přičemž článek obsahoval výčet konkrétních jednání, která tuto skutkovou podstatu naplňovala.⁷¹⁰ Někteří autoři upozorňují na to, že aplikace tohoto článku (a dalších článků trestního zákona RSFSR) na území sovětské okupační zóny Německa se jeví jako sporná a nepřesvědčivá.⁷¹¹ Dle článku 4 trestního zákona RSFSR sice byly v působnosti tohoto zákona i zločiny spáchané cizinci, ale jen ty, které byly spáchány na území Sovětského svazu.⁷¹² Otázka, proč by měly být podle norem obsažených v trestním zákoně RSFSR souzeny v sovětské okupační zóně Německa i osoby s německým občanstvím, které byly podezřelé ze spáchání zločinů mimo území SSSR, tak nebyla uspokojivě zodpovězena. Je sice možné argumentovat, že takové osoby ohrozily či porušily zájmy chráněné sovětským trestním zákonem a při absenci jiných norem je nebylo možné postihnout jinak, a aplikace tohoto zákona proto byla jediným možným řešením, avšak tato linie argumentace se nejeví jako příliš přesvědčivá.

Nařízení č. 39 se na rozdíl od trestního zákona RSFSR vysloveně věnovala nacistickým a fašistickým zvěrstvům spáchaným v průběhu II. světové války. Nařízení bylo poměrně

710 Článek 58 trestního zákona RSFSR ze dne 5. března 1926. *Op. cit.* [cit. 2020-08-29].

711 SCHROEDER, F., C., *Rechtsgrundlagen der Verfolgung deutscher Zivilisten durch Sowjetische Militärtribunale*. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 46–47.

712 Článek 4 trestního zákona RSFSR ze dne 5. března 1926. *Op. cit.* [cit. 2020-08-29].

stručným právním předpisem, obsahovalo pouze preambuli a pět článků. Za pozornost stojí okolnosti, které vedly k jeho přijetí. Nařízení bylo přijato bezprostředně poté, co nacisté oznámili světu nález masových hrobů v Katyňském lese a v ten samý den, kdy Sovětský svaz přerušil diplomatické styky s polskou exilovou vládou generála Sikorského v reakci na požadavek polské strany, která trvala na tom, aby se Sovětský svaz vyjádřil k nacistickým obviněním.⁷¹³ Dá se předpokládat, že rychlé přijetí nařízení č. 39 mělo za cíl odvrátit pozornost od nacistických obvinění, a naopak více obrátit veřejné mínění proti fašistickým silám, vykreslit Sovětský svaz jako zcela nevinnou oběť agrese a implicitně naznačit, že za Katyňským masakrem stojí právě nacisté.

Této teorii odpovídá i v porovnání se zbytkem předmětného nařízení poměrně obšírná a květnatá preambule, ve které se hovoří o tom, jak Rudá armáda zajistila v osvobozených městech a vesnicích důkazy o neslýchaných, bestiálních zvěrstvech, kterých se na civilním obyvatelstvu a válečných zajatcích dopustili němečtí, italští, rumunští, maďarští a finští fašisté, špioni a sovětští vlastizrádci, které vytváří morální povinnost potrestat pachatele těchto hrůzných zločinů spáchaných na bezbranných.⁷¹⁴ V prvním a druhém článku nařízení pak bylo stanoveno, že osoby z řad německých, italských, rumunských, maďarských a finských fašistů, špiónů a domácích vlastizradců usvědčené z vraždy nebo mučení civilního obyvatelstva nebo válečných zajatců mají být odsouzeny k trestu smrti oběšením, zatímco osoby z řad místního obyvatelstva, které budou usvědčeny z kolaborace a z napomáhání při zločinech a represích páchaných na civilním obyvatelstvu a válečných zajatcích mají být odsouzeny k trestu vyhnanství spojenému s těžkou nucenou prací v nápravně-pracovních táborech (známých jako *Gulag*) po dobu patnácti až dvaceti let.⁷¹⁵ Další dva články svěřovaly takové zločiny do jurisdikce vojenských tribunálů, eventuálně námořních tribunálů, s tím, že bylo určeno, kteří příslušníci armádních divizí, které dané území osvobodily, mají být členy vojenského tribunálu.⁷¹⁶ V posledním, pátém, článku pak bylo výslovně zakotveno, že výkon trestu smrti oběšením má být

713 MÜLLER, R., D. – UEBERSCHÄR, G., R., *Hitler's War in the East, 1941–1945: A Critical Assessment*. New York: Berghahn Books, c2002, ISBN: 1-57181-293-8, s. 249.

714 *Nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů, ze dne 19. dubna 1943* [online]. [cit. 2020-08-28]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4421.htm

715 *Články 1 a 2 nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů, ze dne 19. dubna 1943. Op. cit.* [cit. 2020-08-28].

716 *Články 3 a 4 nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů, ze dne 19. dubna 1943. Op. cit.* [cit. 2020-08-28].

zásadně veřejný, přičemž tělo popraveného má být ponecháno na šibenici po několik dní, aby sloužilo jako výstraha a varování pro kohokoliv, kdo by uvažoval o spáchání obdobných zločinů nebo o kolaboraci s nepřítelem.⁷¹⁷ Z textu nařízení č. 39 je zřejmé, že vznikalo v době probíhajících bojů na území Sovětského svazu a jeho hlavním účelem bylo zastrašit nepřátelské jednotky a především odradit vlastní obyvatelstvo od případné spolupráce s nepřítelem. I přes to představovalo toto nařízení důležitý právní předpis pro procesy s nacistickými zločinci na území sovětské okupační zóny Německa v poválečném období.

Za zmínku stojí i nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu z 26. května 1947, kterým byl na území Sovětského svazu pro dobu míru zrušen trest smrti a nahrazen trestem odnětí svobody spojeným s nucenou prací v nápravně-pracovních táborech po dobu dvaceti pěti let.⁷¹⁸ S odůvodněním, že i poražení Němci mají právo pocítit „pokrokovost a humanismus“ sovětského trestního práva, bylo nařízení o zrušení trestu smrti aplikováno i na území sovětské okupační zóny Německa pro procesy vedené na základě trestního zákona RSFSR a nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39.⁷¹⁹ Někteří autoři upozorňují na to, že nařízení o zrušení trestu smrti paradoxně přispělo k rozšíření aplikace Zákona č. 10 na území sovětské okupační zóny Německa, jelikož se představitelé této zóny snažili za pomoci mezinárodně přijatého a akceptovaného Zákona č. 10 obejít zákaz trestů smrti.⁷²⁰

Závažným problémem procesního programu v sovětské okupační zóně Německa, který v očích Sovětského svazu ohrožoval jeho vyznění, byla absence prominentních představitelů nacistického režimu, kteří by se nacházeli v sovětském zajetí. Tento problém byl patrný již při přípravách procesu USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al., kdy se ze všech obžalovaných nacházeli v sovětském zajetí pouze velkoadmirál Erich Raeder a vedoucí Říšského rozhlasu a Goebbelsův podřízený Hans Fritzsche.⁷²¹ Kromě těchto dvou vězňů se v sovětském

717 Článek 5 nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů, ze dne 19. dubna 1943. Op. cit. [cit. 2020-08-28].

718 Nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu o zrušení trestu smrti ze dne 26. května 1947 [online]. [cit. 2020-08-29]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4642.htm

719 Pod vlivem této právní úpravy nebyl například v patrně nejproslulejším a nejsledovanějším procesu v sovětské okupační zóně Německa, kterým bylo řízení proti personálu koncentračního tábora Sachsenhausen, udělen ani jeden trest smrti. Na druhé straně v důsledku zrušení trestu smrti začalo docházet k masivnímu přemísťování odsouzených z Německa do nápravně-pracovních táborů na území Sovětského svazu. Značná část vězňů byla takto přemístěna do nechvalně proslulého tábora Vorkuta, který se nacházel až za polárním kruhem. Viz: NOWAK, E., *Biologists in the Age of Totalitarianism: Personal Reminiscences of Ornithologists and Other Naturalists*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, c2018, ISBN: 978-1-5275-1099-9, s. 97–98.

720 PENDAS, D., O., *Democracy, Nazi Trials and Transitional Justice in Germany, 1945–1950*. Cambridge: Cambridge University Press, c2020, ISBN: 978-0-521-87129-7, s. 62–63.

721 HIRSCH, F., *Soviet Judgment at Nuremberg: A New History of the International Military Tribunal after World*

zajetí ocitlo i několik dalších vysoce postavených nacistů zejména z řad armády a námořnictva, jako například polní maršál Ferdinand Schörner, generálové Stahel a Moser či viceadmirál Hans-Erich Voss, ale i další osoby, jako německý vyslanec v Bulharsku Adolf-Heinz Beckerle, který se podílel na genocidě Židů v této zemi, či důstojník SS Friedrich Jeckeln, který hrál klíčovou roli při masových vraždách Židů na okupovaných územích Sovětského svazu.⁷²² Na otázku, proč se v sovětském zajetí nacházelo poměrně malé množství vysoce postavených nacistů, existuje poměrně jednoduchá odpověď. Většina prominentních představitelů nacistického režimu se bála sovětského zajetí a odvety za masakry spáchané na Východní frontě natolik, že vynaložila nemalé prostředky na to, aby, pokud se úplný útek před spravedlností zdál jako nemožný, uprchla na západ Německa a upadla do zajetí některé ze západních mocností. I polní maršál Schörner se pokusil uniknout z dosahu Rudé armády, nařídil kapitulaci svých sil u Jaroměře a sám unikl do Rakouska, kde však byl odhalen a zatčen americkými silami a vydán Sovětům na základě jejich žádosti.⁷²³

Zástupci Sovětského svazu v okupační zóně se s ohledem na eskalující napětí a nepřátelství nemohli ani příliš spoléhat na to, že by jim byli v poválečných letech vydáni podezřelí zadržovaní v některé ze západních okupačních zón. Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách díky stále se zhoršujícím vztahům mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi, docházelo k tomu, že procesy, jejichž předmětem byly zločiny spáchané na východní frontě, se odehrávaly v západních okupačních zónách a trpěly nedostatkem důkazů, jelikož sovětské orgány je odmítaly poskytovat. Vzhledem k tomu, že představitelé Sovětského svazu preferovali procesy na místech, kde došlo ke spáchání zločinů, eventuálně procesy odehrávající se přímo v Moskvě, před procesy odehrávajícími se v sovětské okupační zóně Německa, nebyl nikdo z výše uvedených vysoce postavených sovětských zajatců souzen v rámci zónového procesu.⁷²⁴

Výše popsaný fenomén spolu s určitou netransparentností a neveřejností sovětské justice v okupační zóně vedly k tomu, že v této okupační zóně nenajdeme procesy, které by dosahovaly věhlasu v mezinárodním měřítku a které by se staly symbolem procesního programu, tak jako tomu bylo v ostatních okupačních zónách. Určitou výjimku z tohoto trendu představoval proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen, známý podle místa konání též jako *berlínský*

War II. Oxford: Oxford University Press, c2020, ISBN: 978-0-19-937793-0, s. 74–75.

⁷²² HIRSCH, F., c2020, *op. cit.*, s. 74–75.

⁷²³ DOERRIES, R., *Hitler's Intelligence Chief Walter Schellenberg*. New York: Enigma Books, c2009, ISBN: 978-1-929631-77-3, s. 343.

⁷²⁴ Schörner, Beckerle a Voss byli přemístěni a souzeni v Moskvě (a Schörner a Beckerle následně ještě německými soudy v SRN, respektive v NDR), Jeckeln v Rize a Stahel a Moser zemřeli v sovětském zajetí bez toho, aby byli postaveni před soud.

proces, který se před sovětským vojenským tribunálem odehrál v roce 1947 a o kterém je pojednáno v samostatné podkapitole. Tento proces byl výjimečný i tím, že byl veřejný, což bylo v rámci procesů před sovětskými vojenskými tribunály naprosto výjimečné.⁷²⁵ Veřejnost tohoto procesu se jeví jako dvojsečná. Na jedné straně je možné tento proces jako jeden z mála procesů v sovětské okupační zóně Německa před sovětskými orgány zkoumat a analyzovat, na druhé straně není možné pouze z něj činit obecné závěry o charakteru těchto procesů, jelikož nešlo o typického zástupce sovětských procesů, ale spíše o ukázkou, která měla německé obyvatelstvo a okolní svět přesvědčit o rozvinutosti a pokrokovosti sovětského práva a zónového procesního programu.

Ačkoliv by se nabízelo, že v sovětské okupační zóně Německa proběhlo větší množství procesů s členy Einsatzgruppen odpovědnými za zločiny spáchané ve východní Evropě, zůstal tento předpoklad z větší míry nenaplněn. Jednak, jak již bylo uvedeno v předchozím textu, se proces s většinou čelních představitelů Einsatzgruppen odehrál v americké okupační zóně Německa bez účasti Sovětů, a zároveň se většina menších procesů se sovětskými zajatci z řad Einsatzgruppen a s osobami, které umožnily činnost těchto vyhlazovacích komand nebo jim při jejich zločinech napomáhaly, odehrála mimo území okupační zóny, v místech, kde ke zločinům došlo.⁷²⁶ Určitou výjimku z tohoto fenoménu představovala série procesů s členy Záložního policejního praporu č. 9, které se na základě nařízení č. 39 odehrály před sovětskými vojenskými tribunály v okupační zóně a během kterých byly obžalovány osoby, které se podílely na holokaustu a jiných vraždách ve východní Evropě.⁷²⁷

Rovněž procesy vedené před sovětskými vojenskými tribunály, v rámci kterých byly obžalovány osoby, které se podílely na vytváření a realizaci nacistického programu eutanázií T4, byly spíše výjimečné. Nejznámější proces z této kategorie, který se v sovětské okupační zóně Německa odehrál, proces s personálem Centra pro eutanázii umístěném na hradě Sonnenstein u Pirny, známý též jako *drážďanský proces*, se sice odehrál na popud sovětských okupačních orgánů, ale před německými soudy.⁷²⁸ Výjimku v tomto ohledu tvořil proces, který byl veden

725 FRIEDMAN, J., *The Sachsenhausen Trials: War Crimes Prosecution in the Soviet Occupation Zone and in West and East Germany*. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 160.

726 V souvislosti s tímto fenoménem je například opět možné zmínit proces s Friedrichem Jeckelnem, který se odehrál na přelomu ledna a února 1946 v Rize. Viz: ZEIDLER, M., *Stalinjustiz contra NS-Verbrechen: Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in der UdSSR in den Jahren 1943–1952. Kenntnisstand und Forschungsprobleme*. Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung, c1996, ISBN: 3-931648-08-7, s. 28.

727 JESKE, N. – SCHMIDT, U., *Zur Verfolgung von Kriegs- und NS-Verbrechen durch sowjetische Militärtribunale in der SBZ*. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 175–181.

728 POORE, C., *Disability in Twentieth-Century: German Culture*. Ann Arbor: The University of Michigan Press,

před sovětským vojenským tribunálem proti nacistickému lékaři Hansi Heinzemu.⁷²⁹

Další procesy před sovětskými vojenskými tribunály byly spíše menšího rozsahu (s tím, že ani proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen s šestnácti obžalovaný nepatřil ve srovnání s procesy v ostatních okupačních zónách Německa k největším), přičemž jejich záběr byl stejně široký, ne-li širší. Na lavici obžalovaných se tak kromě personálu koncentračních táborů, armádních důstojníků, nacistických lékařů a úředníků a velkých průmyslníků objevili i menší podnikatelé podporující nacistický režim a další kolaboranti, udavači a špehové. Z těchto procesů stojí za pozornost řízení proti Stelle Goldschlagové, která, ač sama židovského původu, spolupracovala s gestapem, kterému pomáhala odhalovat skrýše Židů ukrývajících se v Berlíně.⁷³⁰

Pokud bylo v předchozím textu o procesech v sovětské okupační zóně Německa tvrzeno, že sovětské okupační orgány hojně delegovaly svou jurisdikci na německé soudy, které samostatně rozhodovaly v denacifikačních procesech, je třeba toto tvrzení uvést na pravou míru. Nedá se hovořit o tom, že by německé soudy byly samostatné a nezávislé v pravém smyslu. Klíčovou roli naopak hrálo právní oddělení sovětské vojenské okupační správy, kterému fakticky podléhala německá Centrální justiční správa, které byly podřízeny německé soudy v sovětské okupační zóně Německa.⁷³¹ Dá se tedy říci, že sovětské okupační orgány přímo ovlivňovaly průběh těchto německých denacifikačních procesů. Pro tyto německé procesy pak byly klíčové především dva právní předpisy. Prvním z nich byla směrnice Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 38, která ve svém textu definovala kategorie osob, na které měla být směrnice č. 38 aplikována, a sankce, které vůči nim měly být uplatňovány. V této směrnici bylo jednoznačně stanoveno, že na osoby, které se dopustily válečných zločinů, zločinů proti lidskosti nebo zločinů proti míru dle Zákona č. 10 se daná směrnice nevztahuje a má být proti nim postupováno dle ustanovení Zákona č. 10.⁷³² V sovětské okupační zóně Německa však nebylo výše uvedené

c2007, ISBN: 978-0-472-03381-2, s. 189–190.

729 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 173–175.

730 SCHMEITZNER, M., *Unter Ausschluss der Öffentlichkeit? Zur Verfolgung von NS-Verbrechen durch die sowjetische Sonderjustiz*. In: VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), *NS-Prozesse und deutsche Öffentlichkeit: Besatzungszeit, frühe Bundesrepublik und DDR*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, c2011, ISBN: 978-3-647-36921-1, s. 159.

731 HABERKORN, T., *Kriegsverbrecherverfolgung in der SBZ und frühen DDR 1945–1950* [online]. c2012, [cit. 2020-09-12]. Dostupné z:

<https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/132873/kriegsverbrecherverfolgung-in-sbz-und-frueher-ddr>

732 *Směrnice Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 38, o zatčení a potrestání válečných zločinců, nacistů a militaristů, a o zadržování, kontrole a dohledu potenciálně nebezpečných Němců, ze dne 12. října 1946* [online]. [cit. 2020-09-12]. Dostupné z: http://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2307

omezení působnosti směrnice č. 38 respektováno a byly podle ní posuzovány i případy, které měly být posuzovány dle Zákona č. 10, což vedlo k dalšímu prohloubení procesní nesystémovosti v této okupační zóně.⁷³³ Na tento právní předpis pak bezprostředně navázal druhý klíčový předpis v této oblasti, nařízení sovětské vojenské okupační správy č. 201, které upravovalo aplikaci směrnice č. 38 před německými soudy v sovětské okupační zóně Německa.⁷³⁴ V sovětské okupační zóně Německa tak došlo k vytvoření dvou specifických, na sobě nezávislých, procesních větví. Němečtí pachatelé válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru sice měli být primárně souzeni před sovětskými vojenskými tribunály, avšak nezřídka docházelo k tomu, že jejich vina byla posuzována při procesech před německými soudy, které nebyly autorizovány na základě ustanovení článku 3 odst. 1 písm. d) Zákona č. 10 tak, jako v ostatních zónách, nýbrž na základě výše uvedených právních předpisů. Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá procesy před soudními orgány okupačních mocností, nebude již procesům před německými soudy věnována další pozornost (i když i zde se dá pozorovat vliv sovětských okupačních autorit) a zkoumány budou primárně procesy před sovětskými vojenskými tribunály.

Společným znakem pro většinu řízení před sovětskými vojenskými tribunály, který rovněž vyvolává určité otázky o uplatňování práva na spravedlivý proces v těchto případech, byla ve srovnání s procesy v jurisdikci ostatních Vítězných mocností mimořádná rychlost, s kterou probíhala jednotlivá řízení. Ve většině případů uplynul mezi zahájením řízení a vyhlášením rozsudku časový úsek odpovídající přibližně jednomu týdnu. Pro představu proces s Jeckelnem a dalšími sedmi obžalovanými byl zahájen 28. ledna a ukončen 3. února 1946 a proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen se odehrál mezi 23. říjnem a 1. listopadem 1947.⁷³⁵ Rychlost těchto procesů je zvláště zářející s ohledem na to, že výše uvedené procesy byly jedny z mála veřejných procesů proti nacistickým zločincům, které Sověti po II. světové válce vedli, a měly sloužit jako výkladní skříň sovětské vojenské justice. Zákonitě se nabízí otázka, jak s ohledem na výše uvedené vypadaly ostatní, „běžné“, procesy neveřejné.

Fenomén předčasného propouštění usvědčených nacistických zločinců nebyl v sovětské okupační zóně Německa z mnoha důvodů tak výrazný, jako v západních okupačních zónách. Na jedné straně je třeba konstatovat, že značná neveřejnost a netransparentnost procesů

733 PENDAS, D., O., c2020, *op. cit.*, s. 93–94.

734 PENDAS, D., O., c2020, *op. cit.*, s. 94–97.

HABERKORN, T., c2012, *op. cit.* [cit. 2020-09-12].

735 ZEIDLER, M., c1996, *op. cit.*, s. 28.

GREINER, B., c2014, *op. cit.*, s. 320.

před sovětskými vojenskými tribunály neumožnila vytvoření takového společenského tlaku ze strany německého obyvatelstva jako v západních okupačních zónách už jen proto, že přesný počet odsouzených, délky jejich trestů a místa výkonů jejich trestů nebyly oficiálně zcela známy. K umenšenému společenskému tlaku paradoxně přispěla i skutečnost, že obrovské množství odsouzených (ať už nacistických válečných zločinců ve smyslu Zákona č. 10, či politických odpůrců sovětských okupačních orgánů a komunistů obecně) si odpykávalo svůj trest na území Sovětského svazu, a tudíž jejich životní podmínky a postavení byly pro běžné Němce neznámou informací.⁷³⁶ Druhý důvod pro nižší počet amnestií a individuálních milostí lze spatřovat v tom, že Sovětský svaz měl podobně jako Francie přímou negativní zkušenost s nacistickými okupanty a jejich zločiny na svém území, a proto měly jeho okupační orgány menší náchylnost ke shovívavosti než okupační orgány britské a americké. S určitou mírou cynismu lze jako faktor vysvětlující odlišnost v přístupu k předčasnému propouštění vnímat i to, že Sověti neměli mezi svými zajatci takové množství vědců, vojevůdců a průmyslníků, u kterých by byl strategický zájem na získání jejich služeb, jako měli představitelé západních mocností, a proto by byly případné amnestie a milosti v tomto ohledu neúčelné.

Zlom v sovětském přístupu k omilostňování nastal až v padesátých letech, přičemž jako rozhodný se v tomto ohledu jeví rok 1956, kdy byla většina zbývajících odsouzenců nacházejících se na území Sovětského svazu (tedy převážně osoby odsouzené k dlouholetým trestům odnětí svobody) po intervenci představitelů Německé demokratické republiky propuštěna a repatriována zpět na území Německa, ovšem převážně na území Spolkové republiky Německo, kde mnozí z takto propuštěných byli rovnou obžalováni a postaveni před západoněmecké soudy.⁷³⁷

Na základě výše nastíněné obecné charakteristiky lze konstatovat, že procesní program v sovětské okupační zóně Německa, pokud o něm vůbec lze hovořit, byl patrně nejméně přehledný ze všech zónových programů, a to i když odhlédneme od naprosté účelovosti některých procesů a zřejmého porušování základních procesních, a v obecné rovině i lidských, práv. Nejednoznačné rozdělení jurisdikce mezi vojenské tribunály a německé soudy, souběžná aplikace více trestních hmotněprávních předpisů a nejasná místní příslušnost v jednotlivých případech zapříčiňují značnou roztříštěnost, kterou nelze v takové míře pozorovat v žádné jiné

736 MORINA, CH., *Instructed Silence, Constructed Memory: The SED and the Return of German Prisoners of War as „War Criminals“ from the Soviet Union to East Germany, 1950–1956. Contemporary European History. c2004, roč. 13, č. 3, s. 324–325.*

737 MORINA, CH., c2004, *op. cit.*, s. 341.

HABERKORN, T., c2012, *op. cit.* [cit. 2020-09-14].

okupační zóně a která nabízí poměrně pravděpodobnou hypotézu, že pro Sovětský svaz byla v rámci poválečných procesů, ještě více než v případě Francie, na prvním místě otázka vypořádání se s vlastními kolaboranty a zrádci a otázka potrestání německých válečných zločinců byla spíše podružnou.

6.2. Proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen

Jak již bylo naznačeno výše, lze sovětský proces s personálem koncentračního tábora Sachsenhausen považovat za nejvýznamnější a nejvíce reprezentativní oficiální proces, který se v sovětské okupační zóně Německa odehrál před vojenským tribunálem okupační mocnosti. Je možné namítat, že jeho význam nebyl takový jako význam jiných významných procesů v ostatních okupačních zónách, jelikož na rozdíl od Röchlingova či Mansteinova procesu nebyli obžalovaní natolik významnými představiteli hitlerovského Německa, ani se v tomto procesu neřešily významné právní otázky jako v *následných norimberských procesech* či v *případu Hadamarské nemocnice*, avšak tento proces alespoň částečně umožňuje analyzovat přístup sovětské okupační správy k problematice procesů s nacistickými válečnými zločinci a díky tomu jistě stojí za pozornost.

Co se týče výběru obžalovaných, nelišil se tento proces od ostatních procesů s personálem koncentračních táborů. Hlavním obžalovaným v procesu byl poslední velitel tábora Anton Kaindl, a spolu s ním bylo rovněž obžalováno dalších dvanáct příslušníků SS, kteří zastávali různé funkce v hierarchii tábora (včetně táborového lékaře, vedoucích jednotlivých vězeňských bloků a vedoucího továrny, kde probíhaly nucené práce), dva vězeňští kápoové, z nichž jeden působil i jako táborový popravčí, a jeden úředník spadající pod Říšské ministerstvo hospodářství.⁷³⁸ Nejvíce neobvyklým obžalovaným byl patrně Ernst Brennscheidt, který jako nestraník, původní profesí obuvník, na Říšském ministerstvu hospodářství odpovídal za testování kvality a životnosti vojenské obuvi, které spočívalo v tom, že vybraní vězni museli v této obuvi bez přestávky absolvovat nelidsky dlouhé pochody, aby ověřili její vlastnosti.⁷³⁹

Většina obžalovaných, včetně hlavního obžalovaného Kaindla, v tomto procesu nebyla původně zajatci sovětskými nýbrž britskými, přičemž do sovětské okupační zóny Německa se po

738 HAUSTEIN, P., *Geschichte im Dissens: Die Auseinandersetzungen um die Gedenkstätte Sachsenhausen nach dem Ende der DDR*. Lipsko: Leipziger Universitätsverlag, c2006, ISBN: 3-86583-150-8, s. 203.

739 SUDROW, A., *Vom Leder zum Kunststoff. Werkstoff-Forschung auf der „Schuhprüfstrecke“ im Konzentrationslager Sachsenhausen 1940–1945*. In: MAIER, H. (ed.), *Rüstungsforschung im Nationalsozialismus: Organisation, Mobilisierung und Entgrenzung der Technikwissenschaften*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2002, ISBN: 978-3-89244-497-8, s. 244–245.

mnoha britských výšeších dostali až na základě extradičního řízení poté, co britské velení rozhodlo, že nemá zájem vést proti Kaindlovi a dalším prominentním členům personálu tábora vlastní proces a že zločiny, které se odehrály v tomto koncentračním táboře, byly z velké části namířeny právě proti sovětským válečným zajatcům (především šlo o masovou vraždu více než deseti tisíc sovětských zajatců v srpnu 1941).⁷⁴⁰

Kaindlova místopřísežná prohlášení získaná během britského vyšetřování byla využita v rámci procesů USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. a USA vs. Oswald Pohl et al. V prvním případě se místopřísežná prohlášení týkala klíčové úlohy SS při správě koncentračního tábora Sachsenhausen, včetně počtu, služebního zařazení a převelování příslušníků této organizace, se zdůrazněním, že v táboře byli umístěni výlučně příslušníci Waffen SS, a nikoliv Allgemeinen SS.⁷⁴¹ V případě procesu s představiteli WVHA se Kaindlovo místopřísežné prohlášení, které bylo přítěžující zejména pro obžalovaného Sommera, týkalo využívání nucené, otrocké, práce, kterou museli vykonávat vězni z tábora, přičemž Kaindl poskytl organizační strukturu celé operace, včetně seznamu soukromých továren, zařízeních provozovaných přímo SS a dalších státních zařízeních, které tuto práci využívaly, počtu vězňů, který v těchto továrnách a zařízeních pracoval, a nadřízených, kteří Kaindlovi udíleli příkazy.⁷⁴²

Tato místopřísežná prohlášení sice přímo nesouvisela s procesem před sovětským vojenským tribunálem, avšak jasně dosvědčovala, že Kaindl měl detailní informace o všem, co se v době jeho velení v koncentračním táboře Sachsenhausen dělo. Nemohl tak spoléhat na obhajobu, kterou často využívali jiní velitelé koncentračních táborů, a popisovat se jako úředník, který pouze od stolu řešil administrativu a neměl s faktickou správou tábora nic společného, a tudíž nic nevěděl o zločinech, kterých se na vězních dopouštěli strážníci a táboroví lékaři. Na druhé straně si lze povšimnout, že již v britském zajetí se Kaindl stylizoval do polohy člověka, který jen vzorně plnil rozkazy svých nadřízených a případných zločinů se dopouštěl jen ze strachu a slepé poslušnosti. Tuto stylizaci pak Kaindl neopustil ani v řízení před sovětským vojenským tribunálem.

740 ALEXIADES, P., *Target Corinth Canal 1940–1944: Mike Cumberlege and the Attempts to Block the Corinth Canal*. Barnsley: Pen & Sword Books, c2015, ISBN: 978-1-47385-955-5, s. 163–164.

KUß, I., *Funktionshäftlinge im Konzentrationslager Sachsenhausen: Möglichkeiten und Grenzen ihrer Tätigkeit*. Hamburk: Diplomica Verlag, c1995, ISBN: 978-3-8428-1515-5, s. 23–24.

741 *Místopřísežná prohlášení Antona Kaindla ze dnů 8. a 19. března 1946, ve spise vedená jako dokumenty D-745-A a D-745-B*. In: *Nazi Conspiracy and Aggression, volume VII*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1946, s. 208–209. Dostupné také z: https://www.loc.gov/law/mlr/pdf/NT_Nazi_Vol-VII.pdf

742 *Místopřísežné prohlášení Antona Kaindla o využívání práce vězňů z koncentračního tábora a seznamu soukromých a státních zařízení, které využívaly vězně ze Sachsenhausenu ze dne 22. června 1946* [online]. c1946, [cit. 2020-09-18]. Dostupné z: http://nuremberg.law.harvard.edu/documents/4210-affidavit-concerning-the-use?q=*#p.9

Poté, co byli Kaindl a další britští zajatci z řad personálu koncentračního tábora Sachsenhausen vydáni do sovětské okupační zóny Německa, vyvstala otázka, jak by měl být realizován proces s nimi. Sověští představitelé reálně uvažovali o tom, že i tento proces proběhne před německými soudy, o čemž svědčí to, že vyšetřování po určitou dobu vedlo braniborské státní zastupitelství.⁷⁴³ Nakonec však bylo rozhodnuto, že proces proběhne před sovětským vojenským tribunálem s odůvodněním, že jedním z hlavních bodů obžaloby má být masová vražda sovětských zajatců v roce 1941.⁷⁴⁴

Po rozhodnutí o tom, před kterým soudním orgánem se proces odehraje, zahájili Sověti přípravu procesu. Za pozornost stojí skutečnost, že se Sověti, obdobně jako tomu bylo v řízení USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al., rozhodli využít dokumentární film o zločinech spáchaných v koncentračním táboře. Snímek nazvaný *Tábor smrti Sachsenhausen*, který byl vytvořen německými filmaři dle sovětských pokynů, obsahoval záběry z osvobozeného tábora a popisoval zločiny, které se v něm odehrály, přičemž se v něm prolínala věcná dokumentární rovina s prosovětskou propagandou.⁷⁴⁵ Kromě tohoto filmu vznikl rovněž snímek s názvem *Berlínský proces*, který zachycoval průběh samotného řízení, a který už byl v zásadě ryze propagandistického rázu a zachycoval vítězství pokrokové sovětské justice a morální odsouzení fašistických a případných jiných válečných štváčů.⁷⁴⁶ Ač se může zdát filmové pokrytí tohoto procesu jako poměrně neobvyklé, ve skutečnosti šlo o poměrně běžnou sovětskou praxi, kdy podobné snímky zabývající se procesy v Krasnodaru a v Charkově vznikaly již v průběhu války a byly promítány v sovětských kinech s cílem podpořit válečné úsilí, přičemž natáčení obdobných filmů neustalo ani po skončení bojů, kdy kromě výše popsaných filmů vznikl například i snímek zachycující proces proti Jeckelnovi a dalším v Rize.⁷⁴⁷

Jako vojenští soudci, vojenští prokurátoři, ale i obhájci obžalovaných byli vybráni důstojníci, kteří již měli s procesy s nacistickými válečnými zločinci zkušenost. Vojenskému tribunálu předsedal plukovník justiční služby Majorov, který dříve předsedal vojenskému

743 POHL, D., *Justiz in Brandenburg 1945–1955: Gleichschaltung und Anpassung*. Mnichov: Oldenbourg Verlag, c2001, ISBN: 3-486-56532-X, s. 89–90.

744 POHL, D., c2001, *op. cit.*, s. 90.

745 Ve filmu mimo jiné vystupoval jeden z obžalovaných v procesu, bývalý vězeň a jeden z táborových katů, Paul Sakowski, který popisoval funkci různých mučicích nástrojů, které se v táboře používaly. Viz: AGDE, G., „*Falls zusätzliche Aufnahmen gewünscht werden...*“: *Medienstrategische und filmhistorische Aspekte zweier früherer Sachsenhausen-Filme*. In: MARXEN, K. – WEINKE, A.(eds.), *Inszenierungen des Rechts: Schauprozesse, Medienprozesse und Prozessfilme in der DDR*. Berlín: Berliner Wissenschafts-Verlag, c2006, ISBN: 978-3-8305-1243-1, s. 122–123.

746 AGDE, G. In: MARXEN, K. – WEINKE, A.(eds.), c2006, *op. cit.*, s. 134–136.

747 HICKS, J., *First Films of the Holocaust: Soviet Cinema and the Genocide of the Jews, 1938–1946*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, c2012, ISBN: 978-0-8229-6224-3, s. 195–197.

AGDE, G. In: MARXEN, K. – WEINKE, A.(eds.), c2006, *op. cit.*, s. 132.

tribunálu při známém procesu vedenému proti sovětským kolaborantům s nacistickými okupanty v Krasnodaru v červenci 1943, což byl jeden z prvních procesů, jehož předmětem byly válečné zločiny spáchané během období II. světové války.⁷⁴⁸ Obhájci obžalovaných Belov a Kaznačejev hájili obžalované během *krasnodarského* i *charkovského procesu*, zatímco jeden z vojenských prokurátorů, Kotljář, měl zkušenosti z procesů proti členům Záložního policejního praporu č. 9.⁷⁴⁹ Z tohoto výběru je zřejmé, že sovětské představitelé měli velký zájem na tom, aby celé řízení proběhlo zcela příkladně, ukázkově a bezproblémově. Kromě výslechů osob, u kterých se předpokládalo, že budou obžalovány, se sovětské představitelé soustředili zejména na vyšetřování v samotném areálu bývalého koncentračního tábora. Speciální komise pověřená nově vzniklým sovětským Ministerstvem státní bezpečnosti a složená ze sovětských a německých forenzních specialistů, která působila v Sachsenhausenu mezi prosincem 1946 a lednem 1947, měla za cíl prozkoumat životní podmínky, které v táboře byly, určit úmrtnost a odhadnout celkový počet obětí mezi léty 1936 až 1945 za pomoci statistických údajů o využívání plynových komor a kremačních pecí.⁷⁵⁰

Obžaloba pak byla podána 13. října 1947, tedy pouhých pět dní před zahájením hlavního líčení, přičemž dle Jonathana Friedmana byli všichni obžalovaní poněkud překvapivě obviněni kromě válečných zločinů a zločinů proti lidskosti i ze zločinů proti míru.⁷⁵¹ Skutečnost, že byli všichni obžalovaní obžalováni ze všech skutkových podstat Zákona č. 10 kromě účasti na spiknutí a společném plánu s cílem spáchat jiný ze zločinů dle Zákona č. 10, což byla skutková podstata, proti které Sověti a Francouzi dlouhodobě vystupovali, protože neodpovídala kontinentálnímu trestnímu právu, nahrává teorii některých autorů, dle které bylo původně zamýšleno vést proces na základě nařízení č. 39, a Zákon č. 10 byl zvolen až z rozhodnutí sovětského Ministerstva spravedlnosti, jehož cílem bylo získat procesu mezinárodní publicitu.⁷⁵²

Těsně po zahájení hlavního líčení se projevila patrně největší odlišnost od obdobných procesů v západních okupačních zónách. Všech šestnáct obžalovaných prohlásilo, že se cítí být vinnými v plném rozsahu obžaloby, a obhajoba se následně omezila pouze na snahu dokázat

748 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 189.

749 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 189.

750 Dle závěrů této komise byl počet obětí v Sachsenhausenu vyšší než sto tisíc. Viz: FRIEDMAN, J. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 160.

751 FRIEDMAN, J. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 162.

752 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 189.

přítomnost polehčujících okolností.⁷⁵³ Jednotné přiznání viny vyvolává závažné a dle mého názoru i důvodné otázky o tom, nakolik byla tato doznání dobrovolná, a nakolik byla získána nepřijatelným postupem sovětských vyšetřovatelů, včetně mučení. V zájmu zachování objektivity je však třeba upozornit, že nikdo z obžalovaných nikdy neuvedl, že by byl ze strany sovětských vyšetřovatelů k přiznání nějakým způsobem nucen, a to ani po propuštění ze sovětského zajetí a přesídlení do Spolkové republiky Německo, tedy v době, kdy se už nemuseli bát odvety.⁷⁵⁴ Druhým faktem však zůstává, že během zahájení procesu, i v jeho průběhu, nepůsobilo chování obžalovaných příliš autenticky a celý proces působil nacvičeným dojmem.

Kaindl během své výpovědi přiznal odpovědnost za smrt čtyřiceti dvou tisíc vězňů v koncentračním táboře Sachsenhausen, v jeho pobočných táborech a během pochodů smrti v době, kdy byl velitelem tábora, a zároveň uvedl, že v táboře zavedl popravy prostřednictvím plynových komor, jelikož dle jeho názoru šlo o metodu, která byla efektivnější a zároveň více humánní než popravy zastřelením a oběšením, které byly v táboře aplikovány dříve.⁷⁵⁵ Kaindl rovněž dosvědčil, že v roce 1945 obdržel rozkaz od velitele gestapa Heinricha Müllera, dle kterého měli být popraveni všichni vězni v hlavním i pobočných táborech před jeho osvobozením, přičemž tento rozkaz neuposlechl, respektive vyložil ho tak, že mají být popraveni pouze nemocní vězni, kteří by nebyli schopni případné evakuace tábora a političtí vězni, kteří mohli být pro ustupující nacisty potenciálně nebezpeční.⁷⁵⁶ Obdobně jako Kaindl postupovali i ostatní obžalovaní, kteří plně doznávali svou vinu a přijímali odpovědnost za vraždy vězňů v táboře. Za této situace se i obhajoba omezila na několik základních argumentů. V první řadě obhájci tvrdili, že obžalovaní jednali v tísní a ve strachu z potrestání ze strany nadřízených, respektive vězňů v případě vězňů, pokud by neplnili jejich rozkazy, nebo byli k plnění přímo nuceni, a zároveň bylo poukazováno na to, že někteří z obžalovaných byli v době nástupu Hitlera k moci v mladistvém věku, a proto kvůli nedostatku životních zkušeností snáze podlehli nacistické propagandě.⁷⁵⁷ Kromě výpovědí obžalovaných se sovětská prokuratura opírala i o svědecké výpovědi a písemné důkazy, které poměrně přesvědčivě doplňovaly obraz o zločinech, které se v Sachsenhausenu a jeho okolí odehrály.

Jako zvlášť' zarážející a nacvičené se pak jevily závěrečné řeči obžalovaných. Kaindl

753 SCHMEITZNER, M. In: VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), c2011, *op. cit.*, s. 162.

754 FRIEDMAN, J. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 168.

755 ALEXIADES, P., c2015, *op. cit.*, s. 164–165.

756 BLATMAN, D., *The Death Marches: The Final Phase of Nazi Genocide*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c2011, ISBN: 978-0-674-05049-5, s. 163.

757 FRIEDMAN, J. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 168.

vyjádřil zděšení nad celkovým rozsahem nacistických zločinů, které byly dle jeho názoru zapříčiněny chamtivostí velkých průmyslových konglomerátů a koncernů a apatičností, kterou v lidech probouzel kapitalismus, zatímco další z obžalovaných příslušníků SS v závěrečné řeči vyjádřili vděčnost sovětské justici za spravedlivý proces.⁷⁵⁸ V rozsudku se sovětský vojenský tribunál příliš neztotožnil s žádným argumentem obhajoby a odsoudil obžalované k nejpřísnějším trestům, které tehdejší sovětské trestní právo znalo. S poukazem na pokrokovost sovětského práva tedy nebyl žádný z obžalovaných odsouzen k trestu smrti, avšak hned čtrnáct obžalovaných bylo odsouzeno k doživotnímu trestu odnětí a zbylí dva k patnácti letům odnětí svobody na území Sovětského svazu (Kaindl sám byl umístěn do nápravně-pracovního tábora Vorkuta, kde již na jaře 1948 zemřel), přičemž tresty odnětí svobody byly spojeny s povinnou nucenou prací.⁷⁵⁹

Ač byly původní ambice spojované s tímto procesem poměrně vysoké, nedá se říci, že by sovětská očekávání byla zcela naplněna. Mezinárodní reakce na ukázkový proces, který měl ukázat vyspělost sovětského trestního práva, byla přinejlepším vlažná. Kajícnost hraničící se servilitou obžalovaných se jevila jako podezřelá a naučená, stejně jako fráze bývalých příslušníků SS o tom, že na zločinech nacismu měl největší podíl soukromý sektor a převládající kapitalistické smýšlení v německé předválečné společnosti. I snaha vylíčit sovětské trestní právo v nejlepším světle se v zásadě minula účinkem, kdy v procesu sice s velkými proklamacemi nebyl uložen žádný trest smrti, avšak doživotní či mnohaleté tresty odnětí svobody spojené s tvrdou nucenou prací v nehostinných sovětských nápravně-pracovních táborech se již v době vydání rozsudku nejevily ani jako pokrokové, ani jako humánní.

6.3. Další procesy před sovětskými vojenskými tribunály

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, *sachsenhausenský proces* byl výjimečný v tom, že šlo o prakticky jediný proces před sovětskými vojenskými tribunály v okupační zóně, který byl veřejný. Analyzovat a hodnotit další procesy v této okupační zóně je proto značně obtížné. I přesto je cílem této podkapitoly alespoň v hrubých rysech načrtnout některé z nich.

758 SCHMEITZNER, M. In: VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), c2011, *op. cit.*, s. 162.

759 Kromě Kaindla zemřeli v různých sovětských nápravně-pracovních táborech další čtyři odsouzení. Zbylí odsouzení byli po diplomatické přimluvě Konrada Adenauera v letech 1955 a 1956 vydáni zpět a repatriováni na území SRN, případně na území NDR, kde byli v některých případech opět postaveni před německé soudy. Viz: FRITSCH, A., SS-Täter als Opfer hingestellt: Umgang der BRD-Justiz mit den im KZ-Sachsenhausen verübten Verbrechen aufgearbeitet. *Neues Deutschland* [online]. c2019, [cit. 2020-09-21]. Dostupné z: <https://www.neues-deutschland.de/artikel/1117211.kz-sachsenhausen-ss-taeter-als-opfer-hingestellt.html>

FRIEDMAN, J. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 168.

První z procesů, kterým se tato subkapitola věnuje, je proces, který byl vedený v roce 1946 v Berlíně proti Stelle Goldschlagové (známé též podle příjmení manželů jako Küblerová nebo Isaaksohnová) a který byl výjimečný už jen tím, že šlo o jeden z mála procesů, kdy byl obžalovaný, viněný z podílu na nacistických zločinech, židovského původu. Goldschlagová byla viněna z toho, že působila jako konfidentka gestapa, jejímž úkolem bylo vyhledávání, infiltrace a následné udání Židů ukrývajících se během II. světové války v Berlíně před nacistickým terorem.⁷⁶⁰ Nutno dodat, že Goldschlagová nevstoupila do služeb gestapa dobrovolně, ale jednala spíše v tísní, jelikož byla v roce 1943 sama gestapem zatčena a dostala na výběr mezi tím, zda bude s gestapem spolupracovat, nebo zda bude i s celou rodinou deportována do koncentračního tábora.⁷⁶¹ Na druhou stranu obhajobu, kterou Goldschlagová před sovětským vojenským tribunálem a západoněmeckými soudy, které ji soudily později, používala, totiž, že s nacisty spolupracovala pouze proto, aby ochránila své rodiče před deportací do koncentračního tábora, nelze zcela přijmout, jelikož v kolaboraci s gestapem ochotně pokračovala i poté, co byli její rodiče transportováni do koncentračního tábora Terezín a později i do vyhlazovacího tábora Auschwitz.⁷⁶²

Do hledáčku sovětských okupačních orgánů se Goldschlagová nedostala ihned po skončení II. světové války, ale až na podzim roku 1945, kdy se nechala zapsat do seznamu obětí fašismu vedeného Výborem pro oběti fašismu, přičemž byla rozpoznána některými z berlínských židovských obětí nacistického režimu, na jejichž zatčení se podílela.⁷⁶³ Goldschlagová byla, s ohledem na charakter jednání, kterého se dopustila, poněkud překvapivě obžalována na základě druhého odstavce článku 58 trestního zákona RSFSR.⁷⁶⁴ Je sice pravdou, že formulace kontrarevolučního článku 58 byla poměrně abstraktní a umožňovala postihovat poměrně různorodá jednání dle potřeby a v obecné rovině se tento článek dal aplikovat na všechna jednání spáchaná ve prospěch nacistického režimu, avšak v daném případě se jeho aplikace nejeví jako vhodná, jelikož základ obžaloby tvořilo obvinění ze „zrady a udávání Židů a z napomáhání gestapu“, a jednání Goldschlagové se tak mělo spíše posuzovat jako zločin proti lidskosti dle Zákona č. 10, který byl v červnu 1946, kdy proces proběhl, platný a účinný. Přesný

760 JOCKUSCH, L. In: JOCKUSCH, L., FINDER, G., N., (eds.), c2015, *op. cit.*, s. 51.

761 DIRKS, CH., *Snatchers: The Berlin Gestapo's Jewish Informants*. In: MEYER, B. – SIMON, H. – SCHÜTZ, CH. (eds.), *Jews in Nazi Berlin: From Kristallnacht to Liberation*. Chicago: The University of Chicago Press, c2009, ISBN: 978-0-226-52157-2, s. 256–257.

762 DEÁK, I., *Essays on Hitler's Europe*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2001, ISBN: 0-8032-1716-1, s. 33.

763 JOCKUSCH, L. In: JOCKUSCH, L., FINDER, G., N., (eds.), c2015, *op. cit.*, s. 51.

764 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 172.

průběh procesu není znám, avšak hlavní líčení bylo velice krátké, přičemž vojenský tribunál v zásadě přijal závěry vyšetřování sovětských a německých vyšetřovatelů, neakceptoval tvrzenou tíseň jako okolnost vylučující protiprávnost, a dokonce ani jako polehčující okolnost, a odsoudil Goldschlagovou k deseti let odnětí svobody spojeným s nucenou prací, přičemž trest byl vykonáván ve zvláštních táborech NKVD č. 7 (od roku 1948 č. 1) a č. 10, které se nacházely v areálu bývalého koncentračního tábora Sachsenhausen a v Torgau, a později i v ženské věznici Hoheneck.⁷⁶⁵ Po vykonání trestu Goldschlagová odešla do Západního Berlína, kde byla v roce 1957 za své zločiny postavena před německý soud, který ji shledal vinnou z napomáhání k vraždě a odsoudil ji, obdobně jako sovětský vojenský tribunál, k trestu deseti let odnětí svobody, avšak s ohledem na již vykonaný trest nedošlo k opětovnému uvěznění.⁷⁶⁶

Další proces, ve kterém obžaloba vycházela z článku 58 trestního zákona RSFSR, bylo řízení proti Hansi Heinzemu, lékaři spojovanému s nacistickým programem dětských eutanázií a později i s programem eutanázií dospělých v rámci Akce T4, které je zejména zajímavé kvůli netradiční dohře, která proběhla v devadesátých letech. Heinze, jakožto poměrně renomovaný dětský i obecný psychiatr, jehož pozitivní vztah k eugenickým teoriím a k eutanázii byl veřejně známý, byl v roce 1939 Philippem Bouhlerem jmenován jedním z expertů, kteří měli mít na starost nacistický projekt dětských eutanázií s tím, že sám Heinze vybíral oběti, které měly být do programu vybrány kvůli duševní chorobě či fyzickému postižení, ať už skutečným či Heinzem tvrzeným, přičemž využíval toho, že byl ředitelem v léčebně duševně nemocných Brandenburg-Görden.⁷⁶⁷ Heinze se pak podílel i na přípravách a realizaci Akce T4, avšak na rozdíl od programu dětských eutanázií, kde patřil k hlavním představitelům, nepatřil při realizaci tohoto programu ke klíčovým osobám.

Po skončení II. světové války byl na podzim roku 1945 Heinze zatčen a v březnu 1946 po krátkém procesu odsouzen k trestu odnětí svobody na sedm let, který byl spojen s nucenými pracemi ve zvláštním táboře NKVD v Sachsenhausenu.⁷⁶⁸ Průběh procesu vyvolával mezi badateli v pozdějších letech řadu otázek. Na jedné straně se zdálo podivné, že by byl poměrně významný nacistický zločinec spoluzodpovědný za medicínské vraždy odsouzen jedním ze sovětských vojenských tribunálů, které v obecné rovině udělovaly přísné tresty

765 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 172.

766 JOCKUSCH, L. In: JOCKUSCH, L., FINDER, G., N., (eds.), c2015, *op. cit.*, s. 51.

767 CASTELL, R. – NEDOSCHILL, J. – RUPPS, M. – BUSSIEK, D., *Geschichte der Kinder- und Jugendpsychiatrie in Deutschland in den Jahren 1937 bis 1961*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, c2003, ISBN: 3-525-46174-7, s. 348–351.

768 SCHMEITZNER, M. In: VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), c2011, *op. cit.*, s. 163.

i za méně závažné zločiny, k pouhým sedmi letům odnětí svobody, na druhé straně se jako podivná jevila i skutečnost, že informace o tom, za co byl Heinze vlastně odsouzen, se poměrně výrazně rozcházel, přičemž bylo známo, že vyšetřován byl pro propagaci nacistického režimu a odsouzen měl být buď pro lehké zločiny související s propagováním a podporou nacistické strany, nebo pro zločiny související s nucenou sterilizací a podílem na usmrcení více než dvou set osob.⁷⁶⁹ Zatímco druhá verze údajného rozsudku lépe odpovídala Heinzeho skutečné činnosti, ta první zase korespondovala s tím, proč byl Heinze sovětskými orgány původně vyšetřován.

Za tohoto stavu bylo jasné, že celou situaci může osvětlit pouze vyšetřovací spis, ten však zůstal v režimu utajení. Německý badatel Klaus-Dieter Müller z Institutu Hannah Arendtové pro výzkum totality se v roce 1997 rozhodl využít patrně jedinou cestu, jak se k informacím ze spisu dostat, a podal prostřednictvím německého velvyslanectví k vrchní vojenské prokuratuře Ruské federace žádost o Heinzeho rehabilitaci s tím, že jeho skutečným cílem bylo získání informací o průběhu řízení, které očekával v odůvodnění odmítnutí své žádosti.⁷⁷⁰ Müller se k informacím ze spisu touto cestou skutečně dostal, avšak celá záležitost měla nečekanou dohru, jelikož vrchní vojenský prokurátor žádosti vyhověl a Heinzeho rehabilitoval. Ze spisu vyplynulo, že Heinze byl původně skutečně vyšetřován jako propagátor, avšak na konci vyšetřování se k sovětským orgánům dostaly informace o Heinzeho podílu na nacistických programech eutanázií, na základě čehož byla celá obžaloba narychlo změněna, což mělo za následek, že sovětská vojenská prokuratura nepředložila žádné důkazy o Heinzeho vině a omezila se na konstatování, že Heinze byl spolupachatelem mnoha nucených sterilizací a rovněž vražd dvou set osob v rámci realizace programu dětské eutanázie, což sice Heinze zcela popřel, avšak vojenský tribunál tvrzení prokuratury i bez důkazů přijal a Heinzeho shledal vinným.⁷⁷¹ Vrchní vojenský prokurátor Ruské federace uznal, že předmětné řízení bylo postiženo závažnými procesními vadami, a zároveň se v něm ani nepodařilo prokázat, že by byl obžalovaný vinen ve smyslu obžaloby, a proto vyhověl žádosti o rehabilitaci. Došlo tak k absurdní situaci, kdy díky badatelské snaze o zmapování procesů s nacistickými zločinci

769 SCHMEITZNER, M. In: VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), c2011, *op. cit.*, s. 163.

JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 174–175.

770 DÄHLKAMP, J., Wissenschaftlicher Kollateralschaden: Warum ein Nazi-Massenmörder rehabilitiert wurde. *Der Spiegel* [online]. c2004, [cit. 2020-09-24]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/panorama/wissenschaftlicher-kollateralschaden-warum-ein-nazi-massenmoerder-rehabilitiert-wurde-a-314049.html>

771 MÜLLER, K., D., *Aus der Geschichte gelernt. Gemeinsame Aufarbeitung von Kriegsgefangenen- und Zivilistenschicksalen*. In: *Verfolgung unterm Sowjetstern Stalins Lager in der SBZ/DDR*. XV. Bautzen-Forum der Friedrich-Ebert-Stiftung, Büro Leipzig, 13. und 14. Mai 2004, Lipsko: Friedrich Ebert Stiftung, c2006, konferenční sborník, s. 56–58. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/leipzig/03541.pdf>

a nepřesvědčivé práci sovětského vojenského soudnictví došlo k rehabilitaci osoby, která se dle dnešních, a vlastně i tehdejších, dostupných informací prokazatelně a nezpochybnitelně dopustila zločinů proti lidskosti, a o jejíž rehabilitaci vlastně nikdo skutečně neusiloval.

Jako příklad řízení vedených na základě nařízení č. 39 lze zmínit sérii procesů proti příslušníkům Záložního policejního praporu č. 9, které se odehrály v roce 1947. Charakter zločinů, ze kterých byli obžalováni v těchto procesech obviněni, přibližoval tyto procesy k procesu s představiteli Einsatzgruppen, avšak úrovně tohoto amerického procesu bohužel v sovětské okupační zóně Německa nebylo dosaženo, jelikož všechna řízení provázela poměrně zásadní procesní pochybení, která byla v přímém rozporu s právem na spravedlivý proces. Jak již bylo uvedeno dříve, velící důstojníci a vnitřní jádro jednotlivých Einsatzgruppen bylo tvořeno osobami, které se rekrutovaly z řad SS, SD a SiPo a které byly zcela spolehlivé a oddané nacistické ideologii. Během vražedného běsnění ve východní Evropě se však tyto jednotky potýkaly s tím, že nebyly dostatečně početné na to, aby provedly zvrhlé masové vraždění v plánovaném rozsahu, a proto začaly být do struktur jednotlivých Einsatzgruppen začleňováni příslušníci obyčejných německých policejních sil, kteří měli asistovat ideologicky prověřeným členům těchto komand smrti při plnění jejich strašlivého poslání.⁷⁷² Mezi těmito příslušníky policie začleněnými v roce 1941 do Einsatzgruppen byli i členové Záložního policejního praporu č. 9 se sídlem v Berlíně, kteří se posléze podíleli na masových vraždách na území Sovětského svazu a dalších zemí východní Evropy.⁷⁷³

Sovětské orgány měly velký zájem na tom, aby procesy proběhly, avšak setkaly se s problémem, jelikož se většina příslušníků Záložního policejního praporu č. 9 nacházela v britském zajetí. Britové původně byli ochotni vydat pouze ty příslušníky, jejichž účast na masakrech ve východní Evropě by sovětská strana přesvědčivě prokázala, avšak na sovětské naléhání nakonec vydali 247 příslušníků, tedy všechny příslušníky, kteří se údajně nacházeli v jejich zajetí.⁷⁷⁴ Dle konference sovětských orgánů, na které byly shrnuty výsledky procesů, byla jednotná obžaloba v jednotlivých procesech (obžalováni byli pro usnadnění rozdělení do skupin po patnácti nebo dvaceti pěti obžalovaných) postavena na tom, že příslušníci Záložního policejního praporu č. 9 v rámci činnosti v Einsatzgruppen usmrtili více než 97 000

772 KÜHL, S., *Ordinary Organisations: Why Normal Men Carried Out the Holocaust*. Cambridge: Polity Press, c2016, ISBN: 978-1-5095-0289-9, s. 195.

773 BROWNING, CH., R., *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939 – March 1942*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2004, ISBN: 0-8032-1327-1, s. 225.

774 Slovo „údajně“ je použito proto, že mezi vydanými osobami byl pouze jeden vyšší důstojník, přičemž původně se předpokládalo, že v britském zajetí se nachází všichni příslušníci praporu. Není tak zcela zřejmé, jestli Britové některé členy praporu před Sověty zatajili, nebo je už dříve propustili, či zda existuje jiné vysvětlení. JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 177–178.

občanů Sovětského svazu.⁷⁷⁵ Jednotlivá řízení provázela poměrně závažná procesní pochybení a porušování procesních práv obžalovaných, když řízení byla vedena z větší části pouze rusky, obžalovaní nebyli zastoupeni obhájci a na snahu o prokázání individuální viny jednotlivých obžalovaných sovětští vojenští prokurátoři a soudci zcela rezignovali.⁷⁷⁶ Vzhledem k tomu, že procesy proběhly v době, kdy byl v Sovětském svazu zrušen trest smrti, byla drtivá většina obžalovaných (227 z 240) odsouzena k jednotnému trestu odnětí svobody na dobu dvaceti pěti let spojenému s nucenými pracemi a nepatrná menšina k trestu odnětí svobody na dobu patnácti let, který byl rovněž spojen s nucenými pracemi, a uvězněna ve zvláštním táboře NKVD Sachsenhausen, tedy v místě, kde již byli zadržováni během vyšetřování před zahájením procesů.⁷⁷⁷ Závěrem je třeba zmínit, že i tato série procesů měla poměrně silné mediální pokrytí, kdy sice samotná hlavní líčení byla neveřejná, ale místo toho byla po jejich závěru uspořádána tisková konference doplněná o možnost novinářů vyzpovídat tři odsouzené přímo ve vstupní hale zvláštního tábora NKVD Sachsenhausen a získat tak informace o charakteru jejich zločinů a činnosti Einsatzgruppen, což vyvolalo poměrně kladnou společenskou reakci nejenom v sovětské okupační zóně Německa, ale i v okupačních zónách západních, a přispělo k debatě o tom, jak se může z běžného, politicky neangažovaného člověka stát nebezpečný válečný zločinec a vrah.⁷⁷⁸

Hodnocení výše zmíněných, neveřejných procesů v sovětské okupační zóně Německa je poměrně obtížné. To, že procesní spisy nadále podléhají utajení celou situaci ještě více komplikuje, ale i z dostupných informací lze vyvodit určité závěry. Na jedné straně je třeba zmínit, že drtivá většina obžalovaných v nastíněných procesech prokazatelně nesla odpovědnost za mimořádně závažné válečné zločiny a zločiny proti lidskosti a byla by patrně odsouzena k přísnému trestu jakýmkoliv zónovým či národním soudním orgánem. Zároveň však nelze nevnímat značnou problematičnost samotných řízení, která neodpovídala obecným procesním standardům tehdejší doby, a dokonce byla v mnoha případech v rozporu i s platným sovětským právem. S trochou nadsázky se dá říct, že nešlo o procesy v pravém slova smyslu, ale spíše o jakési obecné konstatování viny, jelikož vojenská prokuratura se v zásadě ani nesnažila předložit důkazy o vině, vojenský tribunál se spokojil pouze s tvrzeními prokuratury, obhájci byli

775 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 180–181.

776 SCHMEITZNER, M., *Sowjetische Militärtribunale in der SBZ/DDR 1945–1950. Deutsche von Gericht*. In: *Verfolgung unterm Sowjetstern Stalins Lager in der SBZ/DDR*, *op. cit.*, s. 96–97.

777 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 179–181.

778 JESKE, N. – SCHMIDT, U. In: HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), c2003, *op. cit.*, s. 182–183.

nepřítomni a obžalovaní mnohdy ani nerozuměli jazyku řízení. To, že obdobné procesy byly vedeny i proti osobám, které zjevně neměly žádnou spojitost s nacistickými zločiny, a v jejichž případě šlo spíše o akt politické perzekuce, vyvolává ještě větší otázky a pochybnosti o charakteru procesů před sovětskými vojenskými tribunály v sovětské okupační zóně Německa.

6.4. Zvláštní tábory NKVD a jejich vztah k nacistickým zločinům

Zvláštní tábory NKVD, které byly v sovětské okupační zóně Německa v provozu mezi léty 1945 až 1950, mají k otázce potrestání nacistických zločinců poměrně specifický vztah. Na jedné straně v těchto táborech byli v mnoha případech uvězněni odsouzení z procesů před sovětskými vojenskými tribunály a v některých případech, například v případě procesů s příslušníky Záložního policejního praporu č. 9, i osoby, které byly vyšetřovány, a proces proti nim byl teprve připravován. Zároveň zde však byly zadržovány i osoby, proti kterým žádné řízení neproběhlo. Dá se jistě oprávněně namítnout, že podobné „internační“ tábory, jejichž původním cílem bylo zadržování německých válečných zajatců a osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti, byly zřízeny i ve zbylých okupačních zónách Německa a společná byla i praxe zřizovat tyto tábory v areálech bývalých nacistických koncentračních táborů a zajateckých táborů.⁷⁷⁹ Není tedy zcela spravedlivé líčit tyto tábory jako fenomén typický pouze pro sovětskou vojenskou správu, zároveň je však nutné upozornit na některé zásadní rozdíly, které odlišovaly zvláštní tábory NKVD od táborů v ostatních okupačních zónách. Jak již bylo zmíněno v předchozím textu, zvláštní tábory NKVD, které měly původně sloužit k zadržování nacistických zločinců, se později staly spíše nástrojem k odstranění nepohodlných osob bez vazeb na nacismus.

Skutečným důvodem, proč je fungování těchto táborů předmětem zkoumání v této práci, je však fakt, že na rozdíl od internačních táborů v západních okupačních zónách, které postupně počet internovaných snižovaly tím, že zadržovaní byli buď postaveni před soudní orgány některé z Vítězných mocností či národní soudy, propuštěni, nebo předáni německým soudům v rámci programu denacifikace, ve zvláštních táborech NKVD bylo umístěno mnoho osob, proti kterým nikdy neproběhlo žádné řízení, ačkoliv v některých případech existuje důvodné podezření, že daní internovaní byli odpovědní za nacistické zločiny a v případě soudního procesu by patrně byli odsouzeni.

Zvláštní tábory NKVD byly zřízeny na základě již zmíněného rozkazu lidového komisaře

⁷⁷⁹ BEATTIE, A., H., *Allied Internment Camps in Occupied Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, c2020, ISBN: 978-1-108-48763-4, s. 144–153.

vnitra SSSR č. 00315, dle kterého v nich měli být bez předchozího vyšetřování uvězněni všichni špioni, teroristé a diverzanti ve službách německých tajných služeb, členové všech uskupení a organizací podporovaných nacistickým vedením v jejich záškodnické činnosti (tato část rozkazu cílila především na členy nacistických teroristických komand tzv. *Werwolfy*), aktivní členové NSDAP, příslušníci gestapa, SD a obdobných organizací, vůdci fašistických mládežnických organizací na župní, okresní a obecní úrovni, osoby, které měly k dispozici nelegální vysílací stanice, skryše se zbraněmi či nástroje pro rozmnožování tiskovin, vrcholní představitelé župní, okresní a městské správy a redaktoři a autoři protisovětských časopisů a knih (o tom, jak má být dále naloženo s příslušníky armády, SS, SA, pracovníky koncentračních táborů a věznic a členy německých vojenských soudů a prokuratury pojednával už předchozí rozkaz č. 0016).⁷⁸⁰ Speciální postup pak byl stanoven v případě zajatých příslušníků Ruské osvobozené armády, kteří měli být umístěni v kontrolních a třídících táborech NKVD, kde měli být vyslechnuti a ze kterých měli být později přemístěni do Sovětského svazu a postaveni před soud nebo v některých případech rovnou popraveni na obsazeném území.⁷⁸¹ V rozkazu bylo rovněž stanoveno, že v obecné rovině sice nelze osoby takto zadržené na obsazeném nepřátelském území deportovat do Sovětského svazu, avšak takovýto postup je možný, pokud to vyžaduje důležitý zájem a NKVD s takovouto deportací souhlasí.⁷⁸² Rozkaz byl v některých částech formulován tak široce, že na jeho základě bylo možné internovat prakticky jakéhokoliv Němce, a i zákaz deportací do SSSR se jeví jako poměrně neúčinné ustanovení, jelikož ho bylo možné poměrně jednoduše obejít, zvláště když nikde nebylo stanoveno, co přesně má být „důležitý zájem“, který případnou deportaci umožňuje.

Ač dle rozkazu č. 00315 neměli být původně v táborech věznění příslušníci paramilitárních jednotek, zejména SS, kteří měli být jako váleční zajatci rovnou přemístěni na území Sovětského svazu, v praxi byli někteří příslušníci těchto organizací umístěni i v německých zvláštních táborech NKVD, přičemž tato praxe byla legalizována dalším rozkazem z října 1945.⁷⁸³

O poměrech v táborech a podmínkách zadržování vězňů pak kromě dalších dílčích předpisů podrobně pojednávalo dočasné nařízení Ministerstva vnitřní SSSR (před rokem 1946

780 Rozkaz lidového komisaře vnitřní SSSR č. 00315, o částečné změně rozkazu NKVD SSSR č. 0016 ze dne 11. ledna 1945, ze dne 18. dubna 1945. *Op. cit.* [cit. 2020-09-29].

781 Rozkaz lidového komisaře vnitřní SSSR č. 00315, o částečné změně rozkazu NKVD SSSR č. 0016 ze dne 11. ledna 1945, ze dne 18. dubna 1945. *Op. cit.* [cit. 2020-09-29].

782 Rozkaz lidového komisaře vnitřní SSSR č. 00315, o částečné změně rozkazu NKVD SSSR č. 0016 ze dne 11. ledna 1945, ze dne 18. dubna 1945. *Op. cit.* [cit. 2020-09-29].

783 BEATTIE, A., H., c2020, *op. cit.*, s. 130.

Lidový komisariát vnitra) č. 37, o zvláštních táborech Ministerstva vnitra SSSR v Německu ze dne 30. října 1946, ve kterém bylo zdůrazněno, že tyto tábory mají být zcela izolovány od civilního obyvatelstva a návštěvy v nich jsou až na naprosté, předem schválené, výjimky přísně zakázány.⁷⁸⁴ Princip přísné izolace všech osob vězněných v táborech byl jedním ze základních pilířů jejich fungování. V teorii tak mělo být eliminováno šíření nacistické ideologie a propagandy mezi běžné Němce v okupační zóně, v praxi však šlo rovněž o velmi účinný nástroj, jak obecně zcela umlčet jakoukoliv protisovětskou opozici. Zbytek tohoto dočasného nařízení pak upravoval záležitosti nezbytné pro provoz táborů, jako byl příjem nových vězňů, skladování osobních věcí a finančních prostředků uvězněných, vedení spisů o jednotlivých vězních a táborový režim, včetně toho, jaké činnosti jsou vězňům dovoleny a jaké naopak zakázány.⁷⁸⁵

Na území sovětské okupační zóny bylo na přelomu léta a podzimu 1945 zřízeno celkem 10 zvláštních táborů NKVD. Tyto tábory byly umístěny především v areálech bývalých koncentračních táborů, věznicích a pevnostech. Sídla jednotlivých táborů se sice v měsících následujících po obsazení Německa často měnila, ale poté, po většinu času, kdy byly v provozu, byly jejich hlavním sídlem Mühlberg, Buchenwald, Hohenschönhausen, Budyšin, Ketschendorf, Jamlitz, Sachsenhausen, Torgau a Fünfeichen, přičemž Torgau bylo sídlem dvou táborů, konkrétně č. 8 a č. 10.⁷⁸⁶

Přesný celkový počet osob uvězněných v těchto táborech dnes nelze jednoznačně určit. Zveřejněné oficiální sovětské statistiky hovoří o celkovém počtu 157837 v táborech uvězněných osob (z toho 122671 osob mělo být německého občanství, 34706 osob mělo být občany některé ze zemí Sovětského svazu a 460 osob mělo mít jiné státní občanství), avšak někteří autoři tvrdí, že toto oficiální číslo je příliš nízké a reálně bylo takto internováno více než čtvrt milionu osob.⁷⁸⁷ Saundersová pak ve své práci podotýká, že dnes obecně přijímaný statistický údaj o počtu internovaných, který se nachází někde mezi výše uvedenými ciframi, hovoří o celkovém

784 *Dočasné nařízení Ministerstva vnitra SSSR č. 37, o zvláštních táborech SSSR v Německu, ze dne 30. října 1946* [online]. [cit. 2020-09-29]. Dostupné z: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/119900-vremennoe-polozhenie-ospetslageryah-mvd-sssr-na-territorii-germanii-30-oktyabrya-1946-g#mode/inspect/page/1/zoom/4>

785 Kromě očekávatelných zákazů korespondence, či směnného obchodu, konzumace alkoholu a hraní hazardních her, byly obsaženy i více neobvyklé zákazy, jako například zákaz zpěvu. Výslovně povoleno bylo naopak hrát šachy či dámu. Viz: *Dočasné nařízení Ministerstva vnitra SSSR č. 37, o zvláštních táborech SSSR v Německu, ze dne 30. října 1946. Op. cit.* [cit. 2020-09-29].

786 VON PLATO, A., *Sowjetische Speziallager in Deutschland 1945 bis 1950: Ergebnisse eines deutsch-russischen Kooperationsprojektes*. In: REIF-SPIREK, P. – RITSCHER, B. (eds.), *Speziallager in der SBZ: Gedenkstätten mit „doppelter Vergangenheit“*. Berlin: Christoph Links Verlag, c1999, ISBN: 3-86153-193-3, s. 131.

787 BEATTIE, A., H., c2020, *op. cit.*, s. 109-110.

počtu cca 189000 internovaných, z nichž 154000 tvořili Němci.⁷⁸⁸ Na základě dostupných informací se Saundersovou uvedené číslo jeví jako nejpravděpodobnější. Na první pohled zaujme skutečnost, že poměrně vysoké procento internovaných tvořili občané některé z republik Sovětského svazu, a že tedy zadržováni nebyli pouze Němci. Dá se říci, že tento údaj koresponduje s obecnou sovětskou válečnou a poválečnou politikou, která byla zaměřena především na vypořádání se s domácími kolaboranty, nacistickými pomahači a zrádci, ať už skutečnými, nebo domnělými. Zajímavá je i další statistika, dle které pouhých 15 % internovaných patřilo mezi osoby odsouzené některým ze sovětských vojenských tribunálů.⁷⁸⁹ Poslední statistický údaj, který je třeba zmínit pro dokreslení reality zvláštních táborů NKVD je počet osob, které během pobytu v některém z táborů zemřely. Ačkoliv není přesný počet zesnulých znám, na základě dostupných údajů se odhaduje, že v táborech zemřelo kolem 44000 osob, tedy přibližně čtvrtina všech vězněných, přičemž mezi hlavní příčiny úmrtí patřily nemoci a podvýživa zapříčiněné neadekvátními životními podmínkami v táborech a nedostatkem stravy.⁷⁹⁰ Tato vysoká míra úmrtnosti jasně ukazuje, že podmínky pro internované i odsouzené v procesech před sovětskými vojenskými tribunály zdaleka nebyly ideální a zároveň jde o další z faktorů, který tyto zvláštní tábory NKVD odlišuje od internačních a vězeňských zařízení v západních okupačních zónách.

Původně mělo dojít ke zrušení všech zvláštních táborů NKVD na území Sověty okupovaného Německa již v roce 1948. Nejprve v únoru 1948 vyhlásil vojenský guvernér sovětské okupační zóny Německa maršál Vasilij Sokolovskij oficiální ukončení činnosti denacifikačních komisí na území zóny.⁷⁹¹ Po této události vydala Rada ministrů SSSR pokyn, na jehož základě měla být přezkoumána internace osob, které nebyly odsouzeny sovětskými vojenskými tribunály a jejichž provinění se zdálo jako nevýznamné nebo neškodné s tím, že takové osoby mají být ze zvláštních táborů NKVD propuštěny.⁷⁹² Na základě zprávy pověřence sovětské vlády, generálporučíka Nikolaje Kovalčuka, rozhodlo dne 30. června 1948 politické byro SSSR o tom, že má být propuštěno celkem 27749 osob a většina zvláštních táborů

788 SAUNDERS, A., *Memorializing the GDR: Monuments and Memory after 1989*. New York: Berghahn Books, c2018, ISBN: 978-1-78533-680-5, s. 112.

789 BEATTIE, A., H., c2020, *op. cit.*, s. 110.

790 SAUNDERS, A., c2018, *op. cit.*, s. 112.

791 *Projev Waltera Ulbrichta o rozpuštění denacifikačních komisí z 28. února 1948*. In: STACKELBERG, R. – WINKLE, S., A. (eds.), *The Nazi Germany Sourcebook: An Anthology of Texts*. New York: Routledge, c2002, ISBN: 978-0-415-22213-3, s. 391–394.

792 VON PLATO, A., *Zur Geschichte des sowjetischen Speziallagersystems in Deutschland. Einführung*. In: MIRONENKO, S. – NIETHAMMER, L. – VON PLATO, A. (eds.), *Sowjetische Straflager in Deutschland 1945 bis 1950*. Berlin: Akademie Verlag, c1998, ISBN: 3-05-002531-X, s. 40–41.

NKVD na území Německa má být zrušena.⁷⁹³ I přes výše popsané propouštění a rušení táborů dále fungovaly tři zvláštní tábory NKVD (Sachsenhausen, Buchenwald a Budyšín), ve kterých byli umístěni nejenom odsouzení z procesů před sovětskými vojenskými tribunály, ale i ti, kteří nebyli obžalováni v žádném procesu, ale dle Kovalčukovy zprávy stále představovali nebezpečí, a to až do roku 1950, kdy byly i tyto tábory zrušeny a osoby v nich umístěné předány orgánům Německé demokratické republiky.⁷⁹⁴ Po předání zahájili ještě v roce 1950 východoněmecké orgány proslulou a kontroverzní sérii procesů známou dle místa konání jako *waldheimské procesy*, při kterých bylo odsouzeno dalších 4092 internovaných osob z původních zvláštních táborů NKVD, a to k poměrně přísným trestům (bylo uděleno celkem 49 trestů smrti, 160 trestů odnětí svobody na doživotí a 2914 trestů odnětí svobody na dobu delší než deset let).⁷⁹⁵

Ve zvláštních táborech NKVD byli internováni různí představitelé nacistického Německa, ať už šlo o stranické funkcionáře, příslušníky bezpečnostních složek, armády a polovojenských uskupení, vysoce postavené úředníky státní správy či významné představitele průmyslového a bankovního sektoru, kteří s nacistickým režimem kolaborovali.

Průmyslový a bankovní sektor mezi internovanými zastupoval například Karl rytíř von Halt, jeden ze členů představenstva Deutsche Bank, bývalý olympionik a člen Mezinárodního olympijského výboru, který patřil do dříve zmíněného Kruhu přátel ekonomiky a který se podílel na organizaci Olympijských her v Berlíně v roce 1936.⁷⁹⁶ Von Halt byl po skončení II. světové války zadržen a jako internovaný (nikoliv odsouzený) umístěn do zvláštního tábora NKVD č. 2 Buchenwald, kde pobýval až do roku 1950, kdy byl propuštěn na základě osobní přímluvy vysokého komisaře americké okupační správy McCloye a na základě nátlaku Mezinárodního olympijského výboru, který jeho propuštěním podmiňoval případné uznání a přijetí budoucího Sovětského olympijského výboru a přípuštění sovětských sportovců na Olympijské hry.⁷⁹⁷ Smutnou tečkou zůstává, že krátce po svém propuštění, již v

793 VON PLATO, A. In: MIRONENKO, S. – NIETHAMMER, L. – VON PLATO, A. (eds.), c1998, *op. cit.*, s. 41.

794 AUTOR NEZNÁMÝ, Sowjetische Speziallager in der DDR. *Mitteldeutscher Rundfunk* [online]. c2020, [cit. 2020-10-07]. Dostupné z: <https://www.mdr.de/zeitreise/sowjetische-speziallager-104.html>

795 Jako kontroverzní bývají tyto procesy vnímány zejména kvůli nepřesvědčivým obžalobám, absenci důkazů v některých případech, utajování průběhu řízení a aplikování principu kolektivní viny. Viz: HERF, J., *Divided Memory: The Nazi Past in Two Germanys*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c1997, ISBN: 0-674-21303-3, s. 73.

796 AHRENS, R., *Die Dresdner Bank 1945–1957: Konsequenzen und Kontinuitäten nach dem Ende des NS-Regimes*. Mnichov: Oldenbourg Verlag, c2007, ISBN: 978-3-486-58303-8, s. 75.

JOCH, W., *Schneller-höher-weiter: Facetten des Sports*. Münster: Lit Verlag, c2000, ISBN: 3-8258-4597-4, s. 58–60.

797 JOCH, W., c2000, *op. cit.*, s. 62–65.

roce 1952, získal bývalý aktivní nacist a von Halt místo v dozorčí radě Deutsche Bank a zároveň se stal v roce 1951 předsedou Západoněmeckého olympijského výboru (respektive Západoněmecké frakce Německého olympijského výboru), přičemž tuto funkci zastával až do roku 1961, a poté byl, až do své smrti v roce 1964, čestným předsedou tohoto olympijského výboru.⁷⁹⁸

Mezi internovanými, kteří nebyli postaveni před žádný ze sovětských vojenských tribunálů, byli i další z lékařů odpovědných za vytvoření a realizaci programů eutanázií známých jako Akce 14f13 a Akce T4. Pro ilustraci tohoto jevu je možné se zaměřit na případ Gerharda Wischera. Wischer, psychiatr a bývalý ředitel sanatoria ve Waldheimu, který se osobně účastnil výběru obětí výše uvedených programů eutanázií, byl po skončení II. světové války postupně umístěn ve zvláštních táborech NKVD Budyšin, Mühlberg a Sachsenhausen.⁷⁹⁹ V zařízeních, kde byl Wischer internován, působil vždy jako táborový lékař pro ostatní internované a vězně, což se sice může jevit jako neobvyklé, ale ve zvláštních táborech NKVD šlo o poměrně běžnou praxi, obdobně působil například i výše zmíněný Hans Heinze.⁸⁰⁰ Na rozdíl od Heinzeho však Wischer nebyl postaven před sovětský vojenský tribunál, což je poměrně překvapivé, vzhledem k tomu, že na poměry sovětských zajatců šlo o poměrně prominentního nacistu, jehož spoluodpovědnost za vraždy spáchané v rámci programů eutanázií byla poměrně nezpochybnitelná. Důvody, proč se sověští představitelé rozhodli nezahájit řízení proti Wischerovi, nejsou zcela jasné, avšak je třeba mít na zřeteli, že i obžaloba proti Heinzemu byla původně postavena na obvinění z propagace nacismu a teprve později během přípravy řízení byl zjištěn Heinzeho podíl na medicínských vraždách. Dá se tedy spekulovat, že sověští vyšetřovatelé neměli obecně dostatek informací o nacistických programech eutanázií, proti čemuž však svědčí skutečnost, že pod sovětským dohledem proběhl před saskými soudy *drážd'anský medicínský proces*, ve kterém byly řešeny zločiny spáchané v zařízení Sonnenstein u Pirny, které mimo jiné úzce spolupracovalo právě se sanatoriem Waldheim. Je možné, že Wischer byl při prvotním vyšetřování medicínských zločinů přehlédnut, což by sice bylo nezvyklé, avšak ne zcela ojedinělé – jak již bylo dříve zmíněno v americké okupační zóně Německa nebyl ze stejně nejasných důvodů obžalován lékař SS v koncentračním táboře Mauthausen-Gusen Aribert Heim. Skutečnost, že nebyl obžalován sovětskými orgány,

798 JOCH, W., c2000, *op. cit.*, s. 59, 66–67.

799 HÄBLER, G., HÄBLER, F., *Geistig Behinderte im Spiegel der Zeit: Vom Narrenhäusl zur Gemeindepsychiatrie*. Stuttgart: Georg Thieme Verlag, c2005, ISBN: 3-13-142531-8, s. 80.

800 JACHERTZ, N., 1989/2009 – 20 Jahre deutsche Einheit: Die Waldheim-Story. *Deutsches Ärzteblatt*. c2009, roč. 106, č. 39, s. 1882–1884. Dostupné také z: <https://www.aerzteblatt.de/pdf.asp?id=66093>

Wischerovi v konečném důsledku nijak nepomohla, jelikož v roce 1950, ihned po předání táborů východoněmeckým orgánům, byl během *waldheimských procesů* obžalován jako jeden z hlavních obžalovaných, odsouzen k trestu smrti a následně popraven.⁸⁰¹

V seznamech internovaných lze nalézt i jména výše postavených důstojníků SS a gestapa. Jako příklad může sloužit osoba Helmuta Bischoffa. S určitou nadsázkou lze říct, že Bischoff představoval prototyp nacistického zločince z řad nacistických bezpečnostních a paramilitárních organizací. Již během studií práv se Bischoff zapletl s extrémistickou organizací Consul a později i s NSDAP, jejímž členem se v roce 1930 stal.⁸⁰² V roce 1935 vstoupil do SS a na různých místech působil jako velitel lokálních oddělení gestapa, avšak těsně před vypuknutím války v roce 1938 se stal členem Einsatzkomanda 1/IV, které bylo nasazeno v obsazeném Polsku s cílem zlomit odpor civilního obyvatelstva všemi dostupnými prostředky.⁸⁰³ V průběhu bojů II. světové války pak působil na různých pozicích v rámci místních oddělení gestapa, SiPa a SD v Poznani a v Magdeburgu, kde proslul svou brutalitou a neúnavným pronásledováním Židů.⁸⁰⁴ Na konci II. světové války pak působil jako hlavní bezpečnostní důstojník při programech V-1 a V-2, a podílel se tak na zločinech spáchaných v koncentračním táboře Mittelbau-Dora.⁸⁰⁵ Po skončení II. světové války byl Bischoff zadržen sovětskými vojáky, internován ve zvláštních táborech Mühlberg a Buchenwald a v roce 1950, bez předchozího soudu, přemístěn do nápravně-pracovního tábora na území Sovětského svazu.⁸⁰⁶ V roce 1955 byl Bischoff repatriován na území SRN a i přes snahu západoněmeckých orgánů nebyl nikdy odsouzen, jelikož i přes to, že byl obžalován, byl ze zdravotních důvodů shledán zdravotně nezpůsobilým.⁸⁰⁷

Tři výše popsané příklady mají za cíl demonstrovat skutečnost, že ve zvláštních táborech NKVD byly v mnoha případech bez odsuzujícího rozsudku internovány osoby, které lze dle všech dostupných informací považovat za nezpochybnitelné válečné nacistické zločince. Proto internační praxi v těchto táborech nelze pomíjet, jelikož neoddelitelně patří k sovětskému

801 KATER, M., H., *Weimar: From Enlightenment to the Present*. New Haven: Yale University Press, c2014, ISBN: 978-0-300-17056-6, s. 285.

802 CZAJA, D., A., Nazista z Głogowa – Obersturmbannführer SS – Helmut Bischoff. *myGlogow* [online]. c2019, [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://myglogow.pl/nazista-z-glogowa-obersturmbannfuhrer-ss-helmut-bischoff/>

803 SELLIER, A., *A History of Dora Camp: The Untold Story of the Nazi Slave Labor Camp that Secretly Manufactured V-2 Rockets*. Chicago: Ivan R. Dee, c2003, ISBN: 978-1-56663-511-0, s. 469.

CZAJA, D., A., c2019, *op. cit.* [cit. 2020-10-13].

804 CZAJA, D., A., c2019, *op. cit.* [cit. 2020-10-13].

805 WAGNER, J-CH., *Produktion des Todes: das KZ Mittelbau-Dora*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2001, ISBN: 3-89244-439-0, s. 525–528.

806 WAGNER, J-CH., *Das KZ Mittelbau-Dora. Katalog zur historischen Ausstellung in der KZ-Gedenkstätte Mittelbau-Dora*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2001, ISBN: 978-3892445029, s. 60.

807 CZAJA, D., A., c2019, *op. cit.* [cit. 2020-10-13].

přístupu k trestání nacistických zločinců. Zvolený přístup sice v zásadě neodpovídal principům právního státu, na druhé straně však byl systémově organizovaný, a tudíž jej nelze dávat na roveň individuálním mimosoudním odplatám, kterých se poraženým nacistům dostávalo ze strany jejich někdejších obětí. Fenomén internace bez předchozího odsuzujícího rozsudku dokresluje obecnou sovětskou politiku v oblasti nacistických zločinců a jako takový má své místo v této práci.

Sovětský přístup k trestání nacistických zločinců poměrně výrazně ovlivnil následný program východoněmecký, který v podstatě přímo navázal a převzal od svého sovětského předchůdce pozitivní i negativní aspekty. Jak již bylo naznačeno v předchozím textu, vyvolává sovětský přístup mnohé otázky i v dnešní době a charakter procesů s nacistickými zločinci se jeví jako značně problematický, kdy na jedné straně je nezpochybnitelné, že představitelům Sovětského svazu se podařilo přísně postihnout některé pachatele zvláště závažných nacistických zločinů, na druhé straně je však zřejmé, že potrestáno bylo i velké množství osob, které byly buď zcela nevinné nebo jejichž provinění neodpovídalo uloženému trestu. Průběh řízení a procesní postavení obžalovaných před sovětskými vojenskými tribunály pak v drtivé většině případů neodpovídaly procesním standardům uplatňovaným v západních okupačních zónách Německa (a to i přes to, že i průběh řízení před západními vojenskými tribunály lze v mnoha ohledech zpochybňovat a kritizovat). Samotná internační praxe bez předchozího rozsudku pak představuje neblahou kombinaci principu kolektivní viny s politickou perzekucí a porušováním lidských práv, která v konečném důsledku přispěla ke smísení skutečných nacistických zločinců s nevinnými osobami, které byly sovětské správě nepohodlné.

7. Komparace procesních programů v jednotlivých okupačních zónách

Německa

Využít informace a závěry obsažené v předchozím textu k porovnávání jednotlivých procesních programů a samotných procesů ve výlučné jurisdikci některé z okupačních mocností na území rozděleného Německa se jeví jako poměrně obtížný úkol. V některých případech byly rozdíly mezi jednotlivými zónami natolik veliké, že se nabízí otázka, zda je možné procesní politiku a průběh jednotlivých procesů vůbec smysluplně porovnávat a snažit se z takové komparace vyvodit nějaké závěry. I přes tuto rozdílnost se však domnívám, že takové srovnání má svůj význam. Porovnávat by jistě šlo celou řadu jiných aspektů, avšak pro účely této práce jsem zvolil především tyto: a) celkový počet obžalovaných; b) výběr obžalovaných dle profese, společenského významu a postavení v rámci nacistické hierarchie; c) aplikace Zákona č. 10 a dalších právních předpisů hmotněprávního charakteru; d) procesní postavení obžalovaných a aplikované procesněprávní předpisy; e) diferenciacie udělovaných trestů a aplikace principu kolektivní viny; f) realizace udělených trestů a politika milostí a amnestií; g) celková procesní politika deklarovaná i faktická.

Pokud budeme srovnávat počty obžalovaných v jednotlivých okupačních zónách, tak hned na první pohled zaujme disproporce mezi západními okupačními zónami na jedné straně a okupační zónou sovětskou na straně druhé. Když vyjdeme z počtů citovaných v jednotlivých kapitolách, dojdeme k tomu, že součet všech obžalovaných v západních okupačních zónách je dvakrát až čtyřikrát nižší než počet obžalovaných v okupační zóně ovládané Sověty (dle toho, který z údajů o odsouzených sovětskými vojenskými tribunály přijmeme za rozhodný). Na jedné straně stojí 1085 osob, které obžalovali Britové, 2107 obžalovaných, kteří stanuli před některým z francouzských okupačních soudů a 1855 obžalovaných, kteří byli souzeni buď před americkými vojenskými komisemi (1672 osob) nebo vojenskými tribunály během *následných norimberských procesů* (183 osob), na druhé pak odhadovaných 14000–25000 osob, které obžalovala sovětská prokuratura. Jak již bylo zmíněno dříve, nezvykle vysoké počty obžalovaných v sovětské okupační zóně Německa se dají vysvětlit metodikou, dle které sovětské orgány určovaly, kdo všechno je podezřelý ze spoluúčasti na nacistických zločinech, ať už z titulu svého jednání nebo z titulu své funkce, a na základě které mohl být jako nacistický zločinec vnímán prakticky jakýkoliv obyvatel Německa. Mimo tuto zjevnou sovětskou odchylku stojí za povšimnutí i poměr obžalovaných mezi jednotlivými

západními okupačními zónami. Zaujme zejména počet obžalovaných ve francouzské okupační zóně Německa, který poměrně vysoce převyšoval zbylé dvě západní okupační zóny, ačkoliv tato zóna byla nejmenší jak územně, tak dle počtu obyvatel.⁸⁰⁸ Když se spolu s poměrem mezi počtem obyvatel francouzské okupační zóny a počtem obžalovaných zohlední i skutečnost, že na rozdíl od americké a v zásadě i britské okupační zóny Německa významná část nacistických zločinců nebyla souzena na území okupační zóny, ale na různých místech ve Francii, které měly vztah k jejich zločinům, je nutné dojít k závěru, že francouzský procesní program co do počtu obžalovaných poměrně výrazně překonal zbylé západní procesní programy.

Osobně se domnívám, že tento popisovaný fenomén souvisí s tím, že Francie i Sovětský svaz měly přímou osobní zkušenost s napadením svého území nacistickými pozemními silami a s následnou okupací a jejich civilisté a váleční zajatci patřili k nejpočetnějším obětem nacistických zločinů. Druhým faktorem, který přímo souvisí s prvním, je skutečnost, že právě příslušníci těchto dvou národů tvořili značnou část vykořisťovaných nuceně pracujících na území nacistického Německa.⁸⁰⁹ Zasludou očitých svědectví těchto svých občanů tak měly vlády Francie a SSSR dostatek informací i o zločinech páchaných na území nacistického Německa v souvislosti s otrockou, nucenou prací a o jejich pachatelích, což usnadňovalo zejména odhalování níže postavených nacistů, kteří dohlíželi na výkon nucené práce a kterých bylo velké množství, a následné procesy proti nim. Oproti tomu britské a americké orgány se téměř výlučně zaměřovaly na zločiny personálu koncentračních táborů a na zločiny spáchané na sestřelených letcích a jiných vojácích, přičemž obzvláště v případě zločinů spáchaných v průběhu bojů a souvisejících s lynčováním byla jejich činnost znesnadněna obtížnou identifikací konkrétních pachatelů, což do jisté míry vysvětluje relativně nižší celkové počty obžalovaných osob. V britském případě pak, jak již bylo uvedeno v kapitole o britském procesním programu, rovněž hrála roli určitá nechuť k procesům s nacistickými zločinci, zejména k těm, které se britské okupační správě zdály jako časově náročné, složité a z pohledu veřejného mínění nepopulární.

Při komparaci jednotlivých zónových procesních programů z hlediska výběru obžalovaných dle jejich povolání, společenského významu a postavení v rámci nacistické

808 Dle statistik bylo na podzim roku 1946 rozložení obyvatelstva následovné: V americké okupační zóně Německa žilo cca 16,7 milionů obyvatel, v britské zóně cca 22,7 milionů obyvatel, v sovětské zóně přibližně 18 milionů obyvatel a ve francouzské zóně pouhých 5,8 milionů obyvatel. Viz například: AUTOR NEZNÁMÝ, Vier mal Deutschland. Einwohner: Ein geteiltes Volk. *Frankfurter Rundschau* [online]. c2019, [cit. 2020-10-20]. Dostupné z: <https://www.fr.de/politik/einwohner-geteiltes-volk-11727869.html>

809 VON PLATO, A., *It Was Modern Slavery: Some Results of the Documentation Project on Forced and Slave Labour*. In: VON PLATO, A. – LEH, A. – THONFELD, CH. (eds.), *Hitler's Slaves: Life Stories of Forced Labourers in Nazi-Occupied Europe*. New York: Berghahn Books, c2010, ISBN: 978-1-84545-698-6, s. 441.

hierarchie je nutné neztratit ze zřetele některé objektivní skutečnosti, zejména to, že ne všechny okupační mocnosti měly ve svém zajetí hlavní představitele Třetí říše. Nelze tak například vyvozovat žádnou spojitost mezi britským a sovětským procesním programem na základě toho, že ani v jedné z jejich okupačních zón neproběhl proces s představiteli některého z velkých nacistických koncernů. Zatímco v sovětské okupační zóně Německa se takový proces nemohl uskutečnit z objektivních důvodů, jelikož v sovětském zajetí se nacházelo naprosté minimum význačných nacistických průmyslníků,⁸¹⁰ Britové se ze své vůle rozhodli, že nezahájí žádný vlastní proces s průmyslovými špičkami a prominentní zajatce vydávali do jiných zón a států, ač měli v zajetí význačné průmyslníky jako například Alfrieda Kruppa. Obdobně nelze přijmout závěr, že Američané měli největší zájem na procesech s vrcholnými představiteli nacistického režimu, jen proto, že v jejich okupační zóně proběhl program *následných norimberských procesů*, jelikož tato skutečnost byla způsobena tím, že Američané při obsazování Německa zadrželi největší počet prominentních nacistů a další významní vězni jim byli ve velkém vydání britskými úřady.

Při pohledu na jednotlivé okupační zóny Německa si lze všimnout, že hlavním společným jmenovatelem a zároveň páteří jejich procesních programů byly procesy s personálem koncentračních táborů a jiných zařízení sloužících k podobným účelům. Přístup k těmto procesům byl v každé okupační zóně odlišný. V prvopočátcích těchto procesů si můžeme všimnout podobnosti mezi britským a americkým programem. *První belsenký proces* i proces s personálem koncentračního tábora Dachau vycházely z obdobné koncepce velkého, pro obžalobu i soud náročného základního procesu, ve kterém bylo obžalováno větší množství výše postavených členů hlavního koncentračního tábora a na který měly plynule navázat menší procesy s personálem níže postaveným a personálem pobočných koncentračních táborů. Výsledky těchto procesů však byly značně odlišné. Zatímco americký proces proti Martinu Gottfriedu Weissovi a dalším osobám byl vnímán jako velký úspěch vojenské prokuratury i soudnictví a utvrdil Američany, že tato procesní koncepce je správná, *první belsenký proces* byl podroben poměrně zdrcující kritice, na jejímž základě Britové tuto koncepci opustili a přešli na model menších, tematicky zaměřených procesů namířených proti jednotlivým skupinám personálu koncentračních táborů určeným dle profesního či hierarchického klíče s tím, že taková

810 Ti průmyslníci, kteří byli zadrženi sovětskými silami, pak většinou zemřeli brzy po svém zadržení, předtím než o jejich vině mohl rozhodnout některý ze sovětských vojenských tribunálů. Šlo například o Rudolfa Bingela, generálního ředitele Siemens-Schuckertwerke a člena Kruhu přátel ekonomiky, který zemřel v sovětském zajetí v září 1945. Viz: WIESEN, S., J., *West German Industry and the Challenge of the Nazi Past: 1945–1955*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, c2001, ISBN: 0-8078-2634-0, s. 20.

procesní série sice byla zahajována jakýmsi hlavním procesem proti užšímu táborovému vedení, avšak i tento hlavní proces byl spíše menšího rozsahu s menším počtem obžalovaných. Francouzský model (ve smyslu modelu aplikovaného na území francouzské okupační zóny Německa, nikoliv na území Francie samotné) pak poměrně zdařile kombinoval oba výše zmíněné procesní přístupy, když dokázal převzít výhody obou a vyvarovat se fragmentaci typické pro britské procesy tohoto typu i určité strojovosti a odosobněnosti, kterou se vyznačovaly procesy americké. Z průběhu sovětského *sachsenhausenského procesu* pak můžeme soudit, že hlavní těžiště procesů tohoto typu se nacházelo již ve vyšetřovací fázi, během které bylo rozhodnuto prakticky o všem podstatném a následné hlavní líčení před sovětským vojenským tribunálem pak již bylo do značné míry formalitou. S přihlédnutím ke všem okolnostem považuji francouzský přístup uplatňovaný v jejich okupační zóně k procesům tohoto typu za nejefektivnější a zároveň za nejvíce odpovídající zájmům spravedlnosti.

Ve všech čtyřech okupačních zónách byly rovněž řešeny zločiny, kterých se dopustili lékaři a jiný zdravotnický personál, ať už při samostatných procesech, či v rámci řízení proti personálu koncentračních táborů. Společným znakem těchto procesů byly přísné tresty pro pachatele, ať už šlo o lékaře působící v koncentračních táborech, tvůrce nacistických politik údajných eutanázií, či zaměstnance zdravotnických zařízení, která sloužila k provádění těchto zvrácených politik. Přístup jednotlivých okupačních mocností k této kategorii pachatelů se však v některých aspektech lišil. Britové se ve svém procesním programu zaměřovali především na lékaře a zdravotní pracovníky působící v jednotlivých koncentračních táborech, přičemž jejich vinu posuzovali jak v rámci speciálně vyčleněných procesů, jako byl například *čtvrtý ravensbrückský proces*, tak i v procesech s užším vrchním táborovým velením, jak dokazuje například *první ravensbrückský proces* či hlavní *neuengammský proces*, a v omezené míře i během specifického *prvního belsenského procesu*. V kontrastu k tomu však Britové jevíli pramalý zájem o procesy související s nacistickými programy eutanázií, o čemž svědčí i ochota, se kterou vydali jednoho z hlavních strůjců těchto programů, Karla Brandta, do americké okupační zóny Německa. Obdobný přístup jako Britové uplatňovali ve své okupační zóně i Francouzi. I představitelé Sovětské svazu na první pohled postupovali podobně. Na jedné straně zástupce táborových lékařů byl obžalován například v *sachsenhausenském procesu* v osobě Heinze Baumköttera,⁸¹¹ na druhé straně představitelé programů eutanázií buď nebyli před sovětský vojenský tribunál postaveni vůbec jako například Gerhard Wischer, nebo byli

811 HAUSTEIN, P., c2006, *op. cit.*, s. 203.

vyšetřování a původně obžalování kvůli propagandistické činnosti, tak jako tomu bylo v případě Hanse Heinzeho. Sovětský přístup k otázce nacistických eutanázií byl však komplexnější, než by se mohlo na první pohled zdát, o čemž svědčí *drážďanský proces*, který sice formálně proběhl před německými soudními orgány, avšak byl v něm více než patrný sovětský vliv a procesní dohled. Tento nepřímý přístup založený na ovlivnění německé poválečné justice se sice může jevit jako cynický pragmatismus, nelze mu však upřít efektivnost. Sovětům se tímto postupem podařilo poměrně elegantně obejít problém jurisdikce v případě zločinů, kterých se nacisté dopustili na vlastních, německých občanech, na který narazili Američané během procesů ve své zóně a který nedokázali zcela uspokojivě překonat a museli se tak spokojit s obžalobami postavenými pouze na zločinech, jejichž oběťmi byli cizí státní příslušníci.

Lékařský proces vedený v americké okupační zóně Německa v rámci *následných norimberských procesů* pak představoval pomyslný vrchol procesních aktivit namířených proti nacistickému lékařství. Vojenské prokuratuře se přesvědčivě podařilo usvědčit hlavní strůjce a vrcholné představitele programů eutanázií a i ty nejhorší zločince z řad táborových lékařů. Procesu dodalo na významu i to, že lavice obžalovaných nebyla tvořena pouze americkými zajatci, ale i vydanými britskými vězni. Dle mého názoru se však s prvním následným norimberským procesem váže i jeden z nejzásadnějších problémů spjatých s lékařskými procesy. I přes to, že vojenský tribunál udělil na poměry ostatních *následných procesů* poměrně přísné tresty, nelze si nevšimnout, že v porovnání s rozsudky vydanými americkými vojenskými soudními komisemi nebo britskými vojenskými soudy v procesech s jinými medicínskými zločinci šlo o tresty mírnější, ačkoliv souzení byli patrně ti nejvíce odpovědní pachatelé těchto zločinů. V plném rozsahu se tak na tomto případě ukazuje hlavní deficit amerických procesů spočívající v dvojkolejnosti justice v okupační zóně, kdy vojenské soudní komise, jejichž rozsudky sice nebyly tak právně vybroušené jako rozsudky vojenských tribunálů v Norimberku, byly obecně výrazně přísnější než tribunály v Norimberku, což vedlo k paradoxní situaci, kdy níže postavení nacisté byli často odsouzeni k vyšším trestům než jejich přímí i nepřímí nadřízení, kteří byli skutečnými strůjci těchto zločinů.

Při obecném srovnávání přístupu k těmto procesům v jednotlivých okupačních zónách musíme dojít k závěru, že minimálně v otázce táborových lékařů se postup okupačních mocností výrazně nelišil a tato kategorie pachatelů nebyla opomenuta v žádné zóně, přičemž vynesené rozsudky a udělené tresty byly sice přísné, ale v rámci možností spravedlivé a odpovídající míře provinění. V otázce zločinů souvisejících s programy eutanázie byl postup jednotlivých mocností

poměrně odlišný. Výrazně se této agendě ve svých procesních programech věnovali pouze Američané a Sověti. Tyto dva značně odlišné přístupy mají dle mého názoru své „pro i proti“. Americký přístup sice správně reflektoval závažnost těchto zločinů a odmítl je přenechat německému denacifikačnímu procesu, který byl, alespoň v počátcích, určen převážně pro posouzení méně závažných nacistických zločinů, avšak při samotné realizaci pak Američani narazili na jurisdikční limity a překážky, se kterými se nedokázali zcela uspokojivě vyrovnat, když v ideové rovině nechali zcela stranou zločiny spáchané na německých občanech. Oproti tomu Sověti sice v obecné rovině nedostatečně akcentovali závažnost těchto zločinů, avšak tím, že značnou část podezřelých přenechali německé justici, umožnili to, aby obžaloba zohledňovala zločiny spáchané na všech obětech bez ohledu na národnost.

Další významnou kategorií byly procesy proti představitelům soukromého sektoru, zejména průmyslového a bankovního. Přístup jednotlivých mocností k těmto procesům byl patrný již během debat o plánovaném druhém procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem s tím, že se zdálo, že Francouzi a Sověti patří mezi velké zastánce tohoto procesu, Britové byli zásadně proti jeho uskutečnění a Američané byli v této otázce v zásadě sice neutrální, ale mírně skeptičtí. I přes prvotní sovětskou horlivost v této otázce se nedá říci, že by v jejich okupační zóně proběhlo mnoho procesů s představiteli nacistického průmyslu, obchodu a bankovníctví. Jak již bylo řečeno, sovětským silám se sice podařilo zajmout i některé členy Kruhu přátel ekonomiky, jako byl například Rudolf Bingel, avšak k žádnému významnému zónovému procesu nedošlo. V sovětské okupační zóně Německa rovněž neproběhl žádný zvlášť význačný proces s představiteli středně velkých a menších společností. Nedá se však říci, že by tento fenomén byl způsoben sovětským nezájmem o tento typ procesů, ale spíše tím, že takové procesy probíhaly většinou mimo území zóny. Jako příklad je možné uvést a krátce popsat moskevský proces vedený proti Kurtu Prüferovi a třem dalším inženýrům společnosti Topf & Söhne, kteří byli na rozdíl od majitelů společnosti zadrženi v sovětské okupační zóně Německa.

Tato společnost, která ve velkém dodávala do areálů koncentračních a vyhlazovacích táborů kremační pece a přidružená zařízení,⁸¹² se stala, obdobně jako společnost Tesch & Stabenow symbolem kolaborace středně velkých a menších německých společností s nacistickým režimem, zejména s SS a správou koncentračních táborů. Prüfer, jeden z hlavních inženýrů společnosti, který těsně spolupracoval s SS při tvorbě systému kremačních pecí

812 BAARS, G., *Capitalism's Victor's Justice? The Hidden Stories Behind the Prosecution of Industrialists Post-WWII*. In: HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), c2013, *op. cit.*, s. 189.

ve vyhlazovacím táboře Auschwitz II – Birkenau, sice během výslechů v Berlíně a později i v Moskvě doznal, obdobně jako další obžalovaní inženýři, že přesně věděl, k jakému účelu mají kremační pece sloužit, avšak odmítal jakoukoliv zodpovědnost a prohlašoval, že jednal v tísní.⁸¹³ Další z obžalovaných, inženýr Karl Schulze, pak prohlásil, že i poté, co zjistil, k čemu jsou pece využívány, se cítil být stále vázán smlouvou mezi společností a příslušnými orgány SS, a proto ve své práci pokračoval.⁸¹⁴ Sovětský vojenský tribunál neuznal žádnou z namítaných polehčujících okolností a odsoudil v roce 1948 tři obžalované (jeden z obžalovaných zemřel ještě před vynesením rozsudku) k trestu 25 let odnětí svobody spojenému s nucenou prací.⁸¹⁵

Tento proces, který přísně vzato zcela nepatří do tématu této práce, i když vyšetřovací fáze proběhla převážně v okupační zóně, byl zmíněn zejména kvůli tomu, že povaha zločinů obžalovaných a další skutkové okolnosti nápadně připomínají jediný britský proces vedený proti představitelům veřejného sektoru, proces proti představitelům společnosti Tesch & Stabenow, a proto je možné na příkladu těchto dvou skutkově podobných procesů porovnat britské a sovětské procesní postupy. Sověti se, obdobně jako v mnoha jiných případech, opírali hlavně o velice důkladnou vyšetřovací fázi a zejména o utajované, podrobné, a z hlediska procesních práv značně problematické výsledky, které byly korunovány podrobným doznáním obžalovaných, přičemž hlavní líčení už bylo pouhou formalitou. Britové se naproti tomu ve vyšetřovací fázi soustředili více na listinné důkazy a svědecké výpovědi, takže sice neměli před hlavním líčením přiznání všech obžalovaných, ale disponovali dostatkem přesvědčivých důkazů, které vyvracely většinu argumentů obhajoby během procesu a spolehlivě usvědčovaly Tesche a Weinbachera z jejich zločinů. Skutečnost, že technik Drosihn byl osvobozen, tak nelze vnímat jako selhání britské vojenské prokuratury ve srovnání s vojenskou prokuraturou sovětskou, ale spíše jako důkaz toho, že proces nebyl předem rozhodnutý a britský vojenský tribunál zkoumal individuální odpovědnost jednotlivých obžalovaných, což nebylo v sovětských procesech příliš běžné. Výsledky obou procesů tak vypadají na první pohled stejně, když všichni obžalovaní s výjimkou Drosihna byli odsouzeni k přísným trestům, avšak průběh vyšetřovací fáze a hlavního líčení vyznívají z hlediska dodržování základních procesních zásad a procesních práv obžalovaných v těchto případech pozitivněji pro britský proces.

Na rozdíl od tohoto přístupu byly francouzské a americké procesy proti průmyslníkům

813 AUTOR NEZNÁMÝ, Protokolle des Todes. *Der Spiegel* [online]. c1993, [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13679718.html>

814 BAARS, G., *The Corporation, Law and Capitalism: A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy*. Leiden: Koninklijke Brill, c2019, ISBN: 978-90-04-2970-4, s. 193–194.

815 FLEMING, G., *Hitler and the Final Solution*. Berkeley: University of California Press, c1984, ISBN: 0-520-06022-9, s. 214.

zaměřeny především na představitele velkých koncernů a průmyslových konglomerátů, ať už šlo o koncerny Flick, Röchling, Krupp či konglomerát I. G. Farben. Jak již bylo zmíněno v příslušné kapitole, přezdívá se někdy francouzskému Röchlingovu procesu *13. následný norimberský proces*. Osobně považuji toto označení za poměrně nelichotivé pro francouzskou stranu, jelikož i přes značnou podobnost s *následnými norimberskými procesy*, zejména s Flickovým procesem, se domnívám, že Francouzům se podařilo celý proces zvládnout lépe než jejich americkým kolegům. Na francouzském procesu a práci prokurátorů a soudců je třeba zejména vyzdvihnout to, že se v zásadě nedali ovlivnit politickými a společenskými tlaky, které proces doprovázely a které byly vyvolány zejména sárskou otázkou a samotnou osobou Hermanna Röchlinga, a celý proces vedli tak, že procesní práva obžalovaných zůstala zcela nenarušena a pro nestranného pozorovatele ani dnes nevystává otázka, zda byli prokurátoři a zejména soudci zaujatí a podjatí, tak jak tomu bylo v jiných obdobných procesech. Domnívám se, že k tomuto pozitivnímu výsledku významným dílem přispěl i francouzský mechanismus opravných prostředků, pro zónové procesy netypický, ale i skutečnost, že procesy v Rastattu postrádaly ryze vojenský ráz typický pro jiné zónové procesy.

Ryze vojenský ráz sice do jisté míry postrádaly i *následné norimberské procesy*, avšak minimálně v otázce procesů s průmyslníky je nelze vnímat čistě pozitivně obdobně jako francouzský proces, ale je nutné si všimnout i některých jejich negativních aspektů. Nejzásadnější problém spočíval ve značné rozdílnosti jednotlivých rozsudků, kdy na základě velmi podobných skutkových okolností rozhodovaly jednotlivé americké vojenské tribunály značně odlišně v otázce viny i trestu. Mezi další neduhy pak patřilo i to, že některé tribunály bez dalšího přijímaly argumentaci o tísní obžalovaných a v některých případech, zejména během procesů s představiteli I. G. Farben a koncernu Flick, udělovaly odsouzeným neodůvodnitelně mírné tresty. Příčinu těchto dílčích problémů a nepřesvědčivostí v rozsudcích spatřuji zejména ve vzájemné animositě, která vládla mezi vojenskými prokurátory, kteří se ve většině případů celkem nepokrytě hlásili k Morgenthauově doktríně, a vojenskými soudci, kteří jednak zastávali mírnější postoje a zároveň do jisté míry zrcadlili britský přístup privilegování příslušníků některých profesí a společenských vrstev a celkem otevřeně s některými z obžalovaných sympatizovali.⁸¹⁶ Další důvod, proč byla většina vojenských tribunálů nacistickým

816 Dle některých svědectví dosahovala situace zvláště absurdních rozměrů v procesu s představiteli I. G. Farben, kdy jeden ze soudců pravidelně v průběhu procesu hostil v restauraci německé obhájce obžalovaných, manželka druhého soudce hostila ve svém domě manželku jednoho z hlavních obžalovaných, Georga, svobodného pána von Schnitzler, a jeden z asistentů soudce fyzicky napadl jednoho z vojenských prokurátorů kvůli tomu, že se mu zdál příliš protiněmecký. Viz: HELLER, K., J., c2011, *op. cit.*, s. 95,

FRIEDMAN, J., *Law and Politics in Subsequent Nuremberg Trials, 1946–1949*. In: HEBERER, P. – MATTHÄUS,

průmyslníkům spíše nakloněna, je možné spatřovat i v pragmatické snaze vymezit se vůči komunistické ideologii a naklonit si německé podnikatele.

S trochou nadsázky se dá říci, že jediný proces s průmyslníky, který odpovídal původním značným Taylorovým ambicím, se neodehrál v americké okupační zóně Německa, nýbrž ve francouzské. Skutečnost, že se s realizací procesů proti představitelům nacistického průmyslu dokázali důvěryhodně a relativně nestranně vypořádat právě Francouzi považují za poměrně překvapivou s ohledem na to, že právě oni byli ze všech mocností nejvíce poškozeni nacistickým průmyslovým kořistnictvím a plundrováním, během vyjednávání o případném druhém procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem působili z pochopitelných důvodů nejvíce zaujatě a předpojatě vůči německým velkým koncernům a zároveň měli zájem na tom, aby se tento proces stal silným základem pro procesy s domácími kolaboranty z řad podnikatelů.

Srovnávat zónové procesy s osobami zodpovědnými za válečné zločiny spáchané během bojů II. světové války se jeví jako poměrně problematické vzhledem k tomu, že v případě Francie a Sovětského svazu probíhaly tyto procesy v drtivé většině na jejich vlastním státním území, tedy mimo území okupačních zón, a z průběhu několika procesů s tímto zaměřením, které se v dotčených zónách odehrály, nelze činit žádné obecné závěry. Společnou procesní kategorií pro Brity a Američany pak tvořily procesy s osobami zodpovědnými za válečné zločiny spáchané na spojeneckých letcích a výsadkářích, ať již šlo o německé vojáky či civilisty, kteří se účastnili lynčování. Dá se říci, že právě v těchto procesech se britský a americký program nejvíce vzájemně přiblížily. V obou okupačních zónách se objevovaly obdobné žalobní body a argumentace vojenských prokurátorů i odůvodnění rozsudků ve srovnatelných případech byly postaveny na podobných základech. Tento fenomén je možné pozorovat v různých procesech včetně těch, které byly v této práci analyzovány nebo alespoň zmíněny. Nabízí se například srovnání britského řízení ve věci *essenského lynčování* a amerického procesu proti Josephu Hertgenovi a dalším, či srovnání procesů, jejichž předmětem byly nezákonné popravy, ať již šlo o britský proces proti Maxi Wielenovi a dalším, nebo o proces proti Albertu Burymu, který se odehrál v americké okupační zóně Německa.⁸¹⁷

Při srovnání hmotněprávních základů procesů v jednotlivých okupačních zónách na první

J. (eds.), c2014, *op. cit.*, s. 100.

817 *Řízení proti Erichu Heyerovi a šesti dalším osobám ze dne 18. prosince 1945. Op. cit.*, [cit. 2020-10-29], *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v případě USA vs. Joseph Hertgen et al. ze dne 23. srpna 1945. Op. cit.*, [cit. 2020-10-29],

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. c1949, *Law Reports of Trials of War Criminals, volume XI, op. cit.*, s. 31–51, *Hodnocení záznamu procesu před vojenskou komisí v případě USA vs. Albert Bury ze září 1945. Op. cit.*, [cit. 2020-10-29].

pohled zaujme, jak málo byl vlastně aplikován Zákon č. 10, který, ač vstoupil v platnost a účinnost až v prosinci 1945, tedy v době, kdy už některé zónové procesy proběhly, měl být dle původních představ jeho tvůrců hlavním právním základem zónových procesů. Britové tento právní předpis prakticky ignorovali a drtivou většinu svých procesů vedli na základě Královského výnosu, který však neznal skutkové podstaty zločinů proti lidskosti a zločinů proti míru, díky čemuž byli němečtí pachatelé, kteří se dopustili zločinů na jiných Němcích prakticky nepostížitelní. Určitou nápravu přineslo až zřízení soudů Kontrolní komise pro Německo, v jejichž jurisdikci už bylo stíhat i zločiny dle Zákona č. 10, avšak tyto soudy byly zřízeny až v příliš pozdní fázi britského programu, aby mohly zvrátit nebo výrazně ovlivnit vývoj v této okupační zóně.

Aplikace Zákona č. 10 nebyla zdaleka ideální ani v americké okupační zóně Německa. Během *následných norimberských procesů* byl sice Zákon č. 10 důsledně aplikován a judikatura jednotlivých tribunálů a společná zasedání vojenských tribunálů napomohly k interpretaci některých sporných ustanoveních tohoto předpisu, avšak během procesního programu v Dachau byl Zákon č. 10 zcela ignorován do té míry, že tento program až nápadně připomínal britský procesní program, avšak s tím, že ve srovnání s americkými předpisy aplikovanými v Dachau, byl britský Královský výnos podstatně komplexnější. Tato skutečnost ještě více prohloubila propast mezi procesy v Dachau a v Norimberku a podtrhla absurdní situaci, za které měli například ti nejhorší z příslušníků vyhlazovacích oddílů Einsatzgruppen souzení v Norimberku výrazně lepší postavení než běžní němečtí vojáci obvinění z válečných zločinů v Dachau.

Situaci v sovětské okupační zóně Německa pak nelze označit jinak než jako bizarní a chaotickou. Zákon č. 10 sice v této zóně aplikován byl, avšak vedle něj byly aplikovány další dva hmotněprávní předpisy, včetně trestního kodexu Sovětského svazu, přičemž v zásadě neexistovala žádná metodika či klíč, dle kterých by se dalo určit nebo alespoň odhadnout, který předpis bude v konkrétním případě aplikován, a vše tak bylo ponecháno na libovůli sovětských orgánů.⁸¹⁸ V konečném důsledku tato nejistota znamenala, že dle aplikovaného předpisu mohl být ten samý konkrétní čin spočívající v bití a týrání válečných zajatců posuzován jako válečný zločin dle Zákona č. 10, jako mučení válečného zajatce dle nařízení č. 39, nebo jako obecně trestná kontrarevoluční činnost směřující ke svržení, oslabení nebo podkopání moci

⁸¹⁸ Nevylučuji, že nějaký klíč či metoda existovaly a pouze se mi je nepodařilo odhalit, avšak skutečnost, že i v typově velmi podobných procesech zahájených ve stejném období byly aplikovány různé předpisy, mne vede k domněnce, že výběr aplikovaného předpisu neměl žádná pevná a neměnná pravidla. Dá se možná uvažovat o tom, že, jak tvrdí někteří dříve citovaní autoři, byl Zákon č. 10 aplikován ve větší míře ve snaze obejít zákaz trestu smrti, avšak osobně si nejsem jist příčinnou souvislostí mezi těmito dvěma jevy, jelikož ani v procesech vedených dle Zákona č. 10 po vyhlášení nařízení, kterým byl zrušen trest smrti v SSSR, nebyl tento trest udělován.

dělnických a rolnických sovětů dle článku 58 trestního zákona RSFSR. Kromě těchto nejasností, bylo z vůle okupačních orgánů v sovětské okupační zóně rovněž uvězněno větší množství osob bez předchozího soudního řízení, což byl postup, který šel poměrně jednoznačně proti duchu Zákona č. 10.

Jedině ve francouzské okupační zóně Německa byl Zákon č. 10 aplikován v zásadě v souladu s původními cíli jeho autorů. I v této zóně však narazíme na poměrně zarážející přístup k jeho aplikaci, zejména v rámci procesu proti Heinrichu Tillessenovi. Autoři Zákona č. 10 sice měli zájem o to, aby dle něj bylo možné postihovat pachatele zločinů proti lidskosti, které přímo nesouvisely s válečnými zločiny a zločiny proti míru, avšak díky odkazům na Moskevskou deklaraci a Londýnskou dohodu dávali celkem jasně najevo, že dle tohoto zákona mají být postihováni zločinci Osy, respektive hitlerovské síly. Označit atentátníka Tillessena, který se svého zločinu dopustil v roce 1921, za zločince Osy nebo hitlerovskou sílu se mi i přes kvalitu argumentace francouzské prokuratury jeví jako přehnaná snaha o aplikaci Zákona č. 10 za každou cenu při současném porušení jeho osobní působnosti.

Osobně se domnívám, že právě tyto dílčí nedůslednosti jednotlivých mocností způsobily to, že na rozdíl od statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora upadl Zákon č. 10 do určitého zapomnění a nestal se významným inspiračním zdrojem pro právní předpisy, které rovněž upravovaly stejné skutkové podstaty. Skutečnost, že s výjimkou francouzské okupační zóny Německa nebyl Zákon č. 10 jediným a výlučným právním předpisem určeným k postihnutí nacistických zločinců souzených v okupačních zónách vedla k dualismu (v případě zóny sovětské dokonce k trialismu) procesů a zapříčinila tedy určitou nepřehlednost, ke které později přispěly i denacifikační procesy před německými soudy i přesto, že s nimi Zákon č. 10 počítal.

V otázce procesních předpisů a procesních práv obžalovaných lze jednotlivé procesní programy rozdělit v zásadě do dvou skupin. Na jedné straně budou stát britské a sovětské procesy a ty americké procesy, které proběhly v rámci programu v Dachau. Tyto procesy byly vedeny na základě procesních předpisů, které nezapřely poměrně očividnou vojenskou strohost a tvrdost. Oproti tomu *následné norimberské procesy* a zejména francouzské zónové procesy byly vedeny na základě moderních a propracovaných procesních předpisů, které zakotvovaly relativně širokou paletu procesních práv obžalovaných.

Královský výnos, dle kterého byly vedeny britské zónové procesy, v zásadě odpovídal tehdejšími předpisy upravujícím činnost britských vojenských soudů. Mezi základní poznávací znamení tohoto právního předpisu patřily zejména neexistence opravných prostředků

v klasickém slova smyslu (odsouzený však mohl podat žádost o přezkum výroku o vině či trestu pověřeným nadřízeným důstojníkem), nemožnost namítat podjatost členů vojenského tribunálu či vojenské prokuratury, jakož i nemožnost obžalovaných podávat jakákoliv podání a námítky krom těch, které byly ve Výnosu taxativně vymezeny. Jako poměrně problematický se jeví široce vymezený okruh osob, které mohly udělené tresty zmírňovat či úplně rušit. Jako poměrně pokrokovou lze naopak ocenit pozdější praxi, kdy obhájce před britskými vojenskými soudy nemuseli být pouze britští důstojníci, ale i němečtí advokáti.

Fragmentovaná a volná procesní pravidla, dle kterých byly řízeny americké procesy v Dachau, v zásadě znemožňovaly předvídatelnost těchto řízení. Absolutní volnost v otázce přípustných důkazních prostředků spolu s pravomocí vojenských soudních komisí přijmout taková procesní pravidla, která se zdála jako nezbytná, znesnadňovala možnost se na proces připravit pro všechny procesní strany. Obecně deklarovaná veřejnost řízení spolu s právem obžalovaného na tlumočnicka (o nějž však musel obžalovanými výslovně zažádat) a s oprávněním podávat námítky během řízení alespoň částečným způsobem umožňovaly realizaci práva na spravedlivý proces. Z pochopitelných důvodů i v těchto procesních pravidlech absentovala možnost podání klasického opravného prostředku, avšak jednotlivá rozhodnutí soudních orgánů byla přezkoumávána pověřeným důstojníkem, který mohl udělený trest zmírnit či zrušit. Úprava procesů před americkými obecnými soudy vojenské vlády sice odstranila fragmentovitost úpravy procesů před vojenskými komisemi, avšak další neduhy těchto procesních pravidel zachovala. Obdobně jako v britské okupační zóně byla rozšířena způsobilost být obhájcem i mimo armádní důstojníky s tím, že obhájcem mohl být právník libovolné národnosti, který to neměl přímo zakázané vojenskou vládou. I prokuratura v těchto procesech nemusela být nutně zastoupena jen důstojníky, ale v odůvodněných případech i civilisty.

Neexistence samostatného procesního předpisu pro procesy s nacistickými zločinci v sovětské okupační zóně Německa představuje problém pro srovnání procesního postavení obžalovaných v zónových procesech. Obecné nařízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře sice pracovalo s opravnými prostředky a s různými druhy námítek, jakož i s maximální délkou přípravného řízení, je však třeba mít na paměti, že dané nařízení se primárně vztahovalo k procesům s příslušníky Rudé armády. To, že sovětské procesní předpisy nijak neřešily otázku tlumočnicků a překladatelů, lze považovat za zásadní prohřešek proti právu na spravedlivý proces, zejména s přihlédnutím k tomu, že v mnoha případech se procesy před sovětskými vojenskými tribunály prokazatelně odehrávaly kompletně v ruštině.

Obdobný problém představuje i ne zcela jasná úprava práva na obhájce v sovětské okupační zóně Německa. Rozbor otázky procesních práv obžalovaných v hlavních líčeních před sovětskými vojenskými tribunály se však do značné míry jeví jako čistě teoretická otázka s ohledem na to, že hlavní těžiště těchto procesů spočívalo ve vyšetřovací fázi a přípravném řízení, přičemž hlavní líčení před soudci již bylo spíše formální a obžalovaní při něm zpravidla doznávali vinu v plném rozsahu obžaloby.

Vzájemné srovnání těchto tří procesních programů (pokud přijmeme, že v americké okupační zóně Německa existovaly vedle sebe dva programy) ukazuje obdobné prvky v oblasti procesního práva spočívající zejména v absentující úpravě opravných prostředků a menším rozsahu práv obžalovaných, což vyplývalo zejména z požadavků na rychlost a efektivnost jednotlivých řízení. Domnívám se však, že ani tyto nastíněné problémy nijak nesnižují význam těchto procesů. I přes ně se nedá říci, alespoň ne v obecné rovině, že by se obžalovaným nedostalo spravedlivého procesu, což bylo rozhodně více než to, v co mohli doufat, vzhledem k rozsahu jejich strašlivých zločinů.

Americký program *následných norimberských procesů* se z hlediska procesních pravidel, postupů a procesních práv obžalovaných značně odlišoval od procesního programu v Dachau, ačkoliv některá procesní východiska, zejména důraz na důkazní neformálnost a zásadu volného hodnocení důkazů, byla shodná. V první řadě nařízení americké vojenské vlády č. 7 zásadně prolomilo obvyklý, spíše vojenský charakter procesů, když z ustanoveních o předpokladech pro výkon funkce soudce vojenského tribunálu celkem jasně vyplývalo, že Američané počítali s tím, že jednotliví soudci nebudou pouze důstojníci s právním vzděláním, ale i američtí právníci, kteří v armádě nesloužili.⁸¹⁹ K potlačení ryze vojenského charakteru pak přispělo i zakotvené a široce pojaté právo obžalovaných vybrat a zvolit si obhájce. Nařízení č. 7 rovněž zakotvovalo značné množství dalších procesních práv obžalovaných, která, spolu s ustanoveními obsaženými v nařízení č. 11 zabývajícími se sjednocováním rozhodovací praxe jednotlivých vojenských tribunálů, v teoretické rovině garantovala právo na spravedlivý proces. Nařízení č. 7 a 11 zároveň úspěšně a podrobněji upravovala některé problematiky zmíněné či naznačené v Zákoně č. 10 a dle mého názoru šlo o procesní předpisy, které nejlépe navazovaly na duch Zákonu č. 10 (což je logické, vzhledem k tomu, že právě Američané se na výsledné podobě Zákonu č. 10 nejvíce podíleli). Z dnešního pohledu představuje určité úskalí těchto procesů faktická absence opravných prostředků (revize rozsudku na základě stížnosti odsouzených v procesu

⁸¹⁹ Většinou šlo v těchto případech o soudce, kteří působili na nejvyšším soudě některého ze států USA, ale v některých případech šlo i o státní návladní.

proti představitelům WVHA byla spíše kuriozitou než projevem funkčního systému opravných prostředků), avšak je třeba mít na paměti, že v kontextu tehdejší doby a situace nešlo o nic neobvyklého a klasické opravné prostředky neznal ani statut Mezinárodního vojenského soudního dvora, který je spolu s Londýnskou dohodou zaslouženě vnímán jako vítězství panství práva.

Ještě o krok dál pak šly procesní předpisy aplikované ve francouzské okupační zóně Německa, které se v zásadě plně oprostily od vojenského charakteru běžného pro zónové procesy a nejvíce se přiblížily trestním řízením před běžnými trestními soudy a nikoliv soudy vojenskými. Francouzské zónové procesní předpisy rovněž jako jediné zakotvovaly systém opravných prostředků a to nejen řádných, ale i mimořádných (obnova řízení). Z hlediska procesních práv obžalovaných a soudní organizace tak tyto procesní předpisy představovaly pomyslný vrchol napříč okupačními zónami. I přes určitou rizikovitost, které zakotvení opravných prostředků představovalo (panovaly důvodné obavy, že tento institut bude odsouzenými nacisty zneužíván k oddalování výkonu trestu), pozdější francouzské procesy ukázaly, že možnost obhajoby i obžaloby odvolat se proti rozhodnutí některého ze soudních orgánů vedla ke sjednocení rozhodovací praxe a předvídatelnosti soudních rozhodnutí. Jako jediný drobný nedostatek vnímám skutečnost, že francouzské procesní předpisy byly často a zásadně reformovány, což v konečném důsledku ještě více znepráhledňovalo už tak složitý systém. Na francouzském procesním modelu je na první pohled vidět značná ambicióznost jeho tvůrců i skutečnost, že na rozdíl od ostatních mocností se Francouzi nevnímali a zároveň nechtěli, aby byli obyvateli své zóny vnímáni jako krutá okupační síla, ale spíše jako přirozená, populární a legitimní vláda. Osobně tento fenomén přisuzuji francouzským politickým zájmům na připojení zónového území k vlastnímu území Francie.

Při srovnání francouzských procesních předpisů a těch, které byly aplikovány během *následných norimberských procesů*, docházím k závěru, že i přes obdobné výchozí pozice jejich tvůrců, dokázali Francouzi vytvořit komplexnější a zcela funkční systém, zatímco některé americké záměry zůstaly pouze na papíře a nebyly realizovány. Tuto skutečnost je možné demonstrovat například na zakotvení možnosti působení cizích státních příslušníků ve funkci soudce. Zatímco během *následných norimberských procesů* nebyla tato ustanovení nikdy využita a soudci byli výlučně Američané, během procesů ve francouzské okupační zóně Německa se funkce soudců ujali i jiní státní příslušníci. K výše uvedenému je třeba dodat, že ani u francouzských tribunálů nepůsobili představitelé jiných okupačních mocností, ale zejména

belgičtí a nizozemští soudci, a že v případě *následných norimberských procesů* nebyla absence jiných soudců způsobena nedostatečností nařízení č. 7 či aplikačními potížemi, ale spíše nechutí Britů k procesům obecně a rostoucím nepřátelstvím mezi USA a SSSR. Zároveň s tím se však nabízí otázka, proč Američané nezapojili soudce z jiných států postižených nacistickou agresí, na kterou neexistuje zcela uspokojivá odpověď.

Obecně musím opět konstatovat, že francouzský procesní model se mi jeví jako nejpropracovanější, nejkompexnější a nejvíc funkční, a to až do té míry, že v mých očích v tomto ohledu překonává i model aplikovaný během *následných norimberských procesů*, u nějž jsem vzhledem k jeho proslulosti předpokládal největší vybroušenost.

V otázce diferenciacie udělovaných trestů a aplikace principu kolektivní viny je možné vycházet jednak z celkových statistik rozsudků citovaných v obecné části kapitol pojednávajících o jednotlivých zónových programech a zároveň také z informací o rozsudcích a trestech v hlouběji analyzovaných případech. Oba tyto přístupy mají jisté nedostatky. Statistiky dostatečně nereflektují vynesené rozsudky a udělené tresty (většinou se omezují na kategorie osvobozen, odsouzen k trestu smrti, odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí a odsouzen k jinému trestu odnětí svobody) a nijak nenaznačují, jestli udělené tresty odpovídaly prokázané vině. Analýza vybraných procesů sice tyto problémy eliminuje, ale je třeba mít na zřeteli, že vybrané procesy nemusí nutně představovat dostatečně reprezentativní vzorek, na základě kterého je možné hodnotit procesní program jako celek. I přes tyto nedostatky se domnívám, že z dříve prezentovaných informací se dají vyvodit určité závěry.

Statistiky uvádí, že v průběhu britského procesního programu bylo 348 obžalovaných osvobozeno, 240 osob bylo odsouzeno k trestu smrti, 24 odsouzeným byl udělen trest odnětí svobody na doživotí a 473 osob bylo odsouzeno ke kratšímu trestu odnětí svobody, v rámci francouzského pak šlo o 404 osvobozených, 104 odsouzených k trestu smrti, 44 odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí a 1475 odsouzených ke kratšímu trestu odnětí svobody (z toho 1235 osob bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody na deset let a méně). V případě amerických programů statistiky hovoří o 256 osvobozených, 426 odsouzených k trestu smrti, 199 odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí a 791 odsouzených ke kratšímu trestu odnětí svobody (z toho 530 osob bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody na pět let a méně, 114 k trestu odnětí svobody v rozmezí 6–10 let, 136 k trestu odnětí svobody v rozmezí 11–25 let a 11 k trestu odnětí svobody 26–50 let) v rámci procesů v Dachau a obdobných procesů. V případě procesů, které se odehrály v Norimberku, pak šlo o 35 osvobozených, 24 odsouzených k trestu smrti, 20

odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí a 98 odsouzených ke kratšímu trestu odnětí svobody.⁸²⁰ Jak již bylo řečeno, v případě sovětského programu neexistují přesná čísla. V případě využití statistik, které zveřejnila sovětská strana, získáme poměrně nicneříkající údaje hovořící o počtu 142 osvobozených, 138 odsouzených k trestu smrti a 13060 odsouzených k jinému trestu k 1. lednu 1947. Údaj o nízkém počtu odsouzenců k trestu smrti nemá příliš velkou výpovědní hodnotu vzhledem ke zrušení tohoto trestu na Sověty ovládaných územích. Naopak poměrně podezřele působí údaj o tom, že osvobozeno bylo pouze 142 osob, tedy pouze lehce přes 1 % obžalovaných.⁸²¹ Pro srovnání, v případě francouzského a obou amerických procesních programů bylo osvobozeno mezi 15–20 % obžalovaných, výchytku na druhou stranu pak představoval britský program, v rámci kterého byla osvobozena téměř třetina (32 %) všech obžalovaných. Extrémně nízké procento osvobozených obžalovaných v sovětské okupační zóně vytváří určitou pochybnost o nestrannosti a nezaujatosti sovětských vojenských tribunálů, a naopak naznačuje, že v těchto procesech byl aplikován princip kolektivní viny. Druhý statistický údaj, poměr trestů smrti a trestů odnětí svobody na doživotí, tedy nejpřísnějších možných trestů ukazuje, že při vynechání sovětské okupační zóny, u které nejsou přesná data, vyčnívá nad ostatními programy ten americký realizovaný v Dachau, v rámci kterého bylo k jednomu z těchto trestů odsouzeno více jak 37 % obžalovaných (respektive více než 34 % po zásahu revizní komise). Naproti tomu ve francouzské okupační zóně Německa bylo k některému z těchto trestů odsouzeno pouze lehce nad 7 % z obžalovaných, v britském programu těsně nad 24 % a v případě programu *následných procesů* šlo o necelých 25 %. I toto vysoké procentní zastoupení nejpřísnějších trestů v případě procesů v Dachau naznačuje nedostatečnou diferenciaci trestů a dává prostor k dohadům o aplikaci principu kolektivní viny. Dalo by se sice namítat, že v případě francouzského programu a programu *následných procesů* není srovnání zcela namístě, vzhledem k jejich potlačenému vojensky strohému charakteru, ale je třeba zdůraznit, že i v porovnání s britským programem, který byl charakterem programu v Dachau patrně nejbliže a který také částečně využíval koncepcie společného plánu, bylo v rámci amerického programu odsouzeno k nejpřísnějším trestům o zhruba 13 % více obžalovaných. Je však nutné dodat, že vysoké procento odsouzených k nejpřísnějším trestům v rámci programu v Dachau je do jisté míry nutné spojovat s vysokým počtem procesů proti personálu koncentračních táborů hlavních a pobočných

820 STRAIGHT, C., E., c1948, *op. cit.*, s. 160.

821 Zvláště může působit i skutečnost, že součet odsouzených a osvobozených neodpovídá tvrzenému celkovému počtu obžalovaných o zhruba devět set osob. V menší míře se tento fenomén projevuje i ve statistikách francouzských (zde součet všech kategorií vůči tvrzenému počtu celkově souzených neseďí zhruba o osmdesát osob). Osobně se však domnívám, že jde o osoby, které k rozhodnému datu sice byly obžalovány, avšak příslušný tribunál o nich ještě nerozhodl.

koncentračních táborů, ve kterých byly páčány ty nejzávažnější nacistické zločiny.

Při pohledu na rozsudky udělené v konkrétních zkoumaných případech a na argumentaci, kterou jednotlivé soudy své rozsudky odůvodňovaly, se v zásadě potvrzují závěry obsažené v předešlém odstavci. V první řadě jsou při letném pohledu na jednotlivé rozsudky vidět zásadní rozdíly mezi procesy sovětskými, britskými a americkými v Dachau na jedné straně a francouzskými a americkými, které se konaly v Norimberku, na straně druhé. I při srovnání první zmíněné kategorie procesních programů ryze vojenské povahy lze však spatřovat značné rozdíly. Tyto rozdíly jsou patrné například pokud budeme srovnávat základní velké procesy s velením a personálem hlavních koncentračních táborů, tedy sovětský *sachsenhausenský proces*, britský *první belsenský proces* a například americký proces s personálem koncentračního tábora Dachau. Při pozorování berlínského řízení proti obžalovaným z řad personálu koncentračního tábora Sachsenhausen docházím k závěru, že v daném procesu nelze vůbec hovořit o uplatňování principu presumpce nevinny a individuální odpovědnosti, jelikož všichni obžalovaní plně doznali svou vinu, vojenská prokuratura pracovala s jejich vinou jako s nezpochybnitelným a zcela zřejmým faktem a v zásadě nijak nerozlišovala skutečnou činnost jednotlivých obžalovaných, přičemž vojenský tribunál v zásadě netrval na prokazování viny a obžalované vnímal jako vinou odosobněnou masu, čemuž odpovídaly i udělené tresty (třináctkrát trest odnětí svobody na doživotí a dvakrát trest odnětí svobody na patnáct let). V případě amerického procesu proti personálu koncentračního tábora Dachau byla obžaloba postavena na tom, že se všichni obžalovaní účastnili společného plánu jehož cílem bylo spáchání válečných zločinů, přičemž jen v omezeném rozsahu se prokurátoři zabývali konkrétním podílem jednotlivých obžalovaných na těchto zločinech. Oproti sovětskému procesu však obhajoba byla individualizovaná a obhájci argumentovali polehčujícími okolnostmi ve prospěch jednotlivých obžalovaných. Rozsudek se však opět individuální vinou obžalovaných příliš nezabýval, jelikož všichni byli shledáni vinnými a třicet šest osob z celkového počtu čtyřiceti obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti. Pro úplnost je však nutno dodat, že Američané tuto koncepci s postupujícím časem opouštěli a v případě pozdních procesů (například *mühldorfský* či *nordhausenský proces*) je z rozsudků patrná snaha zabývat se individuální odpovědností jednotlivých obžalovaných a polehčujícími a přitěžujícími okolnostmi.

V protikladu proti dvěma výše zmíněným řízením je z průběhu řízení a z rozsudku v *prvním belsenském procesu* patrné, že i přes to, že Britové také operovali s koncepcí společného plánu, tak zároveň i poměrně detailně zkoumali individuální vinu a odpovědnost

jednotlivých obžalovaných. O tom svědčí i relativně vysoký počet osvobozených osob v tomto procesu, jakož i rozdílnost udělených trestů v případě odsouzených. Na základě toho, že v pozdějších, menších britských procesech s personálem koncentračních táborů byly jednotlivým obžalovaným v jednom procesu ukládány obdobné přísné tresty, by se mohlo zdát, že v těchto řízeních byl aspekt individuálního posuzování viny a odpovědnosti potlačen. Osobně se však domnívám, že tento jev nebyl způsoben změnou přístupu britských vojenských tribunálů, ale spíše tím, že tyto menší, tématicky zaměřené procesy byly vedeny proti těm nejvíce odpovědným osobám z řad personálu koncentračních táborů jako byli velící důstojníci SS či táboroví lékaři. Srovnávat ostatní procesy vedené v rámci tří výše uvedených procesních programů z hlediska aplikace principu kolektivní viny a individualizace udělených trestů by jistě bylo možné, avšak s ohledem na menší počet obžalovaných v těchto dalších procesech a na skutečnost, že charakter těchto ostatních procesů napříč zónami se poměrně zásadně lišil, se to nejeví jako zcela účelné, a proto pro účely této práce tuto komparaci sankcí udělených v ostatních procesech provádět nebudu.

V případě francouzského procesního programu a amerického procesního programu v Norimberku se v zásadě nedá pochybovat o tom, že soudní orgány, které v daných procesech rozhodovaly, neaplikovaly v případě obžalovaných princip kolektivní viny, a naopak pečlivě zkoumaly podíl obžalovaných na trestných činech, ze kterých byli obviněni, a přitěžující a polehčující okolnosti. V případě *následných procesů* to nejlépe dokládají mimořádně rozsáhlé a podrobně odůvodněné rozsudky, které se zabývají každým osvobozeným či odsouzeným a jejich vinou či nevinou zvlášť, což odpovídá snaze o naplnění edukativního účelu těchto procesů, který si Američané předsevzali. V případě francouzského procesního programu se dá tvrzení uvedené v úvodu odstavce opřít o empirické důkazy, jelikož dostupné informace o jednotlivých řízeních spolu s rozsudky jasně ukazují, že francouzské tribunály zkoumaly všechny případné přitěžující a polehčující okolnosti a to až do té míry, že tyto okolnosti vedly k překvapivým osvobozujícím rozsudkům jako například v případě Erwina Dolda, velitele pobočného koncentračního tábora Dautmergen. Zároveň je však nutné podotknout, že i samotná struktura procesů ve francouzské okupační zóně Německa a zejména možnost odsouzených se proti nepříznivému rozsudku odvolat znesnadňovala možnost aplikovat princip kolektivní viny nebo nedostatečně a obecně odůvodnit rozsudek. Tresty udělované na konci procesů patřících do těchto dvou procesních programů pak byly poměrně diverzifikované, což ukazují rozsudky ve většině případů.

Poskytování milostí, zkracování a zmírňování udělených trestů a předčasné propouštění usvědčených a odsouzených nacistů se staly neblahým symbolem změny politiky jednotlivých mocností vůči Německu a zásadně poznamenaly všechny spojenecké zónové procesní programy. Tento fenomén je možné pozorovat napříč všemi okupačními zónami a nelze říct, že by se jednotlivé přístupy mocností zásadně lišily. Místy až absurdní podobu této „omilostňovací a osvobozovací politiky“ lze pozorovat zejména v americké okupační zóně Německa. Za zvlášť zarážející případ považuji propouštění odsouzených z řad Einsatzgruppen, kde, ačkoliv byla drtivá většina obžalovaných odsouzena k trestu smrti nebo k trestu doživotního či mnohaletého odnětí svobody, byla do roku 1958 většina odsouzených na svobodě, s výjimkou čtyř osob, které byly popraveny v roce 1951. Nedá se však říci, že by situace v americké okupační zóně Německa byla v porovnání s ostatními zónami výrazně excesivní. Zkreslení může být způsobené tím, že v této zóně bylo během *následných norimberských procesů* souzeno největší množství nechvalně proslulých a prominentních nacistů, jejichž propouštění v 50. letech budilo větší pozornost než případy propouštění méně známých, řadových, usvědčených zločinců. Podobný přístup k předčasnému propouštění odsouzených nacistů pak nelze přičítat pouze počínajícímu konfliktu mezi Východním a Západním blokem a snahám o získání vlivu v Německu, ale i úspěšné politice Konrada Adenauera, která měla za cíl omezit a postupně eliminovat vliv jednotlivých Vítězných mocností na otázku potrestání válečných a nacistických zločinců německé národnosti.⁸²²

Ačkoliv se všechny Vítězné mocnosti při teoretické tvorbě svých procesních programů shodně odvolávaly na dřívější společné dokumenty, jako byla například Moskevská deklarace či Londýnská dohoda, samotná realizace se napříč okupačními zónami značně lišila. Ve výběru obžalovaných, v přijatých procesních právních normách, v personálním složení tribunálů, v udělovaných trestech i v následném omilostňování se projevovaly rozdílné politické zájmy jednotlivých mocností. V této oblasti lze jen těžko srovnávat jednotlivé procesní programy, jelikož tyto zájmy většinou neměly společného jmenovatele. Rovněž nelze jednoznačně vyhodnotit úspěšnost procesních programů z hlediska naplnění těchto politických záměrů. Na jedné straně existují náznaky, že v jednotlivých okupačních zónách k naplnění některých zamýšlených cílů nedošlo, o čemž svědčí například pro Francii neuspokojivé výsledky Sárského referenda či klesající důvěra obyvatelstva americké okupační zóny Německa v jednotlivé procesní programy. Na druhé straně komplexní vyhodnocení jednotlivých programů příslušnými

822 FREI, N., *Adenauer's Germany and the Nazi Past: The Politics of Amnesty and Integration*. New York: Columbia University Press, c2002, ISBN: 978-0-231-1882-8, s. 94–96, 197–200, 203–207.

orgány v zásadě neexistuje s výjimkou dříve citovaných závěrečných zpráv čelních představitelů americké vojenské prokuratury.

I přes tyto nejasnosti však nelze popřít, že tyto ne vždy veřejně přiznané cíle a záměry velkou měrou formovaly výslednou podobu zónových procesních programů. Zároveň však musím dodat, že i přes dříve vznesenou kritiku možná až příliš velkého vlivu těchto politických cílů a zájmů, který se projevoval v některých dílčích aspektech jednotlivých procesních programů, se domnívám, že Vítězné mocnosti nikdy zcela neztratily ze zřetele hlavní cíl poválečných procesů, tedy potrestání strašlivých nacistických zločinů a popohnání jejich pachatelů k zodpovědnosti.

Osobně se domnívám, že by nebylo vhodné pokoušet se jednotlivé procesní programy řadit podle jejich úspěšnosti. Takovéto hodnocení by muselo být ze své povahy značně subjektivní a domnívám se, že by pouze nevhodně zjednodušovalo povahu jednotlivých procesních programů, které byly komplexním odrazem tehdejší doby, ale zároveň i historických zkušeností jednotlivých Vítěznych mocností a částečně i jejich národní identity. Z těchto důvodů se nedá říci, že některý procesní program byl v celém svém rozsahu lepší nebo horší než program jiný. Z úvah a srovnání v této kapitole by se mohlo zdát, že upřednostňuji francouzský procesní program, což je ale nejspíše způsobeno tím, že tento program v zásadě nejvíce odpovídal zásadám kontinentálního evropského práva, a proto mi byl podvědomě nejbližší a nejvíce odpovídal mým subjektivním představám o právu. Propracovanost francouzského procesního programu nemůže v kontextu francouzských právních dějin a celkové vybroušenosti a komplexnosti francouzského právního systému nijak udivit, mírně překvapivé je snad jen to, jak málo je francouzský zónový procesní program v dnešní době v porovnání s ostatními zónovými programy vzpomínán a brán jako inspirační zdroj, což ale nejspíše bude způsobeno především tím, že značná část informací o tomto programu podléhá i v dnešní době režimu utajení.

8. Vliv zónových procesních programů na československou retribuci

8.1. Obecná charakteristika

Cílem této závěrečné úvahové kapitoly je naznačit dílčí podobnosti a možný vliv zónové procesní politiky na poválečnou retribuci v Československu. Tato kapitola nemá ambici sloužit jako komplexní a nová analýza složitého fenoménu české a slovenské retribuce, ale spíše jako srovnání některých vybranných dílčích aspektů retribuce s poznatky o zónových procesních programech získaných v předchozích kapitolách. Srovnávat zónové procesní programy s českým a slovenským procesním programem se na první pohled jeví jako značně obtížné, zejména kvůli z velké části rozdílným skutkovým podstatám, odlišně pojatým procesním předpisům, jinému charakteru soudních orgánů, lišící se skladbě obžalovaných a vlastně i jinému postavení veřejné moci iniciující procesy (okupační moc vs. klasická státní moc). Přes všechny tyto rozdíly je však možné některé základní aspekty zónových a retribučních procesů srovnávat. Rád bych provedl srovnání a určité posouzení vzájemného vlivu ve třech základních kategoriích: a) původní vize a zájmy ovlivňující tvorbu koncepce procesních programů; b) přijaté a aplikované právní předpisy; c) vybranné procesy.

Retribuční procesy srovnávané v rámci kategorie c) pak nebyly vybrány náhodně, ale tak, aby v jednáních obžalovaných a skutkových okolnostech v těchto případech existovala podobnost s některými zónovými procesy. Procesy proti Heinrichu Jöckelovi a dalším členům personálu věznice gestapa v Malé pevnosti Terezín lze srovnávat například s francouzskými procesy proti personálu tábora gestapa Neue Bremm, proces proti Haraldu Wiesmannovi a dalším členům kladenské služebny gestapa má některé podobné aspekty jako proces s vrahy uprchlých britských zajatců ze zadržovacího tábora Stalag Luft III a v případě procesu s bývalým státním zástupcem působícím u Zvláštního soudu v Praze Kurtem Blaschtowitschkou pak existují určité paralely k tomu, jak americká vojenská prokuratura postupovala proti některým obžalovaným v následném norimberském procesu proti Josefu Altstötterovi a dalším (zejména proti Oswaldu Rothaugovi). Jistě by bylo možné obdobným způsobem srovnávat i mnoho dalších retribučních procesů, avšak tato poměrně známá řízení, která proběhla před třemi různými mimořádnými lidovými soudy, se jeví pro účely této práce jako dostatečně reprezentativní vzorek.

Již v roce 1941, dva roky před vydáním Moskevské deklarace, se československá

a polská diplomacie snažily prosadit vydání společné deklarace exilových vlád nacisty okupovaných států, jejímž předmětem měl být závazek potrestat válečné zločince.⁸²³ Výsledkem těchto snah byla Svatojakubská deklarace z 13. ledna 1942, ve které zástupci devíti okupovaných států stanovovali jako jeden z cílů válečné politiky těchto států potrestání osob odpovědných za válečné zločiny a zločiny proti obyvatelům obsazených území prostřednictvím organizované spravedlnosti.⁸²⁴ Ve svém projevu zdůraznil československý delegát, předseda exilové vlády Monsignore Jan Šrámek, že německé zločiny nejsou izolované a náhodné, ale jsou naopak součástí komplexního a promyšleného zločinného tažení, na které se Německo připravovalo po mnoho let a do něhož bez ohledu na hierarchické postavení byli zapojeni všichni němečtí vůdci a všechny orgány moci výkonné.⁸²⁵ Šrámek zároveň vyzdvihl, že je třeba potrestat všechny osoby odpovědné za spáchané zločiny bez ohledu na to, jestli tyto zločiny nařídily, vykonaly nebo jim napomáhaly, a k dosažení tohoto cíle je nutná úzká poválečná spolupráce v oblasti vyšetřování těchto zločinů a vydávání podezřelých osob.⁸²⁶

V březnu 1942 pak začala působit komise vytvořená Ministerstvem spravedlnosti ve spolupráci s Právní radou, která měla za úkol sestavit osnovu dekretu, jehož předmětem by bylo potrestání nacistických zločinců a domácích kolaborantů.⁸²⁷ Tato komise vytvořila tři specializované subkomise, které se měly zabývat otázkami materiálního práva trestního, otázkami soudní organizace a procesního průběhu řízení a otázkami souvisejícími s mezinárodním stykem, zejména s extradicí.⁸²⁸ Aktivní přístup československých orgánů k otázce potrestání nacistických zločinců a domácích kolaborantů ještě zesílil poté, co byly v reakci na atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha na území Protektorátu spáchány bezprecedentní nacistické zločiny a zvěrstva.⁸²⁹ V prohlášení

823 KUKLÍK, J., *Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, c2002, ISBN: 80-7201-352-1, s. 196.

824 V deklaraci bylo přímo stanoveno, že jen prostřednictvím oficiálně organizované justice je možné zabránit tomu, aby se veřejnost pachatelům těchto zločinů a násilností nemstila, a může být uspokojen smysl pro spravedlnost civilizovaného světa. Viz: THE INTER-ALLIED INFORMATION COMMITTEE, *Potrestání válečných zločinů: Spojenecká deklarace podepsaná v Paláci sv. Jakuba v Londýně dne 13. ledna 1942 a související dokumenty*. London: His Majesty's Stationery Office, c1942, s. 3–4. Dostupné také z: <https://nla.gov.au/nla.obj-648522001/view?partId=nla.obj-648522082#page/n0/mode/1up>

825 THE INTER-ALLIED INFORMATION COMMITTEE, c1942, *op. cit.*, s. 8–9.

826 THE INTER-ALLIED INFORMATION COMMITTEE, c1942, *op. cit.*, s. 9.

827 NĚMEČKOVÁ, D., *Zločin a trest. Retribuce 1945*. In: NĚMEČEK, J. – PROKŠ, P. – VORÁČEK, E. (eds.), *Vítězství a osvobození 1945*. Praha: Historický ústav AV ČR, c2019, ISBN: 978-80-7286-334-1, s. 117.

FROMMER, B., *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, c2010, ISBN: 978-80-200-1838-0, s. 103–104.

828 BORÁK, M., *Spravedlnost podle dekretu: Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava: Tilia, c1998, ISBN: 80-86101-07-X, s. 18–19.

829 KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 197.

československé vlády ze dne 17. června 1942, které reagovalo na vypálení Lidic a další nacistické zločiny spáchané po atentátu, byl potvrzen závazek obsažený ve Svatojakubské deklaraci s tím, že odpovědnost za tyto zločiny nesou jednak Adolf Hitler a jeho vláda, představitelé nacistických okupačních orgánů, všechny německé úřední a vojenské osoby působící na okupovaném území, všichni příslušníci správních, policejních, soudních a vojenských orgánů, a zároveň i všichni Němci, kteří by viníky byť jen nepřímo podporovali, a domácí kolaboranti a zrádci.⁸³⁰ Zároveň bylo stanoveno, že odpovědné osoby budou potrestány soudy k tomu stanovenými, přičemž udělované tresty budou mimořádné a přísné.⁸³¹ Již v tomto vládním prohlášení je možné si všimnout zárodků některých prvků, které později byly typické pro český a slovenský retribuční procesní program. Jednak jde o samozřejmou dvojkolejnost v oblasti osob, které měly být po válce souzeny, kdy prohlášení mířilo na německé agresory, okupanty a válečné zločince na jedné straně, a na domácí kolaboranty, zrádce a pomocníky na straně druhé. Ze zřejmých důvodů nebyla tato dvojkolejnost přítomna v zónových procesních programech. Zároveň je z formulace prohlášení zřejmé, že československá vláda již v roce 1942 počítala s tím, že samo členství v některých nacistických organizacích, které byly vnímány jako zločinecké (typicky například SS), bude dle budoucího retribučního předpisu trestné. Podobná skutková podstata byla obsažena i v Zákoně č. 10, kde však seznam organizací uznaných za zločinecké vycházel z rozsudku Mezinárodního vojenského soudního dvora.⁸³²

Tyto základní prvky budoucí retribuice akcentoval prezident Beneš i v pozdějších vyjádřeních z konce roku 1942, kdy zdůrazňoval, že před soudní orgány nesmí být postaveni pouze Němci, ale i domácí „Quislingové“, přičemž obě tyto skupiny mají mít před soudem vzájemně rovné postavení, a zároveň připustil, že by se mělo uvažovat o kriminalizaci členství v některých organizacích (Beneš v tomto ohledu uvažoval o SA, SS, gestapu, Henleinově SdP a teoreticky i o německé armádě obecně).⁸³³ Úvahy prezidenta Beneše naznačují i předpokládané další aspekty budoucí retribuice. Prezident hovoří o tom, že opatření přijatá k provedení

830 *Prohlášení československé vlády k nacistickým zločinům na území protektorátu, k perzekuci českého obyvatelstva . po atentátu na R. Heydricha a k vypálení Lidic ze dne 17. června 1942.* In: NĚMEČEK, J. – ŠŤOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (eds.), *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. Svazek 2 –1942.* Praha: Historický ústav AV ČR, c2011, ISBN: 978-80-86495-71-2, s. 387–388.

831 *Prohlášení československé vlády k nacistickým zločinům na území protektorátu, k perzekuci českého obyvatelstva . po atentátu na R. Heydricha a k vypálení Lidic ze dne 17. června 1942.* In: NĚMEČEK, J. – ŠŤOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (eds.), c2011, *op. cit.*, s. 388.

832 Jak dosvědčuje zpráva Roberta H. Jacksona o průběhu Londýnské konference, debata zástupců jednotlivých Vítězných mocností ohledně toho, jak by měla vypadat výsledná úprava problematiky zločineckých organizací v statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora byla poměrně bouřlivá, přičemž nakonec zvítězilo britsko-americké pojetí nad sovětskými a francouzskými koncepcemi. Viz: *Záznam o jednání v rámci Londýnské konference o vojenských procesech ze dne 2. července 1945.* In: JACKSON, R., H., c1949, *op. cit.*, s. 129–142.

retribučního programu budou sice mimořádná, jelikož se budou muset odchýlit od některých zásad československého trestního práva (zejména v oblasti retroaktivity a úpravy vlastních řízení), a časově omezená (Beneš hovoří o platnosti a účinnosti na pouhé tři měsíce), avšak měla by v nejvyšší možné míře respektovat základní zásady moderního trestního práva.⁸³⁴ Řízení se měla dle Benešových představ odehrávat před mimořádnými soudy, ve kterých měli být zastoupeni i vojáci, a proti rozhodnutí takového mimořádného soudu nemělo být přípustné odvolání nebo jiný opravný prostředek. Prezident zároveň vyjádřil některé základní zásady budoucích procesů, mezi které měly patřit zejména rychlost a důkladnost.⁸³⁵ V neposlední řadě se prezident vyjádřil tak, že předpokládaný trestní předpis by měl být vydán až po poradě a ve shodě s domácími představiteli československého odboje, kteří znají faktickou situaci na okupovaném území lépe než představitelé exilové.⁸³⁶

Bez ohledu na výslednou podobu retribučních dekretů a realizaci retribučního programu si lze povšimnout, že Benešovo pojetí z roku 1942 odpovídá mnoha zásadám, na kterých byly postaveny zónové procesní programy. Krom vyloučení možnosti podat odvolání, které bylo typické pro všechny zónové procesní programy s výjimkou francouzského, bylo i zapojení příslušníků armády do činnosti soudních orgánů typické pro zónové procesy, ačkoliv Benešova koncepce počítala pouze se zastoupením vojáků u mimořádných soudů, a ne se soudy vojenského charakteru, které byly typické ve většině okupačních zón. Rovněž důraz na rychlost řízení byl typickým prvkem drtivé většiny zónových procesů (snad s výjimkou programu *následných norimberských procesů*), přičemž se zejména projevoval v sovětských a britských procesech. Posledním prvkem, ve kterém Benešova koncepce odpovídala velké části zónových programů, byl předpoklad omezeného časového úseku, po který měl procesní program probíhat. Původní odhad, podle kterého měl retribuční procesní program trvat pouhé tři měsíce, se však zdá z dnešního pohledu jako příliš optimistický a odpovídá tomu, že byl součástí počátečních teoretických úvah o podobě retribuční.

První osnova plánovaných retribučních právních předpisů, jakožto výsledek činnosti výše zmíněné komise a jejích subkomisí, byla vyhotovena ke konci roku 1942, konkrétně v listopadu.

833 *Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců (koniec roku 1942 nebo rok 1943)*. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1, s. 179–180.

834 *Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců (koniec roku 1942 nebo rok 1943)*. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 180.

835 *Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců (koniec roku 1942 nebo rok 1943)*. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 180.

836 *Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců (koniec roku 1942 nebo rok 1943)*. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 180.

Tato osnova předpokládala důsledné oddělení hmotněprávních a procesněprávních předpisů a také prolomení zásady zákazu retroaktivity, avšak s tím dodatkem, že v případech, kdy to bude možné, mají být využívány skutkové podstaty obsažené v předmnichovských právních předpisech, zejména v zákoně č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.⁸³⁷ Při přípravě osnovy byla rovněž diskutována možnost zakotvení „neodolatelného donucení“ jako okolnosti vylučující protiprávnost v retribučních předpisech.⁸³⁸ V procesní oblasti osnova počítala se vznikem mimořádných lidových soudů složených ze dvou profesionálních soudců a tří laických soudců, kteří byli oprávněni udělovat tresty smrti a tresty doživotního či dočasného těžkého žaláře.⁸³⁹ Tato osnova dokazuje, že odborníci z Ministerstva spravedlnosti a Právní rady řešili podobné otázky jako autoři zónových procesních programů. Předpokládané oddělení procesněprávních a hmotněprávních předpisů v obecné rovině odpovídalo přístupu, který byl zvolen pro Zákon č. 10, jenž obsahoval pouze skutkové podstaty, taxativní seznam trestů a několik málo dalších ustanovení a podobu procesů a rozhodnutí o tom, jaké procesní předpisy mají být aplikovány, nechával na rozhodnutí zónových guvernérů. Volen byl však i přístup opačný, jak ukazují kombinace procesněprávní a hmotněprávní úpravy obsažené ve statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora, v Královském výnosu a vlastně i v konečné podobě Velkého retribučního dekretu. Otázka „neodolatelného donucení“, či tísňe jako okolnosti vylučující protiprávnost byla rovněž řešena i v zónových procesech, jak dokládají například *následné norimberské procesy* vedené proti nacistickým průmyslníkům. Konečně i v otázce vytváření nových skutkových podstat byl přístup československé vlády a zónových mocností v zásadě podobný, ač se to nemusí na první pohled zdát. Toto tvrzení nejlépe dokládá patrná snaha tvůrců statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora a Zákona č. 10 o to, aby některé skutkové podstaty obsažené v těchto právních předpisech nebyly vnímány jako zcela nové a retroaktivní, ale spíše jako kodifikace již existujícího mezinárodního obyčeje.

Výše nastíněná osnova byla dále projednávána, přepracovávána a doplňována.⁸⁴⁰ V roce 1943 byla nejprve 4. března předložena vládě a poté, 2. listopadu, po dalších projednáních a debatách o podobě budoucí právní úpravy i Státní radě s tím, že byla opětovně zdůrazněna

837 KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 205.

838 KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 205.

839 KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 205–206.

840 V rámci těchto úprav byl mimo jiné rozšířen seznam možných trestů (bylo například možné uložit sankci nucených prací, tedy trest, který byl typický i pro většinu zónových procesů) a rovněž byla zakotvena možnost vykonat trest smrti veřejně (což bylo pro zónové procesy spíše neobvyklé). Viz: NĚMEČKOVÁ, D., *Retribuční soudnictví mimořádných lidových soudů ve středních Čechách*. Praha, c2017, disertační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., s. 41. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/161466/>

nutnost vycházet zejména z již existujících skutkových podstat, u kterých se uvažovalo o zvýšení trestních sazeb.⁸⁴¹

Projednáni osnovy ve Státní radě nebylo bezproblémové. Debaty se týkaly zejména otázek retroaktivity budoucího předpisu, rozdílného posuzování viny Němců, Čechů a Slováků, postupu proti představitelům protektorátních vlád a Slovenského státu, či trestní odpovědnosti československých občanů ekonomicky spolupracujících s nacisty, kterou prosazovali komunisté.⁸⁴² Během debat ve Státní radě (respektive během projednávání v politickém výboru) vystoupil na konci roku 1943 i Bohuslav Ečer, který v té době působil jako zástupce Československé republiky v Komisi Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů, a popsal aktuální stav jednání o potrestání nacistických zločinců na mezinárodní úrovni.⁸⁴³ V době Ečerova vystoupení hýbaly situací na mezinárodním poli dvě klíčové události. První z nich bylo vyhlášení Moskevské deklarace na konci října 1943, které představovalo poměrně zásadní průlom v otázce přístupu hlavních mocností protihitlerovské koalice k otázce potrestání válečných zločinců. Druhou pak byl *charkovský proces*, tedy sovětské řízení, ve kterém byla vedle viny sovětských kolaborantů poprvé posuzována i vina německých válečných zločinců. Sám Ečer považoval tento proces za klíčový, jelikož v něm dle jeho názoru byly překonány principy, které vedly k fiasku procesů s válečnými zločinci po I. světové válce, a zároveň v něm bylo jasně deklarováno, že nacistické zločiny nelze vnímat jako izolované jevy, ale jako součást rozsáhlého spiknutí Hitlerovy vlády, armádních kruhů a příslušníků paramilitárních organizací.⁸⁴⁴

V předchozím textu sice bylo řečeno, že *charkovský proces* byl významným inspiračním zdrojem i pro sovětský zónový procesní program, avšak nelze přijmout nabízející se závěr, že sovětský zónový program a Ečerovy představy o procesech s nacistickými válečnými zločinci vycházely ze stejných idejí. Zatímco Ečer viděl největší přínos *charkovského procesu* ve výše popsaných aspektech souvisejících se zasazením konkrétních posuzovaných zločinů do širšího rámce nacistické kriminality a s odmítnutím toho, aby Němci soudili své zločince sami, tak pro Sověty byl hlavní inspirací bezproblémový a extrémně krátký průběh procesu (řízení trvalo pouhé tři dny) spojený s úspěšnou mediální kampaní, která sovětské orgány vylíčila v nejlepším světle. Jedním prvkem procesu se však inspiroval jak Ečer, tak tvůrci sovětského zónového procesního programu. Tímto prvkem byla aplikace sovětského vnitrostátního práva, konkrétně

841 JARKOVSKÁ, L., *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královehradecku*. Praha: Prostor, c2008, ISBN: 978-80-7260-206-3, s. 13.

842 FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 104–105.

843 KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 207.

844 EČER, B., *Jak jsem je stíhal*. Praha: Naše vojsko, c1946, s. 154–161.

trestního zákona. Sověti, jak bylo dříve uvedeno, tuto koncepci neopustili ani během zónových procesů a v mnoha případech byla obžaloba postavena na skutkových podstatách obsažených v trestním zákoně. Ečer v tomto bodě nešel ve svých úvahách tak daleko jako představitelé Sovětského svazu, ale i on připouštěl, že národní trestní právo může být základem pro potrestání co největšího počtu válečných zločinců a že by v ideálním případě měla být koncepce trestání válečných zločinů postavena na úzké spolupráci národního a mezinárodního práva.⁸⁴⁵

V debatách o předložené osnově a o podobě retribučního programu byli ve Státní radě značně aktivní zástupci komunistické strany, kteří namítali, že předložený návrh je příliš právnicky složitý a že nedostatečně postihuje představitele domácí kolaborace (zatímco zástupci jiných stran se spíše domnívali, že návrh postihuje Čechy a Slováky příliš přísně a může se stát prostředkem politického boje).⁸⁴⁶ Celková složitá jednání o výsledné podobě retribučních předpisů probíhala v řádu měsíců. Původní osnova byla stažena k dopracování a posléze byla paralelně projednávána vládou i Státní radou. Po zapracování některých připomínek Státní rady byla finální podoba retribučního předpisu vzešlá z jednání ve vládě a ve Státní radě schválena 6. října 1944 vládou a o několik měsíců později, 1. února 1945, byla podepsána prezidentem Benešem a následně publikována jako dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, s tím, že dekret bude možné případně upravit dle situace na území osvobozeného Československa.⁸⁴⁷

Tento dekret složený z preambule a třiceti tří paragrafů rozdělených do dvou hlav obsahoval především úpravu organizace mimořádných lidových soudů a řízení před nimi a úpravu jednotlivých skutkových podstat, pro jejichž naplnění měli být němečtí i domácí zločinci před mimořádné lidové soudy postaveni, jakož i všeobecná ustanovení zabývající se osobní a časovou působností dekretu a otázkami souvisejícími s trestností, promlčením, ukládáním a zmírňováním trestů a s trestem pozbytí občanské cti.⁸⁴⁸ Dekret pak vycházel z prosazované koncepce a většina paragrafů týkajících se jednotlivých trestných činů obsahovala

845 EČER, B., c1946, *op. cit.*, s. 161.

846 FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 105–108.

KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 208.

847 *Informace předsedy Státní rady P. Maxy o dopisu prezidenta republiky předsedovi vlády, v němž E. Beneš sděluje svoje stanovisko k dekretu o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů z 28. února 1945.*

In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 195.

KUKLÍK, J., c2002, *op. cit.*, s. 209–214.

BORÁK, M., c1998, *op. cit.*, s. 22–23.

848 *Dekret prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945.* In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 168–179.

odkaz na definici obsaženou v jiném, dřívějším trestněprávním předpisu a zvýšenou trestní sazbu spojenou s tím, že se dané jednání odehrálo v době zvýšeného ohrožení republiky.⁸⁴⁹ Naopak zcela nových skutkových podstat bylo spíše menší množství. Kriminalizace členství v organizacích vnímaných jako zločinecké pak na rozdíl od statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora a Zákona č. 10 pak probíhalo ve dvou stupních. V případě některých nechvalně proslulých organizací převážně paramilitární povahy (například SS, SA či FS) bylo trestné samotné členství, v případě jiných fašistických a nacistických uskupení (například NSDAP, SDP či Vlajka) pak byli kriminalizováni pouze ti, co zastávali velitelskou či činovníckou funkci.⁸⁵⁰ Velmi významný rozdíl v úpravě trestnosti členství ve zločinecké organizaci spočíval rovněž v tom, že v případě Zákona č. 10 byl seznam organizací považovaných za zločinecké přísně taxativní a vycházel z rozsudku Mezinárodního vojenského soudního dvora, který uznal za zločinecké organizace pouze SS, SD, gestapo a stranické vedení NSDAP, zatímco v dekretu č. 6/1945 Úř. věst. čsl. byly uvedeny pouze demonstrativní výčty fašistických a nacistických organizací s tím, že dané paragrafy se vztahují i na členství v organizacích podobné povahy.⁸⁵¹

Dekret č. 6/1945 Úř. věst. čsl. rovněž v několika paragrafech výslovně stanovoval, že naplnit některou ze skutkových podstat v něm obsažených bylo možné i vydáním či výkonem rozsudku, nařízení či správního rozhodnutí, čímž efektivně umožňoval potrestat osoby, které své zločiny páchaly pomocí nacistického „zákonného nepráva“, obdobně jako tomu bylo v statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora a v Zákoně č. 10. Soudní senáty mimořádných lidových soudů měly být tříčlenné a složené z jednoho soudce z povolání, který zastával funkci předsedy senátu, a dvou soudců z lidu, přičemž k udělení trestu smrti bylo třeba, aby byl výrok o vině odsouzeného jednohlasný.⁸⁵² Řízení před mimořádnými lidovými soudy pak

849 O dataci období zvýšeného ohrožení republiky se při přípravě dekretu dlouze debatovalo. Dekret nakonec obsahoval formulaci, že obdobím zvýšeného ohrožení republiky se rozumí doba od 21. května 1938 do dne, který bude určen vládním nařízením. Totožná formulace se dostala i do navazujícího retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. Pozdější vládní nařízení č. 217/1946 Sb. stanovilo toto datum na 31. prosince 1946. Viz: § 17 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 op. cit., s. 173.

850 § 2 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 op. cit., s. 168–179.

851 § 3 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 op. cit., s. 168–179.

852 § 21–27 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 op. cit., s. 174–177.

mělo být založeno na zásadách ústnosti a veřejnosti.⁸⁵³

Krom výše popsaných přístupů a myšlenkových směrů, které se objevovaly během londýnských jednání o podobě retribučního procesního programu, je třeba zmínit i postoje zástupců KSČ v moskevském exilu k retribuční otázce. Některé základní požadavky a ideje komunistické strany již byly zmíněny při popisu debat ve Státní radě, další je možné vysledovat v ustanoveních návrhu zákona o potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů mimořádnými lidovými soudy, který byl vypracován vůdčími postavami KSČ v moskevském exilu a který představoval určitou alternativu k právní úpravě připravované v Londýně.⁸⁵⁴ Návrh zákona obsahoval třicet šest paragrafů a mimořádně květnatou preambuli, která mimo jiné hovořila o „potřebě odčinění slz a krve československého lidu, národní očisty a vyhubení i posledních stop nacistického a fašistického zla z půdy a života osvobozené republiky“.⁸⁵⁵

Různé preambule sice obsahovalo více předpisů zabývajících se potrestáním nacistických zločinců, ale vzletná formulace obsažená v tomto návrhu zákona až nápadně připomínala preambuli nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39. Návrh zákona do značné míry odpovídal návrhu budoucího dekretu, který byl v Londýně schválen v říjnu 1944, avšak kriminalizoval některá další jednání, zejména hospodářskou a finanční spolupráci s nepřitelem. Postihování však neměli být příslušníci pracujících vrstev, kteří spolupracovali nedobrovolně a jen proto, aby si zachovali život, zdraví a práci. Trestná byla i služba v nepřátelském vojsku (i v případě nedobrovolného vstupu pokud obžalovaný neučinil nic, aby vojsko opustil), či úklady o národní kulturu.⁸⁵⁶ Oproti londýnské úpravě moskevský návrh rovněž posiloval lidový prvek v retribučním soudnictví. Předpokládal čtyřčlenné senáty tvořené jedním občanským nebo vojenským soudcem a třemi soudci z lidu, přičemž k udělení trestu smrti stačilo shodné hlasování soudců z lidu v otázce viny za zločin, za který návrh zákona ukládal trest smrti (při absenci zmírňovacích okolností upravených v § 14 návrhu). Zároveň měli vedle veřejného žalobce (návrh předpokládal, že půjde o prokurátora krajského soudu, v jehož sídle byl zřízen mimořádný lidový soud) působit i veřejní žalobci z lidu.⁸⁵⁷ I úprava obhájců byla

853 § 26 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 176.

854 FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 110.

855 *Preambule návrhu retribučního dekretu vypracovaný exilovým vedením KSČ v Moskvě z ledna 1945.* In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 186.

856 § 4 a 5 návrhu retribučního dekretu vypracovaný exilovým vedením KSČ v Moskvě z ledna 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 187–189.

FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 110.

857 § 20 a 21 návrhu retribučního dekretu vypracovaný exilovým vedením KSČ v Moskvě z ledna 1945. In: JECH,

v moskevském návrhu volnější než v londýnském, když obhájcem mohl být dle textu návrhu prakticky kdokoliv, zatímco legislativci v Londýně stanovili, že obhájce sice nemusí být zapsán v seznamu obhájců, ale musí mít doktorát z práv, nebo alespoň složené tři právnické státní zkoušky, včetně zkoušky judičielní.⁸⁵⁸

Výše popsané rozdíly mezi moskevskou a londýnskou úpravou naznačují, že v představách československých komunistů měly budoucí retribuční procesy poměrně zřetelný revoluční charakter, což dokazuje výrazné posílení laického prvku, upozadění a oslabení pozice profesionálních soudců a veřejných žalobců a částečně privilegované postavení obžalovaných z řad pracujících. V komunistické úpravě lze spatřovat i ovlivnění sovětským přístupem k otázce trestání nacistických válečných zločinců, který se uplatňoval jak v zónových procesech, tak v procesech na území SSSR, a který na nacistické zločiny nahlížel třídní optikou a značnou část řízení postavil na tom, že obžalované Němce a domácí kolaboranty vinil z naplnění volně definované skutkové podstaty kontrarevoluční činnosti obsažené v článku 58 trestního zákona RSFSR.

Další vývoj československých úvah o podobě retribučního procesního programu lze pozorovat v Košickém vládním programu, zejména v jeho devátém článku, který vytyčoval hlavní cíle plánované retribuční a udával prostředky k jejich naplnění. Bylo stanoveno, že vláda bude usilovat o to, aby byli všichni váleční zločinci, zrádci a kolaboranti neprodleně a bez výjimek postaveni před soud a bez přehnané shovívavosti potrestáni.⁸⁵⁹ V devátém článku byla zdůrazňována nutnost potrestat domácí kolaboraci, přičemž výslovně zmíněni byli zejména protektorátní prezident, prezident Slovenského státu, členové Beranovy vlády a členové slovenských vlád a slovenského sněmu, kteří měli být postaveni před Národní soud, jehož vznik vládní program předpokládal, jako velezrádci.⁸⁶⁰ Článek dále předpokládal postihnutí aktivistických novinářů, funkcionářů organizací kolaborujících s nacisty, úředníků protektorátní správy a správy Slovenského státu, udavačů a osob, které aktivně vystupovaly proti Slovenskému národnímu povstání či jinak sloužily nacistickému režimu.⁸⁶¹ Akcentováno bylo

K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 191–192.

858 § 27 návrhu retribučního dekretu vypracovaný exilovým vedením KSČ v Moskvě z ledna 1945.

§ 26 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 176, 193.

859 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha: Svoboda, c1984, s. 22.

860 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 23.

861 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 23.

zejména potrestání průmyslových, bankovních a zemědělských magnátů spolupracujících s nacisty.⁸⁶² Tento přístup odpovídal komunistickým požadavkům a sovětským teoriím o odpovědnosti soukromého průmyslově-bankovního sektoru za vzestup nacistického režimu a za jeho udržování u moci. Devátý článek rovněž obsahoval zákaz všech fašistických politických stran a organizací, ale i těch politických stran, které „se těžce provinily na zájmech národa a republiky“.⁸⁶³ Toto ustanovení bylo namířeno zejména proti agrární straně, živnostenské straně a straně Národní sjednocení, které byly zakázány, čímž došlo k silnému oslabení nekomunistických názorových proudů. Jak již bylo uvedeno, podobný přístup byl aplikován i v sovětské okupační zóně Německa, kde rovněž docházelo k eliminaci politické opozice pod záštitou programu potrestání nacistických zločinců.

Ve vztahu k cizím státním příslušníkům bylo stanoveno, že němečtí a maďarští provinilci budou neprodleně zadrženi a, podobně jako v okupačních zónách, umístěni do speciálních zadržovacích táborů s tím, že o jejich vině budou později rozhodovat mimořádné lidové soudy.⁸⁶⁴ Dále bylo stanoveno, že podezřelí Němci a Maďaři budou vyšetřováni a trestáni i pro zločiny spáchané na jiných státech (respektive jejich státních příslušnících), zejména na Sovětském svazu, s tím, že osoby podezřelé ze zločinů proti Sovětskému svazu nebo jeho občanům budou neprodleně předány sovětským orgánům.⁸⁶⁵ Ačkoliv nelze nic namítat proti závazku vyšetřovat a trestat zločiny spáchané na jiných státních příslušnících, ani proti možnosti vydat válečného zločince státu, proti kterému se provinil, opakované zdůrazňování role Sovětského svazu jako nejbližšího a hlavního československého spojence, stejně jako jiné výše popsané aspekty vládního programu, jasně naznačuje, že Sovětský svaz prostřednictvím KSČ do určité míry ovlivnil zamýšlenou podobu připravovaného procesního programu.

Do úvah o podobě retribuice na území Československa rovněž razantně zasáhli představitelé Slovenska, kteří navzdory Košickému vládnímu programu požadovali vydání vlastního, slovenského retribučního předpisu. Návrh tohoto slovenského předpisu byl projednáván na předsednictvu vlády 28. dubna 1945, kdy ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský

862 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 24.

863 Přičemž příslušníci těchto „provinilých stran“ měli být perzekuováni pouze v tom případě, že se osobně provinili proti republice a národu, a to zejména zákazem další politické činnosti. Viz: *Článek 9 Košického vládního programu*. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 24.

864 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 22.

865 Článek 9 Košického vládního programu. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, c1984, *op. cit.*, s. 22.

upozorňoval na některé problematické aspekty připravovaného předpisu a zároveň poukazoval na to, že uplatňování dvou různých retribučních předpisů upravujících stejnou materii zvláště pro české země a zvláště pro Slovensko je nevhodné a v zásadě odporující Košickému vládnímu programu.⁸⁶⁶ I přes odpor Stránského a dalších představitelů československé vlády a přes značnou nekonceptnost takového kroku byl nakonec 15. května 1945 vydán retribuční předpis platný pouze pro Slovensko, známý jako nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví.

Nařízení SNR se koncepčně poměrně značně odlišovalo od návrhu vypracovaného v Londýně a v zásadě i od moskevského návrhu. Nařízení de facto rezignovalo na snahu o právní kontinuitu a neodkazovalo na žádný dřívější trestněprávní předpis.⁸⁶⁷ Došlo i ke značnému odchýlení od systematiky předchozích návrhů retribučních předpisů, ve kterých byly jednotlivé trestné činy uspořádány dle druhového objektu, přičemž slovenský retribuční předpis byl uspořádán především dle charakteristiky pachatele trestného činu (fašističtí okupanti, domácí zrádci, kolaboranti a provinilci fašistického režimu) s tím, že k těmto skupinám byl poměrně nesystémově zařazen trestný čin zrady na povstání, který tvořil specifickou pátou kategorii v rámci dělení.⁸⁶⁸ Slovenský předpis předpokládal zřízení Národního soudu v Bratislavě pro významné představitele Slovenského státu, okresních lidových soudů, které měly tvořit páteř této soudní soustavy, a místních lidových soudů, které měly soudit méně závažné zločince zařazené do kategorie provinilců fašistického režimu, přičemž proti rozhodnutí všech těchto soudů rovněž neměl být přípustný opravný prostředek.⁸⁶⁹

Otázku německých, maďarských nebo jiných zahraničních zločinců řešil hned první paragraf nařízení, který stanovoval, že fašistickým okupantem je cizí státní občan, který se zasadil o rozbití Československé republiky nebo jejího demokratického státního zřízení či se účastnil politického, hospodářského nebo jiného útlaku slovenského národa (paragraf byl

866 BORÁK, M., c1998, *op. cit.*, s. 25.

FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 114–115.

867 *Nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 15. května 1945.* In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 255–262.

868 § 1–5 *nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 15. května 1945.* In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 255–257.

869 § 9–16 *nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 15. května 1945.* In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 259–261.

doplněn demonstrativními příklady takového útlaku).⁸⁷⁰ Osoba, která byla usvědčena jako fašistický okupant, pak měla být potrestána trestem smrti. Trest smrti bez jakékoliv alternativy byl ve slovenském nařízení poměrně běžný, udělovat se měl i v případě usvědčených domácích zrádců a osob usvědčených ze zrady na povstání, přičemž k teoretickému zmírnění trestu mohlo dojít pouze v případě, kdy se odsouzená osoba zároveň významným způsobem zasloužila o protifašistický odboj či zachránila životy slovenských občanů.⁸⁷¹ Obecně bylo slovenské nařízení výrazně radikálnější než londýnský i moskevský návrh a zároveň skutkové podstaty v něm obsažené byly definovány poměrně široce, volně a neurčitě. Nedá se říci, že by existovalo příliš podobností mezi tímto nařízením SNR a zónovými předpisy. Bylo by možné spekulovat o určité inspiraci relevantními sovětskými právními předpisy, která se projevovala zejména v širokosti a částečně vágnosti skutkových podstat, avšak rozdíly mezi sovětským a slovenským pojetím byly v některých oblastech natolik významné, že není možné říci, že by došlo k zásadnímu ovlivnění mezi těmito přístupy k potrestání nacistických a fašistických zločinců.

Slovenské nařízení i přes své některé problematické aspekty našlo mnoho podporovatelů, zejména z řad komunistů, ale i mezi představiteli jiných politických stran, kteří oceňovali větší radikálnost předpisu a poukazovali na to, že nařízení na rozdíl od londýnského návrhu, který vznikl v emigraci, vychází z bezprostředních zkušeností s nacistickou zločinností a lépe reflektuje poměry, které panovaly na území Československa v době nacistické nadvlády. Z těchto důvodů bylo navrhováno, aby nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR mělo územní platnost pro celé území Československa a zcela nahradilo dekret prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl.⁸⁷² I kvůli těmto politickým tlakům byl záhy poté přijat dekret prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 19. června 1945, vyhlášený ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého dne 9. července 1945, známý též jako velký retribuční dekret, s územní platností pro české země. Tento dekret modifikoval původní londýnský dekret a navzdory původním londýnským představám exilových představitelů v zásadě příliš nereflekoval zkušenosti domácího odboje a protektorátního obyvatelstva kvůli nutnosti jeho urychleného přijetí.

870 § 1 nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 15. května 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 255.

871 § 1,2,4,6 nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 15. května 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 255–257.

872 BORÁK, M., c1998, *op. cit.*, s. 25.

FROMMER, B., c2010, *op. cit.*, s. 116.

Změny, které dekret prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., přinesl v porovnání se svým londýnským předchůdcem lze rozdělit do několika kategorií. V první řadě došlo k výraznému posílení laického prvku, kdy senáty mimořádných lidových soudů měly být pětičlenné a složené z předsedy-soudce z povolání a čtyř soudců z lidu.⁸⁷³ Poměr soudců z lidu a soudců profesionálů byl výrazně posunut ve prospěch soudců z lidu, a to nejenom v porovnání s londýnským dekretem, ale i s moskevským návrhem. Další významnou změnou bylo zařazení nové skutkové podstaty udavačství, za jejíž naplnění bylo možné udělit různé sankce od pěti let těžkého žaláře po trest smrti v závislosti na následcích, které dané udání způsobilo udaným osobám.⁸⁷⁴ Určitá úprava byla provedena i v § 2, který se zabýval členstvím ve zločineckých organizacích, jelikož z demonstrativního seznamu těchto organizací byly vypuštěny některé dříve výslovně zmíněné jako například gestapo či SA.⁸⁷⁵ Právě s ohledem na demonstrativnost tohoto seznamu a formulaci, dle které mělo být trestné i členství v nejmenovaných organizací podobné povahy, však nelze říci, že by tato úprava nutně znamenala, že by členství v těchto dvou organizacích nebylo za žádných okolností trestné. Určité úpravy se dočkalo i ustanovení zabývající se možným snížením uděleného trestu svobody pod dolní hranici trestní sazby s tím, že bylo doplněno, že k takovému snížení může dojít i v těch případech, kdy obžalovaný prokazatelně jednal s úmyslem prospět českému nebo slovenskému národu, Československé republice, jejím spojencům či jinému, nespecifikovanému obecnému zájmu, avšak pouze za předpokladu, že sledovaný prospěch nebyl převyšěn způsobenou škodou.⁸⁷⁶ Nový dekret rovněž více rozpracovával otázku rozkazu nadřízeného jako okolnosti vylučující protiprávnost. V londýnském dekretu byla tato otázka řešena prostřednictvím ustanovení, které stanovovalo, že „neodolatelné donucení rozkazem představeného nezprošťuje viny nikoho, kdo se dobrovolně stal členem organizací, jejichž členství ukládalo vykonat každý, i zločinný rozkaz“.⁸⁷⁷ Dekret č. 16/1945 Sb., k této problematice doplnil, že konání služební povinnosti pachatele neospravedlňuje ani tehdy, pokud jednal zvláště horlivě a překročil tak normální rámec

873 § 22 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 244.

874 § 11 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 241.

875 § 2 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 237.

876 § 16 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 242.

877 § 12 dekretu prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002 *op. cit.*, s. 172.

svých povinností, pokud jednal s úmyslem napomáhat německému válečnému úsilí či mařit válečné úsilí Československa a jeho spojenců, či z jiné, nespecifikované zavrženíhodné pohnutky.⁸⁷⁸ Český retribuční předpis tak na rozdíl od předpisů uplatňovaných v okupačních zónách Německa výslovně nevylučoval plnění rozkazů nadřízeného jako okolnost vylučující protiprávnost, avšak zároveň stanovoval poměrně přísné podmínky, jejichž naplnění bylo pro většinu obžalovaných v retribučních procesech značně obtížné. K dílčí změně došlo i v oblasti řízení konaného v nepřítomnosti obžalovaného, kde dekret č. 16/1945 Sb., upřesnil některé procesní postupy a výslovně stanovil, že v případě takového řízení musí soud zřídít nepřítomnému obžalovanému obhájce z moci úřední.⁸⁷⁹ V textu dekretu byla rovněž určena jeho účinnost, která byla stanovena na dobu jednoho roku od vyhlášení (tedy od 9. července 1945) v případě, že nebude zákonodárnými orgány změněn nebo doplněn nebo nebude jeho účinnost zkrácena či prodloužena.⁸⁸⁰ Londýnská idea poměrně krátké, předem časově ohraničené hlavní vlny retribučních procesů tak zůstala zachována i v textu nového dekretu. Obdobné časové ohraničení je možné sledovat i v případě většiny zónových procesních programů. Obecně se dá říci, že dekret č. 16/1945 Sb., vycházel hlavně z londýnského dekretu, a proto byl inspirován představami západoevropských států o retribučních procesech, obzvláště francouzskými, avšak zejména posílení významu laického prvku na úkor profesionálních soudců naznačuje i zesílené ovlivnění sovětskými koncepcemi retribuční justice ve srovnání s původním londýnským dekretem.

Velký retribuční dekret doplnil dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu, ze dne 19. června 1945, který upravoval fungování tohoto soudu a otázky související s řízeními proti prominentním kolaborantům, a později též dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, ze dne 27. října 1945. S ohledem na zaměření této práce na procesy vedené proti nacistickým válečným zločincům německé národnosti však nebudou tyto předpisy hlouběji analyzovány.

České i slovenské retribuční předpisy byly v následujících měsících a letech novelizovány a upraveny. V případě dekretu č. 16/1945 Sb. došlo nejprve k úpravě průběhu veřejných poprav a omezení účasti veřejnosti spodní věkovou hranicí a vstupem na základě

878 § 13 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 242.

879 § 26 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 245.

880 § 33 dekretu prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), c2002, *op. cit.*, s. 247.

povolení vydaného předsedou ve věci rozhodujícího senátu mimořádného lidového soudu usnesením vlády ze 14. září 1945, které bylo přijato v reakci na veřejnou popravu náměstka pražského primátora Josefa Pfitznera, které přihlížely i malé děti.⁸⁸¹ Další drobné změny přinesl zákon č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, kterým byl jednak dekret schválen Prozatímním národním shromážděním a vyhlášen jako zákon a který zároveň zavedl nové pravomoci veřejného žalobce zejména v otázkách třídenní lhůty na řízení a odkladu výkonu trestu smrti.⁸⁸² V červenci 1946 byla poprvé prodloužena účinnost dekretů č. 16 a 17, a to do 8. ledna 1947.⁸⁸³

Větší novelizaci velkého retribučního dekretu přinesl až zákon č. 245/1946 z prosince 1946, kterým došlo k částečnému prolomení zásady neexistence jakýchkoliv opravných prostředků, jelikož zákon nově připustil možnost stížnosti pro zmatečnost a obnovy řízení.⁸⁸⁴ Toto ustanovení, i když bylo zakotveno až na konci roku 1946, se jeví v porovnání se zónovými procesními úpravami jako poměrně dost pokrokové a zlepšující procesní postavení odsouzených. Někteří autoři však upozorňují na to, že zakotvení tohoto ustanovení nebylo projevem snahy o zlepšení postavení odsouzených a zajištění spravedlivého procesu, ale spíše reakcí na některé rozsudky mimořádných lidových soudů, které se představitelům KSČ zdály příliš mírné, a snahou o rozšíření pole působnosti veřejných žalobců, o čemž svědčí i to, že dle původního návrhu novely měla být možnost podat mimořádný opravný prostředek vyhrazena pouze představitelům žaloby.⁸⁸⁵ Novela dále definovala vykonávání funkce soudce z lidu jako občanskou povinnost a umožňovala sankcionovat osoby, které by se plnění této povinnosti vyhýbaly.⁸⁸⁶ Zakotveno bylo rovněž to, že pro vydání rozsudku, který by ukládal trest pod dolní hranicí zákonné sazby, mírnější trest nebo který by od trestu upouštěl, je třeba hlasu alespoň čtyř soudců.⁸⁸⁷ I toto ustanovení naznačuje určité zhoršení postavení obžalovaného ve srovnání

881 BORÁK, M., c1998, *op. cit.*, s. 28.

882 Zákon č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ze dne 24. ledna 1946 [online]. [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=22&r=1946>

883 Zákon č. 149/1946 Sb., o prodloužení dekretů presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví, ze dne 8. července 1946 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=149&r=1946>

884 Článek 1 zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost, ze dne 18. prosince 1946 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=245&r=1946>

885 BORÁK, M., c1998, *op. cit.*, s. 25.

886 Článek 1 zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost, ze dne 18. prosince 1946. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

887 Článek 1 zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost, ze dne 18. prosince 1946. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

s původním textem dekretu. Poslední úpravy novely se pak týkaly věcné působnosti řádných soudů a zároveň zákon opětovně prodlužoval účinnost dekretu, a to do 4. května 1947.⁸⁸⁸

Poslední úpravu dekretu pak přinesl zákon č. 33/1948, kterým byla obnovena účinnost retribučního dekretu. Tento zákon, kromě v názvu zmíněné obnovy účinnosti, zásadně měnil složení senátů mimořádných lidových soudů, když stanovoval, že nově mají být senáty tříčlenné, složené ze soudce z povolání ve funkci předsedy a dvou soudců z lidu, kromě těch případů, kdy mimořádný lidový soud rozhodoval v řízeních, která navazovala na řízení dříve skončená rozsudkem.⁸⁸⁹ V návaznosti na zredukování počtu členů soudních senátů bylo zakotveno, že v případech, kde měl dříve pětičlenný senát rozhodovat alespoň čtyřmi hlasy, je nyní třeba rozhodnout jednomyslně.⁸⁹⁰ Největší změnu a zároveň výrazný zásah do právní jistoty představovalo ustanovení § 2, které stanovovalo, že řízení pro činy trestné podle retribučního dekretu, které bylo dříve před účinností tohoto zákona pravomocně skončeno, lze na návrh veřejného žalobce znovu zahájit nebo v něm pokračovat, a to i bez naplnění podmínek pro obnovu řízení a formálního oznámení.⁸⁹¹ Účinnost dekretu byla po této úpravě stanovena do 31. prosince 1948.⁸⁹²

Lze uzavřít, že většina novelizací a změn velkého retribučního dekretu znamenala oslabení procesního postavení obžalovaných, odsouzených a dokonce i osvobozených osob, a celkové narušení zásady právní jistoty. Určitou výjimku snad představovalo zakotvení možnosti zmateční stížnosti a obnovy řízení, ale i tato ustanovení ve výsledku spíše znamenala zhoršení postavení obžalovaných, odsouzených a osvobozených než jeho zlepšení. Pro účely této práce by bylo lákavé tvrdit, že vývoj v oblasti českých retribučních předpisů v zásadě odpovídal vývoji v sovětské okupační zóně Německa a dokládat tak rostoucí vliv sovětských představ o soudním potrestání nacistických zločinců v českých zemích, avšak tento závěr nelze bez dalšího, jen na základě novelizací a změn velkého retribučního dekretu, přijmout. Vývoj dekretu byl naopak poměrně svébytný a v zásadě nelze najít mnoho společných bodů s vývojem předpisů aplikovaných v sovětské okupační zóně Německa. Totéž ostatně platí i o ostatních okupačních

888 Článek 3 zákona č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost, ze dne 18. prosince 1946. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

889 Článek 1 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, ze dne 25. března 1948 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=33&r=1948>

890 Článek 1 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, ze dne 25. března 1948. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

891 Článek 2 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, ze dne 25. března 1948. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

892 Článek 3 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, ze dne 25. března 1948. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

zónách, kde společných prvků s českým retribučním program ve vývoji právních předpisů bylo snad ještě méně, než v případě zóny sovětské.

I nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR se dočkalo několika novelizací, doplnění a upřesnění. Již 5. června 1945 vydal Sbor pověřenců Slovenské národní rady prováděcí nařízení ke květnovému retribučnímu nařízení. Toto poměrně rozsáhlé prováděcí nařízení řešilo otázky, které nebyly v původním, poměrně strohém, nařízení dostatečně řešeny.⁸⁹³ Prováděcí nařízení řešilo především otázky související s působností a příslušností jednotlivých lidových soudů, s podáním obžaloby, s institutem vazby, s průběhem řízení, s organizací jednotlivých soudů, s výkonem trestu, se zmírněním trestu a s vydáváním viníků do jiných států.⁸⁹⁴ První drobná novela samotného nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR byla vydána v červenci 1945. Větší část novely byla věnována zdůraznění principu, že svědomitý výkon funkce soudce nebo žalobce jsou občanskou povinností, ale na rozdíl od svého českého protějšku nestanovovala konkrétní sankce při porušení této povinnosti.⁸⁹⁵

Nejvýraznější novelu pak představovalo nařízení č. 57/1946 Sb. n. SNR z května 1946. Novela upravovala několik hlavních oblastí. Novela zavedla možnost podat mimořádný opravný prostředek pro úřad obžaloby při Národním soudu ve prospěch i v neprospěch obžalovaného. Mimořádný opravný prostředek mohl ve specifických případech souvisejících s řízením v nepřítomnosti obžalovaného podat i sám obžalovaný nebo jeho obhájce.⁸⁹⁶ Mimořádné opravné prostředky neměly až na výjimečné případy odkladný účinek.⁸⁹⁷ Rozhodovat o nich byl oprávněn Národní soud s tím, že v senátu měli místo dvou přisedících zasedat dva soudci Nejvyššího soudu.⁸⁹⁸ Další velkou změnu pak představovalo přidání ustanovení, které zakládalo možnost zahájit nové řízení na návrh žalobce poté, co bylo v dané věci dříve odepráno stíhání, pokud

893 Nařízení obsahovala celkem 80 paragrafů rozdělených do tří zastřešujících článků.

894 *Prováděcí nařízení Sboru pověřenců Slovenské národní rady č. 55/1945 Sb. n. SNR, k nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 5. června 1945.* In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

895 *Nařízení Slovenské národní rady č. 83/1945 Sb. n. SNR, k terým se doplňuje a mění nařízení o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 25. července 1945.* In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

896 *Článek 11 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946.* In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

897 Tyto výjimečné případy se týkaly pouze výkonu trestu smrti, který bylo možné odložit pouze v případech, že soud, který v dané věci rozhodoval, nebo soud, který měl o daném mimořádném opravném prostředku rozhodovat (tedy Národní soud), shledal, že existují závažné důvody pro takový odklad.

898 *Článek 11 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946.* In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

vyšly najevo nové rozhodné skutečnosti.⁸⁹⁹ Nařízení dále nově upravovalo například řízení v nepřítomnosti obžalovaného, rozhodování o žádosti o milost, některé otázky související s trestem smrti a jeho případným zmírněním, vzájemné vztahy mezi jednotlivými lidovými soudy a pravomoci pověřenectví Slovenské národní rady pro spravedlnost v oblasti retribučního soudnictví.⁹⁰⁰ Novela rovněž zakotvila možnost pokutovat přisedícího, který se bez závažného důvodu nedostavil k jednání soudu nebo se bez omluvy vzdálil, čímž se slovenská úprava v této oblasti přiblížila české.⁹⁰¹ Upravena byla rovněž oblast zmírnění a upuštění od trestu s tím, že větší důraz byl kladen na možnost uložení trestu ztráty některých občanských práv jako trestu hlavního.⁹⁰²

Další úprava nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR byla obsažena v nařízení SNR, které vyšlo až v druhé půlce prosince 1947. Dle tohoto nařízení měla být řízení, která byla do 31. prosince 1947 zahájena před lidovými soudy a Národním soudem a nebyla do tohoto data ukončena, předána řádným soudům, které v nich měly pokračovat, stejně jako ty případy, které byly vyšetřovány žalobcem při některém z lidových soudů nebo veřejným žalobcem s tím, že v hmotněprávní rovině měly být dále aplikovány retribuční předpisy.⁹⁰³ Nařízení dále upřesňovalo dřívější úpravu řízení v nepřítomnosti obžalovaného, trestu ztráty občanských práv a mimořádných opravných prostředků a obnovy řízení.⁹⁰⁴ Poslední úpravu přinesl již zmiňovaný zákon č. 33/1948 Sb., který obnovil činnost slovenských lidových soudů. Nově přijatá úprava pro Slovensko se shodovala s tou, která byla přijata pro české země, jediné drobné odchylky

899 Článek 11 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

900 Články 5–11 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

901 Článek 3 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

902 Článek 1 nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 14. května 1946. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

903 § 1 nařízení Slovenské národní rady č. 88/1947 Sb. n. SNR, kterým se upravuje trestní řízení pro trestné činy podle nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 19. prosince 1947. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

904 § 3–6 nařízení Slovenské národní rady č. 88/1947 Sb. n. SNR, kterým se upravuje trestní řízení pro trestné činy podle nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, ze dne 19. prosince 1947. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

představovala ustanovení, která jednak stanovovala, že pro slovenské retribuční procesy platí ustanovení trestního řádu (zákon č. XXXIII/1896) s tou výjimkou, že proti rozhodnutí lidového soudu není přípustný žádný řádný opravný prostředek, a zároveň upravovala oblast výkonu trestu smrti tak, aby odpovídala úpravě české.⁹⁰⁵ Z výše uvedeného vyplývá, že jednotlivé úpravy a novelizace českých i slovenských retribučních předpisů v procesněprávní rovině postupně mazaly některé zásadní rozdíly mezi těmito předpisy a vzájemně sblížovaly průběh procesů v českých zemích a na Slovensku. Podobně jako v případě novelizací českých retribučních předpisů, nelze ani ve slovenském případě najít důkaz nebo alespoň náznak rozhodujícího vlivu některé zónové procesní politiky při tvorbě těchto novelizací a prováděcích nařízení.

8.2. Srovnání vybraných retribučních a zónových procesů

Procesy proti členům gestapa odpovědným za správu věznice gestapa v Malé pevnosti Terezín se odehrávaly před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích. Příprava procesů byla ztížena tím, že drtivě většině personálu Malé pevnosti se podařilo 5. května 1945 uprchnout z Terezína a vyhnout se bezprostřednímu zadržení.⁹⁰⁶ Československé orgány nebyly jediné, kdo chtěl zločince z řad dozorců a dalšího personálu Malé pevnosti postavit před soud. Zájem o vydání Heinricha Jöckela a dalšího prominentního příslušníka SS v Malé pevnosti, Stefana Rojka, projevíly i britské orgány, které je chtěly postavit před vojenský soud pro jejich podíl na usmrcení britských zajatců umístěných v Terezíně.⁹⁰⁷ Procesy proti veliteli, dozorcům a dalšímu personálu Malé pevnosti Terezín probíhaly jak v první fázi retribučního programu, tak i po obnovení retribučního programu v roce 1948 (přičemž v pěti případech šlo o procesy proti osobám, které pro své zločiny v Malé pevnosti doposud nebyly souzeny, a ve třech případech šlo o znovuotevření dříve skončených procesů v rámci revize retribuční).⁹⁰⁸ Celkem

905 Článek 1 zákona č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení, ze dne 25. března 1948. *Op. cit.* [cit. 2021-01-16].

906 Ečer zmiňuje, že v Terezíně byli zadrženi pouze tři příslušníci SS. Díky jejich svědectví však byla zjištěna identita řidiče, který během útěku odvezl do Chomutova bývalého velitele věznice Heinricha Jöckela, což pomohlo k pozdějšímu dopadení tohoto nechvalně proslulého válečného zločince. Viz: EČER, B., c1946, *op. cit.*, s. 242–243.

907 Britové žádali o vydání pouze v případě, že by československé orgány neměly zájem postavit oba muže před vlastní soud. Československá strana však zástupce Velké Británie ujistila, že v případě předpokládaného brzkého dopadení budou jak Jöckel, tak Rojko neprodleně postaveni před Mimořádný lidový soud v Litoměřicích pro zločiny spáchané v Malé pevnosti a že oba muži byli československými zástupci již dříve, v průběhu II. světové války, umístění na seznam válečných zločinců vedený Komisí Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů. Viz: EČER, B., c1946, *op. cit.*, s. 251.

908 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K., *Malá pevnost Terezín a MLS Litoměřice v roce 1948*. In: *Svět historie – historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, c2007, ISBN: 978-80-7372-214-2, s. 517.

bylo před MLS Litoměřice v souvislosti se zločiny v Malé pevnosti Terežín postaveno dvacet dva osob, z toho dvacet jedna členů personálu věznice a jeden z vězňů působící ve funkci kápa.⁹⁰⁹ Od většiny zónových procesů s personálem koncentračních táborů, věznic a táborů gestapa se procesy s personálem věznice Malá pevnost před MLS Litoměřice lišily tím, že šlo o sérii menších procesů s jedním obžalovaným, a nikoliv o jeden velký proces s mnoha obžalovanými tak, jak bylo typické zejména pro americké zónové procesy, ale částečně i pro procesy v ostatních zónách.⁹¹⁰ Nejvíce se tento přístup k otázce počtu obžalovaných podobal pozdějšímu britskému přístupu a měl podobné výhody i nevýhody. Postup, dle kterého se odehrálo více procesů pouze s jedním obžalovaným, mohl být zvolen i s ohledem na to, že osoby podezřelé ze spáchání zločinů v Malé pevnosti nebyly dopadeny a vydány zpět do Československa najednou, nýbrž postupně. Československé orgány proto možná neměly zájem oddalovat procesy s již zajištěnými osobami čekáním na další extradice nebo vést řízení proti většímu počtu obžalovaných v jejich nepřítomnosti. Další důvod pro použití tohoto procesního modelu pak lze vidět i v požadavku na rychlost jednotlivých řízení.

Obžaloba vinila jednotlivé obžalované zejména ze zločinů proti státu a proti osobám dle § 2, 5 a 7 dekretu č. 16/1945 Sb. spočívajících v členství ve zločineckých organizacích a ve vraždách, zabitích, těžkých poškozeních na těle a těžkých ublížení na těle během služby ve věznici. V některých případech byli obžalovaní rovněž viněni ze zločinů proti státu a majetku spočívajících v propagaci nacistického hnutí a schvalování nepřátelské vlády a v přivlastňování si majetku vězňů.⁹¹¹ Obžalovaní se ve většině případů hájili poměrně standardně plněním rozkazů nadřízených a v případě obvinění z konkrétních zločinů tím, že si nepamatují, že by se takového jednání dopustili a že si je očití svědci patrně pletou s jiným z dozorců, který se daného zločinu

909 POLONCARZ, M., K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnost. *Terežínské listy*. c2008, roč. 36, s. 194. Dostupné také z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 517.

910 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSKÝ, Z., *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, c2001, ISBN: 80-7044-326-X, s. 79–82.

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 517.

BOUČKOVÁ, M., *Mimořádný lidový soud v Litoměřicích 1945–1948: Rozbor „představení“ Heinricha Jöckela v soudní síni*. Praha, c2016, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph. D., s. 31. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/175025/>

911 HRACHOVÁ, I., Dozorce Rudolf Burian. *Terežínské listy*. c2010, roč. 38, s. 41–42. Dostupné také z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 520–531.

POLONCARZ, M., c2008, *op. cit.*, s. 181–193.

dopustil.⁹¹² Při dokazování byly využívány především svědecké výpovědi (eventuálně byly čteny protokoly o svědecké výpovědi) bývalých vězňů, ale i ostatních dozorců, kteří nebyli v daném procesu obviněni.⁹¹³

Rozsudky v jednotlivých případech se celkem zásadně lišily v závislosti na tom, v jakém rozsahu se podařilo prokázat vinu obžalovaných. Původně bylo sedm obžalovaných zproštěno obžaloby ve všech bodech a osvobozeno, avšak ve třech případech došlo v roce 1948 k dříve zmíněnému znovuotevření skončených procesů a k následným novým rozsudkům (v jednom případě byl opět vydán zprošťující rozsudek, ve dvou případech proběhla řízení v nepřítomnosti obžalovaných a oba obžalovaní byli v těchto nových procesech odsouzeni, jeden k trestu těžkého žaláře na doživotí, druhý k trestu těžkého žaláře na deset let zostřeného půstem).⁹¹⁴ Jiní obžalovaní byli usvědčeni pouze v bodech obžaloby týkajících se členství ve zločinecké organizaci SS a byli odsouzeni k trestu těžkého žaláře na dobu určitou nepřevyšující 5 let zostřenému čtvrtletně tvrdým ložem či půstem a v některých případech i k trestu ztráty občanské cti na 5 let.⁹¹⁵ Poslední skupina obžalovaných byla kromě členství ve zločinecké organizaci usvědčena i v bodech obžaloby týkajících se bití, mučení a týraní vězňů a účasti v popravčích četách, a odsouzena buď k trestu smrti, nebo k trestu těžkého žaláře na doživotí a v jednom případě rovněž k trestu těžkého žaláře na 15 let.⁹¹⁶

Nejvýznamnějším procesem z této série bylo patrně řízení proti veliteli věznice Heinrichu Jöckelovi. Tento obžalovaný po svém zadržení již dříve vypovídal během řízení proti K. H. Frankovi a již tato výpověď, ve které byl nucen hovořit o počtech usmrcených osob v Malé pevnosti Terezín, o nařízených popravách a o nelidských životních podmínkách, které ve věznici panovaly, naznačovala obrovský rozsah Jöckelových zločinů.⁹¹⁷ Samotné řízení proti Jöckelovi probíhalo mezi 15. a 25. říjnem 1946 a bylo tedy znatelně delší než obvyklé řízení před Mimořádnými lidovými soudy, které nemělo dle § 26 dekretu č. 16/1945 Sb. trvat déle než tři

912 HRACHOVÁ, I., c2010, *op. cit.*, s. 42.

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSÝ, Z., c2001, *op. cit.*, s. 81.

913 Ve větším množství procesů tak například jako svědek vypovídal bývalý dozorce Theodor Hohaus, který byl díky svědectvím bývalých vězňů v jeho prospěch zproštěn obžaloby v jednom z prvních procesů s personálem Malé pevnosti Terezín. Viz: POLONCARZ, M., c2008, *op. cit.*, s. 180, 183–184, 187–188, 192.

914 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 530–538.

915 POLONCARZ, M., c2008, *op. cit.*, s. 181–193.

916 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSÝ, Z., c2001, *op. cit.*, s. 80–82, 85.

POLONCARZ, M., c2008, *op. cit.*, s. 187, 191, 193.

917 AUTOR NEZNÁMÝ, Jöckel vypovídá: O ničem nevím, Daluege konfrontován s Frankem. *Severočeská Mladá fronta*. c1946, roč. 2, č. 87, s. 1,4.

dny.⁹¹⁸ V průběhu řízení pak vypovídalo kolem 90 svědků z řad bývalých vězňů, dozorců a dalších osob, kteří dosvědčovali Jöckelovo svědomité vykonávání zvrácených rozkazů i jeho osobní krutost a zároveň poukazovali na to, že se Jöckel obohacoval majetkem vězňů a že za katastrofální hygienické podmínky a rozšíření epidemií skvrnitého a břišního tyfu je bývalý velitel přímo odpovědný, jelikož, ač si byl kritické situace plně vědom, neučinil nic, aby ji zlepšil a zároveň ignoroval doporučení policejního lékaře Krönerta.⁹¹⁹ Jöckel sám se cítil zcela nevinný a argumentoval tím, že vždy pouze plnil rozkazy nadřízených.⁹²⁰ Obhajoba plněním rozkazů však nepřekvapivě nebyla MLS Litoměřice akceptována a Jöckel byl 25. října odsouzen k trestu smrti a následně popraven.⁹²¹

V rámci procesů s osobami zodpovědnými za zločiny spáchané v Malé pevnosti Terezín byl obžalován i Benno Krönert, který působil jako policejní lékař navštěvující věznicí. Na rozdíl od jiných lékařů souzených v zónových procesech však v případě Krönerta nebylo prokázáno, že by jakkoliv porušil své povinnosti či principy lékařské etiky nebo že by se krutě choval k vězňům, a proto byl zproštěn obžaloby.⁹²² Poměrně zajímavý byl i případ vrchního kápa z řad vězňů Jindřicha Hrubanta. V jeho případě se svědecké výpovědi značně rozcházel. Někteří svědci poukazovali na to, že Hrubant se k vězňům choval krutě a vyhrožoval jim nahlášením dozorcům, jiní naopak tvrdili, že v pozici kápa dělal vše, co bylo v jeho silách pro zlepšení postavení vězňů a vždy jednal jako dobrý Čech.⁹²³ Hrubant byl nejprve zproštěn obžaloby, avšak později byl jeho proces znovuotevřen a v novém řízení byl odsouzen v nepřítomnosti k těžkému žaláři na dobu deseti let zostřenému půstem a ke ztrátě občanské cti na dobu deseti let, přičemž svědci, kteří svědčili v prvním procesu v jeho prospěch, nebyli k druhému procesu přizváni.⁹²⁴

Z výše uvedeného textu je patrné, že mezi těmito procesy a zónovými procesy s personálem vězeňských a zadržovacích zařízení byly jisté paralely. Pro případné srovnání se pak nejvíce nabízí francouzský zónový proces s personálem tábora Neue Bremm z přelomu května a června 1946, a to nejen pro to, že jak Malá pevnost Terezín, tak tento tábor, byly

918 Dekret po novelizaci zákonem č. 22/1946, umožňoval překročit třídenní lhůtu pouze ve výjimečných odůvodněných případech.

919 BOUČKOVÁ, M., c2008, *op. cit.*, s. 38, 40–42.

920 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSKÝ, Z., c2001, *op. cit.*, s. 81.

921 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSKÝ, Z., c2001, *op. cit.*, s. 81.

922 Krönertovy návrhy a připomínky k otázce hygienických podmínek ve věznicí měly být Jöckelem ignorovány a lékař sám se s velitelem dostával do konfliktů a bylo mu vyhrožováno. Viz: POLONCARZ, M., c2008, *op. cit.*, s. 185–186.

923 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 536–537.

924 KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. In: *Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, c2007, *op. cit.*, s. 536–537, 540.

spravovány gestapem. I přes odlišné kategorie trestných činů v Zákoně č. 10 a v dekretu č. 16/1945 Sb. byla povaha postihovaných jednání obžalovaných podobná. Jednalo se především o jednání související s popravami vězňů, s jejich týráním a bitím a s krádežemi jejich osobního majetku.⁹²⁵ Obdobná byla i skladba obžalovaných, kdy pomyslnými hlavními obžalovanými byli velitelé obou zařízení a velká pozornost byla věnována i jejich zástupcům a pobočnickům. Většinu zbylých obžalovaných pak tvořili řadoví dozorcí, kteří byli v několika případech doplněni vězeňskými kápy a lékaři, kteří byli s danými zařízeními gestapa spjati. Podobné si byly i argumenty obžalovaných, kteří umenšovali svůj význam v rámci nacistické mašinerie, odmítali jakoukoliv osobní vinu a své jednání omlouvali rozkazy nadřízených. Francouzské i terezínské procesy se opíraly především o svědectví bývalých vězňů. V případě terezínských byla tato svědectví poměrně často doplněna svědectvími jiných dozorců, což nebylo úplně typickým prvkem pro francouzské procesy. Na rozdíl od amerických procesů v Dachau a částečně i britských zónových procesů, byla ve francouzských a československých procesech více řešena otázka individuální viny jednotlivých obžalovaných. Jak Liebfried ve francouzské okupační zóně Německa, tak Hohaus a někteří další dozorcí z Malé pevnosti byli osvobozeni na základě svědectví bývalých vězňů, kteří popsali jejich jednání během jejich dozorcovské činnosti jako v rámci možností decentní a lidské.

Ač si byly tyto procesy ve vlastním průběhu řízení a v celkové procesní filosofii značně podobné, je třeba zmínit i některé odlišnosti. Značně se lišila celková struktura jednotlivých soudních orgánů, které v daných procesech rozhodovaly. V případě československých procesů je pak ve srovnání s francouzskými patrná absence opravných prostředků. Lze si rovněž všimnout, že v případě Neue Bremm se Francouzi rozhodli uspořádat pouze jeden velký proces s větším počtem obžalovaných, který byl později doplněn menším druhým řízením proti těm osobám, které v době zahájení prvního procesu nebyly ve francouzském zajetí. Oproti tomu v Československu postupně proběhlo větší množství malých procesů s personálem Malé pevnosti. Výhody a nevýhody obou těchto přístupů již byly rozebrány v předchozím textu a lze jen shrnout, že se, dle mého názoru, nedá jednoznačně určit, který je vhodnější. Na rozdíl od francouzských procesů navíc procesy v poslední fázi retribučního programu často probíhaly v nepřítomnosti obžalovaných. Poslední velký rozdíl se pak neváže přímo k samotným procesům, ale spíše k následnému vývoji v symbolické rovině. Zatímco Malá pevnost Terezín

⁹²⁵ I ve francouzských procesech s personálem tábora Neue Bremm obsahovala obžaloba v některých případech žalobní bod týkající se členství ve zločinecké organizaci, avšak vzhledem k tomu, že členy SS nebo gestapa byla jen menšina obžalovaných, nebyl tento žalobní bod ve francouzských procesech tak prominentní jako v procesech československých.

se stala v Československu významným pietním místem a zároveň mementem hrůz nacistického běsnění, tak tábor Neue Bremm byl v sedmdesátých letech minulého století prakticky zapomenut. Nelze však říci, že by toto postupné upadání v zapomnění bylo způsobeno liknavostí Francouzů, jelikož ti, obdobně jako v Československu, zřídili v místě bývalého tábora památník. Po Sárském referendu a potlačení vlivu Francie na oblast však došlo na předměstí Saarbrückenu ke stavebnímu boomu, který zasáhl i areál bývalého tábora.⁹²⁶ Situace se pak zlepšila až na konci osmdesátých a v devadesátých letech a v dnešní době jsou již oběti zločinů, které se v areálu Neue Bremm odehrály, relativně důstojně připomínány pomocí informačních tabulí a památníků.⁹²⁷ Dá se tedy konstatovat, že jak Čechoslováci, tak Francouzi měli zájem na tom, aby se na zločiny, které se v obou zařízeních gestapa odehrály, nezapomnělo a aby se oba areály staly pietním místem, avšak československé snahy byly v tomto ohledu úspěšnější, zatímco smutná historie Neue Bremm musela být v pozdějších letech v zásadě „znovuobjevena“.

Řízení proti Kurtu Blaschtowitschkovi ze září 1945 představuje patrně nejznámější řízení proti představiteli nacistické justice na našem území. Blaschtowitschka, který mimo jiné působil jako státní zástupce při německém Zvláštním soudě v Praze (Sondergericht Prag), byl před Mimořádným lidovým soudem v Praze obžalován právě kvůli této své činnosti státního zástupce. Obžaloba proti Blaschtowitschkovi obsahovala celkem tři žalobní body. Dle prvního a patrně nejzásadnějšího měl obžalovaný naplnit skutkovou podstatu obsaženou v § 7 dekretu č. 16/1945 Sb., tím, že si jako státní zástupce svou mimořádnou horlivostí vymohl rozsudek smrti minimálně ve sto dvaceti případech (s tím, že udělení tohoto trestu požadoval alespoň v šesti stech případech).⁹²⁸ Dle zbylých dvou bodů měl Blaschtowitschka naplnit skutkové podstaty § 5 odst. 2 písm. a) a §10, tím, že se nechával obdarovávat od osob blízkých obžalovaných výměnou za intervenci ve prospěch daného obžalovaného a tím, že jiným osobám vyhrožoval smrtí nebo těžkým ublížením na zdraví s poukazem na svou pozici u Zvláštního soudu v Praze.⁹²⁹ Blaschtowitschka se cítil být nevinným ve všech bodech obžaloby. Nepopíral sice, že ve sto dvaceti případech jako státní zástupce navrhl trest smrti, který byl v daném řízení

926 O naprosté zoufalosti situace svědčí to, že v bezprostřední blízkosti bývalého ženského tábora byl v sedmdesátých letech postaven hotel. Viz: JELLONEK, B, c2008, *op. cit.*, s. 32–34.

927 JELLONEK, B, c2008, *op. cit.*, s. 34–39.

928 PLACHÝ, J., *Vizovická Mata Hari. Česká televize Ostrava, 2005, 56 min., režie Ján Novák, scénář Šárka Horáková, námět JUDr. Jaroslav Pospíšil*. In: ÚŘAD DOKUMENTACE A VYŠETŘOVÁNÍ ZLOČINŮ KOMUNISMU, *Securitas imperii: Sborník k problematice bezpečnostních služeb. 14. ročník*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, c2006, ISBN: 80-86621-26-X, s. 443.

929 NĚMEČKOVÁ, D., *Mimořádný lidový soud v Praze*. Praha, c2014, diplomová práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., s. 125–126. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/162559/>

nakonec Zvláštním soudem udělen a později i vykonán, avšak tvrdil, že v daných řízeních šlo o trestní věci nepolitické povahy a on sám vždy jednal jen z úřední povinnosti, a nikoliv z vlastní iniciativy a horlivosti, přičemž se snažil intervenovat ve prospěch všech odsouzených k trestu smrti a jejich blízkým radil, jak a komu adresovat žádost o milost v daném případě.⁹³⁰ Tento obraz Blaschtowitschky jako svědomitého úředníka mírně stranícího perzekuovaným rozbíjela svědectví svědků obžaloby, která Blaschtowitschku vykreslovala jako bezcharakterního a úplatného oportunistu, který se nijak netajil svou nenávisť k Čechům a před Zvláštním soudem vystupoval proti českým obžalovaným mimořádně hrubě a fanaticky.⁹³¹

Před Mimořádným lidovým soudem v Praze vystoupili i svědci obhajoby. Šlo zejména o členy Blaschtowitschkovy rodiny, kteří vypovídali o jeho povaze a chování během II. světové války, mezi svědky se však objevil i protektorátní ministr zemědělství a lesnictví Adolf Hrubý, který vypověděl, že s ním v několika málo případech Blaschtowitschka jednal o intervenci ve prospěch zatčených osob.⁹³² I přes tato svědectví byl Blaschtowitschka uznán vinným ve všech bodech obžaloby a odsouzen k trestu smrti s tím, že v rozsudku byla zdůrazněna mimořádná horlivost, s kterou se na nacistických justičních vraždách podílel.⁹³³

Procesy proti představitelům nacistické justice probíhaly i v okupačních zónách rozděleného Německa, přičemž nejvýznamnějším řízením bylo to proti Josefu Altstötterovi a spol., které bylo součástí amerického programu *následných norimberských procesů*. Ačkoliv bylo v tomto procesu obžalováno více nacistických soudců a státních zástupců, pro srovnání s Blaschtowitschkovým procesem se vzhledem k některým dílčím obdobným rysům nejvíce hodí případ Oswalda Rothauga, předsedy Zvláštního soudu v Norimberku a pozdějšího státního zástupce při nacistickém Lidovém soudním dvoře (Volksgerichtshof). Rothaug byl na konci procesu uznán vinným ve třetím bodě obžaloby, který se týkal zločinů proti lidskosti (zatímco byl zproštěn v bodech obžaloby týkajících se válečných zločinů a členství ve zločinecké

930 AUTOR NEZNÁMÝ, Nacistický běs dr. Kurt Blaschtowitschka si hraje na zastávce práv českého lidu: Česká krev a alkohol denním chlebem Blaschtowitschkým. *Svobodné Československo*. c1945, roč. 1 (2), č. 83 (226), s. 2. Dostupné také z: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:398b2154-f729-4f12-89b3-8448e71381db#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:09b82b33-9b34-11e9-96f1-005056b73ae5

931 NĚMEČKOVÁ, D., c2014, *op. cit.*, s. 126.

AUTOR NEZNÁMÝ, *Nacistický běs dr. Kurt Blaschtowitschka si hraje na zastávce práv českého lidu: Česká krev a alkohol denním chlebem Blaschtowitschkým*, *op. cit.*, c1945, s. 2.

932 AUTOR NEZNÁMÝ, *Nacistický běs dr. Kurt Blaschtowitschka si hraje na zastávce práv českého lidu: Česká krev a alkohol denním chlebem Blaschtowitschkým*, *op. cit.*, c1945, s. 2.

933 AUTOR NEZNÁMÝ, „Ve jménu těch, které jste poslal na smrt...“ Nacistický státní zástupce Dr. Kurt Blaschtowitschka odsouzen k smrti a popraven. *Svobodné Československo*. c1945, roč. 1 (2), č. 84 (227), s. 2. Dostupné také z: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:398b2154-f729-4f12-89b3-8448e71381db#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:b98e8332-9b34-11e9-9156-005056b73ae5

organizaci) a odsouzen k trestu těžkého žaláře na doživotí.⁹³⁴ Tribunál v rozsudku konstatoval, že Rothaug jako soudce i jako státní zástupce věděl o nacistických zločinech a právo pouze využíval a překrucoval, aby mohl dát průchod své fanatické nenávisti vůči Polákům a Židům.⁹³⁵

Zástupci obžaloby v obou případech argumentovali tím, že obžalovaní konali nad rámec svých už tak nespravedlivých a nelidských povinností vyplývajících z výkonu funkce v nacistické justici se zvláštní horlivostí, fanatismem a krutostí. Zatímco Rothaug byl americkou vojenskou prokuraturou prezentován jako nesmiřitelný fanatik nenávidějící Poláky a Židy, v případě Blaschtowitschky byla kromě této charakteristiky prezentována i další negativní osobnostní stránka, kdy byl obžalovaný vykreslen jako zkorumpovaný a úplatný prospěchář zneužívající svého postavení k osobnímu obohacení. Tyto dvě zdánlivě protichůdné osobnostní charakteristiky pak vytvářely celkový negativní obraz Blaschtowitschky a zároveň mu prakticky znemožňovaly zaujmout mezi obžalovanými nacisty populární pózu osoby, která svědomitě, vzorně a bez zlého úmyslu plnila služební povinnosti a vůli nadřízených a byla cynicky zneužita hlavními válečnými zločinci z řad užšího nacistického vedení.

Určitou výhodu měla americká vojenská prokuratura v tom, že Rothaug nebyl v procesu jediným obžalovaným, a vojenští prokurátoři tak mohli jeho zločiny zasadit do širšího rámce zločinnosti nacistické justice a pomocí dalších listinných důkazů a svědeckých výpovědí prokázat úzké vazby a spolupráci obžalovaného s osobami, které byly v rámci hierarchie nacistické justice výše postaveny, a konfrontovat ho s dalšími obžalovanými, což nebylo při procesu proti Blaschtowitschkovi jako jedinému obžalovanému dost dobře možné. Velký retribuční dekret v ustanovení svého § 7 přímo počítal se sankcionováním zločinů spáchaných pod pláštěm nacistického práva, zatímco americká vojenská prokuratura si musela vystačit se značně obecně formulovanými skutkovými podstatami obsaženými v Zákoně č. 10 a podřadit Rothaugovo jednání v soudních síních pod skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti, přičemž tento postup v případě obžalovaných v procesu USA vs. Josef Altstötter et al. byl častým terčem soudobé kritiky, dle které šlo o svévolný extenzivní výklad Zákona č. 10. Soudci, kteří v daných kauzách došli na konci procesů k obdobným závěrům a argumenty, kterými svá rozhodnutí podložili, se rovněž příliš nelišily.

934 *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Soviet Judgment at Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 1143–1144, 1156, 1201.

935 Tribunál toto tvrzení podkládal třemi konkrétními kauzami, které Rothaug jako soudce rozhodoval a ve kterých došlo k odsouzení obžalovaných v mimořádně krátkém čase na základě vyfabulovaných důkazů, svévolných a extenzivních výkladů zákonů a svědeckých výpovědí získaných na základě nátlaku ze strany soudu. Tribunál konstatoval, že hlavní vinou obžalovaných v očích Rothauga nebylo spáchání konkrétních skutků, ale sama skutečnost, že šlo o Židy či o Poláky. Viz: *Rozsudek ve věci USA vs. Josef Altstötter et al. ze dne 4. prosince 1947.* In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III.* c1951, *op. cit.*, s. 1145–1156.

To, že byl Blaschtowitschka odsouzen k trestu smrti, zatímco Rothaug, jenž se patrně aktivně podílel na větším množství justičních vražd, byl odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí, který byl později zmírněn na dvacet let odnětí svobody, a byl propuštěn již v roce 1956, nelze vnímat jako důkaz populární teorie o mimořádné přísnosti československé retribuce, ale spíše jako důsledek některých dříve popsaných jevů typických pro procesní programy v americké okupační zóně Německa. Výrazná nechuť k udělování trestů smrti čelním představitelům nacistického státu při realizaci programu *následných norimberských procesů* v porovnání s procesy s méně vlivnými nacistickými válečnými zločinci byla pro Američany typická obdobně jako snižování a promíjení trestů v pozdějších poválečných letech. O tom, že Američané nijak nezlehčovali rozsah Rothaugových zločinů svědčí i to, že trest odnětí svobody na doživotí byl nejvyšší trest, který byl v daném procesu udělen, a kromě Rothauga k němu byly odsouzeny pouze tři další osoby včetně nejvýše postaveného obžalovaného, bývalého prozatimního říšského ministra spravedlnosti Franze Schlegelbergera a Rothaugova nástupce v čele Zvláštního soudu v Norimberku Rudolfa Oescheye. Celkové srovnání těchto dvou případů se jeví jako poměrně zajímavé obzvláště díky tomu, že americký vojenský tribunál i český Mimořádný lidový soud v Praze dospěly k obdobným závěrům, ačkoliv původně vycházely z odlišných pozic a procesních filosofí.

Jako poslední retribuční proces vybraný k porovnání se zónovými procesy bylo vybráno řízení proti Haraldu Wiesmannovi a dalším patnácti příslušníkům kladenského gestapa. Tento proces, který se odehrál v roce 1947 před Mimořádným lidovým soudem v Praze, měl za cíl postihnout některé osoby zodpovědné za vyhlazení Lidic a další zločiny. Obžalovaní se měli dopustit zločinů dle § 2, § 3 odst. 1, § 5 odst. 1 písm. a), § 5 odst. 2 písm. a) a b), § 6, § 7 odst. 1, 2 a 3, § 8 odst. 1 písm. a), § 8 odst. 2 písm. a), § 9 a v jednom případě i § 11 Velkého retribučního dekretu, tedy zločinů proti státu, osobám i majetku, které měli naplnit tím, že se dopustili vraždy, těžkého poškození na těle, veřejného násilí vydíráním a nebezpečným vyhrožováním, žhářství, krádeže a veřejného násilí násilným vpádem do cizího nemovitého statku a rovněž tím, že byli členy zločinecké organizace SS a podporovali nacistické hnutí.⁹³⁶ Obžaloba v úvodní řeči zdůraznila, že obžalovaní jednali s mimořádnou horlivostí nad rámec služebních povinností.⁹³⁷ Jednotliví obžalovaní ve svých výpovědích kategoricky popírali svou vinu a naopak aktivně vystupovali proti svým spoluobžalovaným a dalším výše

936 BÁRTA, M., Všichni čekají tvrdý a spravedlivý trest: Konec kladenského Gestapa. *Paměť a dějiny*. c2016, roč. 9, č. 2, s. 66. Dostupné také z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/057-067.pdf>

NĚMEČKOVÁ, D., c2014, *op. cit.*, s. 141.

937 AUTOR NEZNÁMÝ, Členové kladenského gestapa před soudem. *Svobodné noviny*. c1947, roč. 3, č. 74, s. 3.

postaveným nacistům a usvědčovali je, což vedlo k častým konfrontacím a sporům ohledně služební hierarchie a osobních kompetencí mezi jednotlivými obžalovanými přímo v soudní síni.⁹³⁸ Ve vztahu k strašlivým zločinům v Lidicích několik obžalovaných vypovědělo, že na místě nebyla nalezena žádná vysílačka, balíky zbraní nebo jiné předměty, které by naznačovaly spojitost s atentátem na Reinharda Heydricha, avšak i přes tuto skutečnost došlo k vydání a následnému vykonání rozkazu Lidice vyhladit.⁹³⁹

Obžalovaní se hájili standardní frází o plnění rozkazů nadřízených, se kterými vnitřně nesouhlasili a plnili je jen z obavy o svůj život. Někteří obžalovaní, včetně Wiesmanna, šli dokonce tak daleko, že sami sebe vykreslovali jako přátele Čechů a odpůrce nacistického režimu.⁹⁴⁰ Obžaloba předložila velké množství důkazů o lidické tragédii a došlo i na promítání snímku, který byl natočen z rozkazu nacistů a který zachycoval lidické události.⁹⁴¹ Po procesu, který probíhal téměř měsíc, což bylo pro retribuční procesy značně neobvyklé, byl 24. dubna 1947 vynesena rozsudek, dle kterého bylo šest obžalovaných, včetně Wiesmanna, odsouzeno k trestu smrti, devíti obžalovaným byly vyměřeny tresty těžkého žaláře v rozmezí čtyři roky až třicet let a v případě jednoho obžalovaného bylo při odsuzujícím výroku upuštěno od potrestání dle § 16 odst. 2 Velkého retribučního dekretu.⁹⁴²

Vybrat proces, který by se hodil ke srovnání s řízením proti Wiesmannovi a ostatním, se jeví jako obtížné. Nejvíce by se nabízel proces s osobami odpovědnými za masakr obyvatel francouzské obce Oradour-sur-Glane z roku 1953, avšak vzhledem k tomu, že se tento proces odehrál před vojenským tribunálem v Bordeaux na vlastním území Francie a tedy se nevyznačoval specifickými aspekty typickými pro procesy v okupačních zónách rozděleného Německa, nejvíce se jako vhodné zvolit ho pro srovnání pro účely této práce. Z tohoto důvodu jsem pro srovnání s výše popsanou kauzou zvolil britský proces proti příslušníkům gestapa odpovědným za vraždy uprchlých britských zajatců z tábora Stalag Luft III, který se ve skutkových okolnostech značně lišil od řízení proti Wiesmannovi a dalším, avšak některé úvahy obsažené v rozsudku britského vojenského soudu naznačují souvislost s úvahami československých orgánů.

Na první pohled je zřejmé, že obžalovaní příslušníci gestapa v obou případech zvolili obdobnou strategii a poukazovali na to, že pouze plnili příkazy nadřízených a jednali při tom

938 AUTOR NEZNÁMÝ, Kladenské gestapo před soudem. *Svobodné noviny*. c1947, roč. 3, č. 75, s. 3

939 AUTOR NEZNÁMÝ, *Kladenské gestapo před soudem*, op. cit., c1945, s. 3.

940 NĚMEČKOVÁ, D., c2014, op. cit., s. 143.

941 BÁRTA, M., c2016, op. cit., s. 66.

942 BÁRTA, M., c2016, op. cit., s. 66.

v tísní, jelikož se báli o svůj život v případě neuposlechnutí rozkazu, přičemž ani přesně neznali okolnosti, za kterých byly zločinné popravky nařizeny a svými nadřízenými důstojníky byli uvedeni v omyl a obelhání. Určitý rozdíl v obou procesech vyplývající z rozdílného přístupu k obhajobě plněním rozkazů lze vnímat při posuzování pohnutek, které obžalované k provedení vražd vedly. Zatímco v řízení proti Wiesmannovi a dalším se obžaloba snažila prokázat, že obžalovaní jednali zvláště horlivě a nad rámec služební povinnosti, přičemž byli vedeni fanatickou oddaností k nacistickému režimu a nenávisť k Čechům, v případě britského procesu se vojenská prokuratura otázkou pohnutek obžalovaných příliš nezabývala. V obou případech soudci, kteří v daných kauzách rozhodovali, nepřijali obhajobu plněním rozkazů nadřízených a konstatovali, že vykonání trestných odvetných poprav bez předchozího soudního řízení nelze vnímat jinak než jako vraždu. Přijaty nebyly ani argumenty týkající se tísně obžalovaných, jejich nízké pozice v rámci nacistické hierarchie a zatajení některých klíčových okolností ze strany nadřízených, kteří vraždy nařídili. Oba soudní orgány naopak konstatovaly, že vzhledem k povaze zločinů, k postavení obžalovaných v rámci tajné státní policie, jakož i k jejich chování během služby v gestapu, nelze pochybovat o tom, že obžalovaní byli zcela oddáni nacistické ideologii a rozkazy k vraždám a dalším zvěrstvům vykonávali ochotně a bez vnějšího nátlaku. Vzhledem ke zvrácené povaze zločinů je zřejmé, že odsouzení pachatelé v obou procesech byli odsouzeni k vysokým trestům, často i k trestu nejvyššímu. Zatímco v britském procesu byl drtivě většině odsouzených uložen trest smrti a pouze třem odsouzeným byl udělen trest odnětí svobody, v řízení proti Wiesmannovi byly tresty více diferenciovány, přičemž, jak již bylo řečeno, v případě jednoho odsouzeného dokonce došlo k upuštění od potrestání. Závěrem je třeba konstatovat, že podobně jako v předchozím srovnání, i zde se úvahy soudců i žalobců ubíraly podobným směrem a argumentace, které zazněly v obou procesech si byly v mnoha bodech velice podobné, i přes značně odlišnou hmotněprávní i procesněprávní úpravu.

Celkově se nedá říci, že by byl český a slovenský retribuční program jednostranně a zcela ovlivněn procesní filosofií některé z Vítězných mocností. Lze sice pozorovat některé dílčí podobnosti, a to jak v debatách o podobě retribučního programu, tak i při samotných procesech, jakož i v retribučních předpisech, avšak nelze bez dalšího přijmout, že by byl přístup některé z okupačních mocností rozděleného Německa přijat v plném rozsahu. Nemohu se proto zcela ztotožnit s tezí, že výslednou podobu české a slovenské retribuční úpravy rozhodujícím způsobem formoval rostoucí vliv Sovětského svazu, ačkoliv je nutné říci, že v pozdějších fázích přípravy retribučního programu byl tento vliv znatelný, o čemž svědčí například některé formulace

obsažené v Košickém vládním programu či v komunistickém návrhu zákona o potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů mimořádnými lidovými soudy. I přes tento vliv si český a slovenský retribuční program zachovaly svébytnou povahu, přičemž procesními programy zónových mocností se maximálně v některých oblastech inspirovaly. Skutečnost, že mimořádné lidové soudy i přes rozdílné výchozí pozice v mnoha případech rozhodovaly a argumentovaly velmi podobně jako zónové soudní orgány nelze dle mého názoru považovat za důkaz vlivu Vítězných mocností (tím spíše, že v některých případech rozhodovaly mimořádné lidové soudy dříve než soudy zónové), ale spíše za důkaz o tom, že závěry těchto soudních orgánů byly univerzálně platné bez ohledu na to, který národ v dané věci rozhodoval, což lze vnímat jako velmi pozitivní aspekt jak procesů zónových, tak retribučních.

9. Závěr

V úvodu této práce byly stanoveny tři cíle. Ve vztahu k prvnímu a druhému z nich, tedy ve vztahu k analýze jednotlivých zónových procesních programů a jejich vzájemné komparaci, je třeba konstatovat, že i přes to, že všechny tyto procesní programy měly stejný cíl, kterým v obecné rovině bylo potrestání nacistických zločinců soudní cestou, významným způsobem se od sebe navzájem odlišovaly. Charakter každého ze zónových procesních programů byl unikátní a dá se říci, že mezi nimi převažovaly spíše odlišnosti než podobnosti, ačkoliv se to jeví jako nepravděpodobné s přihlédnutím k počáteční spolupráci jednotlivých mocností.

Hlavním poznávacím znamením britského zónového procesního programu byla jeho neambicióznost. Tento nedostatek ambicí se projevoval ve výběru obžalovaných, kde lze vysledovat poměrně důslednou snahu vyvarovat se procesům s prominentními představiteli nacistického režimu. Ke stejnému závěru lze dojít i analýzou nejvýznamnějšího britského zónového právního předpisu, Královského výnosu o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945. Dle tohoto předpisu bylo možné stíhat jen válečné zločiny v užším slova smyslu. Britové tak v zásadě zcela rezignovali na stíhání osob, které naplnily další ze skutkových podstat obsažených ve statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora a v Zákoně č. 10, ať už šlo o zločiny proti lidskosti, o zločiny proti míru, či o členství ve zločinecké organizaci.⁹⁴³

Výše uvedené koresponduje s rezervovaným britským přístupem k poválečným procesům, jelikož řízení proti pachatelům válečných zločinů v užším slova smyslu byla již zavedená a kladla menší nároky na argumentaci vojenské prokuratury i na odůvodnění rozhodnutí vojenských soudů. Určitá britská opatrnost ve vztahu k zónovým procesům se dá vysvětlovat tím, že Britové měli ze všech zónových mocností nejvíce praktických negativních zkušeností s vedením procesů proti cizím státním příslušníkům podezřelým ze spáchání zločinů dle mezinárodního práva trestního nasbíraných především po skončení I. světové války. Pokud se dají najít určité nedostatky na celkovém britském pojetí a koncepci, pak je však třeba jedním dechem dodat, že naopak samotná realizace jednotlivých procesů proběhla na výbornou, když jednotlivá řízení proběhla bez větších kontroverzí a sporných momentů a rozhodnutí v jednotlivých případech byla podepřena obsáhlou a přesvědčivou argumentací v odůvodnění rozsudků. Při pohledu na poměr odsouzených a osvobozených a na udělované tresty lze dojít k závěru, že během britských zónových procesů byl brán zřetel na individuální odpovědnost

⁹⁴³ Určitou výjimku představovaly procesy před soudy Kontrolní komise pro Německo, při kterých byl aplikován Zákon č. 10. V kontextu britského procesního programu však šlo o zanedbatelné množství procesů.

pachatelů a jednotlivé polehčující a přitěžující okolnosti. Domnívám se, že i tuto úspěšnost při vedení jednotlivých procesů lze dát do souvislosti s komornějším zaměřením britského procesního programu, jelikož jednotlivé vojenské soudy rozhodovaly většinou v menších a přehledných kauzách a mohly se více soustředit na argumentaci a posuzování viny jednotlivých obviněných. Druhým aspektem, který dle mého názoru silně ovlivnil celkovou podobu britského programu, byla místy až nepochopitelná náklonost britské veřejnosti k některým obviněným osobám, zejména z řad bankovního a průmyslového sektoru a důstojnického sboru. Tento fenomén je nejlépe možné pozorovat na procesu proti Erichu von Mansteinovi, kdy došlo k paradoxní situaci, jelikož britská veřejnost byla spíše na straně obžalovaného a celý proces vnímala jako nedůstojnou, negentlemanskou a zcela nebritskou záležitost.

Francouzský procesní program byl spolu s programem *následných norimberských procesů* patrně nejsložitějším a nejpropracovanějším ze všech zónových programů. Analýzou soustavy soudních orgánů a procesní úpravy lze dojít k závěru, že na rozdíl od ostatních okupačních zón nemělo francouzské zónové soudnictví mimořádný a dočasný charakter, přičemž Francie nejednala jako okupační mocnost, ale spíše se stylizovala do role nového suveréna, který v budoucnu hodlá připojit zónu ke svému vlastnímu území. Díky těmto územním ambicím fungovala na území francouzské okupační zóny Německa vícestupňová soudní soustava, která se zásadním způsobem odlišovala od vojenských soudů a tribunálů, které fungovaly v jiných okupačních zónách.

Francouzské vysoké ambice se projevovaly i v oblasti procesních práv obžalovaných. Osoby, které byly postaveny před některý z francouzských zónových tribunálů, byly ve výrazně lepším postavení nežli osoby obžalované v jiné okupační zóně. Ve francouzské okupační zóně existoval mimo jiné i institut řádných a mimořádných opravných prostředků, čímž se tato okupační zóna výrazně odlišovala od ostatních. Francouzskou snahu o postupnou integraci zónového území (respektive území Sárského protektorátu) je možné vidět i v tom, že na rozdíl od většiny ostatních okupačních zón, rozhodovaly francouzské soudní orgány nejenom v případech nacistických válečných zločinců a v dalších mimořádných případech, ale i v mnoha případech týkajících se běžného poválečného života, jakož i v tom, že proti rozhodnutí německého soudu se bylo možné odvolat k francouzskému Obecnému (respektive Vyššímu) tribunálu, který byl v pozici nejvyššího zónového soudního orgánu. Francouzská cílevědomost a odhodlanost se projevovala i ve výběru obžalovaných při procesech s nacistickými zločinci. Francouzi byli připraveni postavit před některý z tribunálů libovolnou osobu, u které existovalo

důvodné podezření, že se dopustila některého ze zločinů dle Zákona č. 10, bez ohledu na její postavení či vliv. Díky tomu Francie ve své okupační zóně obžalovala nejvíce osob ze všech tří západních okupačních mocností. Francouzi se rovněž nezdráhali aplikovat i novější skutkové podstaty obsažené v Zákone č. 10, a to leckdy i poněkud extenzivním způsobem, o čemž svědčí i to, že v rámci procesu proti Heinrichu Tillessenovi vnímali atentát na ministra Výmarské republiky jako naplnění skutkové podstaty zločinu proti lidskosti. I přes výše naznačenou nadšenost a horlivost se však rozhodně nedá říci, že by v rámci francouzského procesního programu docházelo k systematickému porušování práva na spravedlivý proces a že by jednotlivá řízení hojně provázely skandály a kontroverze. Naopak je nutné zdůraznit, že při porovnání celkových statistik jednotlivých okupačních zón se francouzský procesní program vyznačoval poměrně vysokým procentem osob, které byly v rámci procesů osvobozeny, a naopak poměrně malým počtem osob, které byly odsouzeny k trestu smrti.

Procesy v americké okupační zóně Německa ukázaly symbolické dvě tváře. Na jedné straně stály *následné norimberské procesy*, které byly jediným skutečným nástupcem procesu před Mezinárodním vojenským soudním dvorem a které se vyznačovaly vysokou procesní úrovní a vybroušenou argumentací všech procesních stran a tribunálů, avšak které rovněž prosluly možná až přílišnou smířlivostí a shovívavostí k některým obžalovaným, kteří v mnoha případech patřili k hlavním strůjčům a vykonavatelům zločinných nacistických politik. Na druhé straně pak stály procesy před americkými vojenskými soudy a vojenskými soudními komisemi, které byly soustředěny především v areálu bývalého koncentračního tábora Dachau a které se vyznačovaly strohostí typickou pro vojenské soudnictví a se kterými byla spojena některá kontroverzní obvinění týkající se mučení vězňů během vyšetřování, avšak v rámci kterých byly zároveň důsledně a bez úlev stíhány všechny osoby podezřelé ze spáchání těch zločinů, o nichž tyto soudní orgány rozhodovaly. Celková úroveň obou amerických procesních větví byla poměrně vysoká, avšak nelze si nevšimnout kontrastu mezi nimi. Jako praktický příklad výše nastíněného fenoménu lze zmínit situaci, kdy někteří hlavní táboroví lékaři byli kvůli svému postavení vyjmuti z jurisdikce vojenských soudních komisí s tím, že budou souzeni v následném norimberském procesu s lékaři, což v konečném důsledku vedlo k tomu, že byli díky větší shovívavosti vojenského tribunálu v Norimberku odsouzeni k mírnějšímu trestu než jejich podřízení, kteří plnili jejich rozkazy.

Následné norimberské procesy představovaly, jak již bylo řečeno, pomyslný vrchol všech zónových procesů, ať už díky výběru obžalovaných, či díky přesvědčivosti a rozmanitosti

použité argumentace, se kterými se mohly srovnávat jen ty nejdůležitější procesy z ostatních okupačních zón. Procesní postavení obžalovaných bylo o něco slabší než postavení obžalovaných ve francouzské okupační zóně Německa, ale jinak vysoce převyšovalo ostatní zónové standardy. Celý program byl konstruován tak, aby každý z dvanácti procesů cílil v symbolické rovině na některý z klíčových kamenů, na kterých bylo dle Američanů vystavěno nacistické spiknutí. Celkové vyznění tohoto ambiciózního projektu negativně ovlivnil rozdílný přístup jednotlivých vojenských tribunálů ke sporným otázkám souvisejícím s aplikováním Zákona č. 10 a s přijímáním, respektive nepřijímáním, některých argumentů procesních stran, ale i přes to představovaly *následné norimberské procesy* velmi významnou kapitolu v dějinách mezinárodního trestního práva.

Procesy v Dachau a obdobné americké procesy se svým charakterem nejvíce blížily procesům v britské okupační zóně Německa, zejména prvnímu procesu s personálem koncentračního tábora Bergen-Belsen. Na rozdíl od britských procesů se však ty americké obecně vyznačovaly výrazně větším počtem obžalovaných v rámci jednoho procesu a také větším důrazem na teorii společného plánu a spiknutí, což sice průběh amerických procesů zjednodušovalo, avšak v konečném důsledku to rovněž vedlo k výraznému oslabení celkového vyznění jednotlivých řízení v porovnání s procesy britskými. Během procesů v Dachau se podařilo usvědčit především velké množství členů personálu různých koncentračních táborů, jakož i osoby zodpovědné za válečné zločiny spáchané během bojů v Ardenách na konci II. světové války. Význam tohoto procesního programu bývá dnes poněkud neprávem umenšován a vzpomínány jsou především různé skandály a kontroverze, které na konci programu vyšly najevo. Osobně se domnívám, že tento přístup není zcela šťastný, jelikož relativizuje americké úsilí směřující k potrestání nacistických zločinců. Není na místě tvrdit, že během procesního programu v Dachau nedocházelo k jistým dílčím (a místy i závažným) pochybením nebo že tento procesní program byl tím nejuspěšnějším ze zónových programů, avšak i přes výše uvedené má své nezastupitelné a důležité místo v dějinách právního postihování válečných zločinců.

Sovětský zónový procesní program lze charakterizovat jako ten nejvíce živelný a chaotický ze všech programů. Celková koncepce tohoto programu se jeví jako poněkud neucelená a nejasná. K této zmatečnosti přispělo více faktorů. V sovětské okupační zóně Německa proběhlo obrovské množství procesů, přičemž počet obžalovaných výrazně přesáhl součet obžalovaných ve všech zbylých okupačních zónách Německa. Vysoký počet

obžalovaných byl průvodním jevem toho, že pod pláštíkem procesů proti nacistickým zločincům a jejich sympatizantům bylo obžalováno a následně odsouzeno i větší množství politických oponentů a dalších osob, které ohrožovaly sovětské zájmy v Německu. Nepřehledná situace však nebyla zapříčiněna pouze vysokým počtem obžalovaných, ale i tím, že hmotněprávní základ procesů před sovětskými vojenskými tribunály představovaly tři rozdílné právní předpisy, které byly paralelně aplikovány. Kromě toho se v okupační zóně odehrávaly Sověty kontrolované procesy před německými soudními orgány a rovněž docházelo k dlouholeté internaci podezřelých osob bez předchozího soudního řízení s tím, že pravděpodobně neexistovala žádná obecná a ucelená metodika, která by jasně určovala, jaký postup bude v konkrétních případech uplatňován. Jak probíhala konkrétní řízení před sovětskými vojenskými tribunály lze dnes s ohledem na to, že spisový materiál dosud nebyl zpřístupněn, rekonstruovat pouze z poměrně kusých informací, které se v souvislosti s tímto fenoménem objevily. Z nich vyplývá, že hlavním těžištěm sovětských zónových procesů byla vyšetřovací fáze, během které se většina obžalovaných doznala v plném rozsahu ke všemu, z čeho byla viněna, a hlavní líčení před vojenským tribunálem pak bylo spíše formalitou, kdy se prokuratura a soudci v zásadě ani příliš neobtěžovali argumentací a dokazováním a omezovali se na pouhé konstatování viny, kterou potvrdili obžalovaní i jejich obhájci. Za této situace nemá velkou cenu příliš zkoumat procesní postavení obžalovaných během hlavního líčení, ale za zmínku stojí to, že dle dnes známých informací některá hlavní líčení probíhala pouze v ruštině bez zajištění tlumočnicka pro německé obžalované, což jen podtrhuje lehce absurdní charakter některých těchto procesů. Za vyzdvihnutí naopak stojí to, že Sověti ve své zóně pokračovali v trendu, který se objevil již během procesů v průběhu II. světové války i během řízení před Mezinárodním vojenským soudním dvorem, a při přípravě některých procesů vytvářeli dokumentární snímky zachycující nacistické zločiny.

Komplexně zhodnotit události v sovětské okupační zóně Německa je poměrně obtížné, jelikož na některé důležité otázky stále nelze jednoznačně odpovědět. I přes to je nutné konstatovat, že sovětský zónový program byl poměrně rozporuplný. Na jedné straně se musí ocenit, že sovětským sítem neproklouzl prakticky žádný nacistický zločinec, čímž se nemohla chlubit žádná jiná okupační velmoc. Zároveň je však třeba dodat, že v rámci sovětských zónových procesů bylo k přísným trestům odsouzeno i velké množství osob, které nejenomže nebyly nacistickými zločinci, ale v některých případech i proti národně socialistickému režimu aktivně bojovaly. Druhý problém představuje i skutečnost, že někteří nacističtí zločinci nebyli odsouzeni pro své skutečné zločiny, ze kterých by byli usvědčeni, ale na základě vyfabulovaných

obžalob a vynucených falešných doznání. I přes tyto zásadní problémy však nelze sovětský zónový procesní program bez dalšího odsoudit, jelikož i on přes všechny své nedostatky představoval důležitý milník ve vývoji přístupu k trestání válečných zločinců.

Z výše uvedených odstavců vyplývá, že se jednotlivé zónové programy zásadním způsobem lišily nejenom od jiných procesních programů, které se zabývaly potrestáním nacistických zločinců a které probíhaly ve státech, které byly obětmi nacistické agrese, ale i od sebe navzájem. Bylo by v zásadě nesmyslné pokoušet se o jakési zobecňující kvalitativní seřazení těchto zónových programů, jelikož do takového hodnocení by vždy silně promlouval subjektivní hodnotový faktor. Na druhé je možné tyto programy srovnávat na úrovni jednotlivých dílčích a konkrétních kritérií, tak jak tomu bylo učiněno v šesté obsahové kapitole této práce. Na základě těchto kritérií by bylo možné jednotlivé procesní programy seřadit, avšak přiřazení důležitosti těmto jednotlivým kritériím už je v zásadě individuální volbou. Pro mne osobně by patrně nejdůležitější kritéria představovala jednak promyšlenost a podrobnost procesních předpisů, důraz na pohnání co největšího množství zločinců k spravedlnosti a zároveň to, jestli daná okupační mocnost trvala na vykonání již udělených trestů, nebo jestli v pozdějších letech začala realizovat nekoncepčně rozsáhlou omilostňovací politiku, která nebyla podepřena zájmy spravedlnosti. Z tohoto důvodu bych za sebe vnímal jako nejzdařilejší francouzský zónový procesní program, ale v tomto případě jde o mé čistě subjektivní hodnocení, které může být ovlivněno tím, že tento program nejvíce vycházel ze systému kontinentálního práva.

Ve vztahu k třetímu cíli práce je nutné konstatovat, že zónové procesy a zónová procesní politika jednotlivých mocností ovlivnila podobu retribučního procesního programu na území Československa méně, než by se dalo očekávat. Rovněž nejde hovořit o tom, že by československé retribuční předpisy a procesy zásadním způsobem ovlivnily zónové programy. Na formování výsledné podoby retribučního programu sice měly určitý vliv dosavadní zahraniční zkušenosti s trestáním nacistických zločinců a kolaborantů (například *charkovský proces*, ale i procesy, které začaly probíhat na území osvobozené Francie již v druhé polovině roku 1944) a představy jednotlivých Vítězných mocností o poválečné spravedlnosti, ale tyto vlivy byly spíše inspirativní než přímo a direktivně ovlivňující. Tyto dílčí vlivy jsou patrné i v textu jednotlivých retribučních právních předpisů a v některých případech i v průbězích jednotlivých retribučních procesů, ale tato ovlivnění se nejeví jako jednoznačně systematicky zamýšlené. Zároveň nelze vliv myšlenek a představ jednotlivých Vítězných mocností o spravedlnosti a procesech s nacistickými zločinci ztotožňovat s vlivem zónové procesní

politiky, jelikož zónová procesní politika představuje spíše podmnožinu těchto celkových představ. Vliv jednotlivých zónových procesních politik tak byl ještě menší než vliv obecných myšlenek a představ jednotlivých Vítězných mocností a v kontextu retribuice na československém území byl téměř zanedbatelný. O vzájemném ovlivňování mezi zónovými procesními programy a programem retribuice na území Československa tak lze hovořit maximálně ve velmi zobecňující rovině. Za pozornost však stojí jiný fenomén. V mnoha kauzách s obdobným předmětem řízení docházely mimořádné lidové soudy a zónové soudní orgány k podobným závěrům, ačkoliv vycházely z jiných pozic, aplikovaly značně odlišné právní předpisy a v rozsudcích akcentovaly různé aspekty. Toto zjištění se dá vykládat tak, že i přes všechny rozdíly mezi jednotlivými typy procesů a celkovou procesní politikou jednotlivých států vycházeli soudci, kteří v daných kauzách rozhodovali, z velmi blízkých představ o spravedlnosti a z obdobných morálních základů a při rozhodování používali obdobnou argumentační logiku. Jinými slovy lze uvažovat o tom, že některé základní aspekty procesů s nacistickými zločinci se vyznačovaly jistou univerzálností a to i přes všechny dříve nastíněné rozdílnosti způsobené odlišnou geopolitickou situací a různými přístupy jednotlivých států, které v daných procesech rozhodovaly.

Obecně se dá uzavřít, že zónové procesy představovaly jednu z nejdůležitějších kapitol poválečného vypořádání se se zločiny nacismu a zároveň i významný milník v dějinách trestání válečných zločinců. Jako u každého historického milníku lze i v případě zónových procesů vnímat jejich pozitivní aspekty, negativní aspekty i aspekty rozporuplné. Není však možné popřít to, že procesní programy, které se v okupačních zónách rozděleného Německa odehrály, představovaly jeden z neambicióznějších projektů tehdejší doby a zároveň, i přes různá úskalí, výjimky a dílčí problémy a kontroverze, ono pomyslné vítězství spravedlnosti a práva nad prostou mstou a odplatou, ale i nad nezměrným zlem a zvráceností nacistické ideologie. V neposlední řadě zónové procesy pokračovaly ve směru, který byl nastaven v řízení před Mezinárodním vojenským soudním dvorem a v plné nahotě odhalil celkový rozsah nacistické zločinnosti a enormní počty pachatelů, kteří se na těchto zločinech podíleli. Právě různorodost zónových procesů definitivně vyvrací relativizující argument, dle kterého byla drtivá většina německé společnosti pouze obelstěna užším vedením nacistické strany a příslušníky SS a nijak neparticipovala na hrůzných zločinech, ani si jich nebyla vědoma. Tento argument, který byl populární hlavně v 60. a 70. letech, se však zcela rozplývá při pohledu na lavici obžalovaných, na které krom nacistických špiček a příslušníků SS zasedli i lékaři, právníci, důstojníci,

podnikatelé, průmyslníci, diplomati, filosofové a dokonce i zemědělci, řemeslníci a další v teoretické rovině bezúhonní řadoví Němci. To, jak snadno prostoupila nacistická zločinnost takřka celou německou společnost, by mělo sloužit jako poučení a varování pro budoucnost.

Seznam zkratek

FS – Freiwilliger Schutzdienst – Dobrovolná ochranná služba

Gestapo – Geheime Staatspolizei – Tajná státní policie

GmbH – Gesellschaft mit beschränkter Haftung – Společnost s ručením omezeným

Gulag – Glavnoje upravlenije lagerej – Hlavní správa nápravně-pracovních táborů

IG Farben – Interessen-Gemeinschaft Farbenindustrie AG – Zájmová skupina barvářského průmyslu

KSČ – Komunistická strana Československa

NDR – Německá demokratická republika

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl – Lidový komisariát vnitřních záležitostí

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národně socialistická německá dělnická strana

RAF – Royal Air Force – Královské letectvo

RKFDV – Reichskommissariat für die Festigung deutschen Volkstums – Říšský komisariát pro upevnění německé národnosti

RSFSR – Rossijskaya Sovetskaya Federativnaya Sotsialisticheskaya Respublika – Ruská socialistická federativní sovětská republika (v práci používáno ve vztahu k názvu platnému do roku 1936)

RSHA – Reichssicherheitshauptamt – Hlavní říšský bezpečnostní úřad

RuSHA – Rasse- und Siedlungshauptamt – Hlavní rasový a osidlovací úřad

SA – Sturmabteilung – Úderné oddíly

SAS – Special Air Service – Zvláštní letecká služba

SD – Sicherheitsdienst – Bezpečnostní služba

SdP – Sudetendeutsche Partei – Sudetoněmecká strana

SHAEF – Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force – Vrchní velitelství spojeneckých expedičních sil

SiPo – Sicherheitspolizei – Bezpečnostní policie

SNR – Slovenská národní rada

SOE – Special Operations Executive – Oddělení pro zvláštní operace

SRN – Spolková republika Německo

SS – Schutzstaffel – Ochranné oddíly

SSSR – Sojuz Sovětskich Socialističeskich Respublik – Svaz sovětských socialistických republik

T4 – Tiergartenstraße 4

TBC – Tuberculum – Tuberkulóza

Testa – Tesch & Stabenow

USA – United States of America – Spojené státy americké

V-1 – Vergeltungswaffe 1 – Zbraň odplaty 1

V-2 – Vergeltungswaffe 2 – Zbraň odplaty 2

VoMi – Volksdeutsche Mittelstelle – Středisko na podporu etnických Němců

WVHA – Wirtschafts und Verwaltungshauptamt – Hlavní hospodářský a administrativní úřad

Zdroje

Dobové prameny

Právní předpisy (s případným odkazem a datem posledního navštívení stránky)

Dekret prezidenta republiky č. 6 /1945 Úř. věst. čsl., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 1. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Dekret prezidenta republiky č. 16 /1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Dočasné nařízení Ministerstva vnitra SSSR č. 37, o zvláštních táborech SSSR v Německu ze dne 30. října 1946 [online]. [cit. 2020-09-29]. Dostupné z: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/119900-vremennoe-polozhenie-o-spetslageryah-mvd-sssr-na-territorii-germanii-30-oktyabrya-1946-g#mode/inspect/page/1/zoom/4>

Královský výnos o pravidlech pro procesy s válečnými zločinci ze dne 18. června 1945 [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtroyal.asp>

Nářízení americké vojenské vlády č. 7, o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů ze dne 18. října 1946 [online]. [cit. 2020-05-23]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imt07.asp>

Nářízení americké vojenské vlády č. 11, o pozměnění o nařízení americké vojenské vlády č. 7 ze dne 18. října 1946 nazvaného „o organizaci a pravomoci některých vojenských tribunálů“ ze dne 17. února 1947 [online]. [cit. 2020-05-23]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtor11.asp>

Nářízení o vojenských tribunálech a vojenské prokuratuře schválené dne 20. srpna 1926 Ústředním výkonným výborem SSSR a Radou lidových komisařů SSSR [online]. [cit. 2020-08-27]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3001.htm

Nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu č. 39, o potrestání německých fašistických zločinců odpovědných za vraždy a mučení sovětského civilního obyvatelstva a válečných zajatců z řad Rudé armády, vyzvědačů, sovětských kolaborantů a jejich pomahačů ze dne 19. dubna 1943 [online]. [cit. 2020-08-28]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4421.htm

Nařízení prezidia Nejvyššího sovětu Sovětského svazu o zrušení trestu smrti ze dne 26. května 1947 [online]. [cit. 2020-08-29]. Dostupné z: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4642.htm

Nařízení Prozatímní francouzské vlády o potrestání válečných zločinů ze dne 28. srpna 1944 [online]. [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.docidTexte=LEGITEXT000006070700&dateTexte=20120404>

Nařízení říšského prezidenta o beztrestnosti ze dne 21. března 1933 [online]. c1933, [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.verfassungen.de/de33-45/straffreiheit33.htm>

Nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 15. května 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Nařízení Slovenské národní rady č. 83/1945 Sb. n. SNR, k terým se doplňuje a mění nařízení o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 25. července 1945. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

Nařízení Slovenské národní rady č. 57/1946 Sb. n. SNR, k terým se mění a doplňuje nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění nařízení č. 83/1945 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 14. května 1946. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

Nařízení Slovenské národní rady č. 88/1947 Sb. n. SNR, kterým se upravuje trestní řízení pro trestné činy podle nařízení č. 33/1945 Sb. n. SNR ve znění vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 19. prosince 1947. In: *ASPI*, Praha: Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-18].

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 20, o potrestání válečných zločinů ze dne 25. listopadu 1945. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1945, roč. 1, č. 8. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9617887d/f1.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 36, o potrestání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a míru a členství ve zločinecké organizaci ze dne 25. února 1946. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96178860/f1.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 40, o reorganizaci omilostňovacího postupu a přezkumu odsuzujících rozsudků vynesných tribunály zřízenými vojenskou vládou francouzské okupační zóny Německa ze dne 6. května 1946. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 24. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9617808s/f1.item.r=jugements+du+tribunal+sup%C3%A9rieur+de+Rastatt>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 56, o zřízení Francouzského tribunálu ve francouzské okupační zóně Německa ze dne 17. srpna 1946. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 1, č. 33. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96165820/f3.item.r=jugements%20du%20tribunal%20sup%C3%A9rieur%20de%20Rastatt>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 73, o zřízení Rýnských plavebních tribunálů ze dne 6. prosince 1946. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1946, roč. 2, č. 49. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9616581k/f1.item.r=jugements+du+tribunal+sup%C3%A9rieur+de+Rastatt>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 99, o nové organizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771058z/f1.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 100, o reorganizaci

procesních postupů při udělování milosti a revizi odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771058z/fl.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 101, o organizaci procesního postupu při opravě odsuzujících rozsudků vydaných tribunály zřízenými vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa ze dne 8. července 1947. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 86. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771058z/fl.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 173, o odstranění jurisdikčních sporů mezi tribunály okupační správy a německými soudy a úpravě dohledu nad činností německé justice ze dne 23. září 1948. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1948, roč. 4, č. 206. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9627469c/fl.item>

Nařízení vojenského guvernéra francouzské okupační zóny Německa č. 177, o tribunálech zřízených francouzskou vojenskou vládou v Německu z 29. září 1948. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1948, roč. 4, č. 206 [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9627469c/fl.item>

Návrh retribučního dekretu vypracovaný exilovým vedením KSČ v Moskvě z ledna 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Pokyny od vrchního velení armády Spojených států pro velitelství Východního a Západního vojenského obvodu ze dne 25. srpna 1945. 250.4 JAG-AGO. In: STRAIGHT, C., E., *Závěrečná zpráva zástupce vrchního vojenského prokurátora v Evropě pro válečné zločiny; červen 1944 – srpen 1948*, c1948. Dostupné také z: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/report-deputy-JA-war-crimes.pdf

Prováděcí nařízení Sboru pověřenců Slovenské národní rady č. 55/1945 Sb. n. SNR, k nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. n. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví ze dne 5. června 1945. In: ASPI, Praha:

Wolters Kluwer ČR, [cit. 2021-01-17].

Rozkaz lidového komisaře vnitra SSSR č. 00315, o částečné změně rozkazu NKVD SSSR č. 0016 ze dne 11. ledna 1945 ze dne 18. dubna 1945 [online]. [cit. 2020-08-24]. Dostupné z: <https://www.stsg.de/cms/sites/default/files/u7/Befehl%20des%20NKWD%20Nr%2000315.pdf>

Směrnice Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 38, o zatčení a potrestání válečných zločinců, nacistů a militaristů, a o zadržování, kontrole a dohledu potenciálně nebezpečných Němců ze dne 12. října 1946 [online]. [cit. 2020-09-12]. Dostupné z: http://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=2307

Společná Direktiva vrchních velitelů generálních štábů spojeneckých armád v Německu o identifikaci a zadržení osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů nebo jiných přečinů a procesech s některými z nich č. 1023/10 ze dne 8. července 1945 [online]. [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtjcs.asp#anapab>

Trestní zákon RSFSR ze dne 5. března 1926 [online]. [cit. 2020-08-24]. Dostupné z: https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%A0%D0%A1%D0%A4%D0%A1%D0%A0_1926_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_05.03.1926

Ústava Výmarské republiky ze dne 11. srpna 1919 [online]. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: https://www.zum.de/psm/weimar/weimar_vve.php#Third%20Chapter

Vedlejší dokument Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů č. 114 ze dne 9. prosince 1947 (Soudy Kontrolní komise v britské okupační zóně Německa: Nařízení č. 68 – Soudy Kontrolní komise a nařízení č. 72 – Trestní řízení u soudů Kontrolní komise [online]. [cit. 2019-10-16]. Dostupné z: <https://www.legal-tools.org/doc/4268c0/>

Vyhláška vedoucího civilní správy č. 43, o reorganizaci tribunálů zřízených vojenskou vládou ve francouzské okupační zóně Německa ze dne 2. března 1946. In: Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne, c1946, roč. 1, č. 17. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96178860/fl.item>

Výňatky z novelizovaného manuálu pro vedení procesů ve věcech válečných zločinců a obdobných případech ze dne 15. července 1946. In: STRAIGHT, C., E., *Závěrečná zpráva zástupce vrchního vojenského prokurátora v Evropě pro válečné zločiny; červen 1944 – srpen 1948*, c1948. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/report-deputy-JA-war-crimes.pdf

Zákon č. 22/1946 Sb., jímž se schvalují, mění a doplňují předpisy o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech ze dne 24. ledna 1946 [online]. [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=22&r=1946>

Zákon č. 149/1946 Sb., o prodloužení dekretů presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví ze dne 8. července 1946 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=149&r=1946>

Zákon č. 245/1946 Sb., jímž se mění a doplňují dekrety presidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost ze dne 18. prosince 1946 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=245&r=1946>

Zákon č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení ze dne 25. března 1948 [online]. [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=33&r=1948>

Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 1 ze dne 20. září 1945 [online]. [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: <http://images.library.wisc.edu/History/EFacs/GerRecon/omg1945n013/reference/history.omg1945n013.i0006.pdf>

Zákon Spojenecké kontrolní rady pro Německo č. 10, o potrestání osob vinných válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti míru ze dne 20. prosince 1945 [online]. [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>

Rozsudky, stenografické záznamy procesů a zprávy revizních komisí

Francie vs. Fritz Hartjenstein et al. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 64 [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771067x/f1.item>

Francie vs. Heinrich Tillessen. In: *Journal Officiel du Commandement en Chef Française en Allemagne*, c1947, roč. 2, č. 61 [online]. [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9771064p/f1.item>

Francie vs. Hermann Röchling et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10, Volume XIV*. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XIV.pdf

Osmanská říše vs. Talaat Pasha et al. (anglický překlad) [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.armenian-genocide.org/Affirmation.237/current_category.50/affirmation_detail.html

USA et al. vs. Hermann Wilhelm Göring et al. [online]. c1946, [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/imt.asp

USA vs. Albert Bury [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-1397.pdf>

USA vs. Alfons Klein et al. [online]. [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0449.pdf>

USA vs. Alfried Felix Alwyn Krupp et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IX*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-IX.pdf

USA vs. Carl Krauch et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VII–VIII*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1953. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VII.pdf, https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VIII.pdf

USA vs. Erhard Milch. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume II*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-II.pdf

USA vs. Ernst von Weizsäcker et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XII–XIV*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1952. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XII.pdf, https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XIII.pdf, https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XIV.pdf

USA vs. Franz Auer et al. [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0136.pdf>

USA vs. Friedrich Becker et al. [online]. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/dachautrial/fl3.pdf>

USA vs. Friedrich Flick et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume VI*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1952. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-VI.pdf

USA vs. Georg Steinert [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0494.pdf>

USA vs. Gunther Thiele [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0494.pdf>

USA vs. Hans Altfuldisch et al. [online]. [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0005.pdf>

USA vs. Heinrich Deubert, Anna Margarete Solomon, Margot Zeeck a Peter Schindel [online]. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-0793-001.pdf>

USA vs. Henry Wirz. In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings*. c1867. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Wirz-trial.pdf

USA vs. Josef Altstötter et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume III*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1951. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-III.pdf

USA vs. Joseph Hertgen et al. [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-1497.pdf>

USA vs. Josias, princ z Waldecka et al. [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0009.pdf>

USA vs. Kurt Andrae et al. [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0037.pdf>

USA vs. Karl Brandt et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume I.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1948. Dostupné také z: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-I.pdf

USA vs. Martin Gottfried Weiss et al. [online]. [cit. 2020-04-21]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-050-0002.pdf>

USA vs. Oswald Pohl et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume V.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-V.pdf

USA vs. Otto Ohlendorf et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-IV.pdf

USA vs. Otto Skorzeny et al. [online]. [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-006-0100.pdf>

USA vs. Peter Kohn, Matthias Gierons a Matthias Krein [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-012-2422.pdf>

USA vs. Ulrich Greifelt et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume IV.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-IV.pdf

USA vs. Valentin Bersin et al. [online]. [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <https://www.online.uni-marburg.de/icwc/dachau/000-006-0024.pdf>

USA vs. Wilhelm List et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume XI.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-XI.pdf

USA vs. Wilhelm von Leeb et al. In: *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volume X.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1950. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_war-criminals_Vol-X.pdf

Velká Británie vs. Bruno Tesch et al. [online]. [cit. 2019-11-27]. Dostupné z: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/holocaust/trial-bruno-tesch/>

Velká Británie vs. Erich Heyer et al. [online]. c1945, [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: https://archive.org/stream/EszenLynchingTrial/ICWC983Heyeretal04_06#page/n1/mode/2up

Velká Británie vs. Heinz Wilhelm Eck et al. [online]. c1945, [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_a.zip&file=52.61-81.pdf

Velká Británie vs. Josef Kramer et al. ze dne 17. září 1945 [online]. c1945, [cit. 2019-10-24]. Dostupné z: http://www.bergenbelsen.co.uk/pages/TrialTranscript/Trial_Content.html

Velká Británie vs. Victor Alexandr Friedrich Willi Seeger et al. [online]. c1946, [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: https://ia800100.us.archive.org/view_archive.php?archive=/7/items/BritishMilitaryCourts/British%20Military%20Courts_b.zip&file=54.630-673.pdf

Mezinárodní smlouvy, dohody a prohlášení

Košický vládní program. In: *Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků.* Praha: Svoboda, c1984.

Memorandum o oddělení německých průmyslových regionů ze dne 8. září 1945 [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné z: https://www.cvce.eu/obj/memorandum_on_the_detachment_of_the_german_industrial_regions_8_september_1945-en-65894711-44e5-4dc8-98e8-e9e7c8a25a65.html

Mírová dohoda mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Bulharskem ze dne 27. listopadu 1919 (Neuillyská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Neuilly

Mírová dohoda mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem ze dne 4. června 1920 (Trianonská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Trianon

Mírová dohoda mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem ze dne 28. června 1919 (Versailleská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0043.pdf>

Mírová dohoda mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem ze dne 10. září 1919 (Saint-Germainská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Saint-Germain-en-Laye

Mírová dohoda mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem ze dne 10. srpna 1920 (Sèvreská smlouva) [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_S%C3%A8vres

Prohlášení československé vlády k nacistickým zločinům na území protektorátu, k perzekuci českého obyvatelstva . po atentátu na R. Heydricha a k vypálení Lidic ze 17. června 1942. In: NĚMEČEK, J. – ŠŤOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (eds.), *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. Svazek 2 –1942.* Praha: Historický ústav AV ČR, c2011, ISBN: 978-80-86495-71-2.

THE INTER-ALLIED INFORMATION COMMITTEE, *Potrestání válečných zločinů: Spojenecká deklarace podepsaná v Paláci sv. Jakuba v Londýně dne 13. ledna 1942 a související dokumenty.* London: His Majesty's Stationery Office, c1942. Dostupné také z: <https://nla.gov.au/nla.obj-648522001/view?partId=nla.obj-648522082#page/n0/mode/1up>

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia ze dne 9. prosince 1947 [online]. [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CrimeOfGenocide.aspx>

Závěrečné zprávy

JACKSON, R., H., *Zpráva Roberta H. Jacksona, zástupce Spojených států na Mezinárodní konferenci o vojenských procesech*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949.

Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/jackson-rpt-military-trials.pdf

STRAIGHT, C., E., *Závěrečná zpráva zástupce vrchního vojenského prokurátora v Evropě pro válečné zločiny; červen 1944 – srpen 1948*, c1948. Dostupné také z:

https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/report-deputy-JA-war-crimes.pdf

TAYLOR, T., *Final Report to the Secretary of the Army on the Nuernberg War Crimes Trials under Control Council Law No. 10*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949.

Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_final-report.pdf

Ostatní dokumenty

Informace předsedy Státní rady P. Maxy o dopisu prezidenta republiky předsedovi vlády, v němž E. Beneš sděluje svoje stanovisko k dekretu o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů z 28. února 1945. In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Místopřísežné prohlášení Antona Kaindla o využívání práce vězňů z koncentračního tábora a seznamu soukromých a státních zařízení, které využívaly vězně ze Sachsenhausenu ze dne 22. června 1946 [online]. c1946, [cit. 2020-09-18]. Dostupné z: http://nuremberg.law.harvard.edu/documents/4210-affidavit-concerning-the-use?q=*#p.9

Místopřísežná prohlášení Antona Kaindla ze dnů 8. a 19. března 1946, ve spise vedená jako dokumenty D-745-A a D-745-B. In: *Nazi Conspiracy and Aggression, volume VII*. Washington DC: United States Government Printing Office, c1946. Dostupné také z: https://www.loc.gov/law/mlr/pdf/NT_Nazi_Vol-VII.pdf

Projev vikomta Frederica Maughama k otázce procesů s válečnými zločinci v britské okupační zóně Německa pronesený na půdě Sněmovny lordů dne 15. října 1946 [online]. [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1946/oct/15/trials-in-the-british-zone-of-germany>

Projev Waltera Ulbrichta o rozpuštění denacifikačních komisí z 28. února 1948. In: STACKELBERG, R. – WINKLE, S., A. (eds.), *The Nazi Germany Sourcebook: An Anthology of Texts*. New York: Routledge, c2002, ISBN: 978-0-415-22213-3.

THE NATIONAL ARCHIVES KEW, RICHMOND, SURREY, TW9 4DU, *CAB 128/13. Závěry ze 47. schůze vlády Velké Británie konané v Downing Street č. 10, S. W. 1, v pondělí 5. července 1948 v 11 hodin dopoledne* [online]. c1948, [cit. 2019-12-06]. Dostupné z: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/large/cab-128-13.pdf>

Upozornění adresované ambasádami v Londýně, Moskvě a Paříži vládám Velké Británie, Francie a Sovětskému svazu. In: TAYLOR, T., *Final Report to the Secretary of the Army on the Nuernberg War Crimes Trials under Control Council Law No. 10*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_final-report.pdf

Výsledky sárského referenda o statusu Sárska ze dne 23. října 1955 [online]. c1955, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.cvce.eu/en/obj/results_of_the_referendum_on_the_saar_statute_23_october_1955-en-26859090-52d0-4850-9019-92748182042a.html

Záznam debaty lorda De L'Isle a Dudley a lorda kancléře o personálním obsazení obhajoby v rámci procesu s Erichem von Mansteinem uskutečněná na půdě Sněmovny lordů dne 14. července 1949 [online]. [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1949/jul/14/trial-of-field-marshal-von-manstein>

Záznam názorů E. Beneše na trestání válečných zločinců (konec roku 1942 nebo rok 1943). In: JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

Záznam ze setkání vrchních prokurátorů v místnosti číslo 117, v 17:30 dne 5. dubna 1946. In: TAYLOR, T., *Final Report to the Secretary of the Army on the Nuernberg War Crimes Trials under Control Council Law No. 10*. Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_final-report.pdf

Zpráva podvýboru Výboru pro ozbrojené síly Senátu Spojených států. Výšetřování činnosti

armády ve vztahu k procesu s osobami zodpovědnými za masakr amerických vojáků poblíž Malméd (Belgie) v prosinci 1944 během bitvy v Ardenách ze dne 13. října 1949. Washington DC: United States Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Malmedy_report.pdf

Zpráva prezidentovi USA od vrchního prokurátora Jacksona ze dne 7. října 1946. In: JACKSON, R., H., *Zpráva Roberta H. Jacksona, zástupce Spojených států na Mezinárodní konferenci o vojenských procesech.* Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/jackson-rpt-military-trials.pdf

Edice dokumentů

JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.), *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945.* Brno: Doplněk, c2002, ISBN: 80-7285-012-1.

KOMISE SPOJENÝCH NÁRODŮ PRO VYŠETŘOVÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINŮ. *Law Reports of Trials of War Criminals, volumes I–XV.* Washington DC: United States Government Printing Office, c1947–1949. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/law-reports-trials-war-criminals.html

Nazi Conspiracy and Aggression, volume VII. Washington DC: United States Government Printing Office, c1946. Dostupné také z: https://www.loc.gov/law/mlr/pdf/NT_Nazi_Vol-VII.pdf

NĚMEČEK, J. – ŠŤOVÍČEK, I. – NOVÁČKOVÁ, H. (eds.), *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. Svazek 2 –1942.* Praha: Historický ústav AV ČR, c2011, ISBN: 978-80-86495-71-2.

STACKELBERG, R. – WINKLE, S., A. (eds.), *The Nazi Germany Sourcebook: An Anthology of Texts.* New York: Routledge, c2002, ISBN: 978-0-415-22213-3.

Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals, volumes I–XV. Washington DC: United States Government Printing Office, c1949–1952. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/NTs_war-criminals.html

WHITEMAN, M., M., (ed.) *Digest of International Law, vol. II.* Washington D.C.: U. S. Government Printing Office, c1968.

Odborná literatura a sekundární zdroje

Monografie a kolektivní monografie

AHRENS, R., *Die Dresdner Bank 1945–1957: Konsequenzen und Kontinuitäten nach dem Ende des NS-Regimes*. Mnichov: Oldenbourg Verlag, c2007, 513 s. ISBN: 978-3-486-58303-8.

ALEXIADES, P., *Target Corinth Canal 1940–1944: Mike Cumberlege and the Attempts to Block the Corinth Canal*. Barnsley: Pen & Sword Books, c2015, 288 s. ISBN: 978-1-47385-955-5.

ANNAS, G., J. – GRODIN, M., A. (eds.), *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation*. Oxford: Oxford University Press, c1995, 396 s. ISBN: 978-0-19-510106-5.

ASMUSS, B., *Republik Ohne Chance? Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Berlín: Walter de Gruyter, c1994, 642 s. ISBN: 3-11-014197-3.

BAARS, G., *The Corporation, Law and Capitalism: A Radical Perspective on the Role of Law in the Global Political Economy*. Leiden: Koninklijke Brill, c2019, 498 s. ISBN: 978-90-04-2970-4.

BADAR, M., E., *The Concept of Mens Rea in International Criminal Law: The Case for Unified Approach*. Oxford: Hart Publishing, c2013, 540 s. ISBN: 978-1-84113-760-5.

BARATIERI, D. – EDELE, M. – FINALDI, G. (eds.), *Totalitarian Dictatorship: New Histories*. New York: Routledge, c2014, 280 s. ISBN: 978-0-415-83705-7.

BARTROP, P., R. – GRIMM, E., E., *Perpetrating the Holocaust: Leaders, Enablers, and Collaborators*. Santa Barbara: ABC-CLIO, c2019, 446 s. ISBN: 978-1-4408-5896-3.

BASSIOUNI, M., C., *Crimes against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge: Cambridge University Press, c2011, 884 s. ISBN: 978-1-107-00115-2.

BAZYLER, M., J., TUERKHEIMER, F., M., *Forgotten Trials of the Holocaust*. New York: New York University Press, c2014, 384 s. ISBN: 978-1-4798-8606-7.

BEATTIE, A., H., *Allied Internment Camps in Occupied Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, c2020, 258 s. ISBN: 978-1-108-48763-4.

BERGHOFF, H. – KOCKA, J. – ZIEGLER, D. (eds.), *Business in the Age of Extremes: Essays in Modern German and Austrian Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press, c2013, 260 s. ISBN: 978-1-107-01695-8.

BENZ, W. – DISTEL, B.(eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Band 1: Die Organisation des Terrors*. Mnichov: C. H. Beck, c2005, 394 s. ISBN: 3-406-52961-5.

BLATMAN, D., *The Death Marches: The Final Phase of Nazi Genocide*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c2011, 592 s. ISBN: 978-0-674-05049-5.

BLAYNE, T., *Hitlerovi inženýři: Fritz Todt a Albert Speer. Hlavní stavitelé Třetí říše*. Praha: Grada Publishing, c2015, 272 s. ISBN: 978-80-247-5513-7.

BLOXHAM, D., *Genocide on Trial: War Crimes Trials and the Formation of Holocaust History and Memory*. Oxford: Oxford University Press, c2001, 296 s. ISBN: 0-19-820872-3.

BORÁK, M., *Spravedlnost podle dekretu: Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava: Tilia, c1998, 450 s., ISBN: 80-86101-07-X.

BROWNING, CH., R., *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939 – March 1942*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2004, 616 s. ISBN: 0-8032-1327-1.

BRYANT, M., S., *Confronting the „Good Death“: Nazi Euthanasia on Trial, 1945–1953*. Boulder: University Press of Colorado, c2005, 288 s. ISBN: 0-87081-809-0.

CASTELL, R. – NEDOSCHILL, J. – RUPPS, M. – BUSSIEK, D., *Geschichte der Kinder- und Jugendpsychiatrie in Deutschland in den Jahren 1937 bis 1961*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, c2003, 574 s. ISBN: 3-525-46174-7.

CRIM, B., E., *Our Germans: Project Paperclip and the National Security State*. Baltimore: John Hopkins University Press, c2018, 264 s. ISBN: 978-1421424392.

CROWE, D., M. (ed.), *Stalin's Soviet Justice: „Show Trials“, War Crimes Trials, and Nuremberg*. Londýn: Bloomsbury Publishing, c2019, 256 s. ISBN: 978-1-3500-8334-9.

DEÁK, I., *Essays on Hitler's Europe*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2001, 222 s. ISBN: 0-8032-1716-1.

DOERRIES, R., *Hitler's Intelligence Chief Walter Schellenberg*. New York: Enigma Books, c2009, 390 s. ISBN: 978-1-929631-77-3.

DUBOIS, J., E., *The Devil's Chemists*. Boston: The Beacon Press, c1952, 374 s.

DUNPHY, J., J., *Unsung Heroes of the Dachau Trials: The Investigative Work of the U.S. Army 7708 War Crimes Group, 1945–1947*. Jefferson: McFarland & Company Publishers, c2019, 196 s. ISBN: 978-1-4766-3337-4.

EARL, H., C., *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945–1958: Atrocity, Law and History*. New York: Cambridge University Press, c2009, 354 s. ISBN: 978-0-521-17868-6.

EČER, B., *Jak jsem je stíhal*. Praha: Naše vojsko, c1946, 264 s.

EIBER, L. – SIGEL, R. (eds.), *Dachauer Prozesse: NS-Verbrechen vor amerikanischen Militärgerichten in Dachau 1945–1948*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2007, 320 s. ISBN: 978-3-8353-0167-2.

EICHMÜLLER, A., *Keine Generalamnestie: Die strafrechtliche Verfolgung von NS-Verbrechen in der frühen Bundesrepublik*. Mnichov: Oldenbourg, c2012, 482 s. ISBN: 978-3-486-70412-9.

FADEN, R., R. – BEAUCHAMP, T., L., *A History and Theory of Informed Consent*. Oxford: Oxford University Press, c1986, 408 s. ISBN: 0-19-503686-7.

FERENCZ, B., B., *Less than Slaves: Jewish Forced Labor and the Quest for Compensation*. Bloomington: Indiana University Press, c2002, 272 s. ISBN: 0-253-21530-7.

FLEMING, G., *Hitler and the Final Solution*. Berkeley: University of California Press, c1984, 219 s. ISBN: 0-520-06022-9.

FREI, N., *Adenauer's Germany and the Nazi Past: The Politics of Amnesty and Integration*. New

York: Columbia University Press, c2002, 365 s. ISBN: 978-0-231-1882-8.

FREI, N. (ed.), *Transnationale Vergangenheitspolitik: der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechern in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2006, 656 s. ISBN: 978-3-89244-940-9.

FREYHOFER, H., H., *Nuremberg Medical Trial: The Holocaust and the Origin of Nuremberg Medical Code*. New York: Peter Lang Publishing, c2004, 210 s. ISBN: 0-8204-6797-9.

FROMMER, B., *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, c2010, 506 s. ISBN: 978-80-200-1838-0.

FULDA, B., *Press and Politics in the Weimar Republic*. Oxford: Oxford University Press, c2009, 324 s. ISBN: 978-0-19-954788-4.

GOLDSWORTHY, T., *Valhalla's Warriors: A History of the Waffen-SS on the Eastern Front 1941–1945*. Indianapolis: Dog Ear Publishing, c2007, 284 s. ISBN: 978-160844-639-1.

GREINER, B., *Suppressed Terror: History and Perception of Soviet Special Camps in Germany*. Plymouth: Lexington Books, c2014, 418 s. ISBN: 978-0-7391-7740-0.

HASSEL, K., *Kriegsverbrechen vor Gericht: Die Kriegsverbrecherprozesse vor Militärgerichten in der britischen Besatzungszone unter dem Royal Warrant vom 18. Juni 1945 (1945–1949)*. Baden-Baden: Nomos, c2008, 354 s. ISBN: 978-3-8329-3825-3.

HÄBLER, G., HÄBLER, F., *Geistig Behinderte im Spiegel der Zeit: Vom Narrenhäusl zur Gemeindepsychiatrie*. Stuttgart: Georg Thieme Verlag, c2005, 128 s. ISBN: 3-13-142531-8.

HAUSTEIN, P., *Geschichte im Dissens: Die Auseinandersetzungen um die Gedenkstätte Sachsenhausen nach dem Ende der DDR*. Lipsko: Leipziger Universitätsverlag, c2006, 491 s. ISBN: 3-86583-150-8.

HAYES, P., *Die Degussa im Dritten Reich: Von der Zusammenarbeit zur Mittäterschaft*. Mnichov: C. H. Beck, c2005, 486 s. ISBN: 3-406-52204-1.

HEADLAND, R., *Messages of Murder: A Study of the Reports of the Einsatzgruppen of the Security Police and the Security Service, 1941–1943*. Rutherford: Fairleigh Dickinson University

Press, c1992, 304 s. ISBN: 0-8386-3418-4.

HEBERER, P. – MATTHÄUS, J. (eds.), *Atrocities on Trial: Historical Perspectives on the Politics of Prosecuting War Crimes*. Lincoln: University of Nebraska Press, c2008, 360 s. ISBN: 978-0-8032-1084-4.

HELLER, K., J., *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, c2011, 584 s. ISBN: 978-0-19-955431-7.

HELLER, K., J. – SIMPSON, G. (eds.), *The Hidden Histories of War Crimes Trials*. Oxford: Oxford University Press, c2013, 496 s. ISBN: 978-0-19-967114-4.

HERF, J., *Divided Memory: The Nazi Past in Two Germanys*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c1997, 560 s. ISBN: 0-674-21303-3.

HICKS, J., *First Films of the Holocaust: Soviet Cinema and the Genocide of the Jews, 1938–1946*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, c2012, 312 s. ISBN: 978-0-8229-6224-3.

HILGER, A. – SCHMEITZNER, M. – SCHMIDT, U. (eds.), *Sowjetische Militärtribunale, Band 2: Die Verurteilung deutscher Zivilisten 1945–1955*. Kolín nad Rýnem: Böhlau Verlag, c2003, 900 s. ISBN: 3-412-06801-2.

HILTON, F., O., *Obvinění z Dachau: Životní příběhy ze svědeckých výpovědí a procesů s válečnými zločinci*. Praha: Academia, c2019, 296 s. ISBN: 978-80-200-2951-5.

HIRSCH, F., *Soviet Judgment at Nuremberg: A New History of the International Military Tribunal after World War II*. Oxford: Oxford University Press, c2020, 560 s. ISBN: 978-0-19-937793-0.

HISTORISCHE KOMMISSION BEI DER BAYERISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN (ed.), *Neue Deutsche Biographie, band 7*, Berlín: Duncker & Humblot, c1966, 784 s.. Dostupné také z: <https://www.deutschebiographie.de/gnd118719882.html#ndbcontent>

HOFMANN, T., *Benjamin Ferencz, Nuremberg Prosecutor and Peace Advocate*. Jefferson: McFarland & Company, c2014, 284 s. ISBN: 978-0-7864-7493-6.

HORVITZ, L., A. – CATHERWOOD, C., *Encyclopedia of War Crimes and Genocide*. New York: Facts on File, c2006, 582 s. ISBN: 0-8160-6001-0.

JARDIM, T., *Mauthausenský proces: Americká vojenská justice v Německu*. Praha: Academia, c2014, 280 s. ISBN: 978-80-200-2336-0.

JARKOVSKÁ, L., *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Královehradecku*. Praha: Prostor, c2008, 366 s. ISBN: 978-80-7260-206-3.

JOCH, W., *Schneller-höher-weiter: Facetten des Sports*. Münster: Lit Verlag, c2000, 192 s. ISBN: 3-8258-4597-4.

JOCKUSCH, L., FINDER, G., N., (eds.), *Jewish Honor Courts: Revenge, Retribution, and Reconciliation in Europe and Israel after the Holocaust*. Detroit: Wayne State University Press, c2015, 392 s. ISBN: 978-0-8143-3877-3.

KATER, M., H., *Weimar: From Enlightenment to the Present*. New Haven: Yale University Press, c2014, 480 s. ISBN: 978-0-300-17056-6.

KELLY, M., J., *Prosecuting Corporations for Genocide*. Oxford: Oxford University Press, c2016, 280 s. ISBN: 978-0-19-023889-6.

KILLIAN, A., *Buna-Werk Auschwitz: Die maßgeblichen Entscheidungsgründe der IG Farben für die Standortwahl Dwory-Monowitz*. Hamburk: Disserta Verlag, c2015, 118 s. ISBN: 978-3-95425-992-2.

KILLY, W. – VIERHAUS, R. (eds.), *Dictionary of German Biography. Volume 8: Plett – Schmidseder*. Mnichov: K.G. Saur, c2005, 786 s. ISBN: 3-598-23298-5.

KINDL, V. – SKŘEJPEK, M. (eds.), *Právníkový stav a právníkové profese v minulosti (upravené a rozšířené vydání)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, c2016, 280 s. ISBN: 978-80-7552-030-2.

KOČOVÁ-LOZOVIUKOVÁ, K. – SUCHÁ, J. – RADVANOVSKÝ, Z., *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, c2001, 104 s. ISBN: 80-7044-326-X.

KÖHR, K. – PETERSEN, H. – POHL, K., H., *Gedenkstätten und Erinnerungskulturen in*

Schleswig-Holstein: Geschichte, Gegenwart und Zukunft. Berlin: Frank & Timme, c2011, 204 s. ISBN: 978-3-86596-280-5.

KUKLÍK, J., *Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, c2002, 511 s. ISBN: 80-7201-352-1.

KUß, I., *Funktionshäftlinge im Konzentrationslager Sachsenhausen: Möglichkeiten und Grenzen ihrer Tätigkeit*. Hamburg: Diplomica Verlag, c1995, 93 s. ISBN: 978-3-8428-1515-5.

KÜHL, S., *Ordinary Organisations: Why Normal Men Carried Out the Holocaust*. Cambridge: Polity Press, c2016, 300 s. ISBN: 978-1-5095-0289-9.

LEE, L., E. (ed.), *World War II in Asia and the Pacific and the War's Aftermath, with General Themes*. Westport: Greenwood Press, c1998, 528 s. ISBN: 0-313-29326-0.

LEMAY, B., *Erich von Manstein: Hitler's Master Strategist*. Havertown: Casemate, c2010, 552 s. ISBN: 978-1-935149-26-2.

LINGAAS, C., *The Concept of Race in International Criminal Law*. New York: Routledge, c2020, 308 s. ISBN: 978-1-138-33554-7.

LONG, B., *No Easy Occupation : French Control of the German Saar; 1944–1957*. Rochester: Camden House, c2015, 268 s. ISBN: 978-1-57113-915-3.

LONGERICH, P., *Heinrich Himmler: A Life*. Oxford: Oxford University Press, c2012, 1031 s. ISBN: 978-0-19-959232-6.

LUMANS, V., O., *Himmler's Auxiliaries: The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933–1945*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, c1993, 350 s. ISBN: 0-8078-6564-8.

MAGUIRE, P., *Law and War: International Law and American History*. New York: Columbia University Press, c2010, 349 s. ISBN: 978-0-231-14646-3.

MAIER, H. (ed.), *Rüstungsforschung im Nationalsozialismus: Organisation, Mobilisierung und Entgrenzung der Technikwissenschaften*. Göttingen: Wallstein Verlag, c2002, 400 s. ISBN: 978-3-89244-497-8.

MARXEN, K. – WEINKE, A.(eds.), *Inszenierungen des Rechts: Schauprozesse, Medienprozesse und Prozessfilme in der DDR*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, c2006, 234 s. ISBN: 978-3-8305-1243-1.

MAZUR, G., *Informed Consent, Proxy Consent, and Catholic Bioethics: For the Good of the Subject*. Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2011, 260 s. ISBN: 978-94-007-2196-8.

MCMANUS, J., C., *Hell before their very Eyes: American Soldiers Liberate Concentration Camps in Germany, April 1945*. Baltimore: John Hopkins University Press, c2015, 208 s. ISBN: 978-1-4214-1764-6.

MEYER, B. – SIMON, H. – SCHÜTZ, CH. (eds.), *Jews in Nazi Berlin: From Kristallnacht to Liberation*. Chicago: The University of Chicago Press, c2009, 416 s. ISBN: 978-0-226-52157-2.

MIRONENKO, S. – NIETHAMMER, L. – VON PLATO, A. (eds.), *Sowjetische Straflager in Deutschland 1945 bis 1950*. Berlin: Akademie Verlag, c1998, 100 s. ISBN: 3-05-002531-X.

MÜLLER, R., D. – UEBERSCHÄR, G., R., *Hitler's War in the East, 1941–1945: A Critical Assessment*. New York: Berghahn Books, c2002, 442 s. ISBN: 1-57181-293-8

NAGORSKI, A., *The Nazi Hunters*. New York: Simon & Schuster Paperbacks, c2016, 416 s. ISBN: 978-1-4767-7168-1.

NEUFELD, M., J., *Von Braun: Dreamer of Space, Engineer of War*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, c2017, 624 s. ISBN: 978-0525435914.

NEUMANN, K., *Shifting Memories: The Nazi Past in the New Germany*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, c2000, 333 s. ISBN: 0-472-11147-7.

NĚMEČEK, J. – PROKŠ, P. – VORÁČEK, E. (eds.), *Vítězství a osvobození 1945*. Praha: Historický ústav AV ČR, c2019, 304 s. ISBN: 978-80-7286-334-1.

NOWAK, E., *Biologists in the Age of Totalitarianism: Personal Reminiscences of Ornithologists and Other Naturalists*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, c2018, 372 s. ISBN: 978-1-5275-1099-9.

OVERY, R., J., *War and Economy in the Third Reich*. Oxford: Oxford University Press, c2002,

408 s. ISBN: 0-19-820599-6.

PENDARIES, Y., *Les Procès de Rastatt (1946–1954): Les jugement des crimes de guerre en zone française d'occupation en Allemagne*. Bern: Peter Lang, c1995, 396 s. ISBN: 3-906754-18-9.

PENDAS, D., O., *Democracy, Nazi Trials and Transitional Justice in Germany, 1945–1950*. Cambridge: Cambridge University Press, c2020, 230 s. ISBN: 978-0-521-87129-7.

POHL, D., *Justiz in Brandenburg 1945–1955: Gleichschaltung und Anpassung*. Mnichov: Oldenbourg Verlag, c2001, 424 s. ISBN: 3-486-56532-X.

POORE, C., *Disability in Twentieth-Century: German Culture*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, c2007, 432 s. ISBN: 978-0-472-03381-2.

PRIEMEL, K., *The Betrayal: The Nuremberg Trials and German Divergence*. Oxford: Oxford University Press, c2016, 432 s. ISBN: 978-0-19-966975-2.

PRIEMEL, K. – STILLER, A. (eds.), *NMT. Die Nürnberger Militärtribunale zwischen Geschichte, Gerechtigkeit und Rechtschöpfung*. Hamburg: Hamburger Edition, c2013, 928 s. ISBN: 978-3-86854-260-8.

REIF-SPIREK, P. – RITSCHER, B. (eds.), *Speziallager in der SBZ: Gedenkstätten mit „doppelter Vergangenheit“*. Berlin: Christoph Links Verlag, c1999, 328 s. ISBN: 3-86153-193-3.

RIDLEY, H., *Law in West German Democracy: Seventy Years of History as seen through German Courts*. Leiden: Koninklijke Brill, c2020, 330 s. ISBN: 978-90-04-41060-2.

REMY, S., P., *The Malmedy Massacre: The War Crimes Trial Controversy*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, c2017, 352 s. ISBN: 978-0674971950.

ROLAND, P., *Life After the Third Reich, the Struggle to Rise from the Nazi Ruins*. Londýn: Arcturus Publishing, c2018, 192 s. ISBN: 978-1788880930.

SAUNDERS, A., *Memorializing the GDR: Monuments and Memory after 1989*. New York: Berghahn Books, c2018, 382 s. ISBN: 978-1-78533-680-5.

SELLIER, A., *A History of Dora Camp: The Untold Story of the Nazi Slave Labor Camp that Secretly Manufactured V-2 Rockets*. Chicago: Ivan R. Dee, c2003, 558 s. ISBN: 978-1-56663-511-0.

SMITH, S., *Otto Skorzeny: The Devil's Disciple*. Oxford: Osprey Publishing, c2018, 384 s. ISBN: 978-1-4728-2946-7.

STEINACHER, G., *Humanitarians at War: The Red Cross in the Shadow of the Holocaust*. Oxford: Oxford University Press, c2017, 344 s. ISBN: 978-0-19-870493-5.

STEINHART, E., C., *The Holocaust and the Germanization of Ukraine*. New York: Cambridge University Press, c2015, 276 s. ISBN: 978-1-107-06123-1.

STUDER, R., *Der Prozess gegen Captain Henry Wirz und seine Hintergründe 1865*. Nordhausen: Traugott Bautz, c2011, 233 s. ISBN: 3-88309-334-3.

TAULBEE, J., S., *War Crimes and Trials: A Primary Source Guide*. Santa Barbara: ABC-CLIO, c2018, 381 s. ISBN: 978-1-4408-3800-2.

TAYLOR, T., *The Anatomy of the Nuremberg Trials: A Personal Memoir*. New York: Alfred A. Knopf, c1992, 703 s. ISBN: 978-0-307-81981-9.

THOLANDER, CH., *Fremdarbeiter 1939 bis 1945*. Essen: Klartext, c2001, 560 s. ISBN: 978-1-57113-915-3.

TUSA, A. – TUSA, J., *The Nuremberg Trial*. New York: Skyhorse Publishing, c2010, 528 s. ISBN: 978-1-61608-021-1.

VOLLNHALS, C. – OSTERLOH, J. (eds.), *NS-Prozesse und deutsche Öffentlichkeit: Besatzungszeit, frühe Bundesrepublik und DDR*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, c2011, 456 s. ISBN: 978-3-647-36921-1.

VON LINGEN, K. – GESTWA, K. (eds.), *Zwangsarbeit als Kriegressource in Europa und Asien*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, c2014, 471 s. ISBN: 978-3-506-77727-0.

VON PLATO, A. – LEH, A. – THONFELD, CH. (eds.), *Hitler's Slaves: Life Stories of Forced Labourers in Nazi-Occupied Europe*. New York: Berghahn Books, c2010, 560 s. ISBN: 978-1-

84545-698-6.

WAGNER, J-CH., *Das KZ Mittelbau-Dora. Katalog zur historischen Ausstellung in der KZ-Gedenkstätte Mittelbau-Dora.* Göttingen: Wallstein Verlag, c2001, 104 s. ISBN: 978-3892445029.

WAGNER, J-CH., *Produktion des Todes: das KZ Mittelbau-Dora.* Göttingen: Wallstein Verlag, c2001, 688 s. ISBN: 3-89244-439-0.

WATERLOW, J. – SCHUHMACHER, J., *War Crimes Trials and Investigations: A Multi-Disciplinary Introduction.* Londýn: Palgrave Macmillan, c2018, 352 s. ISBN: 978-3-319-64071-6.

WEINDLING, P., J., *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials: From Medical Warcrimes to Informed Consent.* New York: Palgrave Macmillan, c2004, 494 s. ISBN: 978-0-230-50700-5.

WEINKE, A., *Die Nürnberger Prozesse.* Mnichov: C. H. Beck Verlag, c2015, 128 s. ISBN: 978-3-406-53604-5.

WHETTON, C., *Hitler's Fortune.* Barnsley: Pen & Sword Books, c2004, 256 s. ISBN: 1-84415-023-2.

WIESEN, S., J., *West German Industry and the Challenge of the Nazi Past: 1945–1955.* Chapel Hill: The University of North Carolina Press, c2001, 345 s. ISBN: 0-8078-2634-0.

WISTRICH, R., S., *Who's Who in Nazi Germany.* New York: Routledge, c2002, 312 s. ISBN: 978-0-415-26038-1.

ZABECKI, D. T. (ed.). *World War II in Europe: An Encyclopedia.* New York: Routledge, c2015, 1550 s. ISBN: 978-0-8240-7029-8.

ZAHRA, T., *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900–1948.* New York: Cornell University Press, c2008, 304 s. ISBN: 978-0-8014-4628-3.

ZEIDLER, M., *Stalinjustiz contra NS-Verbrechen: Die Kriegsverbrecherprozesse gegen deutsche Kriegsgefangene in der UdSSR in den Jahren 1943–1952. Kenntnisstand und*

Forschungsprobleme. Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung, c1996, 84 s. ISBN: 3-931648-08-7.

ZIEMKE, E., F., *The US Army in the Occupation of Germany, 1944–1946*. Washington D. C.: U.S. Government Printing Office, c1975, 496 s. ISBN: 978-0160899188.

Sborníky

Svět historie–historikův svět: Sborník profesoru Robertu Kvačkovi. Liberec: Technická univerzita v Liberci, c2007, 678 s. ISBN: 978-80-7372-214-2.

ÚŘAD DOKUMENTACE A VYŠETŘOVÁNÍ ZLOČINŮ KOMUNISMU, *Securitas imperii: Sborník k problematice bezpečnostních služeb. 14. ročník*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, c2006, 479 s. ISBN: 80-86621-26-X.

Verfolgung unterm Sowjetstern Stalins Lager in der SBZ/DDR. XV. Bautzen-Forum der Friedrich-Ebert-Stiftung, Büro Leipzig, 13. und 14. Mai 2004, Lipsko: Friedrich Ebert Stiftung, c2006, konferenční sborník. 152 s. Dostupné z: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/leipzig/03541.pdf>

Kvalifikační práce

BOUČKOVÁ, M., *Mimořádný lidový soud v Litoměřicích 1945–1948: Rozbor „představení“ Heinricha Jöckela v soudní síni*. Praha, c2016, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph. D. 68 s. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/175025/>

KOHOUT, D., *Právněhistorické aspekty trestání nacistických zločinců na pozadí procesu s Adolfem Eichmannem*. Praha, c2013, disertační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: doc. JUDr. Radim Seltenreich. 261 s. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/87040>

NĚMEČKOVÁ, D., *Mimořádný lidový soud v Praze*. Praha, c2014, diplomová práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. 175 s. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/162559/>

NĚMEČKOVÁ, D., *Retribuční soudnictví mimořádných lidových soudů ve středních Čechách*. Praha, c2002, disertační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. 321 s. Dostupné také z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/161466/>

SCHÄFER, S., *Zum Selbstverständnis von Frauen im Konzentrationslager. Das Lager Ravensbrück*. Berlín, c2002, disertační práce, Technická univerzita Berlín, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: prof. Dr. Wolfgang Benz. 265 s. Dostupné také z: <https://depositonce.tu-berlin.de/handle/11303/825>

Články v odborných, dobových a jiných tištěných periodikách

AUTOR NEZNÁMÝ, Causes and Consequences of the Plebiscite in the Saar. *The World Today*. c1955, roč. 11, č. 12, s. 530–539.

AUTOR NEZNÁMÝ, Členové kladenského gestapa před soudem. *Svobodné noviny*. c1947, roč. 3, č. 74, s. 3.

AUTOR NEZNÁMÝ, Jöckel vypovídá: O ničem nevím, Daluege konfrontován s Frankem. *Severočeská Mladá fronta*. c1946, roč. 2, č. 87, s. 1,4.

AUTOR NEZNÁMÝ, Kladenské gestapo před soudem. *Svobodné noviny*. c1947, roč. 3, č. 75, s. 3.

AUTOR NEZNÁMÝ, Nacistický běs dr. Kurt Blaschtowitschka si hraje na zastánce práv českého lidu: Česká krev a alkohol denním chlebem Blaschtowitschkým. *Svobodné Československo*. c1945, roč. 1 (2), č. 83 (226), s. 2. Dostupné také z: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:398b2154-f729-4f12-89b3-8448e71381db#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:09b82b33-9b34-11e9-96f1-005056b73ae5

AUTOR NEZNÁMÝ, „Ve jménu těch, které jste poslal na smrt...“ Nacistický státní zástupce Dr. Kurt Blaschtowitschka odsouzen k smrti a popraven. *Svobodné Československo*. c1945, roč. 1 (2), č. 84 (227), s. 2. Dostupné také z: https://kramerius.army.cz/search/i.jsp?pid=uuid:398b2154-f729-4f12-89b3-8448e71381db#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:b98e8332-9b34-11e9-9156-005056b73ae5

BÁRTA, M., Všichni čekají tvrdý a spravedlivý trest: Konec kladenského Gestapa. *Paměť a dějiny*. c2016, roč. 9, č. 2, s. 57–67. Dostupné také z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/057-067.pdf>

BEDNAR, A., Operation Greif and the Trial of the „Most Dangerous Man in Europe“. *Western Illinois Historical Review*. c2009, roč. 1, č. 1, s. 41–61. Dostupné také z: <http://www.wiu.edu/cas/history/wihr/pdfs/BednarWIHRSp09.pdf>

BERÁNEK, J., Proces USA vs. Karl Brandt et al. a jeho význam pro rozvoj lékařské etiky v oblasti lékařských experimentů v prvních dvou dekádách po konci II. světové války. *Právněhistorické studie*. c2021, roč. 51, č. 1, s. 111–121. Dostupné také z: <https://karolinum.cz/casopis/pravnehistoricke-studie/rocnik-51/cislo-1/clanek-8932>

BERGER, R., L., Human Nazi Science – The Dachau Hypothermia Experiments. *The New England Journal of Medicine*. c1990, roč. 322, č. 20, s. 1435–1440. Dostupné také z: <https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJM199005173222006>

BISHOP, W., W., The Case Against Hermann Roehling and Others. *The American Journal of International Law*. c1998, roč. 43, č. 1, s. 191–193.

BLOXHAM, D., British War Crimes Trial Policy in Germany, 1945–1957: Implementation and Collapse. *Journal of British Studies*. c2003, roč. 42, č. 1, s. 91–118.

BLOXHAM, D., Punishing German Soldiers during Cold War: The Case of Erich von Manstein. *Patterns of Prejudice*. c1999, roč. 33, č. 4, s. 25–45.

BLOXHAM, D., „The Trial that never was“: Why there was no Second International Trial of Major War Criminals at Nuremberg. *History*. c2002, roč. 87, č. 285, s. 41–60.

BORCH, F., L., The „Malmedy Massacre“ Trial: The Military Government Court Proceedings and the Controversial Legal Aftermath. *The Army Lawyer*. c2012, roč. 42, č. 3, s. 22–27. Dostupné z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/03-2012.pdf

DAVID, R., S., An Historical Note on "The Devil's Advocate": O.S. Baker and the Henry Wirz/Andersonville Military Tribunal. *Journal of Southern Legal History*. c2002, roč. 10, č. 1/2, s. 25–58.

EČER, B., Zločiny nacistických právníků. *Právní praxe: Měsíčník československých právníků*. c1948, roč. 12, č. 10, s. 258–278. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:91b29680-bab4-11e8-b888-5ef3fc9bb22f?page=uuid:bdde2540-d2eb-11e8-b888-5ef3fc9bb22f>

GHOUI, R., B., The Nuremberg Code—A critique. *Perspectives in Clinical Research*. c2011, roč. 2, č. 2, str. 71–76. Dostupné také z: <https://www.picronline.org/article.asp?issn=2229-3485;year=2011;volume=2;issue=2;spage=72;epage=76;aulast=Ghooi>

GREPPI, E., The evolution of individual criminal responsibility under international law. *International Review of the Red Cross*. c1999, roč. 81, č. 835, s. 531–553. Dostupné také z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/RC_Sep-1999.pdf

HAYES, P., La Stratégie industrielle de l'IG Farben en France Occupée. *Histoire, Économie et Société*. c1992, roč. 11, č. 3, s. 493–514. Dostupné také z: https://www.persee.fr/doc/hes_0752-5702_1992_num_11_3_1647

HIRSCH, F., The Soviets at Nuremberg: International Law, Propaganda, and the Making of the Postwar Order. *The American Historical Review*. c2008, roč. 113, č. 3, s. 701–730.

HOFFMAN, J., H., German Field Marshals as War Criminals? A British Embarrassment. *Journal of Contemporary History*. c2002, roč. 23, č. 1, s. 17–35.

HRACHOVÁ, I., Dozorci Rudolf Burian. *Terezínské listy*. c2010, roč. 38, s. 34–46. Dostupné také z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

CHEAH, W., L. – VORMBAUM, M., British War Crimes Trials in Europe and Asia, 1945–1949: A Comparative Study. *Leiden Journal of International Law*. c2018, roč. 31, č. 3, s. 669–692.

JACHERTZ, N., 1989/2009 – 20 Jahre deutsche Einheit: Die Waldheim-Story. *Deutsches Ärzteblatt*. c2009, roč. 106, č. 39, s. 1882–1886. Dostupné také z: <https://www.aerzteblatt.de/pdf.asp?id=66093>

JEBBERGER, F., Die I. G. Farben vor Gericht Von Den Ursprüngen eines „Wirtschaftsvölkerstrafrechts“. *Juristen Zeitung*. c2009, roč. 64, č. 19, s. 924–932.

JONES, P., D., Nazi Atrocities against Allied Airmen: Stalag Luft III and the End of British War Crimes Trials. *The Historical Journal*. c1998, roč. 41, č. 2, s. 543–565.

KOESSLER, M., Euthanasia in the Hadamar Sanatorium and International Law. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. c1953, roč. 43, č. 6, s. 735–755.

KRAMER, A., The First Wave of the International War Crimes Trials: Istanbul and Leipzig. *European Review*. c2006, roč. 14, č. 4, s. 441–455.

LAFORCE, G., W., The trial of Major Henry Wirz – A National Disgrace. *The Army Lawyer*. c1988, roč. 81, č. 6, s. 3–10.

MORINA, CH., Instructed Silence, Constructed Memory: The SED and the Return of German Prisoners of War as „War Criminals“ from the Soviet Union to East Germany, 1950–1956. *Contemporary European History*. c2004, roč. 13, č. 3, s. 323–343.

POLONCARZ, M., K procesům se zaměstnanci policejní věznice Gestapa Malá pevnost. *Tereziňské listy*. c2008, roč. 36, s. 179–197. Dostupné také z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/publikace/terezinske-listy>

PRENANT, M., Au procès de Neuengamme. *N'Oublions Jamais!* c1946, č. 6, s. 1. Dostupné také z: <https://www.campneuengamme.org/after-1945/au-proces-de-neuengamme/>

RIEDEL, D., The U.S. War Crimes Tribunals at the Former Dachau Concentration Camp: Lessons for Today. *Berkeley Journal of International Law*. c2006, roč. 24, č. 1, s. 554–609. Dostupné také z: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Dacahu_trials_Riedel.pdf

ROGERS, A., P., V., War Crimes Trials under the Royal Warrant: British Practice 1945–1949. *The International and Comparative Law Quarterly*. c1990, roč. 39, č. 4, s. 780–800.

SHUSTER, E., Fifty Years later: The Significance of the Nuremberg Code. *The New England Journal of Medicine*. c1997, roč. 337, č. 20, s. 1436–1440. Dostupné také z: https://www.gvsu.edu/cms4/asset/F51281F0-00AF-E25A-5BF632E8D4A243C7/nuremberg_50_years_later.nejm.pdf

SCHMIDT, U., „The Scars of Ravensbrück“: Medical Experiments and British War Crimes Policy, 1945–1950. *German History*. c2005, roč. 23, č. 1, s. 20–49.

WEINGARTNER, J., J., Unconventional Allies: Colonel Willis Everett and SS-Obersturmbannführer Joachim Peiper. *The Historian*. c1999, roč. 62, č. 1, s. 79–98.

Internetové články (s datem posledního navštívení stránky)

ALTENMÜLLER, I., Als die Neuengamme-Täter vor Gericht kamen. *NDR.de* [online]. c2016, [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/curiohausprozess106_page-1.html

AUTOR NEZNÁMÝ, *Alle Träger der Dieselmedaillen* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://dieselmedaille.de/dieselmedaille/medallientrager/>

AUTOR NEZNÁMÝ, *Bouhler, Philipp, 2. 9. 1899–19. 5. 1945* [online]. c2004, [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.polunbi.de/pers/bouhler-01.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, Dautmergen: Einer, den „der Himmel schickte. *Schwarzwälder Bote* [online]. c2012, [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.schwarzwaelder-bote.de/inhalt.dautmergen-einer-den-der-himmel-schickte.7baa498b-d61b-444e-9baf-8506d6df8547.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, *Die Röchlings und die Völklinger Hütte: The Post War period and the Economic Miracle* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <https://www.voelklinger-huette.org/en/die-roechlings-und-die-voelklinger-huette/die-nachkriegszeit/>

AUTOR NEZNÁMÝ, *"Du gehst in die Freiheit und ich gehe in das Lager." (KZ Kommandant Erwin Dold zum Häftling Stanislaw Gladyszek)* [online]. c2000, [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <http://www.laehnemann.de/auschwitz/seite16-2.htm>

AUTOR NEZNÁMÝ, *Hermann Röchling – Ringträger 1952* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://siemens-ring.de/portfolio_page/hermann-roechling/

AUTOR NEZNÁMÝ, Nazi war crimes: the hunt for Doctor Death [online]. *The Independent*,

c2008, [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/politics/nazi-war-crimes-the-hunt-for-doctor-death-863921.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, *Post-WWII Trials in Singapore* [online]. c2019, [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <http://singaporewarcrimestrials.com/background#post-wwii-trials-in-singapore>

AUTOR NEZNÁMÝ, Protokolle des Todes. *Der Spiegel* [online]. c1993, [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13679718.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, Sowjetische Speziallager in der DDR. *Mitteldeutscher Rundfunk* [online]. c2020, [cit. 2020-10-07]. Dostupné z: <https://www.mdr.de/zeitreise/sowjetische-speziallager-104.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, *The „Dachau Trials“ by US Army Courts in Europe 1945–1948* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.expostfacto.nl/dtrr/dtrrintro.html>

AUTOR NEZNÁMÝ, *The KL-Natzweiler: The Trials* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.struthof.fr/en/the-kl-natzweiler/the-history-of-the-concentration-camp/the-trials/>

AUTOR NEZNÁMÝ, Vier mal Deutschland. Einwohner: Ein geteiltes Volk. *Frankfurter Rundschau* [online]. c2019, [cit. 2020-10-20]. Dostupné z: <https://www.fr.de/politik/einwohner-geteiltes-volk-11727869.html>

BILGI, N., *The Yozgat Deportation Case and Kemal Bey* [online]. cNeznámý, [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/en/the-yozgat-deportation-case-and-kemal-bey/>

BIRET, M., Le procès de Bordeaux et ses conséquences. *Canopé* [online]. c2010, [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <http://www.crdp-strasbourg.fr/data/histoire/alsace-39-45c/proces.php?parent=12>

BLAKEMORE, E., Why Kaiser Wilhelm Was Never tried for Starting World War I. *History* [online]. c2019, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/wwi-kaiser-wilhelm-war-crimes-leipzig-trial>

BONNARD, D., Die Ursprünge der französischen Kriegsverbrecherprozesse in Deutschland (1942-1945). *Trajectoires* [online]. c2013, [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/trajectoires/1077?lang=de#text>

BURG, P., Familie Röchling, Unternehmerfamilie (1730–1987). *Internetportal Rheinische Geschichte* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.rheinische-geschichte.lvr.de/Persoenlichkeiten/familie-roechling/DE-2086/lido/57cd2113c42191.01427025#toc-9>

CZAJA, D., A., Nazista z Głogowa – Obersturmbannführer SS – Helmut Bischoff. *myGlogow* [online]. c2019, [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://myglogow.pl/nazista-z-glogowa-obersturmbannfuhrer-ss-helmut-bischoff/>

DÄHLKAMP, J., Wissenschaftlicher Kollateralschaden: Warum ein Nazi-Massenmörder rehabilitiert wurde. *Der Spiegel* [online]. c2004, [cit. 2020-09-24]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/panorama/wissenschaftlicher-kollateralschaden-warum-ein-nazi-massenmoerder-rehabilitiert-wurde-a-314049.html>

ESCHNER, K., How the Trial and Death of Henry Wirz Shaped Post-Civil War America. *Smithsonian Magazine* [online]. c2017, [cit. 2019-09-24]. Dostupné z: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-trial-and-death-henry-wirz-shaped-post-civil-war-america-180967139/>

FRITSCHKE, A., SS-Täter als Opfer hingestellt: Umgang der BRD-Justiz mit den im KZ-Sachsenhausen verübten Verbrechen aufgearbeitet. *Neues Deutschland* [online]. c2019, [cit. 2020-09-21]. Dostupné z: <https://www.neues-deutschland.de/artikel/1117211.kz-sachsenhausen-ss-taeter-als-opfer-hingestellt.html>

HABERKORN, T., *Kriegsverbrecherverfolgung in der SBZ und frühen DDR 1945-1950* [online]. c2012, [cit. 2020-09-12]. Dostupné z: <https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/132873/kriegsverbrecherverfolgung-in-sbz-und-frueher-ddr>

HANKEL, G., Leipzig War Crimes Trials. *International Encyclopedia of the First World War* [online]. c2016, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918->

[online.net/article/leipzig_war_crimes_trials](https://www.history.com/news/andersonville-150-years-ago)

KLEIN, CH., Andersonville, 150 Years Ago. *History* [online]. c2014, aktualizováno 2018, [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/andersonville-150-years-ago>

MILLER, R., Neue Bremm Gestapo Camp. *Frank Falla Archive* [online]. cNEZNÁMÝ, [cit. 2020-02-30]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/trajectoires/1077?lang=de#text>

PRUITT, S., The Nazis Developed Sarin Gas during WWII, but Hitler was afraid to use it. *History* [online]. c2017, aktualizováno 2019, [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/the-nazis-developed-sarin-gas-but-hitler-was-afraid-to-use-it>

READ, S., The Great Escape murders: How the Nazi slaughter of escaped heroes led to one of post-war Europe's biggest manhunts. *Daily Mail* [online]. c2013, [cit. 2019-11-14]. Dostupné z: <https://www.dailymail.co.uk/home/moslive/article-2285629/Nazi-killers-How-Great-Escape-murders-led-post-war-Europes-biggest-manhunts.html>

RICE, J., *Andersonville* [online]. c2017, [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wirz/anders1.htm>

ROYCROFT-DAVIS, CH., Tragic tale of airmen left at the mercy of a baying mob. *Express* [online]. c2018, [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.express.co.uk/news/history/1011573/british-airmen-tragedy-essen-germany-world-war-two-history>

RUGGABER, J., Biotop des Dritten Reiches. *Der Freitag* [online]. c2002, [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/biotop-des-dritten-reiches>

SCHEFFER, D., J., *Rape as a War Crime* [online]. c1999, [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <http://www.converge.org.nz/pma/arape.htm>

THOMASSIAN, V., *The Constantinople War Trials: The legal response to the Armenian genocide* [online]. c2011, [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://ayfwest.org/news/the-constantinople-war-crimes-trials-the-legal-response-to-the-armenian-genocide/>

VON HOLLAND, A., Tafelrunden: Die langwierige Geschichte des Erinnerns an zwei

Kaufleute, die in den Kriegsjahren Zyklon B an KZs lieferten. *Die Zeit* [online]. c1996, [cit. 2019-11-28]. Dostupné z: <https://www.zeit.de/1996/48/Tafelrunden/komplettansicht>

WIGGENHORN, H., Eine Schuld fast ohne Sühne. *Die Zeit* [online]. c1996, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: https://www.zeit.de/1996/34/Eine_Schuld_fast_ohne_Suehne/seite-5

ZENZMAIER, J., *The Leipzig Trials (1921–1927): Between national disgrace and juridical farce* [online]. cNeznámý, [cit. 2019-09-26]. Dostupné z: <https://ww1.habsburger.net/en/chapters/international-laws-war-genesis-juridification>

Ostatní zdroje

BESSMANN, A. (ed.). *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten* [online]. Doprovodné texty k výstavě, c2017, [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: http://media.offenes-archiv.de/Rathausausstellung_2017_Curio_01.pdf

JELLONEK, B., *Die Hölle von Saarbrücken: Geschichte des Gestapo-Lagers Neue Bremm an der deutsch-französischen Grenze*. Schriftenreihe der Landeszentrale für politische Bildung des Saarlandes No. 1. Saarbrücken: Landeszentrale für politische Bildung des Saarlandes, c2008, 48 s. Dostupné také z: http://www.erinnert-euch.de/fileadmin/user_upload/Erinnerteuch/RV_Saarbruecken/PDF/Broschuere_NeueBremm_20-3-08.pdf

MÜLLER, P., J., *Die Hamburger Curiohaus-Prozesse: NS-Kriegsverbrechen vor britischen Militärgerichten*. Hamburg: Landesinstitut für Lehrerbildung und Schulentwicklung, c2018, 28 s. Dostupné také z: <https://li.hamburg.de/contentblob/10467964/43fa235ee4244ec1361e3db4a04fc46b/data/pdf-curio-haus-handreichung.pdf>

Procesy s nacistickými zločinci v okupačních zónách a jejich vliv na československou retribuci – Abstrakt a klíčová slova

Tématem předkládané disertační práce je fenomén tzv. Zónových procesů, tedy procesů s nacistickými zločinci, které proběhly těsně po skončení bojů II. světové války na území jednotlivých okupačních zón rozděleného Německa ve výlučné (eventuálně sdílené) jurisdikci některé ze čtyř okupačních mocností (Francie, Sovětský svaz, Spojené státy americké a Velká Británie). Prvním cílem této práce je analyzovat procesní programy realizované v jednotlivých okupačních zónách a na základě těchto dílčích analýz získat zobecněnou charakteristiku každého z programů. Druhým cílem je pak provedení komparace jednotlivých zónových procesních programů mezi sebou navzájem. Za třetí cíl se dá označit zodpovězení otázky zda, a případně v jaké míře, se vzájemně ovlivňovaly zónové programy procesů s nacistickými zločinci a retribuční programy realizované na území Československa.

V první kapitole jsou rozebrány historické základy soudních procesů proti osobám podezřelým ze spáchání válečných zločinů a jiných zločinů dle mezinárodního práva, jakož i teoretická východiska a okolnosti, které vedly ke vzniku procesních programů v samostatné jurisdikci jednotlivých spojeneckých mocností.

Druhá až pátá kapitola se pak zabývá jednotlivými okupačními zónami rozděleného Německa. Zónové procesní programy jsou pak zkoumány dvojím způsobem. Na jedné straně jsou analyzovány v obecné rovině zejména z hledisek aplikovaných hmotněprávních a procesněprávních předpisů, počtu a skladby obžalovaných, obecného charakteru řízení, poměru mezi osvobozenými a odsouzenými, druhu udělovaných trestů a následné omilostňovací politiky.

Druhou složku zkoumání zónových procesních programů pak představuje hloubková analýza vybranných konkrétních procesů, které byly buďto pro daný program zvlášť významné, nebo které byly ukázkovým představitelem širší skupiny procesů, které byly pro daný program typické.

Šestá kapitola je věnována komparaci jednotlivých dříve analyzovaných zónových programů. Srovnání je prováděno na základě předem stanovených kritérií, která by měla zohledňovat klíčové aspekty ovlivňující výslednou podobu procesních programů. Díky této kapitole je možné určit silné a slabé stránky přístupu jednotlivých mocností k otázce potrestání nacistických zločinců.

Konečně poslední kapitola zkoumá podobnosti mezi československým retribučním procesním programem a zónovými procesními programy. Cílem této kapitoly je zjistit, zda existovalo přímé nebo alespoň nepřímé ovlivnění mezi těmito procesními programy.

Klíčová slova: Zónové procesy; Procesy s nacistickými zločinci; Okupační zóny rozděleného Německa.

Trials of Nazi Criminals in the Occupation Zones and their Influence on Czechoslovak Retribution – Abstract and Key Words

The theme of the presented dissertation thesis is the phenomenon of the so-called Zone trials, i.e. the trials of Nazi criminals, which took place just after the end of the World War II in the territory of the individual occupation zones of divided Germany in the exclusive (possibly shared) jurisdiction of one of the four occupying powers (France, the Soviet Union, the United States of America and the United Kingdom). The first goal of this thesis is to analyze the trial programs implemented in each of the occupation zones and on the basis of these partial analyzes to obtain a generalized characteristics of each of the programs. The second goal is to compare each of the individual Zone trial programs. The third goal is to answer the question of whether and, if so, to what extent, the Zone programs of trials of Nazi criminals and Retribution trial programs implemented in the territory of Czechoslovakia were mutually influenced.

The first chapter discusses the historical basis of trials against persons suspected of committing war crimes and other crimes under the international law, as well as the theoretical background and circumstances that led to the emergence of trial programs in the independent jurisdiction of each of the individual Allied powers.

The second to fifth chapters then deal with each of the Occupation zones of divided Germany individually. Zone trials programs are then examined in two ways. Firstly, they are analyzed in general, especially in terms of applied substantive and procedural law, the number and composition of defendants, the general nature of proceedings, the ratio between acquitted and convicted, the type of sentences imposed and subsequent pardon policy.

The second component of the study of Zone trials programs is the in-depth analysis of selected specific trials, which were either particularly important for the program or which were an example of a wider group of trials that were typical for the program.

The sixth chapter is devoted to the comparison of the previously analyzed Zone trials programs. The comparison is made on the basis of predetermined criteria, which should take into account key aspects influencing the final form of the trials programs. Thanks to this chapter, it is possible to identify the strengths and weaknesses of the approach of each of the Zone powers to the issue of punishing Nazi criminals.

Finally, the last chapter examines the similarities between the Czechoslovak retribution trial program and Zone trials programs. The aim of this chapter is to find out whether there was a

direct or at least indirect influence between these trial programs.

Keywords: Zone trials; Trials of Nazi criminals; Occupation zones of the divided Germany.